

รายงานการวิจัย

เรื่อง

สวัสดิการสังคมเชิงพุทธ : รูปแบบและการสร้างพลังชุมชน
Social Welfare in Buddhism Approach : Model and community
Empowerment.

พระมหานันทวิทย์ ธีรภทฺโท (แก้วบุตรดี)
สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ.ศ.๒๕๕๗

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610657083

รายงานการวิจัย

เรื่อง

สวัสดิการสังคมเชิงพุทธ : รูปแบบและการสร้างพลังชุมชน
Social Welfare in Buddhism Approach : Model and community
Empowerment.

โดย

พระมหานันทวิทย์ ธีรภทฺโท (แก้วบุตรดี)

สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ.๒๕๕๗

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610657083

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Social Welfare in Buddhism Approach : Model and community
Empowerment.

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610657083

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย:	สวัสดิการสังคมเชิงพุทธ : รูปแบบและการสร้างพลังชุมชน
ผู้วิจัย:	พระมหานันทวิทย์ ธีรภทฺโท (แก้วบุตรดี)
หน่วยงาน:	สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ปีงบประมาณ:	๒๕๕๗
ทุนอุดหนุนการวิจัย:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง สวัสดิการสังคมเชิงพุทธ : รูปแบบและการสร้างพลังชุมชน มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิด และรูปแบบจัดสวัสดิการสังคมตามแนวพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในสังคมไทย ๒) เพื่อวิเคราะห์หลักการและวิธีการส่งเสริมเครือข่ายการจัดสวัสดิการสังคมของพระสงฆ์และชุมชนตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย ๓) เพื่อนำเสนอรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมด้วยวิถีวัฒนธรรมชุมชนเชิงพุทธบูรณาการ

ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การวิจัยทั้งในเชิงเอกสารและการวิจัยศึกษาในภาคสนาม (Field Study) จำนวน ๕ พื้นที่ ได้แก่ ๑) ภาคกลาง พระราชวิสุทธิประฆาณ(หลวงพ่อลงกต) วัดพระบาทน้ำพุ จังหวัดลพบุรี ๒) ภาคเหนือ พระครูสุจินนันทกิจ (พระอาราญ์สมคิด) วัดโป่งคำ จังหวัดน่าน ๓) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พระครูอมรชัยคุณ(หลวงตาแซร์) วัดสุขัคณาราม อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา ๔) ภาคใต้ พระครูปลัดวรพล จิตคุโณ วัดควนกาหลง จังหวัดสตูล และ ๕) ภาคเครือข่ายที่ทำงานด้านสวัสดิการสังคม ของกลุ่มสังฆะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิตของพระอาจารย์สุบิน ปณีโต วัดไผ่ล้อม จังหวัดตราด โดยกำหนดศึกษาในประเด็นที่สำคัญโดยใช้การทบทวนเอกสารวิชาการที่เกี่ยวข้อง การสังเกต การสัมภาษณ์ การร่วมประชุม และการสนทนากลุ่ม แล้วผลนำมาวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงคุณภาพ สรุปผลได้ดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ใช้การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) คือ กลุ่มพระสงฆ์ ผู้มีส่วนได้เสีย หรือผู้เกี่ยวข้องที่มีส่วนผลักดันการจัดสวัสดิการสังคมในรูปแบบต่าง ๆ และองค์กรเครือข่ายการจัดสวัสดิการสังคมของพระสงฆ์และชุมชนตามแนวพระพุทธศาสนา เพื่อให้เห็นการพัฒนาารูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมและการสร้างพลังชุมชนด้วยวิถีวัฒนธรรมชุมชนเชิงพุทธบูรณาการ โดยสรุปผลการศึกษา ดังนี้

พระสงฆ์ในสังคมไทยได้มีการดำเนินการเพื่อส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคมในมิติต่างๆ เช่น การจัดสวัสดิการด้านการเงิน การสะสมทรัพย์ ด้านผู้สูงอายุ การดูแลสุขภาพ การศึกษา อาชีพ รายได้ เป็นต้น โดยมีกระบวนการทำงานร่วมกับภาครัฐ เอกชน ชุมชนและฝ่ายต่าง ๆ โดยวัดบทบาททางสังคม ๕ ประการ คือ ๑) บทบาทการรวมคน ๒) บทบาทการรวมเงิน ๓) บทบาทการรวมปัญญา ความคิด ๔) บทบาทการสร้างกองทุนสวัสดิการ เงินกองกลาง ๕) บทบาทการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ทั้งนี้บทบาททั้ง ๕ ประการ จะเป็นฐานในการพัฒนาภาพรวมของชุมชนต่อไป ซึ่งต้องอาศัยภาวะผู้นำ และการบริหารจัดการที่ดีคนในชุมชนจะเข้าร่วมเป็นสมาชิกจำนวนมากจึงสามารถนำเอาทุนมาสร้างอุดมการณ์ภายใต้ผลประโยชน์ทางการเงินได้ ตัวอย่าง กิจกรรมของกลุ่มที่สำคัญของกลุ่มสังฆะสมทรัพย์ จังหวัดตราด ในการจัดสวัสดิการสังคม มีมุมมองที่สำคัญ ๕ ประเด็น ได้แก่ รับผิดชอบต่อสังคมและการ

Research Report: Social Welfare in Buddhism Approach : Model and community Empowerment.

Researchers: Phramaha Nuntawit Dhirabhaddo (Kaewbooddee)

Department: Buddhist Research Institute, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Fiscal Year: B. E. 2557

Research Grants: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

ABSTRACT

The objectives of this research 1) to study the conceptual and social welfare pattern along the Buddhist monks in Thailand's community, 2) to analyze the principles and ways to promote social welfare network of monks and community follow Buddhism in Thai society, 3) to propose social models through integrated Buddhist cultural.

This research is qualitative research and mixed up with the document and field study methods in 5 regions: 1) Central region. Phrarachawisutthiphrachanat (Luang Phor Alongkot) Wat Phrabat Namphu, Lopburi 2) North region. Phrakhrusujinnunthakij (Phra Ajhan Somkid) Wat Pong Kham, Nan 3) Northeast region. Phrakhruamonchaikhun (Luangta Share). Wat Suchaikanarami, Sikhio, Nakhon Ratchasima 4) South region. Phakhruphaladwaraphon Thithakhuno Wat Khuan Kalong, Satun and 5) network working group's pledges on social welfare savings to improve the moral life cycle of Phra Ajhan Subin Paneeto Wat Phai Lom, Trat. Determine the main issues using the document review, observations, interviews and focus group discussions. The results are analyzed in term of qualitative data.

Populations and samples, the selection of a specific sample is the group of monks to stakeholders or stakeholders who have pushed welfare society in various forms, and enterprise social welfare network of monks and community follow Buddhism in Thai society. The conclusion of the study as follows:

Monks in Thai society have been working to promote social welfare under various dimensions such as; financial welfare, wealth accumulation, the elderly, health care, education, career, income, etc. in the works with the public sector, private sector, community and other parties. The five social roles are measured: 1) role-playing people 2) role of money 3) role to collective intelligence 4) role to welfare fund creation, 5) role of community economic development. The five roles

will be the basic for further development of the community. That requires leadership and good management of the community to participate, so it can bring the capital to create an ideology under the financial benefits (e.g. activities of a group of Sadja Saving in Trat). There are five main points of view on social welfare, issues include: deposits and welfare loans fund, community empowerment activities, strengthening career and income and the environment conservation and rehabilitation.

The temple, that will be developed as a temple to serves a role in the welfare of the community. There should be studying of the readiness of the temple itself and the community, and especially monk leaders, should have knowledge of folk medicine and strong leadership with a strong community, organization or a group of folk healers in the area, including a consideration of the context of the area of the temple that is located in the area either way and will continue to maintain a particular community welfare. Supporting from government, Temple should have a policy to promote the welfare of communities by providing villagers in the community participate in activities related to community welfare. Linking with community development activities, or inserting community welfare are the part of the community's path, and organizing the process of transmitting folk medicine to youth or villagers in the community for further succession.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่อง “สวัสดิการสังคมเชิงพุทธ : รูปแบบและการสร้างพลังชุมชน” นี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี เนื่องจากผู้วิจัยได้รับความช่วยเหลือ ดูแลเอาใจใส่เป็นอย่างดีจากหลาย ๆ ฝ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ และผู้ทรงคุณวุฒิ ประจำสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ได้เมตตาชี้แนะ ให้คำปรึกษาแนะนำ เกี่ยวกับการดำเนินการวิจัยจนสำเร็จเป็นรูปเล่มสมบูรณ์

ขอขอบพระคุณบิดา มารดาของผู้วิจัย ผู้เป็นกำลังใจให้แก่ผู้วิจัยเสมอมา คุณค่าและประโยชน์อันเกิดจากงานวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบเป็นกตัญญูคุณเวทิตาคุณ แต่บิดา มารดา ตลอดจนผู้มีพระคุณทุกท่านที่มีส่วนร่วมในการช่วยเหลือ

อนึ่ง หากมีข้อบกพร่องใดๆ ปรากฏอยู่ในงานวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยขอน้อมรับไว้เพื่อจะได้ปรับปรุงแก้ไขในโอกาสต่อไป และหากงานวิจัยฉบับนี้จะมีประโยชน์ใดๆ ขอประโยชน์นั้นๆ จงสำเร็จแก่ผู้อ่านทุกท่านในการนำไปใช้เพื่อพัฒนาชีวิต สังคม และประเทศชาติต่อไป

พระมหานันทวิทย์ ธีรภทฺโท

๙ มิถุนายน ๒๕๖๐

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สวัสดิการสังคมมีรากฐานมาจากความรู้สึกร่วมกันที่คนในสังคมมีต่อเพื่อนมนุษย์ อีกกลุ่มหนึ่งซึ่งเดือดร้อนและช่วยเหลือตนเองไม่ได้ ในระยะเริ่มแรกคำว่า สวัสดิการสังคมยังไม่ปรากฏชัดเจนในสังคมไทย เป็นเพียงความคิดในการอุทิศตนเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม โดยได้รับอิทธิพลจากตะวันตกในอังกฤษและเยอรมัน ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของสวัสดิการสังคมนี้ ซึ่งต่อมา คำว่า สวัสดิการสังคม ดูเหมือนเป็นที่นิยมและนำมาพูดกันมากในกระแสสังคมไทยปัจจุบัน โดยเฉพาะรัฐบาลภายใต้การนำของพรรคเพื่อไทย ซึ่งได้มีโครงการสวัสดิการสังคมในรูปแบบเอื้ออาทรเกิดขึ้นหลายโครงการ และมีโครงการสวัสดิการขนาดใหญ่ เช่น โครงการหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า โครงการแก้ปัญหาสังคมและความยากจนเชิงบูรณาการ โครงการบ้านเอื้ออาทร โครงการเรื่องทุนการศึกษา จึงสรุปได้ว่า ความหมายของสวัสดิการสังคม หมายถึง ระบบการบริการสังคมเพื่อป้องกันแก้ไข และพัฒนาสังคม โดยการจัดบริการดังกล่าวต้องตอบสนองความต้องการพื้นฐานของประชาชนและความมั่นคงทางสังคมในระดับมาตรฐาน เป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนที่คำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และความเป็นธรรมในสังคม โดยประชาชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดบริการสวัสดิการสังคม รัฐบาลได้กำหนดเป้าหมายสวัสดิการสังคมไว้ว่า “สังคมสวัสดิการ ถ้วนหน้า ในปี ๒๕๖๐” ต้องการให้ประชาชนคนไทยทุกคนได้รับการดูแลและมีสวัสดิการพื้นฐานในเรื่องที่มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตและมีหลักประกัน ทำให้หน่วยงานทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องต้องจับมือร่วมกันเดินหน้าดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ ซึ่งนโยบายดังกล่าวอาจเกิดจากผลของพระราชบัญญัติส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม พ.ศ. ๒๕๔๖ (ฉบับแรก) และต่อมาได้เป็นพระราชบัญญัติส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๕๕๐ (ฉบับที่ ๒) โดยมีสาระสำคัญคือ เป็นกฎหมายแม่บทคุ้มครองส่งเสริมระบบการจัดบริการทางสังคมซึ่งเกี่ยวกับการป้องกัน การแก้ไขปัญหา การพัฒนา และการส่งเสริมความมั่นคงทางสังคม เพื่อตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานของประชาชน ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและพึ่งตนเองได้อย่างทั่วถึง เหมาะสม เป็นธรรม และให้เป็นไปตามมาตรฐาน ทั้งทางด้านการศึกษาสุขภาพอนามัย ที่อยู่อาศัย การทำงาน และการมีรายได้ นันทนาการ กระบวนการยุติธรรม และบริการทางสังคมทั่วไป โดยคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิที่ประชาชนจะต้องได้รับ และการมีส่วนร่วมในการจัดสวัสดิการสังคมทุกระดับ

แม้คำว่า “สวัสดิการสังคม” จะเป็นคำใหม่ในสังคมไทยแต่ความคิดเกี่ยวกับสวัสดิการสังคมก็มีปรากฏอยู่ในสังคมไทยมานานนับตั้งแต่การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในหมู่เครือญาติ เพื่อนสนิท ชุมชน รวมทั้งหน่วยงานสงเคราะห์ของภาคเอกชนต่าง ๆ ตัวอย่างเช่น ผู้สูงอายุเลี้ยงหลาน หลานส่งเงินให้ปู่ย่าตายาย ทำบุญเข้าวัด การบวชเพื่อสร้างโอกาสทางการศึกษาของเด็กชาย การหยิบยืมเงินเพื่อนบ้าน การทำบุญให้ผู้ยากไร้ ฯลฯ เมื่อสังคมไทยพัฒนาเข้าสู่วิถีการผลิตแบบทุนนิยม โครงสร้างสังคมเศรษฐกิจและการเมืองเปลี่ยนแปลง ระบบสวัสดิการใหม่จึงถูกสร้างขึ้นเพื่อรองรับปัญหาที่เกิดขึ้นจากการเติบโตของภาคอุตสาหกรรมในเมือง และการล่มสลายของภาคชนบท ปัจจุบันการจัดสวัสดิการสังคมมีความครอบคลุมและสามารถตอบสนองความต้องการของแต่ละกลุ่มเป้าหมายและในเชิงพื้นที่มากขึ้น โดยมี

การดำเนินงานจัดสวัสดิการสังคมตามองค์ประกอบ ๔ ด้านหลัก ประกอบด้วย การบริการสังคม การช่วยเหลือทางสังคม การประกันสังคม และการช่วยเหลือเกื้อกูลของภาคประชาชนโดยมีการดำเนินงาน ดังนี้

๑) การบริการสังคม (Social Service) เป็นการจัดบริการโดยรัฐ เพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐานของประชาชนครอบคลุม ๔ ด้านหลัก ได้แก่ การศึกษา การสาธารณสุข สิ่งอำนวยความสะดวก และที่พักอาศัย โดยมีการดำเนินงานที่สำคัญ ดังนี้

๒) การช่วยเหลือทางสังคม (Social Assistance) เป็นการดำเนินงานของภาครัฐในการให้การสงเคราะห์แก่กลุ่มเด็กและเยาวชน ผู้สูงอายุ ผู้พิการ สตรี และกลุ่มผู้ด้อยโอกาส ที่มีปัญหาความเดือดร้อน โดยมีการดำเนินงาน ดังนี้

๓) การประกันสังคม (Social Insurance) เป็นการจัดสวัสดิการสังคมโดยภาครัฐ เพื่อคุ้มครองป้องกันประชาชนที่มีรายได้ไม่ได้รับได้รับความเดือดร้อน เมื่อต้องสูญเสียรายได้ทั้งหมด หรือบางส่วน หรือมีรายได้ไม่เพียงพอแก่การเลี้ยงชีพ ให้ยังมีหลักประกันที่สามารถบรรเทาความเดือดร้อน สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ตามสมควร โดยครอบคลุมทั้งกลุ่มผู้ใช้แรงงาน กลุ่มข้าราชการ และประชาชนทั่วไป

๔) การช่วยเหลือเกื้อกูลของภาคประชาชน เป็นการดำเนินการขององค์กรชุมชน ภาคธุรกิจเอกชนที่เข้ามาช่วยเหลือรับผิดชอบต่อปัญหาสังคม และกิจการประกันภัยของเอกชน

การจัดสวัสดิการสังคมในสังคมไทยมีรากฐานมาจากแนวคิดทางพระพุทธศาสนา “บำบัตทุกข บำรุงสุข” ของพระราชกษัตริย์ผู้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ผู้ทรงทศพิธราชธรรม ซึ่งในพระราชจริยวัตรตามทศพิธราชธรรม มี “ทาน” คือการให้เพื่อช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสและผู้ทุกข์ยาก และ “จาคะ” คือการเสียสละ แบ่งปันเจื้อจาง เพื่อยังประโยชน์ให้แก่ผู้อื่นและสังคมซึ่งสวัสดิการสังคมของชาวพุทธคือหลักการของการปกครองแผ่นดินหรือการวางนโยบายสวัสดิการสังคมเชิงพุทธ สรุปได้ ๕ ข้อใหญ่ด้วยกัน คือ

- ๑) ผู้ปกครองแผ่นดินต้องยึดหลักธรรมาธิปไตย
- ๒) ต้องมีการจัดการคุ้มครองทางสังคมแก่ชนทุกหมู่เหล่าในแผ่นดินอย่างเสมอภาค
- ๓) ต้องป้องกันไม่ให้เกิดความไม่เป็นธรรมใด ๆ เกิดขึ้นในแผ่นดิน
- ๔) ต้องส่งเสริมให้มีการโยกย้ายทรัพยากร และแบ่งปันให้แก่ผู้ไร้ทรัพย์
- ๕) ผู้ปกครองแผ่นดินต้องปรึกษาเรื่อง ความดี ความชั่ว กับสถาบันสงฆ์อยู่เสมอ

งานด้านสังคมสงเคราะห์ เป็นภารกิจสำคัญอย่างหนึ่งของคณะสงฆ์ไทย วัดหรือพระสงฆ์ เป็นอีกส่วนหนึ่งที่มีบทบาทในดูแลสุขภาพชุมชน โดยมีพระสงฆ์เป็นแกนนำ จัดทำโครงการหรือกิจกรรม ทำให้วัดกับชุมชนมีความสัมพันธ์ที่ตมมากขึ้นเมื่อยามที่ชุมชนมีปัญหาสุขภาพ พระสงฆ์นอกจากจะให้การบำบัดด้วยยาสมุนไพรซึ่งเป็นยารักษาทางร่างกายแล้ว ยังให้การบำบัดทางจิตใจแก่ผู้ป่วยด้วยหลักธรรมทางพุทธศาสนาอีกด้วย ถือเป็นการรักษาทั้งกายและใจควบคู่กันไป^{๑)}

ปัจจุบันพระสงฆ์ในสังคมไทยได้มีการดำเนินการเพื่อส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคมในมิติต่างๆ เช่น การจัดสวัสดิการด้านการเงิน การสะสมทรัพย์ ด้านผู้สูงอายุ การดูแลสุขภาพ การศึกษา อาชีพ รายได้ เป็นต้น โดยมีกระบวนการทำงานร่วมกับภาครัฐ เอกชน ชุมชนและฝ่ายต่าง ๆ เช่น กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ที่ก่อตั้งโดยพระอาจารย์สุบิน ปณีโต วัดไร่ลือม จังหวัดตราด ต้นแบบของการ

^{๑)} ภัทรภณ ฤทธิ์เต็ม และพระนคร ปรั้งฤทธิ์, ศักยภาพและบทเรียนของวัดในการดูแลสุขภาพชุมชนจังหวัดเชียงใหม่, รายงานวิจัย (สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, ๒๕๕๑), หน้า ๑๑๑ - ๑๑๖.

ดำเนินงานด้านการออมทรัพย์, วัดพระบาทน้ำพุ จังหวัดลพบุรี โดยพระราชวิสุทธิประชาณาถ(หลวงพ่อดอลงกต) กลุ่มฮักเมืองน่าน พระครูพิทักษ์นันทคุณ วัดโป่งคำ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน ที่ใช้กิจกรรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและสวัสดิการสังคมในการพัฒนาอาชีพและรายได้ สร้างเครือข่ายวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นต้น โดยพระสงฆ์และเครือข่ายเหล่านี้ มีเป้าหมายหลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาควบคู่กับการพัฒนาสังคม การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม การจัดสวัสดิการชุมชน การสงเคราะห์ชุมชน และการปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น

- ๑) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยวิธีแห่งการปฏิบัติในเชิงการพัฒนาสังคม
- ๒) การนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- ๓) การพัฒนาและฟื้นฟูชุมชน เพื่อให้ชุมชน/สังคมมีความเข้มแข็ง – ยั่งยืน
- ๔) การจัดสวัสดิการชุมชน เช่น การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อสงเคราะห์ชุมชน/สังคม
- ๕) การฟื้นฟูพระพุทธศาสนาและปฏิรูปคณะสงฆ์ โดยการแสดงถึงความประหัยดี เป็น

แบบอย่างที่ดีในการพัฒนาตนเองและสังคม

- ๖) การส่งเสริมด้านจิตวิญญาณและการภาวนาต่อสาธารณชน
- ๗) การจัดการศึกษาทางเลือกและการศึกษาแก่ผู้ด้อยโอกาส
- ๘) การดูแลผู้ป่วยเอดส์
- ๙) การสื่อสาร การเผยแผ่ศาสนาธรรม และการประยุกต์พิธีกรรมให้สอดคล้องกับยุคสมัย
- ๑๐) การจัดการด้านศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญา วิถีชีวิตและการความเป็นอยู่
- ๑๑) การส่งเสริมสันติภาพและสันติวิธี
- ๑๒) การพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์และเครือข่ายทางสังคม
- ๑๓) เพื่อนำเสนอแนวทางและรูปแบบการพัฒนาสังคมตามหลักพุทธธรรม
- ๑๔) การป้องกัน แก้ไข เยียวยาปัญหาหยาเสพติด
- ๑๕) การส่งเสริมและพัฒนาเยาวชน
- ๑๖) การอนุรักษ์ภูมิปัญญาและศิลปวัฒนธรรม
- ๑๗) การส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างศาสนา
- ๑๘) การสร้างเครือข่ายทางสังคมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ฯลฯ

โดยมีเป้าหมายหลัก คือ การใช้หลักการทางพระพุทธศาสนาควบคู่กับการพัฒนาชีวิตและสังคม เพื่อให้บุคคลพึ่งพาตนเองได้ มีการยึดมั่นในความดี มีการช่วยเหลือแบ่งปัน สร้างความผูกพันด้วยกิจกรรมการพัฒนา มีการสื่อสารเพื่อให้คนเข้าถึงสัจธรรมด้วยวิถีการปฏิบัติจากการดำเนินชีวิตและการพัฒนาสังคม โดยคำนึงถึงความยั่งยืนของบุคคล สังคม และสิ่งแวดล้อม

จากกระบวนการทำงานของพระสงฆ์ที่ดำเนินการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและการจัดสวัสดิการสังคมดังกล่าว คณะผู้วิจัยในฐานะหน่วยงานที่ทำการศึกษและส่งเสริมการเรียนรู้ทางด้านพุทธศาสนา จึงสนใจที่จะศึกษาถึงแนวคิด หลักการ และการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการจัดสวัสดิการสังคมตามแนวพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย ศึกษากระบวนการและเครือข่ายการจัดสวัสดิการสังคมตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย เพื่อสังเคราะห์ รูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมของภาคประชาชนด้วยวิธีแห่งวัฒนธรรมและการสร้างพลังชุมชนเชิงพุทธบูรณาการต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิด และรูปแบบจัดสวัสดิการสังคมตามแนวพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในสังคมไทย

๑.๒.๒ เพื่อวิเคราะห์หลักการและวิธีการส่งเสริมเครือข่ายการจัดสวัสดิการสังคมของพระสงฆ์และชุมชนตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

๑.๒.๓ เพื่อนำเสนอรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมด้วยวิถีวัฒนธรรมชุมชนเชิงพุทธบูรณาการ

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา มุ่งเน้นการศึกษาในมิติต่างๆ คือ

๑) ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับระบบสวัสดิการสังคมทั้งตะวันตก-ออก จากเอกสารตำราวิชาการ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

๒) ศึกษากระบวนการและเครือข่ายการจัดสวัสดิการสังคมของพระสงฆ์และชุมชนตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

๓) การวิเคราะห์ถึงกระบวนการเสริมสร้างรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมของภาคประชาชนด้วยวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ

๔) การสังเคราะห์สร้างและพัฒนารูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมของภาคประชาชนด้วยวิถีแห่งวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ในการวิจัยในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้ใช้หลักเกณฑ์ในการคัดเลือก โดยอิงหลักเกณฑ์เปรียบเทียบกับงานศึกษาของ รัชณี จันท์เกษ์, จิราพร ลิ้มปานานนท์, ประพจน์ เกตฺรภาส และคณะ^๒ จำนวน ๕ พื้นที่ ได้แก่ พระสงฆ์และกลุ่มเครือข่ายที่มีบทบาทจัดสวัสดิการสังคมบนฐานด้วยความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนา ในภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย ประกอบด้วย

๑. ภาคกลาง ศึกษาการจัดสวัสดิการสังคมของพระราชวิสุทธิประชานาถ(หลวงพ่อดลنگต) วัดพระบาทน้ำพุ จังหวัดลพบุรี

๒. ภาคเหนือ ศึกษาการจัดสวัสดิการสังคมของพระครูสุจินนันทกิจ(สมคิด จรณธมโม) วัดโป่งคำ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน

๓. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ศึกษาการจัดสวัสดิการสังคมของพระครูอมรชัยคุณ(หลวงตาแฮร์) วัดสุขัยคณาราม อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา

๔. ภาคใต้ ศึกษาการจัดสวัสดิการสังคมของพระครูปลัดวรพล ฐิตคุโณ วัดควนกาหลง จังหวัดสตูล

^๒ รัชณี จันท์เกษ์, จิราพร ลิ้มปานานนท์, ประพจน์ เกตฺรภาส และคณะ, การบูรณาการการแพทย์แผนไทย: บทบาทวัดกับการดูแลสุขภาพชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักกิจกรรมโรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, ๒๕๕๑), หน้า ๔๔.

๕. ศึกษาเครือข่ายที่ทำงานด้านสวัสดิการสังคม มีความร่วมมือกันระหว่างพระสงฆ์ และภาคประชาชน ได้แก่ กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิตของพระอาจารย์ สุบิน ปณีโต วัดไผ่ล้อม จังหวัดตราด

๑.๓.๓ ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ได้แก่ กลุ่มพระสงฆ์ ผู้มีส่วนได้เสีย หรือผู้เกี่ยวข้องที่มีส่วนผลักดันการจัดสวัสดิการสังคมในรูปแบบต่าง ๆ และองค์กรเครือข่ายการจัดสวัสดิการสังคมของพระสงฆ์และชุมชนตามแนวพระพุทธศาสนา ในทั้ง ๔ ภูมิภาค เพื่อให้เห็นการพัฒนาารูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมของภาคประชาชนด้วยวิถีแห่งวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ ประกอบด้วย

๑. ภาคกลาง ศึกษาการจัดสวัสดิการสังคมของพระราชวิสุทธิประชาณาถ(หลวงพ่อดองกต) วัดพระบาทน้ำพุ จังหวัดลพบุรี

๒. ภาคเหนือ ศึกษาการจัดสวัสดิการสังคมของพระครูสุจินนันทกิจ(สมคิด จรณธมโม) วัดโป่งคำ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน

๓. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ศึกษาการจัดสวัสดิการสังคมของพระครูอมรชัยคุณ(หลวงตาแฮร์) วัดสุขัคคณาราม อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา

๔. ภาคใต้ ศึกษาการจัดสวัสดิการสังคมของพระครูปลัดวรพล จิตคุโณ วัดควนกาหลง จังหวัดสตูล

๕. ศึกษาเครือข่ายที่ทำงานด้านสวัสดิการสังคม มีความร่วมมือกันระหว่างพระสงฆ์ และภาคประชาชน ได้แก่ กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิตของพระอาจารย์ สุบิน ปณีโต วัดไผ่ล้อม จังหวัดตราด

๑.๔ วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การวิจัยทั้งในเชิงเอกสารและการวิจัยศึกษาในภาคสนาม (Field Study) มีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

๑.๔.๑ การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study)

การศึกษาและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง ทั้งหนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม ภาพถ่าย เอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงประวัติ ความเป็นมา วัฒนธรรม บทบาท ความสัมพันธ์ และการสวัสดิการสังคมทั้งในต่างประเทศและในประเทศไทย ทั้งในระดับนโยบาย ประชาชน ดังนี้

๑) ศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องทั้งหนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม ภาพถ่าย และเอกสารอื่นๆ โดยอาศัยช่วงเวลาเป็นกรอบในการศึกษา

๒) ทำการศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบกระบวนการประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการจัดสวัสดิการสังคมตามแนวพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์และชุมชนในสังคมไทย ทั้งในระดับนโยบาย ประชาชน องค์กร ชุมชน และสถาบันการศึกษาทางพระพุทธศาสนา

๓) ศึกษาวิเคราะห์รูปแบบและแนวทางการพัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมของประชาชน ด้วยวิถีแห่งวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ

๔) สรุปผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงประวัติความเป็นมา วัฒนธรรม บทบาท ความสัมพันธ์ และการจัดสวัสดิการสังคมของประชาชนด้วยวิถีแห่งวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้าในภาคสนาม

๑.๔.๒ การศึกษาในภาคสนาม (Field Study)

การวิจัยครั้งนี้ ใช้การคัดเลือกแหล่งข้อมูลวิจัยและผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อทราบถึงแนวคิด บทบาท ความสัมพันธ์ รูปแบบ และกระบวนการจัดสวัสดิการสังคมด้วยวิถีแห่งวัฒนธรรมบนฐานความสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนา(เชิงพุทธบูรณาการ) ในพื้นที่ที่เป็นกรณีศึกษา โดยมีขั้นตอนการศึกษาค้นคว้า ดังนี้

๑) ทำการศึกษาและคัดเลือกองค์กร ชุมชน สถาบันทางพระพุทธศาสนา พระสงฆ์ โดยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของเรื่อง คือ เป็นองค์กร/ชุมชนที่มีบทบาทและความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาในระดับชุมชน ผูกพันกับสังคมไทย

๒) ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การร่วมสังเกตการณ์ประชุมกลุ่มย่อย ร่วมกับชุมชน พระสงฆ์ ผู้บริหาร บุคลากร เจ้าหน้าที่ และส่วนงานที่เกี่ยวข้อง

๓) ดำเนินการศึกษาวเคราะห์รูปแบบ การจัดการ และแนวทางการพัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมตามแนวพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์และชุมชนในสังคมไทย โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการศึกษาวจัย

๔) สรุปและนำเสนอผลการศึกษาที่ได้ทั้งจากการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนาม โดยนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นที่สำคัญ คือ ประวัติ ความเป็นมา บทบาท ความสัมพันธ์ วัฒนธรรม การจัดรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมของภาคประชาชนด้วยวิถีแห่งวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ ในมิติต่างๆ ทั้งนี้ เน้นการนำผลการศึกษาวจัยมาเผยแพร่ให้รัฐบาล คณะสงฆ์ ผู้บริหาร ชุมชน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องของในระดับประเทศได้รับทราบ

๕) วิเคราะห์รูปแบบและแนวทางการพัฒนาเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมของภาคประชาชนด้วยวิถีแห่งวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ โดยมุ่งเน้นเพื่อให้สามารถใช้เป็นเกณฑ์ประเมินการจัดสวัสดิการสังคมเชิงพุทธในประเทศไทยที่มีมาตรฐานและมีประสิทธิภาพ

๖) สรุปผลการศึกษาวจัย และข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยได้ทำการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ประกอบด้วย กลุ่มผู้นำ ประกอบด้วยประชากร ได้แก่ พระสงฆ์ สมาชิกกลุ่ม สมาชิกเครือข่าย บุคลากรจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

๑.๔.๓ เครื่องมือในการศึกษาวจัย

การดำเนินการตามโครงการวิจัยมีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารงานวิจัย รายงานการประชุมที่เกี่ยวข้อง การสังเกตในการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) การจัดเวทีประชุม ส่วนการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลนั้นเน้นวิธีการแสวงหาความรู้ จากการตั้งประเด็นหลักในการศึกษาเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมของภาคประชาชนด้วยวิถีแห่งวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ โดยดำเนินการและใช้เครื่องมือที่สำคัญ ได้แก่

๑) การศึกษาเอกสารเพื่อค้นหาววัฒนธรรม บทบาทการจัดสวัสดิการสังคมของภาคประชาชนด้วยวิถีแห่งวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ

๒) การร่วมประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) เพื่อทราบถึงทิศทางและการพัฒนา รูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมของภาคประชาชนด้วยวิถีแห่งวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ

๓) ศึกษาและติดตามผลการปฏิบัติหน้าที่เพื่อศึกษาแนวคิด หลักการ และการ ประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการจัดสวัสดิการสังคมตามแนวพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์และชุมชนใน สังคมไทย

๔) การสังเกต ซึ่งเป็นการสังเกตพฤติกรรมและการแสดงออกของฝ่ายต่างๆ ที่จะทำ ควบคู่กับการสัมภาษณ์พระสงฆ์ และเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชน เพื่อให้สามารถมองเห็นถึงรูปแบบการจัด สวัสดิการสังคมของภาคประชาชนด้วยวิถีแห่งวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ

๕) การสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับ พระสงฆ์ นักวิชาการ ผู้บริหาร ผู้นำชุมชนและผู้เกี่ยวข้องกับรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมของภาค ประชาชนด้วยวิถีแห่งวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ

๖) การสังเกต เพื่อศึกษาแนวคิด หลักการ และวิธีการจัดสวัสดิการสังคมตามแนว พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์และชุมชนในสังคมไทย

๑.๔.๔ เครื่องมือที่สร้างขึ้นในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่

- ๑) แบบสัมภาษณ์และสังเกต
- ๒) ประเด็นในการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม
- ๓) การบันทึกภาพและเสียง

๑.๔.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการสำรวจ สังเกตการณ์ สัมภาษณ์ และสนทนากลุ่ม โดยมีขั้นตอนการเก็บ ข้อมูลตามกิจกรรมวิจัยต่อไปนี้

๑) การสำรวจและสังเกตการณ์ในพื้นที่ เพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบการจัดสวัสดิการ สังคมของภาคประชาชนด้วยวิถีแห่งวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ งานวิจัยที่ใช้แบบสำรวจ การ สังเกตการณ์ การสัมภาษณ์ สนทนากลุ่ม และการบันทึกภาพและเสียง หลังจากนั้นคณะผู้วิจัยได้จัดทำ รายงานสรุปวิเคราะห์รูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมของภาคประชาชนด้วยวิถีแห่งวัฒนธรรมเชิงพุทธ บูรณาการของแต่ละพื้นที่

๑.๔.๖ การประมวลข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

๑) ข้อมูลทุติยภูมิเป็นการสำรวจเอกสารที่เกี่ยวข้องเพื่อวิเคราะห์เนื้อหาและสังเคราะห์ ตามกรอบประเด็นศึกษา

๒) ข้อมูลปฐมภูมิเป็นการนำข้อมูลจากการสำรวจ สังเกตการณ์ การสัมภาษณ์ และ สนทนากลุ่ม โดยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

๓) นำผลการวิเคราะห์จากข้อ ๑-๒ มาทำการสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบ การจัดสวัสดิการสังคมภาคประชาชนด้วยวิถีแห่งวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ

๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง “สวัสดิการสังคมเชิงพุทธ: รูปแบบและการสร้างพลังชุมชน” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาองค์การทางพระพุทธศาสนาและพระสงฆ์ ซึ่งมีบทบาทต่อการพัฒนาระบบการจัดสวัสดิการสังคมภายในชุมชนท้องถิ่น นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญกับการพิจารณาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีบทบาทต่อการไปประยุกต์ใช้ เพื่อการอธิบายการก่อตั้งรูปแบบและการสร้างขยายต่อสวัสดิการชุมชนเชิงพุทธภายในชุมชน โดยสำหรับในส่วนนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอการทบทวนวรรณกรรม เพื่อทำให้ความเข้าใจการศึกษาในมิติต่างๆ ดังต่อไปนี้

๑.๕.๑ แนวคิดเกี่ยวกับสวัสดิการสังคม

๑.๕.๒ แนวคิดเกี่ยวกับสวัสดิการสังคมในไทย

๑.๕.๓ แนวคิดเกี่ยวกับองค์กรพระพุทธศาสนากับการจัดสวัสดิการสังคม

๑.๕.๔ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับการจัดสวัสดิการสังคม

๑.๕.๑ แนวคิดเกี่ยวกับสวัสดิการสังคม

สวัสดิการสังคม : หลักการและกลไกการจัดการ

๑) ความหมายของสวัสดิการสังคม

สวัสดิการสังคม หมายถึง ระบบการบริการหรือกิจกรรมที่จัดขึ้น โดยหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน สถาบันหรือกลุ่มองค์กรภาคประชาชน เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาทางสังคมและพัฒนาสังคม รวมทั้งการส่งเสริมความมั่นคงเพื่อให้ประชาชนสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้ ตอบสนองความต้องการพื้นฐาน ให้มีมาตรฐานในการดำรงชีวิตเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนโดยไม่จำแนกฐานะและชนชั้น โดยทุกคนมีสิทธิและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สามารถเข้าถึงการจัดบริการทางสังคมและทรัพยากรของรัฐอย่างเหมาะสม การดำเนินงานสวัสดิการสังคมจะต้องอาศัยสถาบันทางสังคมและบุคลากรหลากหลายสาขาวิชาชีพ หรือเรียกว่าสหวิชาชีพ เข้ามาร่วมมือกันทำงานในแต่ละด้านเพื่อประกันความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชนในสังคมโดยรวมอีกนัยหนึ่งแนวคิดสวัสดิการสังคมเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับทุกคนในสังคมที่ครอบคลุมวัฏจักรชีวิต (Life cycle) ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย ที่ทุกคนต้องได้รับบริการขั้นพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต โดยเน้นสิทธิขั้นพื้นฐานที่ทุกคนพึงจะได้รับจากรัฐ ได้แก่ สิทธิการรักษาพยาบาลสิทธิทางการศึกษา แต่ยังไม่สนองความต้องการสวัสดิการบางอย่างของประชาชน ต่อมาจึงเกิดกองทุนสวัสดิการชุมชนขึ้น

เมื่อกล่าวโดยสรุปการจัดสวัสดิการสังคมอยู่ภายใต้แนวคิดสำคัญ ๓ ด้าน คือ

๑. แนวคิดด้านความมั่นคงของมนุษย์ เนื่องจากยุคปัจจุบันมนุษย์ประสบปัญหาความไม่มั่นคงหลายด้าน ได้แก่ ความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจ อาชีพพยายได้ สุขภาพ วัฒนธรรมความไม่มั่นคงส่วนบุคคล เช่น อาชญากรรม ยาเสพติด ความไม่มั่นคงทางสิ่งแวดล้อม ความไม่มั่นคงทางการเมือง ความตึงเครียดทางสังคม

๒. แนวคิดสิทธิมนุษยชน ตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน แยกเป็นสิทธิเด็กสตรี ที่จะได้รับการประกันความต้องการพื้นฐาน ได้แก่ อาหาร สุขภาพ การศึกษา ที่อยู่อาศัยการคุ้มครองครอบครัว การมีส่วนร่วม และการป้องกันจากการค้าทาส การใช้ความรุนแรงและการทารุณกรรม

๓. การพัฒนาแนวคิดเรื่องการสร้างความมั่นคงและเสรีภาพ ได้แก่ เสรีภาพจากการถูกกีดกัน เสรีภาพจากความต้องการ เสรีภาพในการพัฒนาและการประจักษ์ในศักยภาพแห่งตนเสรีภาพจาก

ความหวาดกลัว เช่น ภัยคุกคามต่อความมั่นคง เสรีภาพจากความยุติธรรม และการละเมิดการปกครอง โดยกฎหมาย เสรีภาพทางความคิด การพูดและการรวมกลุ่ม การทำงานที่เหมาะสมไม่ถูกขูดรีด

โดยทั้ง ๓ แนวคิดมีจุดมุ่งหมายอยากให้นักศึกษามีชีวิตที่มั่นคงมีการรับประกันความมั่นคงพื้นฐานในชีวิต มีต้องการสนองตอบในสิ่งที่ตนเองไม่มี พร้อมกับสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม

๒) หลักการและองค์ประกอบในการจัดสวัสดิการสังคม

หลักการของการจัดสวัสดิการสังคม มีนักคิดนักวิชาการได้ให้หลักการไว้หลายประการ อาทิ ดอนนิสัน และทิตมัสส์ (Donnison & Titmuss , 1974) และ ริชาร์ด ฮักแมน (Richard Hugman , 1998) กล่าวถึงหลักการจัดสวัสดิการต้องคำนึงถึง คือ

๑. การจัดสวัสดิการสังคมต้องกำหนดจากพื้นฐานของความเป็นจริงคือจากปัญหาหรือความต้องการของผู้รับบริการ ความต้องการ (Needs) ซึ่งความต้องการของมนุษย์ประกอบด้วยด้าน ภายภาพ ความต้องการความมั่นคงปลอดภัย ความต้องการความเป็นเจ้าของและความรัก ความต้องการมีชื่อเสียง รวมทั้งความต้องการประสบผลสำเร็จ และสิ่งเหล่านั้นสามารถนำไปปฏิบัติได้ โดยมีช่องทางในการจัดสวัสดิการสังคมมี ๕ ส่วน ได้แก่ ครอบครัว เครือญาติ นายจ้าง องค์กรการกุศล และรัฐบาล

๒. การกำหนดนโยบายควรเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น และให้ข้อเสนอแนะ โดยเฉพาะผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียหรือผู้ที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายโดยตรง

๓. การใช้มาตรการของงานสวัสดิการจากงานอาชีพ (Occupational measure) โดยให้ครอบครัวกลุ่มเป้าหมายกำหนดคุณสมบัติผู้มีสิทธิรับบริการสวัสดิการ

๔. การใช้มาตรการบริการสังคม (Social services measure) ในฐานะที่เป็นพลเมือง (Citizenship) ประชาชน มีสิทธิได้รับบริการสังคมจากรัฐและการจัดสวัสดิการควรคำนึงถึงความเท่าเทียมกันของประชาชน ทั้งนี้เพื่อให้คนมีความมั่นคงทางสังคม

๕. ระบบการจัดสวัสดิการสังคมมี ๓ ด้าน ได้แก่ การสงเคราะห์ประชาชน การประกันสังคม และการบริการสังคม

๖. การกำหนดนโยบายสังคมต้องมีความยืดหยุ่นเพื่อสามารถนำไปสู่การปฏิบัติในลักษณะที่มีทางเลือกได้

๗. นโยบายต้องมีความสอดคล้องกลมกลืนกับปัจจัยแวดล้อมภายนอก เช่น มาตรการด้านกฎหมายหรือสภาพบริบททางสังคมนั้น ๆ

๘. สิทธิและความรับผิดชอบ ความเสมอภาคและความยุติธรรม (right and responsibility equity and fairness) สวัสดิการเป็นเรื่องของครอบครัวและปัจเจกบุคคล รัฐสวัสดิการให้เฉพาะที่เป็นความต้องการร่วมกันของคนในสังคม หรือรัฐให้เอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดสวัสดิการ

๓) สวัสดิการสังคม : กลไกการจัดการ

การจัดสวัสดิการดังกล่าวข้างต้น เป็นการดำเนินงานโดยมีกฎหมายรองรับและมีกลไกปฏิบัติชัดเจน ส่วนกลุ่มสุดท้ายแม้จะไม่มีกฎหมายรองรับโดยตรงเมื่อครั้งแรกเริ่มดำเนินงานในอดีต แต่ปัจจุบันมีการพัฒนาระเบียบกฎหมายใหม่ๆ เพื่อเข้าไปสนับสนุนและคุ้มครองกลุ่มเป้าหมายรวมทั้งผู้ที่เกี่ยวข้อง ให้ได้รับความเป็นธรรม มีกลไกสนับสนุนที่ค่อนข้างยืดหยุ่นเพื่อให้สอดคล้องกับความแตกต่างหลากหลายของวิถีชีวิต วัฒนธรรม-สังคม ของชุมชนท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม ในขั้นการดำเนินงานยังคงมีประเด็น

ปัญหาเชิงนโยบายที่ควรให้ความสำคัญเพื่อนำไปใช้กำหนดกรอบทิศทางทางสวัสดิการทางสังคมในช่วงต่อไปดังนี้

กลไกการจัดการสวัสดิการสังคมเพื่อให้เกิดความชัดเจนในการปฏิบัติงานมีดังนี้

๑. กลไกภาครัฐ คือ ภาครัฐมีการพัฒนาต่อยอดเพื่อยกระดับการจัดการสวัสดิการสังคมให้ดีขึ้นมาเป็นลำดับ แต่การดำเนินงานยังมีลักษณะต่างคนต่างทำ ภายใต้ขอบเขตอำนาจสวัสดิการของตนตามกฎหมายที่กำหนด ลักษณะโดยธรรมชาติของหน่วยงานเช่นนี้ จึงเป็นข้อจำกัดในการเชื่อมประสานการดำเนินงานข้ามหน่วยงาน

๒. กลไกภาคธุรกิจเอกชน คือ ภาคธุรกิจเอกชนได้เข้ามามีบทบาทเพื่อเพิ่มเติมระบบการจัดการสวัสดิการของภาครัฐ ในรูป Corporate Social Responsibility (CSR) ซึ่งมีแนวโน้มขยายตัวสูงขึ้นตามกระแสการตื่นตัวที่มีอยู่ทั่วโลก แต่การทำงานยังไม่สามารถขยายวงสมาชิกได้อย่างเต็มกำลังในความสามารถ ในขณะที่รัฐยังไม่มีมาตรการ สิ่งจูงใจ และกฎหมายที่ชัดเจนในการสนับสนุนและเอื้ออำนวยให้ภาคธุรกิจเอกชนเข้ามาร่วมดำเนินการเพื่อช่วยเหลือสังคมอย่างเต็มประสิทธิภาพ

๓. กลไกภาคประชาชนและองค์กรชุมชน คือ ภาคประชาชนหรือองค์กรในชุมชน เป็นองค์กรหลักในการดำเนินงานระดับพื้นที่ โดยมีบทบาทสำคัญต่อการฟื้นฟูวัฒนธรรมและระบบการเกื้อกูลกันภายในชุมชนแบบดั้งเดิม แล้วขยายการเรียนรู้ไปสู่พื้นที่อื่นๆ เกิดระบบการพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็งหลังจากนั้นภาคีพัฒนาต่างๆทั้งหน่วยงานภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน(NGOs) และภาคธุรกิจ (CSR) ได้เข้าไปส่งเสริมสนับสนุนการดำเนินงานของชุมชน จึงเป็นส่วนสำคัญในการเติมเต็มช่องว่างในการจัดการสวัสดิการได้มากยิ่งขึ้น

๔. กลไกจากผู้ทำหน้าที่กำหนดนโยบาย คือ ผู้มีส่วนกำหนดนโยบาย และขับเคลื่อนงานสวัสดิการสังคม ในรูป “คณะกรรมการระดับชาติ” ภายใต้ข้อกฎหมายที่กำหนด มีอยู่หลายคณะ ซึ่งสามารถขับเคลื่อนนโยบายในการจัดการสวัสดิการสังคมให้เกิดผลในทางปฏิบัติอย่างมีรูปธรรมและมีความก้าวหน้าหลายเรื่อง แต่อาจกล่าวได้ว่ายังไม่สามารถบูรณาการกลไกการจัดการสวัสดิการสังคมให้เกิดความสัมพันธ์เชื่อมโยงอย่างเกื้อกูลกัน

๔) สภาพปัญหาการจัดการสวัสดิการสังคมที่มีต่อกลุ่มผู้รับผลประโยชน์

ในทางปฏิบัติยังคงมีปัญหาการจัดการสวัสดิการแก่กลุ่มผู้รับผลประโยชน์ตามวัยต่าง ๆ อาทิ

๑. กลุ่มเด็กและเยาวชน มีปัญหาในการรับบริการ อาทิ

๑.๑ การจัดการศึกษาของไทย แม้จะมีนโยบายเรียนฟรี ๑๕ ปี เพื่อเด็กและเยาวชนทุกคนสามารถเข้าถึงระบบการศึกษาได้แต่การจัดการศึกษายังมีผลในเชิงคุณภาพและปัญหาความเหลื่อมล้ำของคุณภาพของการศึกษาระหว่างเมืองกับชนบทค่อนข้างสูง นอกจากนี้การจัดการศึกษาที่เป็นอยู่ยังไม่สามารถตอบสนองปัญหาการศึกษาที่จะสร้างคนให้สมบูรณ์ รู้จักคิดรู้จักวิเคราะห์ มีจิตสำนึก สามารถศึกษาหาความรู้ได้ด้วยตัวเองจากข้อมูลโครงสร้างประชากรและสัดส่วนค่าใช้จ่ายด้านการศึกษา พบว่ามีแนวโน้มลดลงตามการปรับตัวของจำนวนนักเรียนนักศึกษาจึงเป็นโอกาสที่จะหันมาพัฒนาคุณภาพการศึกษาได้มากขึ้น

๑.๒ กลไกและการช่วยเหลือเด็กและเยาวชนที่มีปัญหา ยังไม่สามารถปรับตัวให้สอดคล้องกับสถานการณ์และแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงได้ โดยเฉพาะประเด็นปัญหาที่เกิดจากการเชื่อมโยงของกระแสการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและเทคโนโลยีที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้เด็กและ

เยาวชนไทย ที่ขาดทักษะในการวิเคราะห์ การกรั่นกรองข้อมูลไม่สามารถปรับตัวให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง ซึ่งมีผลต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของกลุ่มคนเหล่านี้ไปในทางที่ไม่เหมาะสม

๒. กลุ่มวัยทำงาน โดยเฉพาะกลุ่มแรงงานนอกระบบยังไม่สามารถเข้าถึงระบบการประกันสังคม (Social Insurance) ได้ ขณะที่ฐานข้อมูลกลุ่มแรงงานนอกระบบยังไม่เป็นหมวดหมู่ที่ชัดเจน แต่อย่างไรก็ตามกลุ่มแรงงานนอกระบบเริ่มมีแนวคิดในการรวมกลุ่มเพื่อจัดระบบการประกันสังคมของตนเอง เช่น กองทุนสวัสดิการชวนา เป็นต้น ซึ่งเป็นอีกทางเลือกหนึ่งของผู้ใช้แรงงานนอกระบบที่จะสามารถเข้าถึงระบบการประกันสังคม

๓. กลุ่มผู้สูงอายุ พบว่ารูปแบบการจัดสวัสดิการเพื่อกลุ่มผู้สูงอายุที่มีอยู่ยังคงให้ความสำคัญกับการสงเคราะห์หรือเป็นผู้รับมากกว่าการเป็นผู้ให้ผลประโยชน์แก่สังคม โดยยังไม่คำนึงถึงหลักของการพึ่งพาตนเองได้อย่างมีศักดิ์ศรี ในส่วนของการจัดสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุที่ไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ยังขาดการบูรณาการกลไกต่าง ๆ ที่มีอยู่ในระดับพื้นที่ และยังไม่มีการเชื่อมโยง การดูแลครอบครัวซึ่งเป็นหลักสำคัญรวมลงขาดการเชื่อมโยงกับการดูแลผู้สูงอายุโดยชุมชนในรูปแบบของการบริการเยี่ยมบ้าน (Home Visit) ของอาสาสมัครผู้ดูแลผู้สูงอายุ (อผส) และอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม) เพื่อให้การจัดสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

๔. กลุ่มผู้ด้อยโอกาส ข้อค้นพบที่สำคัญเกี่ยวกับสวัสดิการสำหรับกลุ่มผู้ด้อยโอกาส เป็นไปในทำนองเดียวกันกับกลุ่มผู้สูงอายุคือ รูปแบบการจัดสวัสดิการที่มีอยู่ ยังคงให้ความสำคัญกับการสงเคราะห์หรือเป็นผู้รับโดยที่ยังขาดการพัฒนา ศักยภาพแบบครบวงจรเพื่อให้กลุ่มผู้พิการและด้อยโอกาสสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างมีศักดิ์ศรีรวมทั้งการเป็นผู้ให้ประโยชน์แก่สังคม

๑.๕.๒ การจัดสวัสดิการสังคมในประเทศไทย

หลักการและองค์ประกอบดังกล่าวถูกกำหนดเป็นมาตรฐานการจัดบริการสวัสดิการสังคม (กฎหมายอ้างอิงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.๒๕๕๐, ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๒๔/ตอนพิเศษ (๕๗ ง/หน้า ๖๗/๑๑ พฤษภาคม ๒๕๕๐) ว่าการจัดบริการสวัสดิการสังคมต้องคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของผู้รับบริการสวัสดิการสังคม การให้ผู้รับบริการสวัสดิการสังคมมีคุณภาพชีวิตที่ดีและพึ่งตนเองได้อย่างทั่วถึงเหมาะสม และเป็นธรรม โดยคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ การรักษาความลับของผู้รับบริการสวัสดิการสังคม การให้ผู้รับบริการสวัสดิการสังคมมีคุณภาพชีวิตที่ดีและพึ่งตนเองได้อย่างทั่วถึงเหมาะสม และเป็นธรรม และการมีส่วนร่วมในการจัดสวัสดิการสังคมทุกระดับ (ข้อ ๖) โดยมีการจัดบริการสวัสดิการสังคมควรครอบคลุมด้านการศึกษา สุขภาพอนามัย ที่อยู่อาศัยการฝึกอาชีพ การประกอบอาชีพ นันทนาการ และกระบวนการยุติธรรมด้านรูปแบบการจัดบริการสวัสดิการสังคมต้องคำนึงถึงลักษณะหรือรูปแบบและวิธีการในการดา เนินการตามความเหมาะสมในแต่ละพื้นที่ ความต้องการของกลุ่มเป้าหมายและประเด็นปัญหาที่ควรได้รับการป้องกันแก้ไขทั้งในระยะเร่งด่วนและระยะยาว เช่น การส่งเสริม การพัฒนา การพิทักษ์ ปกป้อง คุ้มครองการป้องกัน การสงเคราะห์ และบำบัดฟื้นฟู

หลักสำคัญอีกประการหนึ่งของการสงเคราะห์ ก็คือการช่วยเหลือเพื่อให้เขาช่วยเหลือตัวเองได้ มิใช่จะคอยรับแต่ความสงเคราะห์จากเราฝ่ายเดียวโดยไม่ทำอะไรเลย อย่างนี้ก็ไม่ควรสงเคราะห์เพราะเท่ากับไปส่งเสริมให้เขาเกียจคร้าน และที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือต้องช่วยเหลือเฉพาะสิ่งที่ถูกต้องชอบธรรมเท่านั้น ไม่ใช่เห็นเป็นญาติของตนแล้วผิดก็ช่วยให้กลายเป็นถูก อย่างนี้ไม่ถูกต้องตามหลัก

พระพุทธศาสนา มงคลที่เกิดจากการสงเคราะห์ญาตินั้น ท่านกล่าวเป็นอุปมาไว้ว่า “ต้นไม้ที่เกิดรวมกัน เป็นป่าเป็นดงนั้น เมื่อเกิดพายุร้ายขึ้นมา แต่ละต้นย่อมช่วยกันปะทะแรงลม ให้แก่กันและกัน ไม่ให้หัก โคนได้ง่ายฉนั้นใด คนที่มีญาติพี่น้องมากย่อมพึ่งพาอาศัยกันได้เมื่อภัยมา สามารถผ่อนหนักให้เป็นเบาได้ ฉนั้นนั้น” จึงกล่าวได้ว่า การจัดสวัสดิการสังคมต้องคำนึงถึงปัญหาและความต้องการ การมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยรูปแบบและวิธีการต้องมีความสอดคล้องและเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่มุ่งเน้นการดำเนินงาน ทั้งในด้านการสงเคราะห์ ป้องกันและการแก้ปัญหาความเดือดร้อนและมุ่งพัฒนาศักยภาพ ความคิด และจิตใจของประชาชน

๑) หลักการการจัดสวัสดิการสังคมในไทย

การจัดสวัสดิการสังคมของประเทศไทย ภายหลังจากประกาศรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๔๐-๒๕๕๐ ได้มีความก้าวหน้ามาโดยลำดับทั้งในเรื่องกลไกระดับนโยบาย การปรับปรุงกฎหมายเดิม การปรับปรุงกฎหมายใหม่ การพัฒนากลไกขับเคลื่อน และการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ทำให้ระบบสวัสดิการที่มีอยู่ในปัจจุบันมีหลากหลายรูปแบบควบคุมจำนวนประชาชน กลุ่มเป้าหมายมากขึ้น และที่สำคัญคือภาคส่วนต่างๆ ในสังคมได้เข้ามามีบทบาทในการจัดสวัสดิการมากขึ้นเพื่อเติมเต็มการจัดสวัสดิการโดยภาครัฐที่อาจมีข้อจำกัด จากการทบทวนสถานการณ์การจัดสวัสดิการที่ผ่านมาพบว่า มีหลักการดำเนินการที่สรุปพอสรุปได้เป็นกลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ ๑ เป็นการจัดบริการสังคมพื้นฐานโดยภาครัฐสำหรับประชาชนทั่วไป เช่น การจัดการศึกษาตามโครงการให้เรียนฟรี ๑๕ ปี การจัดระบบหลักประกันคุณภาพถ้วนหน้าครอบคลุมคนไทยทุกคนที่ยังไม่มีหลักประกันสุขภาพ เป็นต้น

กลุ่มที่ ๒ เป็นการจัดสวัสดิการสังคมเฉพาะกลุ่มเป้าหมาย ที่ดำเนินการโดยภาครัฐเพื่อช่วยเหลือกลุ่มเป้าหมายที่สมควรได้รับเป็นพิเศษ เช่น เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุที่ครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายครบถ้วน เบี้ยยังชีพคนพิการ เบี้ยยังชีพผู้ป่วยเอดส์ การช่วยเหลือทางสังคมแก่กลุ่มเด็กและเยาวชน การช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส และกลุ่มประสบภัย เป็นต้น

กลุ่มที่ ๓ เป็นสวัสดิการด้านการประกันสังคมที่ภาครัฐดำเนินการร่วมกับภาคีอื่นทั้งในแง่ของการบริหาร การจัดการงบประมาณเพื่อเพิ่มหลักประกันทางสังคมแก่ประชาชน เช่น กองทุนประกันสังคม กองทุนสำรองเลี้ยงชีพ(PVD) กองทุนพัฒนาฝีมือแรงงาน กองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ กองทุนรวมเพื่อการเลี้ยงชีพ(RMF)

กลุ่มที่ ๔ เป็นการจัดสวัสดิการภาคประชาชน ปัจเจกชน ภาคธุรกิจ และองค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไร เช่นสวัสดิการชุมชน กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ กลุ่มอาชีพ การซื้อประกันภัยรูปแบบต่างๆ การดำเนินกิจการด้วยความรับผิดชอบต่อสังคม(CSR) เป็นต้น ซึ่งกลุ่มนี้มีความสำคัญและช่วยเติมเต็มช่องว่างของระบบสวัสดิการที่รัฐไม่สามารถจัดให้ได้

๒) รูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมในประเทศไทย

รูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมของหลายประเทศรวมทั้งประเทศไทยใช้วิธีผสมผสานกันระหว่างประกันสังคม (Social Insurance) และการสงเคราะห์ทางสังคม (Social Assistance) ควบคู่กันไปโดยให้ประชาชนผู้มีรายได้น้อยและแต่ละคนได้มีส่วนร่วมช่วยตนเองหรือครอบครัวในการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการบา บัดทุกข์และความเดือดร้อน

สำนักงานมาตรฐานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์^๓ ได้สรุปทิศทางและรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมของประเทศไทย ไว้ ๓ รูปแบบ ได้แก่

๑. สวัสดิการสังคมกระแสหลัก ที่เป็นรูปแบบสถาบันโดยรัฐเป็นศูนย์กลาง หมายถึงการจัดบริการให้ประชาชนโดยร่วมมือกับภาคธุรกิจ เอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นสวัสดิการที่จัดให้ตามสิทธิพื้นฐานที่ประชาชนพึงได้รับ ซึ่งครอบคลุมถึงการสร้างหลักประกัน การบริหารสังคมการสงเคราะห์ ประกอบด้วยบริการ ๗ ด้าน ได้แก่ ด้านการศึกษา ด้านการสาธารณสุข ด้านที่อยู่อาศัย ด้านการมีงานทำ ด้านรายได้ ด้านนันทนาการ และด้านการบริการสังคม โดยวัตถุประสงค์เพื่อป้องกัน บำบัด แก้ไขและฟื้นฟู

๒. สวัสดิการสังคมกระแสทางเลือก หมายถึง รูปแบบสวัสดิการสังคมแบบพหุลักษณะ (Pluralism Model) เป็นการจัดสวัสดิการสังคมต้องคำนึงถึงความหลากหลาย ด้านความต้องการของคน แนวคิด วิธีการต้องผสมผสานกันหลายวิชาชีพ หลายภาคี ภายใต้หลักการ ๔ ประการ คือการมีส่วนร่วม ความเป็นธรรม ความเสมอภาค ความยั่งยืน และความสามารถในการเข้าถึงความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย เช่น รูปแบบสวัสดิการชุมชนผ่านกลุ่มสัจจะออมทรัพย์หรือสหกรณ์ออมทรัพย์ในพื้นที่ต่าง ๆ

๓. สวัสดิการสังคมท้องถิ่น หมายถึง รูปแบบสวัสดิการสังคมที่มีผลจากการบังคับใช้พระราชบัญญัติการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น พ.ศ.๒๕๔๒ และพระราชบัญญัติการถ่ายโอนอำนาจระหว่างกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงศึกษาธิการ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อให้ท้องถิ่นและชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดสวัสดิการให้กับประชาชนได้เข้าถึงอย่างเสมอภาคและเป็นธรรมทางสังคม

ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ^๔ ได้กล่าวสรุปว่า การจัดสวัสดิการสังคมแก่กลุ่มคน ครอบครัวยุคใหม่ มีผู้ที่เกี่ยวข้องในการให้บริการสวัสดิการ ๓ ระบบ ได้แก่ รัฐภาคเอกชน และภาคชุมชน การจัดสวัสดิการโดยภาครัฐ แยกเป็นการจัดสวัสดิการโดยภาครัฐส่วนกลางและรัฐส่วนท้องถิ่น ดังนี้

๑. สวัสดิการโดยภาครัฐส่วนกลาง ประกอบด้วยบริการสังคม การประกันความมั่นคงแก่สังคม การสังคมสงเคราะห์ อาชีพ การให้กู้ยืมเงินเพื่อการศึกษา การรักษาพยาบาลฟรี บริการด้านการมีงานและมีรายได้ โครงการด้านการประกันสังคมที่ขยายสิทธิประโยชน์ครอบคลุมการประกันสุขภาพและการประกันการว่างงาน การสนับสนุนทุนแก่ชุมชนในรูปแบบกองทุนหมู่บ้าน การสงเคราะห์คนชรา คนพิการ การประกันราคาผลผลิต เช่น ยาง กาแฟ การจানাข้าว เป็นต้น การสนับสนุนทุนด้านกองทุน เพื่อพัฒนาอาชีพ เช่น กองทุนฟื้นฟูเกษตรกร จัดการอบรมเทคนิคการประกอบอาชีพ สนับสนุนปัจจัยการผลิต

๒. สวัสดิการของรัฐส่วนท้องถิ่น ได้แก่ องค์กรบริหารส่วนตำบล เทศบาล ส่วนใหญ่

^๓ สำนักงานมาตรฐานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, **ทิศทางและรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมของประเทศไทย**, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด เทพเพ็ญวานิส, ๒๕๔๘)

^๔ ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ, “สวัสดิการโดยภาคชุมชน (๑) กลุ่มออมทรัพย์”, **รายงานการวิจัย**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.), ๒๕๔๗),

เป็นการจัดบริการขั้นพื้นฐาน เช่น กองทุนการศึกษา กองทุนอาชีพการจัดสวัสดิการโดยเอกชน โดยผ่านองค์กรการกุศล องค์กรพัฒนาเอกชน และธุรกิจเอกชน การจัดสวัสดิการขององค์กรการกุศล เช่น องค์กรทางศาสนา ส่วนใหญ่จัดอยู่ในรูปแบบของการสงเคราะห์ เช่น ให้ทุนการศึกษาบุตร หลานคนจน ทุนอาหารกลางวัน

๓. การจัดสวัสดิการขององค์กรพัฒนาเอกชนที่จัดสวัสดิการจำกัดอยู่ในกลุ่มและในพื้นที่เป้าหมาย เช่น การสนับสนุนให้มีทุนพัฒนาอาชีพ ทุนจัดหาปัจจัยการผลิต พันธุ์ข้าว แหล่งน้ำ เพื่อการเกษตร สงเคราะห์เด็ก คนชรา เป็นต้น

และยังมีการจัดสวัสดิการโดยธุรกิจเอกชน ส่วนใหญ่เป็นการจัดสวัสดิการเพื่อผลประโยชน์ทางธุรกิจเช่น การจ่ายเงินค่าจ้างล่วงหน้าให้สมาชิก การให้ปัจจัยการผลิตล่วงหน้า การจัดสวัสดิการโดยภาคชุมชน โดยมีการจัดการสวัสดิการสังคมใน ๓ รูปแบบคือ บณฐานทรัพยากร ฐานวัฒนธรรมและฐานงานพัฒนา คือ

๑. การจัดสวัสดิการบนฐานทรัพยากร เป็นการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร เช่น ในดิน น้ำ ป่าที่มีในชุมชน ซึ่งเป็นรูปแบบสวัสดิการเพื่อสร้างความมั่นคงและสร้างหลักประกันทางอาหารและรายได้ให้กับคนทั่วไปที่อยู่ในชุมชน

๒. การจัดสวัสดิการบนฐานวัฒนธรรม ได้แก่

(๑) สวัสดิการผ่านครอบครัวเครือญาติ เช่น การช่วยเหลือเกื้อกูลกันทำงาน แลกกับปัจจัยการดำรงชีวิต

(๒) การจัดสวัสดิการผ่านสถาบันทางศาสนา เช่น การศึกษาฟรีโดยการบวชเรียนในโรงเรียนวัด หรือการสอนศาสนา

(๓) การจัดสวัสดิการผ่านหน่วยงานต่าง ๆ เช่น การสรรที่ดินทำกิน ที่อยู่อาศัยแก่ผู้ยากไร้ โดยจัดสรรพื้นที่สาธารณะให้ใช้ประโยชน์

๓. การจัดสวัสดิการบนฐานงานพัฒนา เช่น การช่วยเหลือกันผ่านระบบการจัดตั้งกลุ่มพัฒนาต่าง ๆ และการรวมกลุ่มกันตามธรรมชาติ กลุ่มออมทรัพย์ โดยมีการจัดสวัสดิการด้านต่าง ๆ หลายประเภท กลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์ กลุ่มธนาคารชุมชน กลุ่มพัฒนาอาชีพ ธุรกิจชุมชน เป็นต้น เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนทั่วไปหรือผู้ประสบปัญหาทางสังคมการจัดสวัสดิการชุมชน มีวัตถุประสงค์เน้นการได้รับประโยชน์ร่วมกันจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติหรือทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชนเป็นเครื่องมือในการดำเนินงาน ส่วนผลที่ได้รับคือคุณค่าทางสังคม ได้แก่ ความเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน ช่วยเหลือพึ่งพากัน ชุมชนเกิดความรักและสามัคคีต่อกัน มากกว่าทรัพย์สินเงินทอง

๒) ทิศทางและรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมของประเทศไทยในอนาคต

แนวคิดด้านสวัสดิการสังคมของไทย มีการเปลี่ยนแปลงไปตามระบบการเมืองการปกครอง ระบบเศรษฐกิจ และระบบสังคมวัฒนธรรม ในแต่ละช่วงของบริบทที่เปลี่ยนแปลง สำหรับแนวคิดสวัสดิการสังคมยุคใหม่ ได้มีนักวิชาการเสนอความเห็นไว้ ดังนี้

ทัศนีย์ ลักขณาภิชนชัช^๕ ได้เสนอความคิดว่า แนวคิดสวัสดิการสังคมยุคใหม่ มุ่งเน้นการจัดบริการสังคมเพื่อช่วยเหลือผู้เดือดร้อนด้วยแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน การเป็นหุ้นส่วนกันของทุกภาคส่วนในสังคม คือ ภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน ภาคธุรกิจและภาควิชาการ แผนนโยบายของรัฐเริ่มมา รูปแบบการจัดสวัสดิการเพื่อประชาชนโดยการแปรรูปให้องค์กรเอกชนเป็นผู้ดำเนินการ และรัฐลดบทบาทลงมาเป็นผู้กำกับดูแลควบคุมมาตรฐานให้บริการสังคม คาดว่าต่อไปงานสวัสดิการสังคมที่ภาครัฐต้องดูแลตามบทบาทหน้าที่จะต้องมีการแปรรูปให้องค์กรเอกชนดำเนินการมากขึ้น ดังนั้น โอกาสที่งานสวัสดิการสังคมจะอยู่ในมือของประชาชนมีมากขึ้นทั้งในรูปของปัจเจกบุคคล องค์กรประชาชน และองค์กรเอกชน ประเด็นสำคัญอยู่ที่การบริหารงานสวัสดิการสังคมอย่างไรจึงถึงมือประชาชนที่ต้องการได้อย่างทันที่

ระพีพรรณ คำหอม และอภิญญา เวชยชัย^๖ ได้เสนอทิศทางการจัดสวัสดิการสังคมไทยในอนาคต ดังนี้

๑. ทิศทางการจัดสวัสดิการสังคมไทยในระยะสั้น

๑) บริการสวัสดิการสังคมในรูปแบบสถาบันของภาครัฐยังคงมีความสำคัญในการจัดสวัสดิการพื้นฐานให้แก่ประชาชนทั่วไป ในลักษณะสวัสดิการภาคบังคับ และควรพัฒนาระบบสวัสดิการภาคบังคับ ให้กระจายถึงประชาชนทั่วไปอย่างกว้างขวาง ทั้งถึง เป็นธรรม เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่ควรได้รับบริการอย่างเท่าเทียม โดยปรับความสัมพันธ์ของรัฐที่เป็นผู้ให้บริการต่อประชาชนผู้รับบริการ ให้มีความสัมพันธ์ภาพแบบ “หุ้นส่วน” ลดความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

๒) กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ควรพัฒนาบทบาท หลักในการทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยง ผู้ดูแลกำกับงานให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การถ่ายโอนงานสวัสดิการสู่ท้องถิ่นอย่างมีแผนการ และเป็นวาระสำคัญเร่งด่วนของกระทรวงฯ โดยกระทรวงควรประสานหน่วยงานทั้งหลายกำหนดภารกิจในการถ่ายทอดความรู้ ความชำนาญ และทักษะการให้บริการเชิงคุณภาพควบคู่ไปด้วย

๓) ควรใช้ยุทธศาสตร์การพัฒนาฐานภูมิปัญญาในชุมชน เช่น ผู้นำชุมชนที่เป็นปราชญ์ชาวบ้านร่วมกันผลักดันให้เกิดกระบวนการกำหนดนโยบายสวัสดิการสังคมให้เป็นนโยบายสาธารณะ

๔) ควรใช้มาตรการทางสังคมที่หลากหลายตั้งแต่ แบบบังคับ แบบจูงใจและแบบทางเลือก ให้ภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งภาคประชาชน ภาคชุมชน ภาคธุรกิจชุมชน ภาคองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดบริการสวัสดิการสังคมให้กับประชาชน ซึ่งจะทำให้งานสวัสดิการสังคมมีความเข้มแข็งสอดคล้องกับพื้นที่จริง

๕) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรได้รับการส่งเสริมให้จัดทำแผนพัฒนางานสวัสดิการสังคมท้องถิ่นในพื้นที่ของตน โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีทุกภาคส่วน

^๕ ทัศนีย์ ลักขณาภิชนชัช “การสังคมสงเคราะห์ชุมชน : มรรควิธีสู่ชุมชนเข้มแข็ง”, พิมพ์ครั้งที่ ๕ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๓๓.

^๖ ระพีพรรณ คำหอม และอภิญญา เวชยชัย, “ทิศทางและรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมของประเทศ”, (กรุงเทพมหานคร: กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๔๘ – ๑๕๑.

๖) ควรพัฒนาระบบเครือข่ายอาสาสมัครทางสังคมในชุมชน โดยสร้างมาตรการจูงใจ จัดสรรค่าตอบแทนให้อาสาสมัครฯ สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ไม่ต่ำกว่ามาตรฐานขั้นต่ำของค่าจ้างปัจจุบัน

๗) ระดมความร่วมมือจากองค์กรเอกชนภาคธุรกิจพาณิชย์กรรม บริษัทต่าง ๆ ควรมีส่วนร่วมในการจัดตั้งกองทุนเพื่อกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ อย่างยั่งยืนและได้รับการลดหย่อนภาษีในการคุ้มครองสังคม

๘) ควรสร้างระบบเฝ้าระวังทางสังคมที่ตอบสนองกับกลุ่มเป้าหมายใหม่อย่างทันการณ์ เช่น กลุ่มสังคมไซเบอร์ลิงค์ รวมทั้งสร้างนวัตกรรมใหม่ของการให้บริการในรูปแบบ E - Social Service (ESS) ซึ่งเป็นบริการที่ทา ให้ประชาชนสามารถเข้าถึงบริการข้อมูลข่าวสาร ข้อมูลบริการของหน่วยงาน บริการให้คำแนะนำ ฯลฯ

๙) ควรประสานเชื่อมโยงระบบ GFMS (Government Fiscal Management) ของหน่วยราชการเพื่อปรับเปลี่ยนระบบบริหารงานการคลัง

๒. ทิศทางการจัดสวัสดิการสังคมในระยะยาว มีรายละเอียด ดังนี้

๑) บทบาทของภาครัฐต่อการเป็นผู้ให้บริการทางตรงในงานสวัสดิการสังคม แนวโน้มมีลดลง แต่บทบาทของภาคท้องถิ่นและสวัสดิการสังคมกระแสรองจะเพิ่มมากขึ้น

๒) บทบาทของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ควรทหาหน้าที่สะท้อนผลกระทบเชิงนโยบายของการพัฒนาประเทศให้ผู้บริหารระดับนโยบายทราบ เพื่อสร้างนโยบายใหม่อย่างมีส่วนร่วมและสอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชนของกระแสโลก กำหนดยุทธศาสตร์การทางานที่ตอบสนองกับกลุ่มเป้าหมายของสังคมในอนาคต รวมทั้งขึ้นาพัฒนาระบบสวัสดิการกระแสรองทางเลือกใหม่ๆ ให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม

๓) ควรสร้างยุทธศาสตร์ใหม่การพัฒนาาระบบสวัสดิการสังคมบนฐานการมีส่วนร่วมที่สอดคล้องกับการพัฒนาของกระแสโลก กระแสภูมิภาค และกระแสท้องถิ่น ผ่านการใช้เวทีประชาคมโลกในลักษณะของวาระเฉพาะเรื่องร่วมกัน โดยเฉพาะการจัดสรรระบบการเงินการคลังของระบบสวัสดิการสังคมใหม่ ที่เน้นรูปแบบของสวัสดิการสมทบระหว่างรัฐบาลกลางกับกลุ่มองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

๔) ควรสร้างตัวชี้วัดเพื่อกำหนดมาตรฐานการปฏิบัติงานที่สำคัญ ควรเป็นนโยบายเร่งด่วนและระยะยาว เพื่อสร้างฐานข้อมูลในการตัดสินใจ

๕) เพิ่มกลยุทธ์การทำงานใหม่ เช่น

(๑) ควรดำเนินการรณรงค์ทางสังคมอย่างต่อเนื่องและกว้างขวาง ถึงความหมายของสวัสดิการสังคมในฐานะที่เป็นความรับผิดชอบของทุกภาคส่วน

(๒) ควรกระตุ้นผลักดันให้องค์กรชุมชนเข้ามารับบทบาทจัดสวัสดิการชุมชนให้แก่ประชาชนในท้องถิ่นของตนเป็นทิศทางสำคัญในอนาคต และควรเสริมพลังทั้งองค์ความรู้ ทักษะการปฏิบัติงาน และเร่งสร้าง “จิตสำนึกสาธารณะ” Welfare Minded) ให้ชุมชนตระหนักรู้อย่างจริงจังมากกว่าการจัดการแก้ปัญหาแบบสงเคราะห์รายบุคคล

สรุปงานสวัสดิการสังคมคือการกำหนดนโยบายสังคมโดยรัฐที่มีผลต่อความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชน ประชาชนได้รับการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างทั่วถึงเป็นธรรม เป็นโครงการที่รัฐหรือสังคมจัดขึ้นโดยแต่ละคนจะต้องได้รับการสวัสดิการสังคมตั้งแตอยู่ในครรภ์มารดา เมื่อเติบโตก็ได้รับการศึกษา

จากรัฐ ได้รับข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ มีอาชีพ มีรายได้เลี้ยงตัวเองและครอบครัว มีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองและสังคม อีกทั้งเป็นโครงการของรัฐที่ช่วยเหลือคนที่ด้อยทางเศรษฐกิจและสังคม ไม่สามารถช่วยตนเองให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีได้ (เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการงานแสดงนวัตกรรมที่เป็นเลิศด้านการพัฒนาสังคมและสวัสดิการ : ๒๕๕๔)

๑.๕.๓ พระพุทธศาสนากับการจัดสวัสดิการสังคม

พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับการช่วยเหลือ เกื้อกูล และสงเคราะห์กับเพื่อนมนุษย์เป็นแก่นหลักของศาสนา มักจะมุ่งเน้นให้ผู้รับถือกระทำแต่ความดี ศาสนาพุทธก็เช่นกัน หากเราถามว่าอะไรคือความดี หลักธรรมของศาสนาพุทธสามารถตอบคำถามนี้ได้ ไม่ว่าจะเป็นฆราวาสธรรม ที่เน้นการบริจาคทรัพย์ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการเป็นฆราวาสที่ดี มงคลที่ ๑๕ ที่เน้นในเรื่องทาน บุญกิริยาวัตถุ ๓ ทศปิศาชาธรรม ๑๐ ศาสนาพุทธเชื่อว่า บุญสำเร็จด้วยการให้ทาน และการให้ทานที่ดีที่สุดคือการให้โดยไม่หวังผลอะไร ในศาสนาพุทธเราสามารถให้คำนิยามของทานได้ดังนี้

สำหรับทานนั้น แปลว่า การให้ เป็นชื่อของจาคะเจตนาคือเจตนาที่จะให้และเป็นชื่อของไทยธรรม คือวัตถุสิ่งของที่จะให้ เมื่อกล่าวโดยรวมก็หมายถึงความเต็มใจที่จะเสียสละให้วัตถุสิ่งของของตนรวมไปถึงให้วิชาความรู้คำแนะนำตักเตือนเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่นเมื่อเพ่งถึงวัตถุสิ่งของที่จะให้ ทาน ก็แบ่งเป็น ๒ ประเภทคือ ๑. อามิสทาน คือวัตถุสิ่งของ เช่น เสื้อผ้า ข้าวปลา อาหาร ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัย ทรัพย์สินเงินทอง เป็นต้น ๒. ธรรมทาน คือให้ธรรมะหรือให้วิชาความรู้ เช่น ให้ความรู้เรื่องธรรมะ ให้คำแนะนำพร่ำสอน ให้คิดสอนใจ ให้ความรู้เรื่องทำมาหากิน เป็นต้น

ในทาง ๒ อย่างนี้ ธรรมทานท่านจัดว่าเป็นเลิศคือดีที่สุดดังพระพุทธภาษิตที่ว่า การให้ธรรมเป็นทานชนะการให้ทุกอย่าง เพราะวัตถุสิ่งของที่เราให้เขาไปนั้นมีวันหมดสิ้นแต่วิชาความรู้ที่เราให้เขาไปนั้นไม่มีวันหมดสิ้นจะอยู่กับตัวเขาตลอดไป เขาสามารถที่จะใช้ธรรมะใช้วิชาความรู้ที่เราให้ไปนั้น ไปใช้ให้เกิดประโยชน์สุขแก่ชีวิตของเขาได้

นอกจากทาน ๒ อย่างที่กล่าวมาข้างต้นนั้นแล้ว ก็ยังมีทานพิเศษอีกอย่างหนึ่งที่ควรกล่าวถึงซึ่งความจริงก็สงเคราะห์เข้าในธรรมทานนั้นแหละ ทานที่ว่านี้ก็คือ อภัยทาน คือการให้ความไม่มีเวรภัยต่อกัน ให้ความรักความปรารถนาดีต่อกัน ให้อภัยซึ่งกันและกันไม่ถือโทษโกรธตอบ ไม่ผูกอาฆาตพยาบาทของเวรกัน

ปัจจุบันเราพบว่า องค์กรศาสนาต่างๆได้ปฏิบัติการช่วยเหลือบุคคลที่ประสบความเดือดร้อน อันเนื่องมาจากภัยต่างๆเช่น ภัยสงคราม ภัยธรรมชาติ และไฟไหม้ เป็นต้น ในเมืองไทยนั้น สถาบันศาสนาเช่นศาสนาพุทธมีบทบาทมานานแล้วในการให้สวัสดิการแก่ประชาชน เช่นวัดเป็นสถานที่ศึกษาเล่าเรียน เป็นแหล่งให้ความเพลิดเพลินยามมีงานนักขัตฤกษ์ เป็นหอพักสำหรับนักเรียน นิสิตนักศึกษา และเป็นแหล่งให้คำแนะนำแก่ประชาชน ยามประสบปัญหาต่างๆในชีวิต ฯลฯ

จากการวิเคราะห์นี้ เราจะพอมองเห็นศาสนานั้นมีประโยชน์ต่อชีวิตและสังคมมากมายและเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับบุคคลและสังคมทั่วไป กล่าวโดยสรุป บทบาทของพระสงฆ์และวัดทั่วไปมีดังนี้

๑) พระสงฆ์เป็นผู้นำประชาชนในทางวิญญาณ เป็นที่พึ่งทางจิต และช่วยแก้ปัญหาส่วนตัวและปัญหาสังคมอันเกิดจากการทะเลาะวิวาทระหว่างสมาชิกในสังคมด้วยกัน

๒) สถาบันวัดเป็นสถานศึกษาแก่ประชาชน โรงเรียนประชาบาลตามชนบทหลายแห่งตั้งอยู่ในวัด สมภารให้การอุปถัมภ์ และแม้กระทั่งศาลาวัดก็เป็นที่ยี่เรียนหนังสือนอกจากนี้วัดยังเป็นที่ยี่อาศัยศึกษาเล่าเรียนของพระภิกษุสามเณรและเด็กทั่วไป

๓) วัดเป็นประดุกโรงพยาบาลให้การรักษาพยาบาลแก่คนเจ็บไข้ได้ป่วย ทั้งที่เป็นโรคจิตและโรคทางกาย

๔) วัดมีบทบาทสำคัญไม่น้อยทางการเมือง พระสงฆ์มีบทบาทไม่น้อยเช่นกันในเรื่องนี้ ในยามเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร นักการเมืองมักเข้ามาหาพระสงฆ์เพื่อขอท่านแนะนำประชาชนให้เลือกตั้ง และบริเวณวัดยังใช้เป็นสถานที่ตั้งตู้ลงบัตรเลือกตั้ง เป็นเวที่ยี่สำหรับการหาเสียงของนักการเมือง ฯลฯ

๕) วัดเป็นประดุกพิพิธภัณฑ์สถาน คือเป็นที่ยี่เก็บและรวบรวมสมบัติโบราณอันล้ำค่า และมีประโยชน์ต่อการรักษาวัฒนธรรมต่างๆของชาติ

๖) วัดเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมสำหรับประชาชนผู้ซึ่งต้องการจะแสวงหาบุญกุศล และวัสดุวิ้งของที่ยี่อยู่ในวัดก็ถูกประชาชนยืมไปใช้เพื่อประโยชน์ในการประกอบพิธีกรรมต่างๆด้วย

๗) บริเวณวัดใช้เป็นสถานที่แสดงมหรสพ และสิ่งบันเทิงต่างๆยามมีเทศกาลงานประจำปีจะมีการแสดงการเล่นและการขายสินค้าต่างๆ ทำให้ประชาชนในท้องถิ่นมีโอกาสได้รับความสนุกสนานไปกั้มหรสพต่างๆซึ่งมีไม่ค้อยบอยนักตามชนบท

๘) ศาลาวัด หรืออุโบสถ บางครั้งถูกใช้เป็นที่ยี่ประชุมราษฎรเพื่อจะได้รับการข่าวสารต่างๆจากกำนันหรือผู้ใหญ่บ้านซึ่งเป็นผู้แทนของรัฐบาลโดยตรง

๙) วัดเป็นสถานที่แสดงความสามัคคี เป็นน้ำหนึ่งน้ำใจเดียวกันกับประชาชน เพราะถือว่าเป็นสมบัติของประชาชน เป็นจุดรวมวิญญาณของชาวบ้าน เป็นที่ยี่พบปะประชาชนแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน

๑๐) วัดเป็นสถานสวัสดิการสงเคราะห์แก่คนยากจนและคนไร้ที่พึ่งพิง เป็นประดุกโรงแรมแก่ผู้เดินทางไกล และเป็นที่ยี่พึ่งพิงเมื่อคนมีเรื่องเดือดร้อนทางกายและใจ อีกทั้งยังเป็นหอพักให้แก่นักเรียนนักศึกษาทั่วไป

๑๑) วัดและสถาบันสงฆ์เป็นศูนย์รวมกิจกรรมตามประเพณีทุกอย่าง เป็นแหล่งกลางแห่งการเผยแผ่วัฒนธรรม

๑.๕.๔ การจัดสวัสดิการสังคมในทางพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับการช่วยเหลือ เกื้อกูล และสงเคราะห์กันในฐานะเพื่อนมนุษย์ เป็นแก่นหลักของศาสนา มักจะมุ่งเน้นให้ผู้รับถือกระทำแต่ความดี ศาสนาพุทธก็เช่นกัน หากเราถามว่าอะไรคือความดี หลักธรรมของศาสนาพุทธสามารถตอบคำถามนี้ได้ ไม่ว่าจะเป็นฆราวาสธรรม ที่เน้นการบริจาคทรัพย์ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการเป็นฆราวาสที่ดี มงคลที่ ๑๕ ที่เน้นในเรื่องทาน บุญกิริยาวัตถุ ๓ ทศพิศราชธรรม ๑๐ ศาสนาพุทธเชื่อว่า บุญสำเร็จด้วยการให้ทาน และการให้ทานที่ดีที่สุดคือการให้โดยไม่หวังผลอะไร ในศาสนาพุทธเราสามารถให้คำนิยามของท่านได้ดังนี้

สำหรับทานนั้น แปลว่า การให้ เป็นชื่อของจาคะเจตนาคือเจตนาที่จะให้และเป็นชื่อของไทยธรรม คือวัตถุสิ่งของที่จะให้ เมื่อกล่าวโดยรวบยอดก็หมายถึงความเต็มใจที่จะเสียสละให้วัตถุสิ่งของของ

ตนรวมไปถึงให้วิชาความรู้คำแนะนำตักเตือนเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่นเมื่อเพ่งถึงวัตถุสิ่งของที่จะให้ ทาน ก็แบ่งเป็น ๒ ประเภทคือ

๑. อามิสทาน คือวัตถุสิ่งของ เช่น เสื้อผ้า ข้าวปลา อาหาร ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัย ทรัพย์สินเงินทอง เป็นต้น

๒. ธรรมทาน คือให้ธรรมะหรือให้วิชาความรู้ เช่น ให้ความรู้เรื่องธรรมะให้คำแนะนำพร่ำสอน ให้คิดสอใจ ให้ความรู้เรื่องทำมาหากิน เป็นต้น

ในทาง ๒ อย่างนี้ ธรรมทานท่านจัดว่าเป็นเลิศคือดีที่สุดดังพระพุทธภาษิตที่ว่า การให้ธรรมเป็นทานชนะการให้ทุกอย่าง เพราะวัตถุสิ่งของที่เราให้เขาไปนั้นมีวันหมดสิ้นแต่วิชาความรู้ที่เราให้เขาไปนั้นไม่มีวันหมดสิ้นจะอยู่กับตัวเขาตลอดไป เขาสามารถที่จะใช้ธรรมะใช้วิชาความรู้ที่เราให้ไปนั้น ไปใช้ให้เกิดประโยชน์สุขแก่ชีวิตของเขาได้

นอกจากทาน ๒ อย่างที่กล่าวมาข้างต้นนั้นแล้ว ก็ยังมีทานพิเศษอีกอย่างหนึ่งที่ควรกล่าวถึงซึ่งความจริงก็สงเคราะห์เข้าในธรรมทานนั้นแหละ ทานที่ว่านี้ก็คือ อภัยทาน คือการให้ความไม่มีเวรภัยต่อกัน ให้ความรักความปรารถนาดีต่อกัน ให้อภัยซึ่งกันและกันไม่ถือโทษโกรธตอบ ไม่ผูกอาฆาตพยาบาทของเวรกัน

๑) **สังฆทานเป็นสุดยอดแห่งทานทั้งปวง** การให้ทานนี้ ถ้าเพ่งถึงบุคคลที่รับก็แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ บุคคลิกทาน ให้เจาะจงบุคคล เช่น ให้เฉพาะญาติพี่น้องหรือบุคคลที่เรารัก หรือเฉพาะพระที่เรารู้จัก และ สังฆทาน ให้แก่สงฆ์ส่วนรวมไม่เจาะจงบุคคลใดบุคคลหนึ่ง

ในทาน ๒ อย่างนี้ สังฆทานท่านกล่าวว่าได้บุญได้ผลมาก เพราะ เป็นการให้เพื่อประโยชน์แก่คนหมู่มากหรือแก่ส่วนรวม และเป็นการให้เพื่อกำจัดความตระหนี่เห็นแก่ตัวอย่างแท้จริง เพราะให้โดยไม่เลือกที่รักมักที่ชัง ให้แก่คนหมู่มาก แสดงให้เห็นถึงความเป็นผู้มีใจกว้างไม่คับแคบ อนึ่งทานนั้น เมื่อเพ่งถึงวัตถุประสงค์ของการให้มี ๓ อย่างคือ

๑. การให้เพื่อเป็นการสงเคราะห์อนุเคราะห์ซึ่งกันและกัน เช่น ให้แก่คนยากจน คนขาดแคลน คนที่ช่วยเหลือตนเองไม่ได้ เป็นต้น หรือการให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน จะเป็นด้วยกำลังทรัพย์ก็ตาม กำลังกายก็ตาม กำลังสติปัญญาก็ตาม จัดเป็นการให้เพื่อสงเคราะห์อนุเคราะห์เหมือนกัน เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ให้เพื่อทำคุณ คือให้เพื่อคนอื่นระลึกถึงคุณงามความดีของตน เป็นการให้เพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของกันและกัน

๒. การให้เพื่อบูชาคุณ คือเพื่อบูชาคุณงามความดีของท่านเช่น ให้แก่มารดาบิดา ให้แก่พระสงฆ์ เป็นต้น เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ให้เพื่อทำบุญ บุญคือความดี ให้เพื่อทำบุญก็คือให้เพื่อทำความดี ให้เกิดมีตัวตนของเรา เป็นการให้เพื่อชำระหรือกำจัดกิเลสมีความตระหนี่และความโลภเป็นต้นออกจากจิตใจ ทำให้จิตใจของเราผ่องใสอัมเอิบ

๓. การให้เพื่อการทำบุญเป็นการชำระจิตใจของตนให้ใสสะอาดปราศจากความตระหนี่เห็นแก่ตัว คนเราถ้าไม่มีความเห็นแก่ตัวประโยชน์ให้แก่ส่วนรวมได้มาก

อานิสงส์ของทานนั้นมีมาก พระพุทธเจ้าตรัสสรรเสริญไว้เป็นอเนกประการทั้งผลในชาตินี้และชาติหน้า ผลในชาติหน้านั้นพระองค์ตรัสไว้ในจูฬกัมมวิภังคสูตรที่ว่า การให้ทานทำให้เกิดมีโรคภัยทุกข์มาก การไม่ให้ทานทำให้เกิดเป็นคนยากจนสงเคราะห์ญาติ การสงเคราะห์ญาตินี้ก็มี ๒ ประเภทด้วยกัน คือ

๑. ญาติทางสายโลหิต ได้แก่คนที่มีสายเลือดเดียวกัน เกี่ยวข้องกันทางสายเลือด เช่น ปู่ย่า ตายาย พ่อแม่ พี่น้อง ลุงป้า น้าอา เป็นต้น

๒. ญาติทางธรรม หมายถึงคนที่คุ้นเคยสนิทสนม ให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน นับถือ ศาสนาเดียวกัน เหล่านี้เป็นต้น ญาติทั้ง ๒ ประเภทนี้สำคัญอยู่ที่การพึ่งพาอาศัยและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันถึง จะเป็นญาติสายโลหิต หากไม่มีความเอื้อเฟื้อต่อกันคอยแต่อิงฉ้อริษยากันก็ไม่ควรนับว่าญาติ ผู้คนที่ ไม่ใช่ญาติสายโลหิตแต่มุ่งน้ำใจช่วยเหลือเกื้อกูลกันก็ไม่ได้ พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า ความคุ้นเคย เป็นญาติ อย่างยิ่ง เพราะฉะนั้นความสำคัญของญาติจึงอยู่ที่การเอื้อเฟื้อช่วยเหลือสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน

พระอนุพงษ์ พรหมสะอาด^๗ สรุปลว่า หลักคำสอนในพุทธศาสนา หรือหลักพุทธธรรมเป็นคำสอน ที่มุ่งสำหรับทุกคน ทุกประเภททั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ คือ ครอบคลุมสังคมทั้งหมด เมื่อสรุปลักษณะ ทั่วไปของพุทธธรรมแล้วสามารถสรุปได้ ๒ อย่างคือ

๑. แสดงหลักความจริงสายกลาง ที่เรียกว่า “มัชฌิมนธรรม” หรือเรียกเต็มว่า “มัชฌิมนธรรมเทศนา” ว่าด้วยความจริงตามแนวเหตุผลบริสุทธิ์ตามกระบวนการของธรรมชาติ นำมาแสดงเพื่อ ประโยชน์ในทางปฏิบัติในชีวิตเท่านั้น หมวดนี้เป็นสังขธรรม เป็นส่วนแสดงภาวะหรือรูปลักษณะตัวจริง ของสิ่งทั้งหลาย เน้นที่ชีวิตด้านในจิตใจและที่ตัวบุคคลเป็นการแก้และกันปัญหาพร้อมทั้งเสริมสร้างจาก ภายใน

๒. แสดงข้อปฏิบัติสายกลางที่เรียกว่า “มัชฌิมาปฏิปทา” อันเป็นหลักการครองชีวิต ของผู้ฝึกอบรมตน ผู้รู้เท่าทันไม่หลงมกมาย มุ่งผลสำเร็จคือ ความสุข สะอาด สว่าง สงบ เป็นอิสระ ที่สามารถมองเห็นได้ในชีวิตนี้ ในทางปฏิบัติ ความเป็นสายกลางนี้เป็นไปโดยสัมพันธ์กับองค์ประกอบอื่น ๆ เช่น สภาพชีวิตของบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ เป็นต้น หมวดนี้เป็นจริยธรรมเป็นส่วนข้อปฏิบัติทั้งหมด การ ถือเอาประโยชน์จากความรู้ความเข้าใจในสภาพและความเป็นไปของสิ่งทั้งหลาย หรือการรู้กฎธรรมชาติ แล้วนำมาใช้ในทางที่เป็นประโยชน์ในการประพฤติปฏิบัติหรือการดำเนินชีวิตจริง เน้นที่การแสดงออก หรือดำเนินชีวิตจริง เน้นที่การแสดงออกหรือชีวิตด้านนอก ความเป็นอยู่ประจำวัน สภาพแวดล้อมสังคม ความสัมพันธ์และความรับผิดชอบต่อประโยชน์สุขส่วนรวม เป็นการแก้และกันปัญหาทั้งเสริมสร้างจาก ภายนอกและหลักพุทธธรรมทั้งหมดนี้ ยังสามารถสรุปรวมลงในอริยสัจ ๔ ในฐานะเป็นศูนย์กลางแห่งคำ สอนทั้งหมด และการปฏิบัติที่ถือว่าเป็นข้อพิสูจน์พุทธธรรมทุกลำดับก็ล้วนเพื่อจุดประสงค์คือ การบรรลุ อริยสัจ ๔ นี้ พระพุทธองค์ในฐานะพระศาสดาผู้ทรงค้นพบ สังขธรรมนี้ได้พระนามว่าสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ เพราะตรัสรู้ อริยสัจ ๔ นี้เอง ดังนั้น อริยสัจ ๔ จึงเป็นหัวใจแห่งพระพุทธศาสนา และมีความสำคัญที่สุด

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายคำว่า “อริยสัจ” หมายถึงความจริงที่ทำให้ผู้ เข้าใจและปฏิบัติตามบรรลุถึงความเป็นอริยบุคคล เป็นความจริงที่เกี่ยวกับชีวิตเรา ไม่เป็นเท็จ ไม่แปร เป็นอย่างอื่น เป็นความจริงในตัวมันเอง ที่มนุษย์ทุกคนต้องเผชิญตลอดชีวิต ถ้ามนุษย์มีความเข้าใจ เกี่ยวกับเรื่องนี้ จะมองเห็นทางออกจากปัญหาที่ท่วมทับชีวิต ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค พระพุทธโฆษาจารย์ได้ ให้ความหมายของอริยสัจไว้ ๓ ประการ ดังนี้^๘

^๗ พระอนุพงษ์ พรหมสะอาด, “การประยุกต์ใช้หลักอริยสัจ ๔ ในการจัดการความเครียด”, รายงานการวิจัย, (สาขาวิชาการส่งเสริมสุขภาพ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), ๒๕๕๑ หน้า ๓๑.

^๘ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), แก่นแท้พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสารการพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๑๕๕.

- (๑) เพราะเป็นธรรมที่พระอริยะทั้งหลายมีพระพุทธเจ้าเป็นต้นรู้แจ้งแล้ว
- (๒) เพราะเป็นความจริงของพระอริยะทั้งหลายมีพระพุทธเจ้า เป็นต้น
- (๓) เพราะเป็นเหตุแห่งการสำเร็จเป็นพระอริยะของพระอริยะทั้งหลาย

แต่ในบริบทของการศึกษาพระพุทธศาสนาในประเทศไทยส่วนใหญ่ เราจะได้ยินได้ฟังความหมายของคำว่า อริยสัจ นี้ว่า ความจริงอันประเสริฐ

วคิน อินทสระ^๔ ได้ให้ความหมายของอริยสัจ ๔ ไว้ว่า อริยสัจ แปลว่า ความจริงอันประเสริฐ ความจริงของพระอริยะ ความจริงที่ทำให้บุคคลผู้เข้าถึงให้เป็นอริยชน และความจริงอันทำให้บุคคลผู้ปฏิบัติห่างไกลจากข้าศึก ดังนี้

๑. ที่ว่าเป็นความจริงอันประเสริฐนั้น เพราะเป็นความจริงที่เป็นจริงอยู่เสมอไม่เปลี่ยนแปลงแปรผันเป็นอย่างอื่นหรือกลับตรงกันข้าม ตัวอย่างเช่น ชีวิตเจืออยู่ด้วยทุกข์ ตัณหา(ความทะยานอยากต่าง ๆ) เป็นเหตุแห่งทุกข์นานาประการ ความดับกิเลสตัณหาเป็นความดับทุกข์และการปฏิบัติชอบ ในรูปแบบต่างๆ เป็นมรรคไปสู่ความดับทุกข์ สิ่งเหล่านี้เป็นความจริงที่สามารถพิสูจน์ได้ตลอดมาตั้งแต่บรรพกาลจวบจนปัจจุบัน ด้วยเหตุนี้ในการแสดงอริยสัจครั้งแรกนั้นได้ทรงยืนยันว่า ธรรมจักรที่พระองค์ทรงหมุนไปแล้วนั้นใคร ๆ จะหมุนกลับไม่ได้คือใครจะกล่าวคัดค้านว่าไม่เป็นจริงหาสำเร็จไม่

๒. ที่ว่าเป็นความจริงของพระอริยะนั้น มีความหมายว่า พระอริยะท่านมีความเห็นอย่างนี้มีความเข้าใจในเรื่องชีวิตอย่างนี้ตรงกัน ไม่ขัดแย้งกันคือ เห็นว่าชีวิตเจืออยู่ด้วยทุกข์ ตัณหาเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ การดับกิเลสได้เป็นความดับทุกข์และมรรคมืองค์ ๘ เป็นทางไปสู่ความดับทุกข์ได้จริง ซึ่งความเห็นอย่างนี้อาจเป็นการสวนทางกับความเห็นของปุถุชนส่วนมากก็ได้

๓. ที่ว่าเป็นความจริงที่บุคคลผู้เข้าถึงให้เป็นอริยะชนนั้น มีความหมายว่า แม้เดิมทีเดียวเป็นปุถุชน แต่เมื่อมารู้แจ้งในอริยสัจ ๔ ครบถ้วนบริบูรณ์ทุกประการแล้ว ย่อมแปรสภาพจากปุถุชนเป็นอริยชนไปทันที เหมือนคนจนเมื่อมีทรัพย์ขึ้นก็กลายเป็นเศรษฐี

๔. ที่ว่าเป็นความจริงอันทำให้บุคคลผู้ปฏิบัติตามห่างไกลจากข้าศึกนั้นมี ๒ อย่างคือ ข้าศึกภายนอกอันได้แก่ ผู้มุ่งร้ายกับเรา และข้าศึกภายในคือ กิเลสซึ่งเป็นข้าศึกอันร้ายกาจของบุคคลโรคเรอบกวนกายให้ไร้ความสุขอย่างไร กิเลสก็รบกวนใจให้ปราศจากความสุขอย่างนั้นบรรดาข้าศึกทั้ง ๒ อย่างนั้น กิเลสดูเหมือนจะเป็นข้าศึกที่ร้ายแรงกว่าเพราะรบกวนใจทุกวันและอิงอาศัยอยู่กับเรา หลอกล่อให้เราลุ่มหลงแล้วเสียบแทงทำร้ายภายใน ผู้แจ่มแจ้งในอริยสัจย่อมสามารถกำจัดศัตรูภายในเสียให้ห่างไกลเสียจากศัตรูภายใน คือกิเลส ส่วนศัตรูภายนอกนั้นอย่างน้อยที่สุดก็เบาบางลง เพราะบุคคลเช่นนั้นย่อมไม่ก่อศัตรูกับใครไม่มีเวรมีภัยกับใครจะมีก็แต่ผู้อื่นตั้งตนเป็นศัตรูกับท่านเอง แต่ท่านหาเป็นศัตรูด้วยไม่ ความรู้สึกไม่มีศัตรูเป็นความปลอดภัยโปร่งแจ่มใส เป็นความสุขที่เห็นได้ในปัจจุบันความจริง ๔ อย่าง

สรุปได้ว่า อริยสัจ ๔ คือ ความจริงอันประเสริฐ ๔ ประการ ที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้และนำมาสั่งสอนเพื่อให้คนทั่วไปพ้นจากความทุกข์ อริยสัจ ๔ ประกอบด้วยความจริงในเรื่องทุกข์เหตุให้เกิดทุกข์ ความดับทุกข์ และวิธีปฏิบัติเพื่อให้บรรลุความดับทุกข์ พระพุทธเจ้ามิได้ทรงห้ามมิให้ชาวพุทธศึกษา แต่มิได้ทรงสรรเสริญ มิได้ทรงแนะนำให้ชาวพุทธทุ่มเทชีวิตจิตใจให้แก่การศึกษาค้นคว้าความจริงด้วยหลักที่เรียกว่า อริยสัจจะ ความจริงอันประเสริฐ ๔ ประการ คือ ความจริงในเรื่องทุกข์ (ทุกข์) เหตุ

^๔ อ่างแล้ว, พระอนุพงษ์ พรหมสะอาด, การประยุกต์ใช้หลักอริยสัจ ๔ ในการจัดการความเครียด.

ให้เกิดทุกข์ (สมุทัย) ความดับทุกข์ (นิโรธ) และทางปฏิบัติเพื่อดับทุกข์ (อริยมรรค) อริยสัจ ๔ ประการนี้ พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญ และทรงแนะนำให้พุทธศาสนิกชนศึกษาอย่างจริงจังเพราะการรู้อริยสัจจะ สามารถจะนำไปสู่ความดับกิเลสและทุกข์ได้

๒) **หลักคิดเบื้องต้นว่าด้วยอริยสัจ ๔** อริยสัจ ๔ นี้ เป็นหลักความจริงครอบคลุมหลักธรรมทั้งหมดในพุทธศาสนาทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ซึ่งความจริง ๔ อย่างนี้เป็นความจริงกลาง ๆ ที่ติดเนื่องอยู่กับชีวิตบุคคล เป็นวิธีการทางปัญญาที่จะใช้ประโยชน์ในการดำเนินการแก้ไข และจัดการปัญหาชีวิตของบุคคลที่เรียกว่า “ทุกข์” ต่าง ๆ ไปตามระบบแห่งเหตุผลได้ตลอดทุกกาลเวลา ด้วยสติปัญญาของตัวมนุษย์เอง โดยการนำเอาหลักความจริงเป็นกลางที่มีอยู่ตามธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ ไม่จำเป็นต้องอ้างอำนาจการดลบันดาลของสิ่งเหนือธรรมชาติ หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใด ๆ เข้ามาเกี่ยวข้องเลย หลักความจริงนี้มีแนวคิดสำคัญอาจประมวลมาอธิบายดังนี้

หลักอริยสัจ ๔ เป็นหลักคิดและปฏิบัติแก้ทุกข์ หรือปัญหาของมนุษย์โดยตัวมนุษย์เอง มุ่งไปที่ตรงตัวเหตุปัจจัยทั้งข้างนอกและข้างในที่เป็นปัญหา โดยหลักอริยสัจนี้จะชี้ให้มนุษย์มองทุกข์หรือปัญหาของมนุษย์ไปที่ตัวมนุษย์เองเป็นหลัก ไม่ใช่ให้มองหาเหตุและมองหากทางแก้ไขไปที่บนฟ้าหรือ สัตหอด โชคชะตา และให้แก้ไขด้วยการลงมือทำด้วยความเพียรพยายามของตัวบุคคลเองไปตามเหตุผล โดยไม่คิดหวังพึ่งการอ้อนวอน หรืออนาคตโยชิวาสนา เป็นต้น จึงจัดเป็นหลักความจริงที่ต้องการบอกสอนบุคคลผู้มีทุกข์หรือปัญหาให้รู้และเข้าใจความจริง คือ ทุกข์ เพื่อสืบสาวหาสาเหตุแห่งทุกข์หรือปัญหา และรู้เท่าทันความจริง กล่าวคือ ทุกข์ที่เกิดขึ้นแล้วนั้น เพื่อการดับทุกข์หรือแก้ปัญหานั้น โดยการสร้างความมั่นใจแก่ตนว่า ทุกข์หรือปัญหาที่เกิดขึ้นแล้วนั้น ๆ สามารถแก้ไขได้ด้วยมรรควิธีที่ถูกต้องตามแนวเหตุและผล โดยคิดและลงมือปฏิบัติการสืบสาวจาก “ผล” ไปหา “เหตุ” ตามหลักอริยสัจ ๔ เพื่อการแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่ต้นเหตุตรงจุด ตรงเรื่อง วิธีคิดและปฏิบัติแบบอริยสัจ ๔ นี้ของพระพุทธเจ้า มีลักษณะสำคัญ ดังนี้

๑) เป็นหลักคิดและปฏิบัติตามเหตุและผล โดยเริ่มจากการรับรู้และยอมรับ “ผล” ซึ่งเป็น “สภาพการณ์ที่ปรากฏอยู่และเห็นชัด” เพื่อสืบสาวไปหา “เหตุ” ที่ยังไม่เห็นชัดหรือยังไม่รู้แน่ ให้รู้ชัดหรือรู้แน่ แล้วแก้ไขการไปที่ต้นเหตุมิใช่ที่ปลายเหตุมิเช่นนั้น ก็จะมีอาจแก้ไขทุกข์หรือปัญหาได้เด็ดขาด จัดเป็นเพียง “การแก้ปัญหาแบบอมทุกข์ไว้” เท่านั้น แบ่งเป็น ๒ คู่ คือ

คู่ที่ ๑ “ทุกข์” เป็นผล เป็นตัวปัญหา ซึ่งเป็นสถานการณ์ที่กำลังประสบอยู่ ไม่เป็นที่ต้องการ แต่ก็ เป็น “สิ่งที่ต้องกำหนดรู้และยอมรับ” ก่อนเป็นเบื้องต้น(ปริญา) ขณะที่ “สมุทัย” เป็นเหตุซึ่งเป็นที่มาของทุกข์หรือปัญหา เป็น “สิ่งที่จะต้องกำจัดหรือแก้ไขให้หมดไป” (ปหานะ)

คู่ที่ ๒ “นิโรธ” เป็นผล ซึ่งเป็นภาวะสิ้นปัญหา เป็นผล ซึ่งเป็นภาวะสิ้นปัญหาเป็น “จุดหมายที่ต้องการจะเข้าถึงหรือทำให้เกิดมีขึ้น” (สัจฉิกิริยา) ขณะที่ “มรรค” เป็นเหตุ เป็นวิธีการหรือข้อปฏิบัติที่ต้องดำเนินการในการแก้ไขปัญหา (ภาวนา) เพื่อการบรรลุจุดหมาย คือ ภาวะสิ้นปัญหาหรือหมดปัญหาได้ในที่สุด

จากหลักความคิดและปฏิบัตินี้ จะเห็นว่าหลักอริยสัจ ๔ จะแบ่งออกเป็น ๒ ตอน คู่กัน คือ ตอนที่ว่าด้วยทุกข์หรือปัญหา คือทุกข์ ซึ่งเป็นตอนที่บุคคลผู้คิดจะแก้ทุกข์หรือปัญหาที่มีในตน จะต้องกำหนดรู้ (ปริญา) และต้องคิดละหรือแก้ไข (ปหานะ) เป็นเบื้องต้นไปตามลำดับ ก่อนที่จะดำเนินการไปสู่ตอนที่ ๒ คือ ตอนที่ว่าด้วยการดับทุกข์หรือแก้ปัญหานั้น คือนิโรธ และมรรค ซึ่งเป็นตอนที่

มุ่งหวังที่เป็นจุดมุ่งหมายของการแก้ทุกข์หรือปัญหา (สังฆิกิริยา) และการลงมือปฏิบัติตามวิธีการที่คิดกำหนดวางไว้ (ภาวนา)

๒) เป็นหลักคิดและปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหาแบบตรงจุด ตรงเรื่อง ตรงประเด็น โดยมุ่งต่อเรื่องที่เป็นปัญหาต่อชีวิต และแก้ไขไปตามต้นเหตุของเรื่องหรือประเด็นปัญหา เป็น “วิธีแก้ปัญหามาแบบธรรม” คือ แก้โดยอาศัยหลักการของอริยสัจ ๔ มิใช่แก้ที่ปลายเหตุ ซึ่งถ้าเป็นวิธีแก้ปัญหามาแบบนี้ (คือ แก้ที่ปลายเหตุ) ปั่น มุกกันต์ จะเรียกว่า “วิธีแก้ทุกข์แบบโลก” ซึ่งเป็น “การแก้ปัญหามาแบบกลบทุกข์” เอาไว้ ทุกข์หรือปัญหาในการแก้แบบนี้หมดไปได้ชั่วคราวเท่านั้น แล้วก็กลับมาเป็นหรือมีขึ้นอีก ทำให้ต้องตามแก้เรื่อยๆ ไปอย่างไม่จบสิ้น แต่การแก้ปัญหามาหลักอริยสัจ ๔ จะเป็นการแก้ทุกข์หรือปัญหาแบบสิ้นเชิงที่ปลายเหตุ หายหรือหมดปัญหาแล้วจะไม่กลับมาเป็นหรือมีขึ้นอีก

๓) เป็นหลักคิดที่มุ่งสร้างความมั่นใจแก่ผู้ประสบปัญหาว่า ทุกข์หรือปัญหาทุกอย่างแก้ได้หรือมีทางแก้ไขได้ ถ้ามีกระบวนการคิดและปฏิบัติไปตามแนวอริยสัจ ๔ โดยการเริ่มจากการยอมรับความจริงของปัญหา คิดค้นหาเหตุ กำหนดเป้าหมาย และหาวิธีแก้ไขที่ถูกต้องไปตามลำดับ หลักอริยสัจ ๔ มุ่งสอนมิให้บุคคลกลัวปัญหาหรือหนีปัญหา แต่สอนให้บุคคลกล้าสู้หรือเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ ด้วยสติปัญญาของตัวเอง คิดหาทางแก้ไขจัดการปัญหานั้น ๆ ไปตามแนวอริยสัจ ๔ ปัญหาทุกอย่างก็ จะได้รับการแก้ไขไปได้ด้วยดี และสามารถแก้ไขได้แน่นอน แต่ขออย่างเดียวคืออย่าได้คิดสั้นโดยการหนีปัญหา ไม่สู้ หรือ ท้อแท้เบื่อหน่ายไปเสียก่อนเท่านั้น

วิธีการคิดและปฏิบัติแบบอริยสัจ ๔ ที่สำคัญ จะต้องมียุทธศาสตร์และปฏิบัติแบบมีเหตุและผล และการแก้ปัญหามาแบบตรงจุด ตรงเรื่อง ตรงประเด็น และมุ่งสร้างความมั่นใจให้กับ ผู้ประสบปัญหา หลักอริยสัจ ๔ สามารถที่ช่วยแก้ปัญหามาของมนุษย์ได้ แต่คนที่ประสบปัญหาจะต้องไม่ท้อแท้ ต้องเผชิญกับปัญหา และหาทางแก้ไขไปเป็นเรื่อง ๆ ^{๑๐}

๑.๕.๕ หลักการสังคัมสงเคราะห์ตามแนวพระพุทธศาสนา ประมวลได้ ๗ ประการ^{๑๑}

๑) ต้องคำนึงถึงหลักเหตุผลเป็นสำคัญ พระพุทธศาสนามองว่าสิ่งต่างๆ ดำเนินไปตามเหตุปัจจัย หรือดำเนินไปอย่างมีเหตุมีผลปัญหาย่อมเป็นสิ่งที่เกิดแต่เหตุ ดังนั้นการแก้ไขปัญหามาตามธรรมชาติของพระพุทธศาสนาจะต้องแก้ไขที่เหตุของปัญหามา นั่นเมื่อบุคคลแก้ไขปัญหามาที่เหตุของการก่อให้เกิดปัญหามาแล้วย่อมจะเกิดผลของการดับปัญหามา นั่นเป็นกฎธรรมชาติที่เป็นหลักทางพระพุทธศาสนา หลักของการแก้ไขปัญหามาตามเหตุตามปัจจัยนี้ สามารถกล่าวโดยสรุปโดยอาศัยคำกล่าวของพระอัสสชิเถระที่กล่าวแก่อุปติสสมาณพ (พระสารีบุตร) ว่า

“เย ธมมา เหตุปุปภาวา เตสึ เหตุ ตถาคโต
เตสญจ โย นิโรโธ เอว วาที มหาสมโณฯ” ^{๑๒}

หมายความว่า “ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ พระตถาคตตรัสเหตุนั้นแห่งธรรมเหล่านั้น และความดับแห่งธรรมเหล่านั้น พระมหาสมณะมีปกติทรงสั่งสอนอย่างนี้”

^{๑๐} อภิญาวัฒน์ โปธิสาน, พุทธศาสน์แนวปฏิบัติเพื่อชีวิต, (มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๑), หน้า ๑๗๕-๑๗๖.

^{๑๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), โพนธมสังคัมพุทธวิธีเสริมสุขภาพ, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก), ๒๕๔๐.

^{๑๒} (วินย. ๔/๖๕/๕๗)

๒) ต้องยึดหลักทางสายกลาง หลักทางสายกลางเป็นหลักการแก้ไขปัญหาทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญมาก ในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร^{๑๓} พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงวิธีการแก้ไขปัญหาที่ผิดพลาด ๒ ประการ คือ การมสุขัลลิกานุโยค คือการหมกหมุ่นในความสุขทางกาม กับอัตตกิลมณานุโยค คือ การทรมาณตนให้ลำบาก พระองค์ตรัสว่าการกระทำทั้งสองประการนี้ไม่ใช่ทางที่จะทำให้บุคคลบรรลุถึงการดับทุกข์ได้ และทรงเสนอการปฏิบัติตามหลักที่ถูกต้อง คือ มัชฌิมปฏิปทา หรือทางสายกลาง (มรรคมืองค์ ๘)ตามแนวพระพุทธศาสนาทางสายกลางคือการปฏิบัติไม่ตั้งจนเกินไปและไม่หย่อนจนเกินไป เป็นการปฏิบัติที่พอเหมาะพอดีและให้สำเร็จประโยชน์ ในแง่ของการสังคัมสังเคราะห์ทางสายกลางได้แก่ การไม่สังเคราะห์เน้นหลักทางด้านวัตถุจนเกินไปจนลืมด้านจิตใจ หรือไม่เน้นทางด้านจิตใจจนลืมวัตถุ แต่เป็นการสังเคราะห์ทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจไปพร้อมๆ กัน

๓) ต้องยึดหลักพึ่งตนเอง การสังเคราะห์ผู้ที่มีปัญหานั้นต้องให้ความร่วมมือ และปฏิบัติด้วยตนเอง พระพุทธองค์เป็นแต่เพียงผู้บอกหนทางไปสู่ความดับทุกข์ (ปัญหา) ส่วนการเดินทาง(ลงมือปฏิบัติ) นั้นเป็นหน้าที่ของผู้ที่ต้องการพ้นทุกข์หรือปัญหาจะต้องเป็นผู้ปฏิบัติเอง ไม่สามารถให้ใครมาลงมือปฏิบัติแทนได้ หากมองในแง่สังคัมสังเคราะห์ ปัญหาต่างๆ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากเหตุปัจจัยในลักษณะที่เป็นเหตุเป็นผล ไม่ได้เกิดขึ้นเพราะอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายนอก ดังนั้นการแก้ไขปัญหาก็เป็นเรื่องของเหตุผล มนุษย์จะต้องเป็นผู้ลงมือกระทำเหตุปัจจัยที่เป็นการแก้ไขปัญหาเอง หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ช่วยเขาเพื่อให้เขาสามารถช่วยเหลือตนเองได้ หรือการพึ่งตนเองได้ตามธรรมชาติของพระพุทธศาสนาก็คือ การที่บุคคลสามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ด้วยตนเองได้

๔) ต้องเป็นไปอย่างสมดุล พระพุทธศาสนาเน้นทางสายกลางเป็นหลักให้ปฏิบัติให้พอเหมาะพอดี ไม่เคร่งเกินไป คือไม่เน้นในการพัฒนาวัตถุมากเกินไป (กามสุขัลลิกานุโยค) และไม่เน้นการพัฒนาจิตใจจนเกินไป (อัตต-กิลมณานุโยค) พระพุทธองค์ให้ดำเนินชีวิตด้วยการปฏิบัติแต่พอดีพัฒนาทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจไปพร้อมๆ กันอีกประการหนึ่ง อริยมรรคมืองค์ ๘ บุคคลต้องปฏิบัติไปพร้อมๆ กันไม่สามารถจะแยกออกได้ หรือปฏิบัติทั้งศีล สมาธิ และปัญญาไปอย่างสมดุลกัน

๕) ต้องค่อยเป็นค่อยไปตามความเหมาะสม หลักทางสายกลางคือต้องปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ ต้องมีความพยายามอย่างต่อเนื่อง จนกว่าจะประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ ไม่ปฏิบัติตั้งเกินไปและไม่หย่อนจนเกินไป ที่พระองค์เปรียบเหมือนสายพินสายสาย สายหนึ่งตั้งก็ทำให้ไม่เพราะ ถ้าหย่อนเกินไปก็ไม่เพราะต้องทำให้สายพอดี ปานกลาง จึงจะเพราะ

๖) ต้องสอดคล้องจุดหมายหลักของชีวิต หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาล้วนแต่มีความสัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพราะสืบเนื่องมาจากหลักสัจธรรมเดียวกัน เป็นไปเพื่อจุดประสงค์เดียวกัน คือความดับทุกข์ หรือปัญหาอันเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิต เพราะฉะนั้น การสังคัมสังเคราะห์ตามแนวพุทธจะต้องสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายหลักของชีวิต คือการดับทุกข์ หรือปัญหาได้ ในทางปฏิบัติ หลักการนี้เป็นหลักการสำหรับตรวจสอบว่า การกระทำนั้นๆ ถูกต้องหรือไม่ ถ้าหากการสังเคราะห์นั้นเป็นไปเพื่อเพิ่มพูนปัญหา อันเป็นทางตรงกันข้ามกับการดับทุกข์ หรือปัญหาตามหลักอริยสัจแล้ว ถือได้ว่าการปฏิบัตินั้นไม่ถูกต้องตามหลักการของพระพุทธศาสนา

^{๑๓} (วินย. ๔/๑๓/๑๖)

และ ๗) ต้องไม่ก่อทุกข์ให้แก่ตนเองและผู้อื่น หลักธรรมข้อนี้เป็นผลของการกระทำ การกระทำนั้นเป็นไปเพื่อความไม่เบียดเบียนตนเอง และผู้อื่น เป็นไปเพื่อการป้องกัน แก้ไข ส่งเสริมพัฒนา ทั้งบุคคล กลุ่มชน และเป็นการพัฒนาสังคม ทำให้ปัญหาสังคมลดลงไป ไม่เพิ่มปัญหาให้แก่สังคม

หลักการปฏิบัติทั้ง ๗ ประการนี้ ถือได้ว่าเป็น “หลักการสังคมสงเคราะห์ตามแนวพุทธ” เพราะว่าเป็นหลักในการสงเคราะห์ช่วยเหลือตนเอง และช่วยเหลือผู้อื่น ให้ดีขึ้นต่อไป และสอดคล้องกับจุดประสงค์ของการสังคมสงเคราะห์อย่างสมบูรณ์

๑.๕.๖ วิธีการสังคมสงเคราะห์ตามแนวพุทธศาสนา

วิธีการสังคมสงเคราะห์ตามแนวพุทธ ก็คือ การจัดให้มีการดำเนินการสังคมสงเคราะห์ให้สอดคล้องกับแนวคิดและหลักการสังคมสงเคราะห์ตามแนวทางพระพุทธศาสนา และพุทธธรรมที่เป็นวิธีการสังคมสงเคราะห์ คือ คำสอนที่สอนให้บุคคลรู้จักการดำเนินชีวิตของมนุษย์รู้จักดำเนินชีวิตให้บรรลุประโยชน์ที่เป็นจุดหมายของชีวิต ที่เรียกว่า อตถะ ๓ ประการ ได้แก่ ๑) ทิฏฐธัมมิกัตถะ คือ ประโยชน์ปัจจุบัน ๒) สัมปรายิกัตถะ คือ ประโยชน์เบื้องหน้า ๓) ปรมัตถะ คือ ประโยชน์สูงสุด

อตถะ ๓ ประการนี้ เป็นวิธีการสังคมสงเคราะห์ที่สอดคล้องกับแนวคิดและหลักการสังคมสงเคราะห์ตามแนวพุทธ ในลักษณะดังนี้

๑) ในแง่ของความคิด อตถะ ๓ ประการ เป็นวิธีการสังคมสงเคราะห์เพื่อแก้ไขปัญหาของชีวิต คือ

(๑) ทิฏฐธัมมิกัตถะ เป็นวิธีสงเคราะห์ให้บุคคลได้มาซึ่งปัจจัยสี่ที่จำเป็นต่อร่างกาย อย่างเพียงพอ เป็นการสงเคราะห์รายบุคคล

(๒) สัมปรายิกัตถะ เป็นวิธีการสงเคราะห์เพื่อให้สังคมมีความสงบสุข เป็นการตอบสนองด้านสังคม เป็นการมุ่งสงเคราะห์เพื่อให้เกิดปัญหาส่วนสังคม

(๓) ปรมัตถะ เป็นวิธีการสงเคราะห์ด้านจิตใจ เพื่อให้บุคคลมีความมั่นคงสงบสุข เป็นการตอบสนองด้านจิตใจ วิธีนี้เป็นการดับปัญหาอย่างสิ้นเชิง

๒) ในแง่ของหลักการ อตถะ ๓ ประการ สอดคล้องกับหลักการสงเคราะห์ชุมชนตามแนวพุทธ ดังนี้

(๑) อตถะ ๓ ประการ เป็นวิธีการสงเคราะห์ที่เป็นไปตามหลักเหตุผล หรือแก้ไข ปัญหาตามสาเหตุ เป็นวิธีการสงเคราะห์ทั้งในแง่ เศรษฐกิจ สังคม จิตใจ อย่างสมดุลกัน

(๒) อตถะ ๓ ประการ เป็นวิธีสงเคราะห์ที่ทุกคนต้องลงมือปฏิบัติเอง เป็นวิธีการแก้ไขที่ค่อยเป็นค่อยไปตามความเหมาะสม เป็นการขจัดปัญหาทั้ง ๓ ด้าน โดยมุ่งให้ดับปัญหาได้ในที่สุด และเป็นประโยชน์แก่สังคมโดยรวม

๓) ในแง่ของกระบวนการสงเคราะห์ อตถะ ๓ ประการ เป็นคำสอนหลักหรือเป็นวิธีการสงเคราะห์ที่เป็นจุดเริ่มต้นที่สามารถนำไปสู่การปฏิบัติตามคำสอนข้ออื่น ๆ ที่สนับสนุนการสงเคราะห์ตามหลักอตถะ ๓ ประการได้อย่างเป็นระบบ เช่น การสงเคราะห์ตามหลักทิฏฐธัมมิกัตถะ ข้อมูฏฐาน สัมปทา ย่อมนำไปสู่หลักอิทธิบาทสี่ เป็นต้น

ดังนั้น อตถะ ๓ ประการ จึงเป็นวิธีการสังคมสงเคราะห์ตามแนวพระพุทธศาสนา โดยวิธีการแล้ว อตถะ ๓ ประการเป็นการสงเคราะห์ที่มุ่งให้เกิดผลเป็นการตอบสนองความต้องการของชีวิตและแก้ไขปัญหาของชีวิต ในลักษณะดังต่อไปนี้

๑) การแก้ไขปัญหส่วนบุคคล (ทิฐฐัมมิกัตถะ)

ปัญหส่วนบุคคลเป็นปัญหาที่เกิดจากความต้องการที่จำเป็นทางชีววิทยา บุคคลจะต้องแสวงหาปัจจัยที่จำเป็นต่างๆ อย่างน้อยปัจจัยสี่ มาตอบสนองความต้องการ หรือการหาเลี้ยงชีพของตนและครอบครัวให้เพียงพอ การแก้ไขปัญหส่วนบุคคลนี้ จะต้องแก้ไขโดยปลูกฝังให้บุคคลทุกคนมีคุณธรรมขั้นพื้นฐาน ที่เรียกว่า “ ทิฐฐัมมิกัตถะ หรือประโยชน์ในปัจจุบัน ๔ ประการ คือ

- (๑) อุภูฐานสัมปทา คือความขยันหาทรัพย์
- (๒) อารักขสัมปทา คือการประหยัดและอดออม
- (๓) กัลป์ยามมิตตตา คือการรู้จักคบเพื่อนดี
- (๔) สมชีวิตา คือการเลี้ยงชีพแต่พอดี

และ หลักอิทธิบาท ๔ ประการ คือ

- (๑) ฉันทะ คือความพอใจในงานที่ตนเองทำ
- (๒) วิริยะ คือความพากเพียรทำงาน
- (๓) จิตตะ คือเอาใจฝักใฝ่ในงานที่ทำ
- (๔) วิมังสา คือหมั่นใช้ปัญญาใคร่ครวญ

๒) การแก้ไขปัญหส่วนบุคคล (สัมปรายิกัตถะ)

ปัญหส่วนบุคคลเป็นปัญหาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของคนในสังคม เป็นปัญหาที่ทำให้เกิดผลกระทบต่อสังคมโดยรวม เพราะเกิดความขัดแย้ง ทะเลาะกัน ในเรื่องลาภ ยศ สรรเสริญ เป็นต้น เป็นเรื่องค่านิยม ความเชื่อ และพฤติกรรมของคนในสังคม อาจเนื่องมาจากกิเลส นั้นเอง

ดังนั้น การแก้ไขปัญหส่วนบุคคลนั้น จะต้องแก้ไขที่พฤติกรรมของคนในสังคม ให้มีคุณธรรมขั้นพื้นฐาน เกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันในสังคม ที่เรียกว่า “ สัมปรายิกัตถะ คือ ประโยชน์เบื้องหน้า ๔ ประการ คือ

- (๑) สัทธาสัมปทา คือ มีศรัทธาที่ถูกต้อง เช่น หลักกรรม ความดี ความชั่วฯ
- (๒) สีลสัมปทา คือมีศีลธรรม และเคารพกฎระเบียบของสังคม
- (๓) จาคสัมปทา คือมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เสียสละช่วยเหลือกัน
- (๔) ปัญญาสัมปทา คือมีปัญหา รู้เท่าทันสถานการณ์ เข้าใจความจริงของชีวิต ฯลฯ

๓) การแก้ไขปัญหส่วนบุคคล (ปรมัตถะ)

ปัญหส่วนบุคคล เป็นปัญหาที่ลึกซึ้งละเอียดอ่อน เพราะมนุษย์มีกิเลสอยู่ในจิตใจ ถ้าจิตใจถูกครอบงำด้วยกิเลสแล้วก็จะส่งผลกระทบต่อสังคมเช่นเดียวกัน เพราะพระพุทธศาสนาถือว่าจิตใจเป็นใหญ่เป็นหัวหน้า แก้ไขได้ด้วยการปฏิบัติตามหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ คือ

- (๑) สัมมาทิฐฐิ คือความเห็นที่ถูกต้อง
- (๒) สัมมาสังกัปปะ คือคิดถูกต้อง
- (๓) สัมมาวาจา คือพูดถูกต้อง
- (๔) สัมมากัมมันตะ คือกระทำถูกต้อง
- (๕) สัมมาอาชีวะ คือเลี้ยงชีพถูกต้อง
- (๖) สัมมาวายามะ คือพยายามถูกต้อง

(๗) สัมมาสติ คือมีสติถูกต้อง

(๘) สัมมาสมาธิ คือมีสมาธิถูกต้อง

นอกจากนี้พระพุทธศาสนายังมีขั้นตอนในการวิเคราะห์ปัญหาและแก้ไขปัญหาสามารถมองได้จากหลักการของอริยสัจ ๔ คือ

(๑) ทุกข์ คือปัญหา

(๒) สมุทัย คือสาเหตุของปัญหา

(๓) นิโรธ คือสภาวะที่ปราศจากปัญหา

(๔) มรรค คือทางปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหา

ในทางพระพุทธศาสนานั้น การให้สวัสดิการแก่สังคม เริ่มต้นที่การสงเคราะห์ญาติก็คือการให้ความช่วยเหลือ เกื้อกูลเมื่อญาติเหล่านั้นมาขอความช่วยเหลือ รวมถึงการให้ความเคารพ นับถือยกย่องไม่ดูหมิ่น โดยยึดหลักสังคหวัตถุ ๔ อย่างคือ

๑. ทาน ได้แก่การเอื้อเฟื้อ แบ่งปันชิงกินของใช้ ให้แก่กัน

๒. ปิยวาจา ได้แก่การพูดจาปราศรัยกันด้วยถ้อยคำไพเราะสุภาพอ่อนโยน

๓. อัตถจริยา ได้แก่ทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ญาติ เช่นช่วยเหลือเวลาว่าง เป็นต้น

๔. สมานัตตตา ได้แก่วางตัวให้เหมาะสมแก่ญาติ ไม่ถือตัว เคารพนับถือกัน

พระพุทธศาสนา mong ว่ามนุษย์ และสรรพสิ่งทั้งหลายเป็นทุกข์ หรือปัญหา และปัญหานั้นมนุษย์เราสามารถแก้ไขได้ ในทางปฏิบัติและพระพุทธศาสนานั้นมุ่งไปสู่การแก้ไขปัญหา แต่ในแง่ของการสังคมสงเคราะห์เราสามารถที่จะนำหลักการสงเคราะห์ตามแนวพระพุทธศาสนาปฏิบัติได้ และในทางพระพุทธศาสนานั้น ให้ความสำคัญกับการสงเคราะห์หรือส่งเสริมสวัสดิการแก่สังคม ก็คือการให้ความช่วยเหลือ เกื้อกูล รวมถึงการให้ความเคารพ นับถือยกย่อง ให้เกียรติกัน ไม่ดูหมิ่น โดยวางหลักการสงเคราะห์ไว้คือ หลักสังคหวัตถุธรรม ๔ ประการ ประกอบด้วยคือ

๑. ทาน ได้แก่ การให้ การเอื้อเฟื้อ แบ่งปัน วัตถุของกินของใช้ ให้แก่กัน

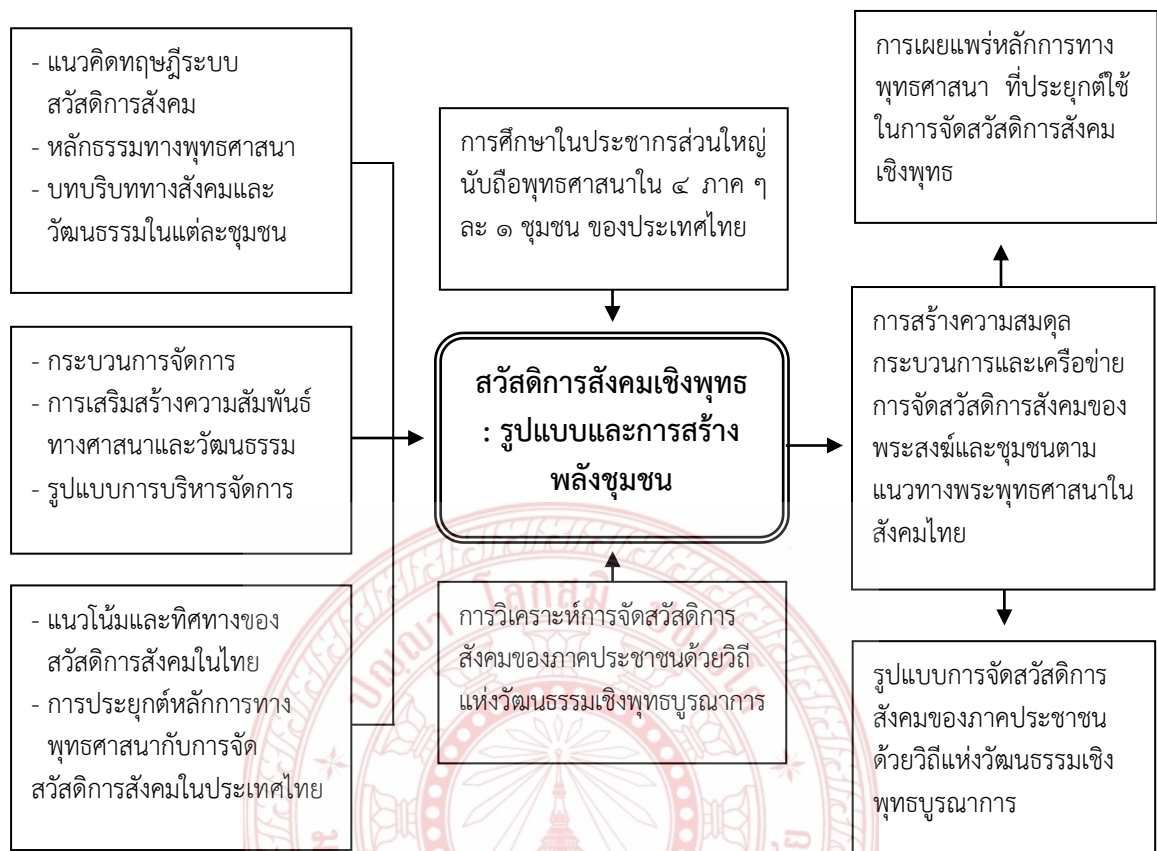
๒. ปิยวาจา ได้แก่ การพูดจาปราศรัยกันด้วยถ้อยคำไพเราะ สุภาพ อ่อนโยน ให้กำลังใจ ให้เกียรติกัน

๓. อัตถจริยา ได้แก่ ทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ตนและผู้อื่น สาธารณะประโยชน์ เช่นช่วยเหลือเวลาว่าง เป็นต้น

๔. สมานัตตตา ได้แก่ วางตัวให้เหมาะสม เคารพนับถือกัน ให้เกียรติกัน ประพฤติตนสม่ำเสมอ

ดังนั้น การสงเคราะห์ ก็คือการช่วยเหลือเพื่อให้เขาช่วยเหลือตัวเองได้ มิใช่จะคอยรับแต่ความสงเคราะห์จากเราฝ่ายเดียวโดยไม่ทำอะไรเลย อย่างนี้ก็ไม่ควรสงเคราะห์เพราะเท่ากับไปส่งเสริมให้เขาเกียจคร้าน และที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือต้องช่วยเหลือเฉพาะสิ่งที่ถูกต้องชอบธรรมเท่านั้น ไม่ใช่เห็นเป็นญาติของตนแล้วผิดก็ช่วยให้กลายเป็นถูก อย่างนี้ไม่ถูกต้อง ในพระพุทธศาสนา ได้ยกย่องการสงเคราะห์ญาติเห็นว่า มงคลอย่างยิ่ง มีนักปราชญ์ท่านกล่าวเป็นอุปมาการทำการสงเคราะห์กันไว้ว่า “ต้นไม้ที่เกิดรวมกันเป็นป่าเป็นดงนั้น เมื่อเกิดพายุร้ายขึ้นมา แต่ละต้นย่อมช่วยกันปะทะแรงลม ให้แก่กันและกัน ไม่ให้หักโค่นได้ง่ายฉนั้นใด คนที่มีญาติพี่น้องมากย่อมพึ่งพาอาศัยกันได้เมื่อภัยมา สามารถผ่อนหนักให้เป็นเบาได้ฉนั้น”

๑.๖ กรอบแนวความคิดของโครงการวิจัย

๑.๗ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

สวัสดิการสังคม (Social Welfare) หมายถึง ระบบการจัดบริการทางสังคมซึ่งเกี่ยวกับการป้องกัน กำกับปัญหา การพัฒนา และการส่งเสริมความมั่นคงทางสังคม เพื่อตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานของประชาชน ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและพึ่งตนเองได้อย่างทั่วถึง เหมาะสม เป็นธรรมและเป็นไปตามมาตรฐาน ทั้งทางด้านการศึกษา สุขภาพอนามัย ที่อยู่อาศัย การทำงานและการมีรายได้ นันทนาการ กระบวนการยุติธรรม และทางสังคมทั่วไป โดยคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิที่ประชาชนจะต้องได้รับและการมีส่วนร่วมในการจัดสวัสดิการสังคมทุกมทุกระดับและ “การจัดสวัสดิการสังคม” (มาตรา ๓ วรรคสอง) แห่งพระราชบัญญัติดังกล่าวหมายความว่า การจัดบริการสวัสดิการสังคมตามมาตรฐานที่คณะกรรมการกำหนด

สวัสดิการสังคมเชิงพุทธ (Buddhism Social Welfare) หมายถึง วิธีการปฏิบัติ รูปแบบกระบวนการทำงานด้านสังคมสงเคราะห์และสวัสดิการสังคมในพระพุทธศาสนา การประยุกต์ใช้หลักธรรมในงานสังคมสงเคราะห์ และการดำเนินงานด้านสวัสดิการสังคมภาคประชาชนที่มีความสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนา เช่น วัด พระสงฆ์

การสร้างพลังชุมชน (community Empowerment) คือ การรวมตัวกันของคนในชุมชนที่เข้มแข็ง มีความไว้วางใจกัน เกื้อกูลกัน ช่วยเหลือกันส่งผลให้ชุมชนนั้นสามารถปรับตัว แก้ไขปัญหา

ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น และกลับคืนสู่การดำเนินชีวิตตามปกติ ที่มุ่งให้ความสำคัญกับทรัพยากรในชุมชนเพื่อให้เกิดความยั่งยืนในด้านต่าง ๆ ในลักษณะกิจกรรมร่วมกัน คือ

๑) การส่งเสริมให้ชุมชนมีการรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่น ผ่านการจัดกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน เช่น งานบุญ งานรื่นเริง กิจกรรมตามประเพณีและวันสำคัญต่างๆ วันแข่งกีฬาประจำหมู่บ้าน/ระหว่างหมู่บ้าน จัดวันตรวจสุขภาพให้คนในชุมชน

๒) การส่งเสริมให้เครือข่าย/กลุ่มต่างๆ ในชุมชนได้ทำงานร่วมกัน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประสบการณ์ซึ่งกันและกัน มีการช่วยเหลือระหว่างกลุ่มต่างๆ เช่น อสม.จัดทีมเยี่ยมบ้านร่วมกับกลุ่มวัยรุ่น กลุ่มอาชีพสอนงานให้กลุ่มผู้พิการ กลุ่มออมทรัพย์

๓) การส่งเสริมการยกย่อง ให้เกียรติ เคารพกันและกัน เป็นบุคคลต้นแบบขยายเป็นชุมชนต้นแบบที่มีพลังเข้มแข็งและสมานฉันท์ เพื่อเป็นแบบอย่างให้ชุมชนอื่นได้เรียนรู้

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

๑.๘.๑ ทำให้ทราบรูปแบบ กระบวนการ การจิตสวัสดิการสังคมในชุมชนที่ประสบความสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรม

๑.๘.๒ ได้แนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการจิตสวัสดิการสังคมตามแนวพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์และชุมชนในสังคมไทย

๑.๘.๓ ได้แนวทางและกระบวนการทำงานของเครือข่ายการจิตสวัสดิการสังคมของพระสงฆ์และชุมชนตามแนวพระพุทธศาสนา

๑.๘.๔ ได้รูปแบบการเสริมสร้างพลังชุมชนและเครือข่ายการทำงานด้านสวัสดิการของพระสงฆ์ในสังคมไทยด้วยการจิตสวัสดิการเชิงพุทธ

๑.๘.๕ หน่วยงานภาครัฐ คณะสงฆ์ ได้กระบวนการทำงานด้านสวัสดิการตามแนวพระพุทธศาสนา และสามารถนำไปประกอบพิจารณาดำเนินงานด้านสวัสดิการสังคมของหน่วยงานได้

๑.๘.๖ หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน สถาบันทางศาสนา และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องสามารถนำผลการศึกษาใช้เพื่อพัฒนาการจิตสวัสดิการชุมชนในพื้นที่ที่มีความเข้มแข็งและยั่งยืนต่อไป

บทที่ ๒

แนวคิด และรูปแบบจัดสวัสดิการสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา ของพระสงฆ์ในสังคมไทย

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาถึงแนวคิด และรูปแบบจัดสวัสดิการสังคมตามแนวพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในสังคมไทย โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาจากพื้นที่ในการวิจัยในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้ใช้หลักเกณฑ์ในการคัดเลือก โดยอิงหลักเกณฑ์เปรียบเทียบกับงานศึกษาของ รัชณี จันทร์เกษ, จิราพร ลีมีพานานนท์, ประพจน์ เกตตราภาค และคณะ^๑ จำนวน ๕ พื้นที่ ได้แก่ ๑)ภาคกลาง ศึกษาการจัดสวัสดิการสังคมของพระราชวิสุทธิประชานาถ(หลวงพ่อลงกต) วัดพระบาทน้ำพุ จังหวัดลพบุรี ๒)ภาคเหนือ ศึกษาการจัดสวัสดิการสังคมพระครูสุจินนันทกิจ (พระอาราญ์สมคิด) วัดโป่งคำ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน ๓)ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ศึกษาการจัดสวัสดิการสังคมพระครูอมรชัยคุณ(หลวงตาแซร์) วัดสุขชัยคณาราม อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา ๔) ภาคใต้ ศึกษาการจัดสวัสดิการสังคมพระครูปลัดวรพล จิตคุโณ วัดควนกาหลง จังหวัดสตูล และ ๕) ภาคเครือข่ายที่ทำงานด้านสวัสดิการสังคม มีความร่วมมือกันระหว่างพระสงฆ์ และภาคประชาชน ได้แก่ กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิตของพระอาจารย์สุภิน ปณีโต วัดไผ่ล้อม จังหวัดตราด โดยกำหนดในประเด็นประเด็นที่สำคัญ ดังนี้

๑. แนวคิดการสังคมสงเคราะห์หรือสวัสดิการสังคมตามแนวพุทธศาสนา

๒. แนวคิด และรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมของพระสงฆ์ไทย

๒.๑ การจัดสวัสดิการสังคมหรือสังคมสงเคราะห์ตามแนวพุทธศาสนา

ผู้วิจัยไม่ศึกษาแนวคิดการสังคมสงเคราะห์หรือสวัสดิการสังคมในมุมมองของพระพุทธศาสนาที่มองว่ามนุษย์ และสรรพสิ่งทั้งหลายเป็นทุกข์ หรือปัญหา และปัญหานั้นมนุษย์เราสามารถแก้ไขได้ ในทางปฏิบัติและพระพุทธศาสนานั้นมุ่งไปสู่การแก้ไขปัญหา แต่ในแง่ของการสังคมสงเคราะห์เราสามารถที่จะนำหลักการสงเคราะห์ตามแนวพระพุทธศาสนา มาปฏิบัติได้

๒.๑.๑ หลักการสังคมสงเคราะห์ตามแนวพระพุทธศาสนา ประมวลได้ ๗ ประการ^๒ ดังนี้

๑) **ต้องคำนึงถึงหลักเหตุผลเป็นสำคัญ** พระพุทธศาสนามองว่าสิ่งต่างๆ ดำเนินไปตามเหตุปัจจัย หรือดำเนินไปอย่างมีเหตุมีผลปัญหาย่อมเป็นสิ่งที่เกิดแต่เหตุ ดังนั้นการแก้ไขปัญหาตามธรรมชาติของพระพุทธศาสนาจะต้องแก้ไขที่เหตุของปัญหานั้น เมื่อบุคคลแก้ไขปัญหาที่เหตุของการก่อให้เกิดปัญหาแล้วย่อมจะเกิดผลของการดับปัญหานั้น นี้เป็นกฎธรรมชาติที่เป็นหลักทางพระพุทธศาสนา หลักของการแก้ไขปัญหาตามเหตุตามปัจจัยนี้ สามารถกล่าวโดยสรุปโดยอาศัยคำกล่าวของพระอัสสชิเถระที่กล่าวแก่อุปติสสมาณพ (พระสารีบุตร) ว่า

“เย ธมมา เหตุปภวา เตสํ เหตุ ตถาคโต

^๑ รัชณี จันทร์เกษ, จิราพร ลีมีพานานนท์, ประพจน์ เกตตราภาค และคณะ, การบูรณาการการแพทย์แผนไทย: บทบาทวัดกับการดูแลสุขภาพชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักกิจกรรมโรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, ๒๕๕๑), หน้า ๔๔.

^๒ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), โภชนมคฺพทววิธึเสริมสุขภาพ, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก), ๒๕๔๐.

เตสธจ โย นิโรโธ

เอว วาที มหาสมโณฯ”^๓

หมายความว่า “ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ พระตถาคตตรัสเหตอแห่งธรรมเหล่านั้น และความดับแห่งธรรมเหล่านั้น พระมหาสมณะมีปกติทรงสั่งสอนอย่างนี้”

๒) ต้องยึดหลักทางสายกลาง หลักทางสายกลางเป็นหลักการแก้ไขปัญหาทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญมาก ในอัมมจักกัปปวัตตนสูตร^๔ พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงวิธีการแก้ไขปัญหาที่ผิดพลาด ๒ ประการ คือ การมสุขัลลิกานุโยค คือการหมกหมุ่นในความสุขทางกาม กับอัตตกิลมณานุโยค คือ การทรมานตนให้ลำบาก พระองค์ตรัสว่าการกระทำทั้งสองประการนี้ไม่ใช่ทางที่จะทำให้บุคคลบรรลุถึงการดับทุกข์ได้ และทรงเสนอการปฏิบัติตามหลักที่ถูกต้อง คือ มัชฌิมปฏิปทา หรือทางสายกลาง (มรรคมีองค์ ๘) ตามแนวพระพุทธศาสนาทางสายกลางคือการปฏิบัติไม่ตั้งจนเกินไปและไม่หย่อนจนเกินไป เป็นการปฏิบัติที่พอเหมาะพอดีและให้สำเร็จประโยชน์ ในแง่ของการสังคัมสังเคราะห์ ทางสายกลางได้แก่ การไม่สังเคราะห์เน้นหลักทางด้านวัตถุจนเกินไปจนลืมนด้านจิตใจ หรือไม่เน้นทางด้านจิตใจจนลืมนวัตถุ แต่เป็นการสังเคราะห์ทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจไปพร้อมๆ กัน

๓) ต้องยึดหลักพึ่งตนเอง การสังเคราะห์ผู้ที่มีปัญหานั้นต้องให้ความร่วมมือ และปฏิบัติด้วยตนเอง พระพุทธองค์เป็นแต่เพียงผู้บอกหนทางไปสู่ความดับทุกข์ (ปัญหา) ส่วนการเดินทาง(ลงมือปฏิบัติ) นั้นเป็นหน้าที่ของผู้ที่ต้องการพ้นทุกข์หรือปัญหาจะต้องเป็นผู้ปฏิบัติเอง ไม่สามารถให้ใครมาลงมือปฏิบัติแทนได้ หากมองในแง่สังคัมสังเคราะห์ ปัญหาต่างๆ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากเหตุปัจจัยในลักษณะที่เป็นเหตุเป็นผล ไม่ได้เกิดขึ้นเพราะอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายนอก ดังนั้นการแก้ไขปัญหาก็เป็นเรื่องของเหตุผล มนุษย์จะต้องเป็นผู้ลงมือกระทำเหตุปัจจัยที่เป็นการแก้ไขปัญหาเอง หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ช่วยเขาเพื่อให้เขาสามารถช่วยเหลือตนเองได้ หรือการพึ่งตนเองได้ตามทฤษฎีของพระพุทธศาสนาก็คือ การที่บุคคลสามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยตนเองได้

๔) ต้องเป็นไปอย่างสมดุล พระพุทธศาสนาเน้นทางสายกลางเป็นหลักให้ปฏิบัติให้พอเหมาะพอดี ไม่เคร่งเกินไป คือไม่เน้นในการพัฒนาวัตถุมากเกินไป (กามสุขัลลิกานุโยค) และไม่เน้นการพัฒนาจิตใจจนเกินไป (อัตต-กิลมณานุโยค) พระพุทธองค์ให้ดำเนินชีวิตด้วยการปฏิบัติแต่พอดี พัฒนาทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจไปพร้อมๆ กันอีกประการหนึ่ง อริยมรรคมีองค์ ๘ บุคคลต้องปฏิบัติไปพร้อมๆ กัน ไม่สามารถจะแยกออกได้ หรือปฏิบัติทั้งศีล สมาธิ และปัญญาไปอย่างสมดุลกัน

๕) ต้องค่อยเป็นค่อยไปตามความเหมาะสม หลักทางสายกลางคือต้องปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ ต้องมีความพยายามอย่างต่อเนื่อง จนกว่าจะประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ ไม่ปฏิบัติตั้งเกินไปและไม่หย่อนจนเกินไป ที่พระองค์เปรียบเหมือนสายพินสายสาย สายหนึ่งตึงก็ทำให้ไม่เพราะ ถ้าหย่อนเกินไปก็ไม่เพราะต้องทำให้สายพอดี ปานกลาง จึงจะไพบร

๖) ต้องสอดคล้องจุดหมายหลักของชีวิต หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาล้วนแต่มีความสัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพราะสืบเนื่องมาจากหลักสัจธรรมเดียวกัน เป็นไปเพื่อจุดประสงค์เดียวกัน คือความดับทุกข์ หรือปัญหาอันเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิต เพราะฉะนั้น การสังคัมสังเคราะห์ตามแนวพุทธจะต้องสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายหลักของชีวิต คือการดับทุกข์ หรือปัญหาได้ ในทางปฏิบัติหลักการนี้เป็นหลักการสำหรับตรวจสอบว่า การกระทำนั้นๆ ถูกต้องหรือไม่ ถ้าหากการสังเคราะห์นั้น

^๓ (วินย. ๔/๖๕/๕๓)

^๔ (วินย. ๔/๑๓/๑๖)

เป็นไปเพื่อเพิ่มพูนปัญหา อันเป็นทางตรงกันข้ามกับการดับทุกข์ หรือปัญหา ตามหลักอริยสัจสี่แล้ว ถือได้ว่าการปฏิบัตินั้นไม่ถูกต้องตามหลักการของพระพุทธศาสนา

และ ๗) ต้องไม่ก่อทุกข์ให้แก่ตนเองและผู้อื่น หลักธรรมข้อนี้เป็นผลของการกระทำ การกระทำนั้นเป็นไปเพื่อความไม่เบียดเบียนตนเอง และผู้อื่น เป็นไปเพื่อการป้องกัน แก้ไข ส่งเสริมพัฒนา ทั้งบุคคล กลุ่มชน และเป็นการพัฒนาสังคม ทำให้ปัญหาสังคมลดลงไป ไม่เพิ่มปัญหาให้แก่สังคม

หลักการปฏิบัติทั้ง ๗ ประการนี้ ถือได้ว่าเป็น “หลักการสังคมสงเคราะห์ตามแนวพุทธ” เพราะว่าเป็นหลักในการสงเคราะห์ช่วยเหลือตนเอง และช่วยเหลือผู้อื่น ให้ดีขึ้นต่อไป และสอดคล้องกับ จุดประสงค์ของการสังคมสงเคราะห์อย่างสมบูรณ์ และในทางพระพุทธศาสนานั้น ให้ความสำคัญกับการสงเคราะห์หรือส่งเสริมสวัสดิการแก่สังคม ก็คือ การให้ความช่วยเหลือ เกื้อกูล รวมถึงการให้ความเคารพ นับถือยกย่อง ให้เกียรติกัน ไม่ดูหมิ่น โดยวางหลักการสงเคราะห์ไว้คือ หลักสังคหัตถุธรรม ๔ ประการ ประกอบด้วยคือ

๑. ทาน ได้แก่ การให้ การเอื้อเฟื้อ แบ่งปัน วัตถุของกินของใช้ ให้แก่กัน
๒. ปิยวาจา ได้แก่ การพูดจาปราศรัยกันด้วยถ้อยคำไพเราะ สุภาพ อ่อนโยน ให้กำลังใจ ให้เกียรติกัน
๓. อตถจริยา ได้แก่ ทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ตนและผู้อื่น สาธารณะประโยชน์ เช่น ช่วยเหลือเวลาว่าง เป็นต้น
๔. สมานัตตตา ได้แก่ วางตัวให้เหมาะสม เคารพนับถือกัน ให้เกียรติกัน ประพฤติตน สม่่าเสมอ

หลักสำคัญอีกประการหนึ่งของการสงเคราะห์ ก็คือการช่วยเหลือเพื่อให้เขาช่วยเหลือตัวเองได้ มิใช่จะคอยรับแต่ความสงเคราะห์จากเราฝ่ายเดียวโดยไม่ทำอะไรเลย อย่างนี้ก็ไม่ควรสงเคราะห์เพราะเท่ากับไปส่งเสริมให้เขาเกียจคร้าน และที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือต้องช่วยเหลือเฉพาะสิ่งที่ถูกต้องชอบธรรมเท่านั้น ไม่ใช่เห็นเป็นญาติของตนแล้วผิดก็ช่วยให้กลายเป็นถูก อย่างนี้ไม่ถูกต้อง ในพระพุทธศาสนา ได้ยกย่องการสงเคราะห์ญาตินั้นว่า มงคลอย่างยิ่ง มีนักปราชญ์ท่านกล่าวเป็นอุปมาการทำการสงเคราะห์กันไว้ว่า “ต้นไม้ที่เกิดรวมกันเป็นป่าเป็นดงนั้น เมื่อเกิดพายุร้ายขึ้นมา แต่ละต้นย่อมช่วยกันปะทะแรงลม ให้แก่กันและกัน ไม่ให้หักโค่นได้ง่ายฉนั้นใด คนที่มีญาติพี่น้องมากย่อมพึ่งพาอาศัยกันได้เมื่อภัยมา สามารถผ่านหนักให้เป็นเบาได้ฉนั้นนั้น”

๒.๑.๒ วิธีการสังคมสงเคราะห์ตามแนวพุทธศาสนา

วิธีการสังคมสงเคราะห์ตามแนวพุทธ ก็คือ การจัดให้มีการดำเนินการสังคมสงเคราะห์ให้ สอดคล้องกับแนวคิดและหลักการสังคมสงเคราะห์ตามแนวทางพระพุทธศาสนา และพุทธธรรมที่เป็น วิธีการสังคมสงเคราะห์ คือ คำสอนที่สอนให้บุคคลรู้จักการดำเนินชีวิตของมนุษย์รู้จักดำเนินชีวิตให้ บรรลุประโยชน์ที่เป็นจุดหมายของชีวิต ที่เรียกว่า อตถะ ๓ ประการ ได้แก่

- ๑) ทิฏฐธัมมิกัตถะ คือ ประโยชน์ปัจจุบัน
- ๒) สัมปรายิกัตถะ คือ ประโยชน์เบื้องต้น
- ๓) ปรมัตถะ คือ ประโยชน์สูงสุด

อตถะ ๓ ประการนี้ เป็นวิธีการสังคมสงเคราะห์ที่สอดคล้องกับแนวคิดและหลักการ สังคมสงเคราะห์ตามแนวพุทธ ในลักษณะดังนี้

๑) ในแง่ของความคิด อตถะ ๓ ประการ เป็นวิธีการสังคมสังเคราะห์เพื่อแก้ไขปัญหามาของชีวิต คือ

(๑) ทิฏฐธัมมิกัตถะ เป็นวิธีสังเคราะห์ให้บุคคลได้มาซึ่งปัจจัยสี่ที่จำเป็นต่อร่างกายอย่างเพียงพอ เป็นการสังเคราะห์รายบุคคล

(๒) สัมปรายิกัตถะ เป็นวิธีการสังเคราะห์เพื่อให้สังคมมีความสงบสุข เป็นการตอบสนองด้านสังคม เป็นการมุ่งสังเคราะห์เพื่อให้เกิดปัญหาส่วนสังคม

(๓) ปรมัตถะ เป็นวิธีการสังเคราะห์ด้านจิตใจ เพื่อให้บุคคลมีความมั่นคงสงบสุข เป็นการตอบสนองด้านจิตใจ วิธีนี้เป็น การดับปัญหาอย่างสิ้นเชิง

๒) ในแง่ของหลักการ อตถะ ๓ ประการ สอดคล้องกับหลักการสังเคราะห์ชุมชนตามแนวพุทธ ดังนี้

(๑) อตถะ ๓ ประการ เป็นวิธีการสังเคราะห์ที่เป็นไปตามหลักเหตุผล หรือแก้ไขปัญหามาตามสาเหตุ เป็นวิธีการสังเคราะห์ทั้งในแง่ เศรษฐกิจ สังคม จิตใจ อย่างสมดุลกัน

(๒) อตถะ ๓ ประการ เป็นวิธีสังเคราะห์ที่ทุกคนต้องลงมือปฏิบัติเอง เป็นวิธีการแก้ไขที่ค่อยเป็นค่อยไปตามความเหมาะสม เป็นการขจัดปัญหาทั้ง ๓ ด้าน โดยมุ่งให้ดับปัญหาได้ในที่สุด และเป็นประโยชน์แก่สังคมโดยรวม

๓) ในแง่ของกระบวนการสังเคราะห์ อตถะ ๓ ประการ เป็นคำสอนหลักหรือเป็นวิธีการสังเคราะห์ที่เป็นจุดเริ่มต้นที่สามารถนำไปสู่การปฏิบัติตามคำสอนข้ออื่น ๆ ที่สนับสนุนการสังเคราะห์ตามหลักอตถะ ๓ ประการได้อย่างเป็นระบบ เช่น การสังเคราะห์ตามหลักทิฏฐธัมมิกัตถะ ข้ออุฏฐานสัมปทา ย่อมนำไปสู่หลักอิทธิบาทสี่ เป็นต้น

ดังนั้น อตถะ ๓ ประการ จึงเป็นวิธีการสังคมสังเคราะห์ตามแนวพระพุทธศาสนา โดยวิธีการแล้ว อตถะ ๓ ประการเป็นการสังเคราะห์ที่มุ่งให้เกิดผลเป็นการตอบสนองความต้องการของชีวิตและแก้ไขปัญหามาของชีวิต ในลักษณะดังต่อไปนี้

๑) การแก้ไขปัญหามาส่วนบุคคล (ทิฏฐธัมมิกัตถะ)

ปัญหามาส่วนบุคคลเป็นปัญหาที่เกิดจากความต้องการที่จำเป็นทางชีววิทยา บุคคลจะต้องแสวงหาปัจจัยสี่ที่จำเป็นต่างๆ อย่างน้อยปัจจัยสี่ มาตอบสนองความต้องการ หรือการหาเลี้ยงชีพของตนและครอบครัวให้เพียงพอ การแก้ไขปัญหามาส่วนบุคคลนี้ จะต้องแก้ไขโดยปลูกฝังให้บุคคลทุกคนมีคุณธรรมขั้นพื้นฐาน ที่เรียกว่า “ ทิฏฐธัมมิกัตถะ หรือประโยชน์ในปัจจุบัน ๔ ประการ คือ

- (๑) อุฏฐานสัมปทา คือความขยันหาทรัพย์
- (๒) อารักขสัมปทา คือการประหยัดและอดออม
- (๓) กัลป์ยาณมิตตตา คือการรู้จักคบเพื่อนดี
- (๔) สมชีวิตา คือการเลี้ยงชีพแต่พอดี

และ หลักอิทธิบาท ๔ ประการ คือ

- (๑) ฉันทะ คือความพอใจในงานที่ตนเองทำ
- (๒) วิริยะ คือความพากเพียรทำงาน
- (๓) จิตตะ คือเอาใจฝักใฝ่ในงานที่ทำ
- (๔) วิมังสา คือหมั่นใช้ปัญญาใคร่ครวญ

๒) การแก้ไขปัญหาล้วนสังคม (สัมปรายิกัตถะ)

ปัญหาล้วนสังคมเป็นปัญหาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของคนในสังคม เป็นปัญหาที่ทำให้เกิดผลกระทบต่อสังคมโดยรวม เพราะเกิดความขัดแย้ง ทะเลาะกัน ในเรื่องลาภ ยศ สรรเสริญ เป็นต้น เป็นเรื่องค่านิยม ความเชื่อ และพฤติกรรมของคนในสังคม อาจเนื่องมาจาก กิเลส นั้นเอง

ดังนั้น การแก้ไขปัญหาล้วนสังคมนั้น จะต้องแก้ไขที่พฤติกรรมของคนในสังคม ให้มีคุณธรรมขั้นพื้นฐาน เกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันในสังคม ที่เรียกว่า “ สัมปรายิกัตถะ คือ ประโยชน์เบื่องหน้า ๔ ประการ คือ

- (๑) สัทธาสัมปทา คือ มีศรัทธาที่ถูกต้อง เช่น หลักกรรม ความดี ความชั่วฯ
- (๒) สีลสัมปทา คือ มีศีลธรรม และเคารพกฎระเบียบของสังคม
- (๓) จาคสัมปทา คือ มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เสียสละช่วยเหลือกัน
- (๔) ปัญญาสัมปทา คือ มีปัญญารู้เท่าทันสถานการณ์ เข้าใจความจริงของชีวิต ฯลฯ

๓) การแก้ไขปัญหาล้วนจิตใจ (ปรมัตถะ)

ปัญหาล้วนจิตใจ เป็นปัญหาที่ลึกซึ้งละเอียดอ่อน เพราะมนุษย์มีกิเลสอยู่ในจิตใจ ถ้าจิตใจถูกครอบงำด้วยกิเลสแล้วก็จะส่งผลกระทบต่อสังคมเช่นเดียวกัน เพราะพระพุทธศาสนาถือว่าจิตใจเป็นใหญ่เป็นหัวหน้า แก้ไขได้ด้วยการปฏิบัติตามหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ คือ

- (๑) สัมมาทิฐิ คือความเห็นที่ถูกต้อง
- (๒) สัมมาสังกัปปะ คือคิดถูกต้อง
- (๓) สัมมาวาจา คือพูดถูกต้อง
- (๔) สัมมากัมมันตะ คือกระทำถูกต้อง
- (๕) สัมมาอาชีวะ คือเลี้ยงชีพถูกต้อง
- (๖) สัมมาวายามะ คือพยายามถูกต้อง
- (๗) สัมมาสติ คือมีสติถูกต้อง
- (๘) สัมมาสมาธิ คือมีสมาธิถูกต้อง

นอกจากนี้พระพุทธศาสนายังมีขั้นตอนในการวิเคราะห์ปัญหาและแก้ไขปัญหามองได้จากหลักการของอริยสัจ ๔ คือ

- (๑) ทุกข์ คือปัญหา
- (๒) สมุทัย คือสาเหตุของปัญหา
- (๓) นิโรธ คือสภาวะที่ปราศจากปัญหา
- (๔) มรรค คือทางปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหา

ในทางพระพุทธศาสนานั้น การให้สวัสดิการแก่สังคม เริ่มต้นที่การสงเคราะห์ญาติก็คือการให้ความช่วยเหลือ เกื้อกูลเมื่อญาติเหล่านั้นมาขอความช่วยเหลือ รวมถึงการให้ความเคารพ นับถือยกย่องไม่ดูหมิ่น โดยยึดหลักสังคหวัตถุ ๔ อย่างคือ

๑. ทาน ได้แก่การเอื้อเฟื้อ แบ่งปันสิ่งของของใช้ ให้แก่กัน
๒. ปิยวาจา ได้แก่การพูดจาปราศรัยกันด้วยถ้อยคำไพเราะสุภาพอ่อนโยน
๓. อัตถจริยา ได้แก่ทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ญาติ เช่นช่วยเหลือเวลาว่าง เป็นต้น

๔. สมนัตตตา ได้แก่วางตัวให้เหมาะสมแก่ญาติ ไม่ถือตัว เคารพนับถือกัน

พระพุทธศาสนามองว่ามนุษย์ และสรรพสิ่งทั้งหลายเป็นทุกข์ หรือปัญหา และปัญหานั้น มนุษย์เราสามารถแก้ไขได้ ในทางปฏิบัติและพระพุทธศาสนานั้นมุ่งไปสู่การแก้ไขปัญหา แต่ในแง่ของการสังคมสงเคราะห์เราสามารถที่จะนำหลักการสงเคราะห์ตามแนวพระพุทธศาสนาปฏิบัติได้ และในทางพระพุทธศาสนานั้น ให้ความสำคัญกับการสงเคราะห์หรือส่งเสริมสวัสดิการแก่สังคม ก็คือการให้ความช่วยเหลือ เกื้อกูล รวมถึงการให้ความเคารพ นับถือยกย่อง ให้เกียรติกัน ไม่ดูหมิ่น โดยวางหลักการสงเคราะห์ไว้คือ หลักสังคหัตถุธรรม ๔ ประการ ประกอบด้วยคือ

๑. ทาน ได้แก่ การให้ การเอื้อเฟื้อ แบ่งปัน วัตถุของกินของใช้ ให้แก่กัน

๒. ปิยวาจา ได้แก่ การพูดจาปราศรัยกันด้วยถ้อยคำไพเราะ สุภาพ อ่อนโยน ให้กำลังใจ ให้เกียรติกัน

๓. อตถจริยา ได้แก่ ทำสิ่งที่เป็ประโยชน์แก่ตนและผู้อื่น สาธารณะประโยชน์ เช่น ช่วยเหลือเวลาว่าง เป็นต้น

๔. สมนัตตตา ได้แก่ วางตัวให้เหมาะสม เคารพนับถือกัน ให้เกียรติกัน ประพฤติตนสม่ำเสมอ

ดังนั้น การสงเคราะห์ ก็คือการช่วยเหลือเพื่อให้เขาช่วยเหลือตัวเองได้ มิใช่จะคอยรับแต่ความสงเคราะห์จากเราฝ่ายเดียวโดยไม่ทำอะไรเลย อย่างนี้ก็ไม่ควรสงเคราะห์เพราะเท่ากับไปส่งเสริมให้เขาเกียจคร้าน และที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือต้องช่วยเหลือเฉพาะสิ่งที่ถูกต้องชอบธรรมเท่านั้น มิใช่เห็นเป็นญาติของตนแล้วผิดก็ช่วยให้กลายเป็นถูก อย่างนี้ไม่ถูกต้อง ในพระพุทธศาสนา ได้ยกย่องการสงเคราะห์ญาตินั้นว่า มงคลอย่างยิ่ง มีนิกปราชญ์ท่านกล่าวเป็นอุปมาการทำการสงเคราะห์กันไว้ว่า “ต้นไม้ที่เกิดรวมกันเป็นป่าเป็นดงนั้น เมื่อเกิดพายุร้ายขึ้นมา แต่ละต้นย่อมช่วยกันปะทะแรงลม ให้แก่กันและกัน ไม่ให้หักโค่นได้ง่ายฉนั้นใด คนที่มีญาติพี่น้องมักยกย่องพึ่งพาอาศัยกันได้เมื่อภัยมา สามารถผ่อนหนักให้เป็นเบาได้ฉนั้นนั้น”

๒.๑.๓ บทบาทขององค์กรพระพุทธานุศาสนากับการจัดสวัสดิการสังคม^๕

ปัจจุบันเราพบว่า องค์กรศาสนาต่างๆได้ปฏิบัติกรช่วยเหลือบุคคลที่ประสบความเดือดร้อนอันเนื่องมาจากภัยต่างๆเช่น ภัยสงคราม ภัยธรรมชาติ และไฟไหม้ เป็นต้น ในเมืองไทยนั้น สถาบันศาสนา เช่นศาสนาพุทธมีบทบาทมานานแล้วในการให้สวัสดิการแก่ประชาชน เช่นวัดเป็นสถานที่ศึกษาเล่าเรียน เป็นแหล่งให้ความผลิตเพลินยามมีงานหนักขัดทุกข์ เป็นหอพักสำหรับนักเรียน นิสิตนักศึกษา และเป็นแหล่งให้คำแนะนำแก่ประชาชน ยามประสบปัญหาต่างๆในชีวิต ฯลฯ

จากการวิเคราะห์นี้ เราจะพอมองเห็นศาสนานั้นมีประโยชน์ต่อชีวิตและสังคมมากมายและเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับบุคคลและสังคมทั่วไป กล่าวโดยสรุป บทบาทของพระสงฆ์และวัดทั่วไปมีดังนี้

๑) พระสงฆ์เป็นผู้นำประชาชนในทางวิญญูณ เป็นที่พึ่งทางจิต และช่วยแก้ปัญหาส่วนตัวและปัญหาสังคมอันเกิดจากการทะเลาะวิวาทระหว่างสมาชิกในสังคมด้วยกัน

^๕ ภัชรภณ ฤทธิ์เต็ม, การพัฒนาศักยภาพวัดเป็นศูนย์สุขภาพชุมชนเชิงบูรณาการ, (รายงานการวิจัย : สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์, ๒๕๕๖), หน้า ๑๑๑ - ๑๑๖.

๒) สถาบันวัดเป็นสถานศึกษาแก่ประชาชน โรงเรียนประชาบาลตามชนบทหลายแห่ง ตั้งอยู่ในวัด สมภารให้การอุปถัมภ์ และแม้กระทั่งศาลาวัดก็เป็นที่ยืนหนังสือนอกจากนี้วัดยังเป็นที่ยืนอาศัยศึกษาเล่าเรียนของพระภิกษุสามเณรและเด็กทั่วไป

๓) วัดเป็นประดุงโรงพยาบาลให้การรักษาพยาบาลแก่คนเจ็บไข้ได้ป่วย ทั้งที่เป็นโรคจิตและโรคทางกาย

๔) วัดมีบทบาทสำคัญไม่น้อยทางการเมือง พระสงฆ์มีบทบาทไม่น้อยเช่นกันในเรื่องนี้ ในยามเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร นักการเมืองมักเข้ามาหาพระสงฆ์เพื่อขอท่านแนะนำประชาชนให้เลือกตั้ง และบริเวณวัดยังใช้เป็นสถานที่ตั้งตู้ลงบัตรเลือกตั้ง เป็นเวทีสำหรับการหาเสียงของนักการเมือง ฯลฯ

๕) วัดเป็นประดุงพิพิธภัณฑสถาน คือเป็นที่เก็บและรวบรวมสมบัติโบราณอันล้ำค่าและมีประโยชน์ต่อการรักษาวัฒนธรรมต่างๆของชาติ

๖) วัดเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมสำหรับประชาชนผู้ซึ่งต้องการจะแสวงหาบุญกุศล และวัสดุวิงงของที่มีอยู่ในวัดก็ถูกประชาชนยืมไปใช้เพื่อประโยชน์ในการประกอบพิธีกรรมต่างๆด้วย

๗) บริเวณวัดใช้เป็นสถานที่แสดงมหรสพ และสิ่งบันเทิงต่างๆยามมีเทศกาลงานประจำปี จะมีการแสดงการเล่นและการขายสินค้าต่างๆ ทำให้ประชาชนในท้องถิ่นมีโอกาสได้รับความสนุกสนานไปกับมหรสพต่างๆซึ่งมีไม่ค้อยบ่อยนักตามชนบท

๘) ศาลาวัด หรืออุโบสถ บางครั้งถูกใช้เป็นี่ประชุมราษฎรเพื่อจะได้รับข่าวสารต่างๆ จากกำนันหรือผู้ใหญ่บ้านซึ่งเป็นผู้แทนของรัฐบาลโดยตรง

๙) วัดเป็นสถานที่แสดงความสามัคคี เป็นน้ำหนึ่งน้ำใจเดียวกันกับประชาชน เพราะถือว่าเป็นสมบัติของประชาชน เป็นจุดรวมวิญญานของชาวบ้าน เป็นที่พบปะประชาชนแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน

๑๐) วัดเป็นสถานสวัสดิการสงเคราะห์แก่คนยากจนและคนไร้ที่พึ่งพิง เป็นประดุงโรงแรมแก่ผู้เดินทางไกล และเป็นี่พึ่งพิงเมื่อคนมีเรื่องเดือดร้อนทางกายและใจ อีกทั้งยังเป็นหอพักให้แก่ นักเรียนนักศึกษาทั่วไป

๑๑) วัดและสถาบันสงฆ์เป็นศูนย์รวมกิจกรรมตามประเพณีทุกอย่าง เป็นแหล่งกลางแห่งการเผยแผ่วัฒนธรรม

๒.๒ แนวคิด และรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมของพระสงฆ์ไทย

ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด หลักการ และรูปแบบในการจัดสวัสดิการสังคม ของพระสงฆ์ที่เป็นผู้นำ หรือที่มีบทบาทจัดสวัสดิการสังคมบนฐานด้วยความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนา ในภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย ดังนี้

๑. ภาคกลาง ศึกษาการจัดสวัสดิการสังคมของพระราชาวิสุทธิประชานาถ(หลวงพ่อลงกต) วัดพระบาทน้ำพุ จังหวัดลพบุรี

๒. ภาคเหนือ ศึกษาการจัดสวัสดิการสังคมของพระครูสุจินนันทกิจ(สมคิด จรณธมโม) วัดโป่งคำ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน

๓. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ศึกษาการจัดสวัสดิการสังคมของพระครูอมรชัยคุณ(หลวงตาแฮร์) วัดสุขัยคณาราม อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา

๔. ภาคใต้ ศึกษาการจัดสวัสดิการสังคมของพระครูปลัดวรพล ฐิตคุโณ วัดควนกาหลง จังหวัดสตูล

๕. ศึกษาเครือข่ายที่ทำงานด้านสวัสดิการสังคม มีความร่วมมือกันระหว่างพระสงฆ์ และภาคประชาชน ได้แก่ กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิตของพระอาจารย์สุบิน ปณีโต วัดไผ่ล้อม จังหวัดตราด

โดยผู้วิจัยใช้การศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องทั้งหนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม การเข้าสังเกตการณ์ และเอกสารอื่นๆ รวมถึงทำการศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบกระบวนการประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการจัดสวัสดิการสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา เพื่อแสดงให้เห็นถึงประวัติความเป็นมา แนวคิด หลักการ และการจัดสวัสดิการสังคมของประชาชนด้วยวิถีแห่งวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการของกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา ดังนี้

๒.๒.๑ แนวคิดการจัดสวัสดิการสังคมเชิงพุทธบูรณาการของพระราชวิสุทธิประชนานถ (อลงกต ดิกขปัญโญ) เจ้าอาวาสวัดพระบาทน้ำพุ จังหวัดลพบุรี

๑. ข้อมูลเบื้องต้น

๑). ประวัติส่วนตัว ของพระราชวิสุทธิประชนานถ(อลงกต ดิกขปัญโญ)^๖

เดิมชื่อ นาย อลงกต นามสกุล พลมุกข์

เกิด ๙ ธันวาคม ๒๔๙๖

สถานที่เกิด อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

ที่อยู่ปัจจุบัน วัดพระบาทน้ำพุ หมู่ที่ ๓ ตำบลเขาสามยอต อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี

๒) ประวัติทางการศึกษา

พ.ศ. ๒๕๑๑ จบชั้นประถมศึกษา โรงเรียนนันทวิทยาลัย อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

พ.ศ. ๒๕๑๖ จบชั้นมัธยมศึกษา โรงเรียนเทพศิรินทร์ กรุงเทพฯ

พ.ศ. ๒๕๑๙ ปริญญาตรี วิศวกรรมศาสตร์บัณฑิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

พ.ศ. ๒๕๒๒ ปริญญาโท วิศวกรรมศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยแห่งชาติออสเตรเลีย

พ.ศ. ๒๕๓๑ นักธรรมชั้นโท สำนักเรียนวัดพระบาทน้ำพุ อ. เมือง จ. ลพบุรี

^๖ วารสารธรรมรักษ์, มูลนิธิธรรมรักษ์ วัดพระบาทน้ำพุ จังหวัดลพบุรี.

และได้รับปริญญาเกิตติมศักดิ์ ดังนี้

ปริญญาคุณวุฒิบัณฑิตเกิตติมศักดิ์ สาขาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ปริญญาคุณวุฒิบัณฑิตเกิตติมศักดิ์ สาขาพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ปริญญาคุณวุฒิบัณฑิตเกิตติมศักดิ์ สาขาปรัชญา มหาวิทยาลัยรามคำแหง

ปริญญาคุณวุฒิบัณฑิตเกิตติมศักดิ์ สาขาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ปริญญาครุศาสตร์คุณวุฒิบัณฑิตเกิตติมศักดิ์ สาขาการบริหารศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

๓) การบวช

พ.ศ. ๒๕๒๒ อุปสมบท ณ วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพฯ ได้ฉายา "ติกขปัญญา" มีพระครูบุญบาลประดิษฐ์ เป็นพระอุปัชฌาย์

๔) สมณศักดิ์

พ.ศ. ๒๕๓๙ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระครูสัญญาบัตร "พระครูอาทรประชานาถ"

พ.ศ. ๒๕๔๖ ได้รับสถาปนาเป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ที่ "พระอุดมประชาทร์"

พ.ศ. ๒๕๕๙ ได้รับเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นราช ที่ "พระราชวิสุทธิประชานาถ"

๕) ผลงานดีเด่น

๑. รางวัลมหิดลวราวุฒสรณ์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงพระราชทาน

๒. รางวัลน้ำใจงาม (ประจำปี ๒๕๔๗) สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถฯ ทรงพระราชทาน

๓. รางวัลเสมาธรรมจักร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ทรงพระราชทาน

๔. รางวัลแสงเทียนส่องใจ พระองค์เจ้าโสมสวลีฯ พระราชทาน

๕. รางวัลคนดีศรีสังคม จากสโมสรโรตารี

๖. รางวัลพลเมืองดีเด่น จากสโมสรไลออนส์

๗. รางวัลบริการสังคมเพื่อคุณธรรม จากสำนักข่าวกรุงเทพมหานคร

๘. รางวัลบัวทิพย์ ประจำปีการศึกษา ๒๕๕๒

๙. รางวัลคนดีศรีลพบุรี สาขานักบวช ประจำปีการศึกษา ๒๕๕๒

๖) งานสังคมสงเคราะห์ ด้านการศึกษา ด้านสาธารณสุข ประโยชน์ และด้านสวัสดิการสังคม

พ.ศ. ๒๕๓๕ ก่อตั้งโครงการธรรมรักษันิเวศน์ บ้านพักผู้ป่วยโรคเอดส์ระยะสุดท้ายโดยวิถีทางพุทธแห่งประเทศไทย

พ.ศ. ๒๕๓๗ ก่อตั้งมูลนิธิธรรมรักษันิเวศน์ วัดพระบาทน้ำพุ

พ.ศ. ๒๕๓๘ จัดตั้งศูนย์เรียนรู้เรื่องโรคเอดส์ ณ วัดพระบาทน้ำพุ

พ.ศ. ๒๕๔๐ ก่อตั้งโครงการธรรมรักษันิเวศน์ ๒ ต.ดงดินแดง อ.หนองม่วง จ.ลพบุรี

พ.ศ. ๒๕๔๒ ก่อตั้งและอุปถัมภ์โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ ๓๓ สำหรับเด็กที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาโรคเอดส์

พ.ศ. ๒๕๔๔ ก่อตั้งและอุปถัมภ์โรงเรียนอนุบาลธรรมรักษันิเวศน์ สำหรับเด็กที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาโรคเอดส์

พ.ศ. ๒๕๔๖ ก่อตั้งและอุปถัมภ์โรงเรียนธรรมรักษันิเวศน์บริหาร เพื่อผลิตบุคลากรทางด้านการศึกษา

พยาบาลในการดูแลเด็กและผู้ป่วยโรคเอดส์

พ.ศ. ๒๕๔๗ ก่อตั้งและอุปถัมภ์โรงเรียนแพทย์แผนไทยธรรมรักษ์ เพื่อผลิตบุคลากรด้าน

แพทย์ แผนไทยในการดูแลเด็ก, ผู้ป่วยโรคเอดส์รวมถึงพระสงฆ์

พ.ศ. ๒๕๔๗ ก่อตั้งโครงการเมตตาธรรมคำจุนโลก อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี

ก่อตั้งและอุปถัมภ์ บ้านเด็กธรรมรักษ์ ที่โครงการธรรมรักษ์นิเวศน์ ๒

ก่อตั้งและอุปถัมภ์ บ้านพักคนชรา ที่โครงการธรรมรักษ์นิเวศน์ ๒

พ.ศ. ๒๕๕๐ ก่อตั้งวัดธรรมรักษ์ ที่โครงการธรรมรักษ์นิเวศน์ ๒

พ.ศ. ๒๕๕๒ ก่อตั้งศูนย์สงเคราะห์ประชาชน อำเภอหนองม่วง จังหวัดลพบุรี

พ.ศ. ๒๕๕๗ เปิดโครงการร้านสวัสดิการเพื่อสังคม เพื่อฝึกการขายให้แก่เด็กที่พิการทางสติปัญญา จังหวัดลพบุรี “ร้านใจฟ้า” ด้วยหลักคิด ๔ ประการได้แก่ ของราคาถูก อาหารอร่อย สะอาด และถูกสุขลักษณะ เป็นร้านสวัสดิการเพื่อสังคม เพื่อลดภาระค่าใช้จ่าย ค่าครองชีพให้กับประชาชนทั่วไป ซึ่งเป็นร้านที่มีการจำหน่ายอาหาร และจำหน่ายสินค้าราคาถูก ซึ่งโครงการดังกล่าวจะเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนพิการทางสติปัญญาให้ดีขึ้น เพื่อให้ได้ฝึกการทำงาน ฝึกการขาย การใช้เงิน การคิดคำนวณและการจัดทำบัญชีอย่างง่าย ให้แก่นักเรียนที่พิการทางสติปัญญาของโรงเรียนปัญญานุกูล จังหวัดลพบุรี และช่วยเหลือสังคมโดยพัฒนาคนพิการและเด็กด้อยโอกาส และร้านสวัสดิการเพื่อสังคม “ร้านใจฟ้า” แห่งนี้ เป็นเหมือนห้องเรียนอีกห้องหนึ่ง ที่เด็กนักเรียนจะได้มาฝึกทักษะต่างๆทางสังคม รวมไปถึงทักษะอาชีพที่เขาจะได้ลองฝึกปฏิบัติจริง ทำจริงขายจริง ไม่ใช่แค่การเรียนแบบท่องจำเมื่อไม่ได้ทำก็ลืม ประสบการณ์จะสอนให้เขาเป็นเหมือนคนปกติ ไม่สร้างความคิดร้อนให้ใคร และให้เขาใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

๗) แนวคิดการทำงาน

“กรรมลิขิต” ชีวิตคนเราไม่มีใครเลือกเกิดได้ แต่เลือกที่จะคิดได้ เลือกที่จะเชื่อ และเลือกที่จะกระทำได้ บางคนเกียจคร้านแต่อยากร่ำรวย เมื่อไม่ร่ำรวยอย่างใจหวังก็โยนความผิดให้แก่โชคชะตา วาสนาของตนเอง ท้อแท้หมดกำลังใจที่จะต่อสู้กับชีวิต ไม่คิดจะทำในสิ่งที่ดีงาม ทั้งไม่เชื่อว่าการทำสิ่งที่ดีงามจะนำมาซึ่งความสุขความเจริญและความสำเร็จบางคนขยันขันแข็งทำมาหากิน แต่ถูกคนอื่นคดโกง หรือล้มเหลวด้วยเหตุอื่น ๆ ก็เกิดความเหนื่อยหน่าย ท้อแท้อยู่ใจในโชคชะตาของตนเอง รวมทั้งเวทดาฟ้าดินที่เคยกราบไหว้บูชา โชคชะตาเหมือนจะเป็นสิ่งที่มืออยู่จริง เพราะบางเวลาเราได้บางสิ่งบางอย่างมาโดยไม่เคยคาดคิดเราอาจเรียกว่าโชคดี หรือดวงดี แต่ในทางกลับกันเราต้องเสียโดยมิคาดคิดก็เรียกได้ว่าโชคร้ายหรือดวงชวย แต่ความจริงที่ได้ผ่านการพิสูจน์แล้ว คือ ชีวิตของคนเราทุกคนในโลกนี้ดำเนินไปภายใต้กฎแห่งกรรมที่ทุกคนมีเป็นของตนเอง ดังคำกล่าวที่ว่า “สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม” ใครทำกรรมอันใดไว้ย่อมได้รับผลกรรมนั้น ดังนั้นความเป็นไปแห่งชีวิตไม่ได้ขึ้นอยู่กับโชคชะตา หรือเวทดาฟ้าดินเป็นผู้กำหนด กรรมนั้นเป็นไปตามเหตุปัจจัย เมื่อเหตุปัจจัยแห่งความสำเร็จถึงพร้อมผลแห่งความสำเร็จก็ปรากฏ เช่นเดียวกันกับความล้มเหลวเป็นของคู่กัน เกิดขึ้นได้กับทุกคน แต่ทั้งสองอย่างนั้นไม่ควรเป็นเหตุในการหยุด หรือเลิกทำความดี “ทำวันนั้นให้ดีที่สุด” แล้วพรุ่งนี้เราจะรู้ว่าชีวิตมันไม่ได้ถูกลิขิตโดยโชคชะตา

“ชีวิตคือการแข่งขัน” คนบางคนมองภาพชีวิต เป็นการแข่งขัน ชีวิตจึงต้องตกอยู่ในความทุกข์เต็มไปด้วยความหวาดระแวง กลัวว่าจะต้องพ่ายแพ้แก่คู่แข่ง การแข่งขันนั้นแม้จะมีเงื่อนไขมิดิกิตาที่คู่

แข่งขันยอมรับได้ว่ามีความยุติธรรม แม้ผู้ชนะจะได้รับชัยชนะอันชอบธรรมแล้ว แต่คนเราก็มักจะมีความหวาดระแวงอยู่ในใจด้วยกันทั้งนั้น ในทุกครั้งที่มีการแข่งขัน เพราะไม่มีใครคนใดอยากประสบความสำเร็จ แพ้และถูกเรียกว่า “ผู้แพ้” ยิ่งถ้าการแข่งขันนั้นมีเกียรติยศ ชื่อเสียง ทรัพย์สิน หรือบริวารเป็นรางวัลแห่งชัยชนะ การแข่งขันนั้นก็ยากที่จะทำให้ผู้แข่งขันมีใจฝึกฝนต่อการรู้แพ้รู้ชนะรู้ภัยต่อกันและกันได้หากเราปรารถนาที่จะวาดชีวิตให้เป็นภาพของการแข่งขันที่สวยงาม เราควรมุ่งที่จะเอาชนะใจตนเองเป็นสำคัญ และมุ่งที่จะเอาชนะใจผู้อื่นด้วย จึงจะเป็นชัยชนะที่ยิ่งใหญ่สวยงาม และนำมาเป็นมิตรภาพและความสุขใจแก่ทั้งสองฝ่าย

“ชีวิตคือการเดินทาง” คนบางคนมองภาพของชีวิตว่าเป็นการเดินทาง จึงพยายามค้นหาเส้นทางที่ดีที่สุดและเร็วที่สุดสำหรับตนเอง เพื่อไปสู่จุดหมายปลายทางที่ตั้งเอาไว้ ผู้เดินทางโดยไม่มีเป้าหมายปลายทาง ก็เหมือนหนึ่งเป็นคนร่อนเร่พเนจร จะเดินทั้งวันทั้งชีวิตก็ไม่ถึงจุดหมายได้ ความจริงของชีวิตนั้นมีเป้าหมาย เป็นเป้าหมายที่ธรรมชาติเป็นผู้กำหนดและมอบหมายไว้แล้ว แต่หากใครไม่รู้จักความจริงไม่รู้เป้าหมายที่แท้จริงแม้จะมีเป้าหมายของตนเองก็ตาม ก็จะมีชีวิตเหมือนคนที่เดินหลงทาง วกไปวกมา ชีวิตก็จะเต็มไปด้วยความทุกข์และเหนื่อยเปล่าหากเราจะวาดชีวิตให้เป็นภาพของการเดินทางที่สวยงาม เราควรรู้ว่าจุดหมายปลายทางที่แท้จริงที่ธรรมชาติได้กำหนดไว้ให้ คือ การพ้นจากทุกข์ในโลกและใช้เส้นทางที่เรียกว่า “ทางสายกลาง” จึงจะไปถึงจุดหมายปลายทางได้โดยแท้จริง

๒. แนวคิดการดำเนินงานด้านสังคมสงเคราะห์และด้านสวัสดิการสังคมของพระราชวิสุทธิประชาณาด (อลงกต ติกขปญโญ) วัดพระบาทน้ำพุ จังหวัดลพบุรี

๑) วัดพระบาทน้ำพุ

วัดพระบาทน้ำพุ หรือวัดพระพุทธรูปประทานพร เป็นวัดไทยตั้งอยู่เชิงเขาน้ำพุ หมู่ที่ ๓ ตำบลเขาสามยอด อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี

วัดพระบาทน้ำพุมีสิ่งสำคัญในวัดได้แก่ รอยพระพุทธรูปถูกรอบอยู่ภายใต้มณฑปโดยอยู่ห่างจากอาคารสำนักงานมูลนิธิธรรมรักษ์ประมาณ ๑๕๐ เมตร โครงการธรรมรักษ์นิเวศน์ที่ฟักฝันและรักษาสำหรับผู้ป่วยโรคเอดส์ระยะสุดท้ายที่อาจจะกล่าวได้ว่ามีขนาดใหญ่ที่สุดในโลก [๑] ในอุโบสถมีพระประธานขนาดพระเพลากว้าง ๒๐ เมตร ยาว ๔๐ เมตร พร้อมด้วยพระอัครสาวก นอกจากนี้ในถ้ำบนเขาที่อยู่ในวัดภายในมีหลวงพ่อดำ ปางมารวิชัยสมัยอยุธยา และพระโพธิสัตว์ ๙ องค์ส่วนบนยอดภูเขาพระอูทัย อโนโม สร้างหลวงพ่อดำขึ้นเมื่อพ.ศ. ๒๕๒๓ ปัจจุบันมีพระราชวิสุทธิประชาณาด (อลงกต ติกขปญโญ) เป็นเจ้าอาวาส

วัดแห่งนี้รู้จักกันดีว่ามีรอยพระพุทธรูป เป็นสถานรักษาฟักพันธุ์ผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยโรคเอดส์ และเป็นที่ตั้งของมูลนิธิธรรมรักษ์ โดยพระราชวิสุทธิประชาณาด (อลงกต ติกขปญโญ) หรือที่คุ้นหูกันว่า “หลวงพ่อดำ” เป็นผู้ริเริ่มก่อตั้งมูลนิธิที่มุ่งดำเนินงานด้านสังคมสงเคราะห์และด้านสวัสดิการสังคม ก่อนที่จะมีการจัดตั้งเป็นสถานที่ฟักพันธุ์ของผู้ป่วยโรคเอดส์ระยะสุดท้ายในปี ๒๕๓๕ โดยได้รับความเห็นชอบจากกระทรวงสาธารณสุขและกรมศาสนา พร้อมทั้งได้รับงบประมาณสนับสนุนการดำเนินการในช่วงการก่อตั้ง ทั้งนี้ สาเหตุที่ทางวัดตัดสินใจเข้ามาช่วยเหลือผู้ป่วยเอดส์ สืบเนื่องมาจาก ณ ขณะนั้นคือ ก่อนปี ๒๕๓๕ สถานการณ์โรคเอดส์ในไทยเริ่มรุนแรงมากขึ้น มีผู้ติดเชื้อเป็นจำนวนมาก ขณะที่ทางรัฐบาลรณรงค์ให้ความรู้ทำให้คนเกิดความกลัว หวังให้ป้องกันตนเองจากโรคเอดส์ แต่เป็นความผิดพลาดในการให้ความรู้ที่ไม่ถูกต้องในขณะนั้น ทำให้ผู้คนรังเกียจผู้ป่วยเอดส์จนเกิดปัญหาสังคม เพราะ “ผู้ติดเชื้อเอดส์ใน

สมัยนั้น ถูกรังเกียจ คนไม่ยอมรับ เพราะคิดว่าเป็นคนไม่ดี มีพฤติกรรมสำส่อน เป็นหญิงบริการ ชอบเสพยาเสพติดจึงปฏิเสธการอยู่ร่วมกัน แสดงความกลัวและรังเกียจ ทำให้ผู้ป่วย ถูกทอดทิ้ง ถูกขับไล่ออกจากบ้าน ถูกปลดออกจากที่ทำงาน ส่งผลถึงการบริการด้านการแพทย์สาธารณสุข และเมื่อปัญหาเริ่มชัดเจนมากยิ่งขึ้น ก็ได้ก่อให้เกิดผลกระทบเป็นวงกว้างในสังคมไทย" วัดพระบาทน้ำพุจึงให้ความช่วยเหลือผู้ติดเชื้อเป็นแห่งแรกในประเทศไทย" "ช่วงแรกเราได้รับการต่อต้านชาวบ้าน องค์กรศาสนาไม่เข้าใจในบทบาทเป็นแนวความคิดที่ขัดแย้งว่าเป็นหน้าที่ของพระหรือไม่ แต่ก็ตัดสินใจที่จะดำเนินการ ถึงแม้จะถูกรังเกียจก็พยายามทำความเข้าใจกับประชาชนทั่วไป ฉะนั้น ในช่วงปีแรกเราทำการดูแลผู้ป่วยอยู่ ๗-๘ คน และใช้เวลาหลายปีกว่าจะสร้างความเข้าใจได้"^๗ ด้วยความที่กระแสและความเข้าใจของสังคมยังไม่เปิดกว้าง ประกอบกับบริการของรัฐมีข้อจำกัดมากมาย ทั้งเตียงที่มีไม่เพียงพอ ทัศนคติของผู้ให้บริการที่แสดงมารังเกียจ ซึ่งกว่าเจ้าหน้าที่ของสาธารณสุขจะสามารถปรับตัวได้ต้องใช้เวลายาวนาน อีกทั้งสังคมไทยเองยังไม่พร้อม กลัวและไม่ยอมรับ ผู้ป่วยส่วนหนึ่งจึงถูกทอดทิ้งและแสวงหาที่พึ่งพิงสุดท้ายและมุ้งมันที่จะมาที่นี่ "งานของเราหนักมากเพราะพยายามขยายตัวตามปัญหา ทั้งดูแลผู้ป่วยและขจัดความคิดต่อต้านผ่านไป ๔-๕ ปี ความคิดของสังคมก็เริ่มเปลี่ยนไป เริ่มเข้าใจและยอมรับมากยิ่งขึ้น รัฐก็พยายามรณรงค์ส่งเสริมให้การอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติ เน้นความเข้าใจเห็นใจเอื้ออาทร การอยู่ร่วมกัน เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น ซึ่งเป็นเรื่องไม่ยากเนื่องจากคนไทยมีพื้นฐานจิตใจมีน้ำใจ สงสาร แค่ง่ายหาความเข้าใจที่ดีเท่านั้น"^๘ "วัดอยู่ได้เพราะเป็นองค์กรที่เกี่ยวกับศาสนา มีความสัมพันธ์กับศรัทธาของประชาชน เขาเชื่อถือและให้การสนับสนุน ซึ่งวัดให้การสงเคราะห์โดยที่ไม่คิดเงิน ทำให้ผู้สนับสนุนเพิ่มขึ้น แต่เราไม่สามารถรับผู้ป่วยทั้งหมดได้ มาแล้วก็ผิดหวัง ต้องขึ้นทะเบียนจองเตียงต่อคิวหลายพัน เพราะจำนวนที่รับได้และผู้หลังไหลเข้ามาต่างกันมาก จนเราต้องหาจุดยืน คงจะขยายตัวตามปัญหาไม่ได้ และตอนนี้ยังคิดไม่ออกว่าจะแก้อย่างไร คำนึงความมีอิสระ เสรีภาพ ไม่รู้แก้อย่างไร ศีลธรรมเป็นเรื่องที่พูดได้โดยหลักการ เพราะวัยรุ่นสัมผัสสื่อสิ่งเร็ว ยั่ว มากกว่า เกิดความแตกต่างทางความคิดความเชื่อเป็นเรื่องที่น่าหนักใจ ทำอะไรไม่ได้มาก นอกจากขายถุงยาง ซึ่งถึงจะลดลงแต่ก็ไม่ใช่วิธีการแก้ปัญหาคือต้นเหตุ เพราะความคิดของเด็กไม่เปลี่ยน อันที่จริงแล้วอาจอยากให้เด็กนักเรียนได้ดูของจริง เพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ตระหนักถึงการป้องกันตัวเองมากขึ้น รวมทั้งรัฐควรทำการแก้ปัญหาอย่างจริงจัง เพราะที่ผ่านมารัฐไม่ค่อยให้ความสำคัญ ทั้งที่จริงๆ แล้วเราสามารถประเมินสถานการณ์จากสภาพปัจจุบันได้ ปัญหาเรื่องเอดส์เป็นความรับผิดชอบโดยตรงของรัฐบาล ถ้าไม่มีการประชุมนานาชาติคงไม่มีความสำคัญ แสดงให้เห็นถึงความไม่จริงใจ แก่ไม่ได้ ถ้าไม่กำหนดให้เป็นวาระแห่งชาติที่สำคัญ"^๙ "ทางวัดพระบาทน้ำพุให้การดูแลผู้ป่วยโรคเอดส์ในนามมูลนิธิธรรมรักษ์ ซึ่งจะแบ่งเป็น ๒ ส่วน คือ โครงการ ๑ ซึ่งอยู่ภายในวัดพระบาทน้ำพุ ที่อำเภอเมือง จ.ลพบุรี เป็นพื้นที่สำหรับผู้ป่วยที่อาการหนักหรือผู้ป่วยระยะสุดท้าย และโครงการ ๒ อยู่ที่อำเภอหนองม่วง จ.ลพบุรี สำหรับผู้ป่วยที่ร่างกายฟื้นฟูแข็งแรงแล้ว ซึ่งในส่วนนี้ยังเป็นที่ตั้งของโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ ๓๓ ซึ่งหลวงพ่อดลก่อตั้งขึ้นเพื่อให้นักศึกษาแก่เด็กกำพร้าที่พ่อแม่เสียชีวิตเพราะโรคเอดส์ โดยเปิดสอนตั้งแต่อนุบาล ถึงมัธยมศึกษาปีที่ ๖ คือเด็กๆพวกนี้ไม่สามารถเข้าเรียนในโรงเรียนปกติได้เพราะสังคม

^๗ สัมภาษณ์ นายเฉลิมชัย ลิ้มสกุล รองประธานกรรมการมูลนิธิธรรมรักษ์(วัดพระบาทน้ำพุ)

^๘ สัมภาษณ์ นายธนชัย ไม้ประดิษฐ์ กรรมการและประชาสัมพันธ์ มูลนิธิธรรมรักษ์ (วัดพระบาทน้ำพุ)

^๙ สัมภาษณ์ พระราชวิสุทธิประชานาถ(อลงกต ติกขปถโญ)

^{๑๐} สัมภาษณ์ พระราชวิสุทธิประชานาถ(อลงกต ติกขปถโญ)

รังเกียจที่พ่อแม่ติดเอดส์ ท่านก็เลยต้องตั้งโรงเรียนขึ้นมารองรับเพื่อให้เด็กเหล่านี้มีการศึกษาจะได้สามารถพึ่งพาตัวเองต่อไปได้”^{๑๑}

นอกจากจะดูแลสุขภาพตามอาการแล้ว หลวงพ่อท่านก็พยายามฟื้นฟูทั้งสภาพร่างกายและจิตใจของผู้ป่วย มีการฝึกอาชีพให้ เช่น เย็บผ้า ประดิษฐ์ดอกไม้ ซึ่งเป็นงานเบาๆที่ผู้ป่วยสามารถทำได้ เพื่อให้เขาเหล่านี้มีกำลังใจที่จะต่อสู้กับโรคร้าย และหากพร้อมจะกลับไปอยู่ในสังคมภายนอกก็จะได้มีอาชีพเลี้ยงตัวต่อไป บางคนที่แข็งแรงพอที่ทำงานได้ก็จะให้เขาช่วยงานเล็กๆน้อยๆ เช่น โบกรถ ประดิษฐ์ของที่ระลึก ออกจำหน่าย เพื่อให้เขาเห็นคุณค่าของตัวเอง ให้ผู้ป่วยฝึกอาชีพเพื่อให้เห็นคุณค่าของตัวเอง

พระอาจารย์อลงกต เล่าถึงโครงการหารายได้เพื่อเลี้ยงตัวของวัดพระบาทน้ำพุ^{๑๒} ว่า "เรามี

แนวคิด ๒-๓ แนวทางเพื่อให้เราไม่ต้องมาเผชิญหน้ากับวิกฤตในอนาคต ก็พยายามหารายได้เข้ามา โดยหลักๆมี ๒ โครงการที่วางไว้ โครงการแรกจะทำในเชิงอุตสาหกรรม ซึ่งเราได้รับความกรุณาจากทางบริษัทสหพัฒน์ปิบูลย์ จำกัด (มหาชน) ซึ่งเป็นผู้ผลิตสินค้ารายใหญ่ที่จะจ้างให้เราผลิตงานให้ โดยสหพัฒน์จะนำวัตถุดิบมาให้ เราก็ผลิตเป็นชิ้นส่วนต่างๆของรองเท้าแล้วก็ส่งให้เขาเอาไปประกอบ หรือรับตัดเย็บเสื้อผ้าให้สหพัฒน์ ซึ่งเราจะให้ผู้ป่วยที่แข็งแรงแล้วเขามาช่วยทำ แล้วกำไรที่ได้ก็นำมาหล่อเลี้ยงองค์กร ส่วนอีกโครงการหนึ่งจะเป็นเชิงเกษตร คือเรามีพื้นที่อยู่แล้ว ก็จะใช้พื้นที่ในการปลูกพืชผักไว้กินไว้ขาย นอกจากนั้นก็จะหากิจกรรมที่จะปฏิสัมพันธ์กับประชาชนทั่วประเทศ คืออยากให้เขาเข้ามามีส่วนร่วมในการช่วยเหลือผู้ป่วยเอชไอวี โดยเราจะจัดสร้างพระโสฬสครุวัชรูประภาตถาคต ซึ่งเป็นพระที่ถือหม้อยาและเป็นสัญลักษณ์ของการแพทย์แผนไทย โดยสร้างในนามของมหาเถรสมาคมเพื่อให้สาธุชนได้เข้าไว้บูชาองค์ละ ๙๙ บาท แต่จะให้บูชาได้แค่คนละ ๑ องค์เท่านั้น ซึ่งเงินตรงนี้ก็จะมีเอามาช่วยเหลือผู้ป่วย และไม่ใช่ว่าประชาชนที่มีส่วนร่วมในเรื่องนี้พระภิกษุทั่วประเทศท่านก็เข้ามาช่วยด้วย แต่การที่จะขอบริจาคจากพระก็ดูจะไม่เหมาะสม เราจึงให้พระทุกรูปในทุกวัดทั่วประเทศท่านสลักชื่อบนแผ่นทองเหลืองแล้วนำแผ่นทองเหลืองเหล่านี้มาเข้าพิธีหลอมเป็นองค์พระ เพราะเราอยากให้ทุกคนตระหนักถึงความรุนแรงของโรคและเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาโรคเอดส์"

สุดท้าย พระอาจารย์อลงกต ยังได้อยากฝากให้รัฐบาลชุดใหม่ช่วยแก้ไขปัญหาโรคเอดส์อย่างจริงจัง โดยอาจจะจัดสรรรายได้จากสำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาลมาช่วยรณรงค์ป้องกันและดูแลผู้ป่วยที่ติดเชื้อเอชไอวี รวมทั้งลูกๆของผู้ป่วยที่ได้รับผลกระทบเพื่อให้ปัญหาเบาบางลง

^{๑๑} สัมภาษณ์ นายชาญเกษม เมืองศิริ กรรมการโครงการธรรมรักษนิเวศน์ (วัดพระบาทน้ำพุ)

^{๑๒} สัมภาษณ์ นายเฉลิมพล พลมุข กรรมการและเลขานุการ มูลนิธิธรรมรักษ์ (วัดพระบาทน้ำพุ)

๓. หลักพุทธธรรมที่หลวงพ่อลงกต นำมาบูรณาการในการทำงาน^{๑๓}

พระราชวิสุทธิประชาณาถ (หลวงพ่อลงกต) ท่านได้นำหลักพุทธธรรมมาเป็นแนวความคิดของหลักในการทำงาน จากการวิเคราะห์สรุปได้ ดังนี้

๑. การพิจารณาปัญหาและแนวทางแก้ไขด้วยหลักอริยสัจ ๔ ความจริงอันประเสริฐ เป็นหลักคำสอนที่สำคัญที่สุดของพระพุทธศาสนา เพราะเป็นคำสอนที่จะช่วยให้บุคคลรอดพ้นจากความทุกข์ได้

อริยสัจ ๔ ประกอบด้วย

(๑) ทุกข์ หมายถึง สภาพที่ทนได้ยากทั้งร่างกายและจิตใจ ประกอบด้วย

- สภาวะทุกข์ หรือ ทุกข์ประจำ ได้แก่ เกิด แก่ เจ็บ ตาย

- ปกิณกทุกข์ หรือ ทุกข์จร เป็นทุกข์ที่เกิดขึ้นภายหลัง เกิดขึ้นแล้วก็ผ่านไปและเกิดขึ้น

เนื่องๆ เช่น ความเศร้าโศก ความไม่สบายกายไม่สบายใจ ความคับแค้นใจ

และสอนให้ผู้ป่วยกำหนดรู้ทุกข์ด้วย **ไตรลักษณ์** คือ ลักษณะทั่วไปของสิ่งทั้งปวง ประกอบด้วย อนิจจตา หรือ อนิจจัง ความไม่คงที่ ไม่เที่ยง ไม่ถาวร ไม่แน่นอน, ทุกขตา หรือ ทุกขัง สภาพที่อยู่ใต้อาการเดิมไม่ได้ ต้องแปรปรวนไป และ อนัตตา ความไม่ใช่ตัวตนแท้จริง ไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชา ไม่มีใครเป็นเจ้าของ ในเรื่องไตรลักษณ์ พระพุทธศาสนาถือว่าเป็นคำสอนสูงสุด ซึ่งทุกสิ่งในสากลจักรวาลล้วนเป็นอนัตตาทั้งสิ้น

(๒) สมุทัย หมายถึง เหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ ได้แก่ ตัณหา (ความอยาก)

- กามตัณหา คือ อยากในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ที่ตนยังไม่มี

- ภวตัณหา คือ ความอยากมี อยากเป็น อยากให้สภาพที่ตนปรารถนาอยู่นานๆ

- วิภวตัณหา คือ ความอยากมี อยากเป็น อยากให้สภาพที่ตนปรารถนาอยู่นานๆ

(๓) นิโรธ หมายถึง ความดับทุกข์ คือ ให้ดับที่เหตุ ซึ่งมีขั้นตอนตามลำดับในมรรค ๘

(๔) มรรคมีองค์ ๘ หนทางแห่งการดับทุกข์

- สัมมาทิฐิ ความเห็นชอบ คือ มีความเข้าใจว่าอะไรคือทุกข์ อะไรคือสาเหตุแห่งทุกข์ อะไรคือความดับทุกข์

- สัมมาสังกัปปะ ความดำริชอบ คือ ความคิดที่ปลอดโปร่ง ความคิดไม่พยายาหาความคิดไม่เบียดเบียน

- สัมมาวาจา วาจาชอบ คือ ไม่พูดเท็จ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดหยาบ ไม่พูดเพ้อเจ้อ

- สัมมากัมมันตะ การงานชอบ คือ ไม่ทำลายชีวิตคนอื่น ไม่ขโมยของ ไม่ผิดในกาม

- สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ คือ การทำมาหากินด้วยอาชีพสุจริต

- สัมมาวายามะ ความเพียรชอบ คือ เพียรระวังมิให้ความชั่วที่ยังไม่เกิดขึ้น เพียรละความชั่วที่เกิดขึ้น เพียรรักษาความดีที่เกิดขึ้นแล้ว

- สัมมาสติ ความระลึกชอบ คือ พิจารณากาย พิจารณาเวทนา พิจารณาจิต พิจารณาธรรม

- สัมมาสมาธิ การตั้งใจชอบ คือ การตั้งใจที่แน่วแน่อยู่ในอารมณ์ใด อารมณ์หนึ่ง ไม่ฟุ้งซ่านเพื่อมุ่งมั่นกระทำความดี

^{๑๓} สัมภาษณ์ พระราชวิสุทธิประชาณาถ(อลงกต ดิกขปณฺเฑ)

๒. กฎแห่งกรรม กระบวนการกระทำและการให้ผลการกระทำของมนุษย์ ซึ่งมีหลักอยู่ว่า “คนหวานพิชเช่นใด ย่อมได้ผลเช่นนั้น ผู้ทำความดีย่อมได้รับผลดี ผู้ทำกรรมชั่วย่อมได้รับผลชั่ว”

กรรม คือ การกระทำทางกาย วาจา หรือใจ ที่ประกอบด้วยเจตนา ดังพุทธวจนะตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวว่าเจตนาเป็นกรรม บุคคลจงใจแล้ว ย่อมกระทำทางกาย ทางวาจาและทางใจ

๓. พรหมวิหาร ๔ ธรรมสำหรับผู้เป็นใหญ่ ผู้ปกครอง จำเป็นต้องมีไว้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวสำหรับดำเนินชีวิต ได้แก่

เมตตา ความรักใคร่ ปราบปรามจะให้เป็นผู้สุข

กรุณา ความสงสาร ต้องการที่จะช่วยบุคคลอื่น สัตว์อื่นให้หลุดพ้นจากความทุกข์

มุทิตา ความชื่นชมยินดีเมื่อเห็นบุคคลอื่นเขาได้ดี

อุเบกขา ความวางเฉยไม่ตีใจไม่เสียใจ เมื่อบุคคลอื่นประสบความสำเร็จ

๔. หลักการดำเนินงานด้านสังคมสงเคราะห์หรือสวัสดิการสังคม

วัดพระบาทน้ำพุ วัดแห่งนี้เริ่มต้นรับรักษาและฝึกฟื้นฟูผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยโรคเอดส์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๕ และดำเนินการต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ผู้ริเริ่มโครงการคือพระราชวิสุทธิประชานาถ (หลวงพ่อลงกต) เจ้าอาวาสวัดพระบาทน้ำพุ ผู้ก่อตั้งมูลนิธิธรรมรักษ์

ในการดำเนินการสงเคราะห์เกี่ยวกับโรคเอดส์มีสองส่วน ส่วนแรกคือรับดูแลรักษาผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยโรคเอดส์ทั่วไปจากทั่วประเทศ ส่วนที่สองคือการรับอุปการะเด็กกำพร้าที่ได้รับผลกระทบโรคเอดส์จากบิดามารดา

ปัจจุบันทั้งสองส่วนอยู่ในการดูแลของวัดประมาณ ๒,๐๐๐ คน แบ่งเป็นเด็กประมาณ ๑,๓๐๐ คน ในแต่ละเดือนวัดจะมีค่าใช้จ่ายประมาณ ๔ ล้านบาท เป็นค่าใช้จ่ายในส่วนของค่าอาหาร ยารักษาโรค ค่าบริหารจัดการภายในวัด และค่าเผาศพ ได้รับเงินสนับสนุนจากรัฐบาลไทย เพียงเดือนละ ๑๐๐,๐๐๐ บาท ส่วนที่เหลือเป็นการรับบริจาคจากผู้มีจิตศรัทธาผ่านมูลนิธิธรรมรักษ์และหลวงพ่อดำเนินงานด้านไวรัสเอดส์และอาสาสมัครนั้นได้รับการสนับสนุนจากต่างประเทศ^{๑๔}

วัตถุประสงค์ของการดำเนินงาน

- (๑) เพื่อส่งเสริมบทบาทของคณะสงฆ์ในการแก้ไขปัญหาวิกฤติทางสังคม
- (๒) เพื่อลดอัตราการติดเชื้อโรคเอดส์ของประชากรไทย
- (๓) เพื่อสร้างความมีเมตตาในการอยู่ร่วมกับผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยในสังคมอย่างปกติ
- (๔) เพื่อสร้างความตระหนักรู้ให้ทุกองค์กรร่วมกันในการแก้ไขปัญหาโรคเอดส์
- (๕) เพื่อสร้างแบบอย่างในการแก้ไขปัญหา โดยใช้แนวทางของพระพุทธศาสนา

รูปแบบหรือกิจกรรมการทำงาน

รูปแบบหรือกิจกรรมในการทำงานนั้น ดำเนินไปในลักษณะของโครงการ มีคณะกรรมการมูลนิธิและคณะกรรมการโครงการรับผิดชอบร่วมกันกับทางคณะสงฆ์ โดยโครงการหลัก ๆ ที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่องนั้นคือ

^{๑๔} สัมภาษณ์ นายเฉลิมพล พลมุข กรรมการและเลขานุการ มูลนิธิธรรมรักษ์ (วัดพระบาทน้ำพุ)

(๑) โครงการเมตตาธรรมค้ำจุนโลก มีลักษณะของโครงการเป็นโครงการต่อเนื่อง ดำเนินการสงเคราะห์เกี่ยวกับรับดูแลรักษาผู้ติดเชื้อเป็นหลัก มีผู้รับผิดชอบ คือ คณะสงฆ์จังหวัดลพบุรี และมีสถานที่ตั้งอยู่ที่ วัดพระบาทน้ำพุ จ.ลพบุรี

(๒) โครงการฟ้ากว้าง เบิกทางสว่างปัญญา พัฒนาเด็กไทย เป็นการรับอุปการะเยาวชน เด็กกำพร้าที่ได้รับผลกระทบจากโรคเอดส์ เพื่อพัฒนาเด็ก ๆ ที่ด้อยโอกาสด้วยการพัฒนาการศึกษา

๕. ตัวอย่างงานด้านสังคมสงเคราะห์และสวัสดิการสังคมเชิงพุทธที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

๑) โครงการธรรมรักษานิเวศน์ ๒

โครงการธรรมรักษานิเวศน์ (HOSPICE) เป็นโครงการต้นแบบบ้านพักผู้ป่วยเอดส์ระยะสุดท้าย โดยวิถีทางพุทธแห่งแรกในประเทศไทยที่วัดพระบาทน้ำพุ จ.ลพบุรี และเริ่มดำเนินการ ตั้งแต่ เดือน กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๕ เป็นต้นมา

หลักการและเหตุผล

ปัจจุบันจำนวนผู้ป่วยโรคเอดส์ ที่เข้ารับการรักษาที่วัดพระบาทน้ำพุ ได้เพิ่มมากขึ้นในพื้นที่มีอาคารที่สร้างขึ้นเพื่อรองรับผู้ป่วยไม่สามารถจะขยายได้เนื่องจากพื้นที่จำกัด ทำให้เกิดปัญหาในการให้บริการตามวัตถุประสงค์ที่โครงการได้กำหนดขึ้นและผู้ป่วยไม่สามารถกลับไปอยู่ร่วมกับครอบครัวได้ เพราะสังคมทั่วไปยังไม่เข้าใจเรื่องโรคเอดส์อย่างแท้จริง ทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ขึ้นมากมายทั้งที่บุคคลเหล่านั้นก็เป็นผู้มีความรู้ความสามารถและประสบการณ์เหมือนบุคคลอื่นๆ พระราชวิสุทธิประชาณ (หลวงพ่อลงกต) ได้ตระหนักถึงปัญหา จึงริเริ่มโครงการธรรมรักษานิเวศน์ ๒ ในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ เพื่อรองรับปัญหาดังกล่าว

วัตถุประสงค์ของมูลนิธิธรรมรักษ์

- ๑) เพื่อสงเคราะห์ผู้ป่วยและผู้ติดเชื้อ ที่รับการดูแลรักษาในโครงการ
- ๒) เพื่อพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และการดำเนินงานของโครงการธรรมรักษ์นิเวศน์
- ๓) เพื่อส่งเสริมการดำเนินงานและป้องกันโรคเอดส์ของหน่วยงานและองค์กรเอกชน
- ๔) เพื่อสนับสนุนการศึกษาวิจัยด้านโรคเอดส์
- ๕) ไม่ดำเนินการเกี่ยวข้องกับการเมืองแต่ประการใด

วัตถุประสงค์ทั่วไป

- ๑) เพื่อฟื้นฟูบทบาทของพระพุทธศาสนาในการแก้ปัญหาวิกฤติในสังคมไทย
- ๒) เพื่อให้พุทธศาสนิกชน ได้แสดงความเมตตาต่อผู้ป่วยที่กำลังจะเสียชีวิต
- ๓) เพื่อสร้างภาพลักษณ์ของสังคมที่มีคุณธรรม ให้เป็นแบบอย่างในสังคม
- ๔) เพื่อสร้างจิตสำนึกของสังคมให้เกิดเจตคติที่ติงามต่อผู้ป่วยเอดส์ และตระหนักถึงความต้องการของผู้ป่วยที่กำลังจะเสียชีวิตอย่างทุกข์ทรมาน

วัตถุประสงค์เฉพาะของโครงการ

- ๑) จัดบ้านพักและให้การดูแลผู้ป่วยขั้นพื้นฐานทั้งทางกายและจิตใจ
- ๒) พัฒนารูปแบบการดูแลตนเองและพึ่งตนเองของผู้ป่วยและครอบครัว
- ๓) เป็นสถานที่ฝึกอบรม และให้การศึกษาเรื่องโรคเอดส์ รวมทั้งประชาสัมพันธ์
- ๔) ก่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจกันเสียสละของคนในชุมชนต่อการมีส่วนร่วม

เป้าหมายของโครงการ

- ๑) มีต้นแบบบ้านพักผู้ป่วยเอดส์ระยะสุดท้ายโดยวิถีทางพุทธที่สมบูรณ์
- ๒) คนในสังคมไทยมีเจตคติที่ดีต่อผู้ป่วยเอดส์ รวมถึงการร่วมกันให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ป่วยเอดส์และครอบครัวอย่างมีเมตตาและมนุษยธรรม
- ๓) มีบ้านพักผู้ป่วยเอดส์ระยะสุดท้าย เกิดขึ้นในชุมชนต่างๆโดยความร่วมมือร่วมใจกันเสียสละของคนในชุมชน
- ๔) ครอบครัวและคนในสังคมมีความรู้ความเข้าใจเรื่องโรคเอดส์อย่างถูกต้อง
- ๕) มีบุคลากรที่ประกอบไปด้วยความรู้ความสามารถในการให้พยาบาลแก่ผู้ป่วย

โครงการธรรมรักษ์นิเวศน์นี้เริ่มมาจากการที่ท่านได้พบคณะทำงานของเครือข่ายพุทธศาสนิกสัมพันธ์เพื่อสังคม ซึ่งเสนอแนวคิดว่าจะมีบ้านพักผู้ป่วยโรคเอดส์ระยะสุดท้าย เนื่องจากมีผู้ป่วยเป็นจำนวนมากที่ถูกทอดทิ้ง ประกอบกับหลวงพ่อบุญได้ไปเยี่ยมผู้ป่วยโรคเอดส์ที่โรงพยาบาลแห่งหนึ่ง แล้วพบผู้ป่วยขาดใจตายอยู่ตรงหน้า ทั้งได้เห็นสภาพความเป็นอยู่ของผู้ป่วยที่ไม่ได้รับการเหลียวแลตั้งนั้นในปี ๒๕๓๕ ท่านจึงตัดสินใจเริ่มโครงการธรรมรักษ์นิเวศน์ ที่วัดพระบาทน้ำพุ จังหวัดลพบุรี โดยมีวัตถุประสงค์ในการสร้างจิตสำนึกของสังคมให้มีเมตตาและมนุษยธรรมต่อผู้ป่วยโรคเอดส์ที่ถูกทอดทิ้งจากครอบครัวและสังคม เพื่อให้ได้รับการดูแลช่วยเหลือจนถึงวาระสุดท้าย ได้มีโอกาสสิ้นลมหายใจอย่างสงบ วิญญาณไปสู่สุคติตามวิถีทางของชาวพุทธ^{๑๕}

โครงการธรรมรักษ์นิเวศน์ในระยะแรก พระราชวิสุทธิประชาณาถ(หลวงพ่อลงกต) ต้องเผชิญอุปสรรคปัญหานานัปการ ตั้งแต่รับผู้ป่วยมาดูแลด้วยตนเอง ทั้งซักเสื้อผ้า ซักห้องน้ำ ภูพื้น ทำกับข้าว ป้อนอาหาร เช็ดตัว ป้อนวดททายา ฝ้าไข้ แม้ยามผู้ป่วยสิ้นลมหายใจก็ช่วยจัดการอาบน้ำแต่งกายศพ ท่ามกลางกระแสการคัดค้านของชาวบ้าน บ้างร้องเรียนให้ย้ายโครงการไปที่อื่น บ้างก็ประท้วงด้วยการไม่ใส่บาตร ต่อมาท่านได้พยายามชี้แจงจนชาวบ้านเข้าใจ กระทั่งเริ่มมีอาสาสมัครคอยให้ความช่วยเหลือในหลายด้าน กระนั้นก็ยังไม่มีเพียงพอ กล่าวคือหลายครั้งกลับมีผู้ป่วยมากเกินกว่าจะรองรับได้ หรือประสบปัญหาเรื่องค่าใช้จ่าย แต่ท่านก็ยังคงมุ่งมั่นดำเนินโครงการต่อไป ด้วยหลักปรัชญาที่ใช้ในการทำงานเสมอมา นั่นก็คือความเมตตา ท่านจึงเป็นเสมือนแสงธรรม เป็นที่พึ่งสุดท้ายแก่ผู้ป่วยอย่างแท้จริง^{๑๖} ต่อมาในปี ๒๕๓๗ โครงการธรรมรักษ์นิเวศน์ได้รับการจัดตั้งเป็นมูลนิธิธรรมรักษ์ จากพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ที่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีพระราชทานให้ ปัจจุบันมูลนิธิธรรมรักษ์รับภาระดูแลผู้ป่วยโรคเอดส์กว่า ๑,๐๐๐ ชีวิต^{๑๗} โดยได้ขยายโครงการออกไปเป็นโครงการธรรมรักษ์นิเวศน์ ๒ ชั้นที่อ.หนองม่วง จ.ลพบุรี ทั้งยังได้ก่อตั้งบ้านเด็กธรรมรักษ์ บ้านพักคนชรา และโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ ๓๓ ขึ้นรองรับเด็กและคนชราที่ได้รับผลกระทบจากการสูญเสียพ่อแม่หรือลูกจากโรคเอดส์ นอกจากการสร้างที่พักพิงสำหรับผู้ป่วยโรคเอดส์แล้ว ท่านยังได้สร้างชุมชนบำบัดขนาดใหญ่เพื่อเป็นพื้นที่รองรับชีวิต โครงการธรรมรักษ์นิเวศน์ ๒ ถือเป็นเมืองหนึ่งที่มีทั้งโรงเรียน สำนักงาน โรงพยาบาล มีกิจกรรมให้คนในเมืองนี้ได้ใช้ชีวิตใกล้เคียงกับคนทั่วไป มีครอบครัว มีบ้าน มีงานทำ มีสังคม เหมือนคนปกติ ถือเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ยั่งยืนของผู้ป่วยและผู้ได้รับผลกระทบจากโรคเอดส์อย่างแท้จริง

^{๑๕} สัมภาษณ์ นายธนชัย ไม้ประดิษฐ์ รองประธานกรรมการโครงการธรรมรักษ์นิเวศน์ (วัดพระบาทน้ำพุ)

^{๑๖} สัมภาษณ์ นายเฉลิมพล พลมุข กรรมการและเลขานุการ มูลนิธิธรรมรักษ์ (วัดพระบาทน้ำพุ)

^{๑๗} สัมภาษณ์ นายเฉลิมพล พลมุข กรรมการและเลขานุการ มูลนิธิธรรมรักษ์ (วัดพระบาทน้ำพุ)

๒) โครงการใจฟ้า มูลนิธิธรรมรักษ์ วัดพระบาทน้ำพุ จังหวัดลพบุรี

ชื่อเสียงของ วัดพระบาทน้ำพุ ในทุกวันนี้ก็กลายเป็นสัญลักษณ์ของที่พึ่งพิงสำหรับผู้ป่วยโรคภูมิคุ้มกันบกพร่อง (HIV) หรือ โรคเอดส์ (AIDS) ได้ ก็เพราะหลวงพ่อดีได้ตั้งปณิธานที่จะโอบอุ้มผู้ตกทุกข์ได้ยากในสังคมส่วนที่ความช่วยเหลือยังเข้าไม่ถึง และท่านก็ได้ดำรงซึ่งปณิธานนี้ไว้คงมั่นตลอดมาจนกระทั่งความช่วยเหลือเข้าถึงผู้ป่วยโรคเอดส์จำนวนมาก จากนั้นจะเป็นอีกหนึ่งก้าวสำคัญบนเส้นทางแห่งการให้ของหลวงพ่อ เมื่อท่านตัดสินใจจัดตั้งชุมชน ‘ใจฟ้า’ ขึ้นเพื่อนำความช่วยเหลือไปยังผู้ทุกข์ยากอื่นๆ โดยไม่จำกัดว่าจะจะเป็นทุกข์ในเรื่องใด เพราะท่านเชื่อมั่นในพลังแห่งการให้ และน้ำใจของคนในสังคม ไม่ว่าจะปัญหาจะเล็กหรือใหญ่ ‘ชาวใจฟ้า’ ช่วยกันได้ด้วยใจเอื้อเฟื้อ คุณเองก็ร่วมเป็นส่วนหนึ่งของชาวใจฟ้าได้ ขอเพียงแค่มีหัวใจที่พร้อมให้และแบ่งปัน เช่น การเปิดร้านสวัสดิการเพื่อสังคม “ร้านใจฟ้า” เพื่อฝึกการขายให้แก่เด็กที่พิการทางสติปัญญา จังหวัดลพบุรี เป็นร้านสวัสดิการเพื่อสังคม เพื่อลดภาระค่าใช้จ่าย ค่าครองชีพให้กับประชาชนทั่วไป ซึ่งเป็นร้านที่มีการจำหน่ายอาหาร และจำหน่ายสินค้าราคาถูก ซึ่งโครงการดังกล่าวจะเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนพิการทางสติปัญญาให้ดีขึ้น เพื่อให้ได้ฝึกการทำงาน ฝึกการขาย การใช้จ่ายเงิน การคิดคำนวณและการจัดทำบัญชีอย่างง่าย ให้แก่นักเรียนที่พิการทางสติปัญญาของโรงเรียนปัญญานุกูล จังหวัดลพบุรี ด้วยหลักคิด ๔ ประการที่หลวงพ่อดีบอกไว้ได้แก่ ของราคาถูก อาหารอร่อย สะอาดและถูกสุขลักษณะ และช่วยเหลือสังคมโดยพัฒนาคนพิการและเด็กด้อยโอกาส ให้เขาเป็นเหมือนคนปกติ ไม่สร้างความสะดวกอื่นให้ใคร และให้เขาใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

วัตถุประสงค์/ เป้าหมายองค์กร

เพื่อเผยแผ่กิจกรรมทางพุทธศาสนา และเน้นการให้และแบ่งปันแก่ผู้อื่น ด้วยหลักคิด ๔ ประการที่หลวงพ่อดีได้ให้ไว้ ได้แก่ ของราคาถูก อาหารอร่อย สะอาดและถูกสุขลักษณะ และช่วยเหลือสังคมโดยพัฒนาคนพิการและเด็กด้อยโอกาส

ลักษณะกิจกรรมของใจฟ้า

๑. รับผิดชอบงานเชิงสร้างสรรค์ให้กับองค์กรต่างๆ เพื่อพัฒนาคุณภาพทางอารมณ์ของบุคลากรและสังคมโดยรวม

๒. งานเสวนาธรรมและระดมทุนเพื่อนำค่าใช้จ่ายไปช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยากตามที่ต่างๆ

๓. งานวัดระดมทุน ประกอบด้วย ชุมนวมส์ต่างๆ เช่น ปาเป่า ซ้อนไข่ และชุมนำจำหน่ายสินค้าจากมูลนิธิธรรมรักษ์ วัดพระบาทน้ำพุ ลพบุรี โดยรายได้จะถูกแบ่งออกเป็นค่าดำเนินงานของกลุ่มใจฟ้า ค่าใช้จ่ายในการดูแลผู้ป่วยโรคเอดส์ และกระจายไปสู่ผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนด้านต่างๆ ตามท่านเจ้าคุณอลงกตเห็นสมควรเพื่อส่งเสริมให้บุคคลเหล่านั้นสามารถช่วยเหลือตนเองได้ต่อไปโดยไม่เป็นภาระแก่ครอบครัวและสังคม

๔. งานเบ็ดเตล็ด เช่น ศาสนพิธี การดักบาตร ฟังธรรม อาสาเย็บตุ๊กตาให้น้องผู้ป่วยโรคเอดส์ได้เล่น หรือเย็บกระเป่า ถักหมวกถวายพระภิกษุสงฆ์ เป็นอาทิ

ปัจจุบัน แม้จะมีหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนออกมาช่วยยับยั้งการระบาดของโรค และรักษาผู้ติดเชื้อหลายแห่ง แต่ที่โดดเด่นและเป็นที่ยอมรับมากที่สุด คือ พระราชวิสุทธิประชานาถ (หลวงพ่อลงกต) เจ้าอาวาสวัดพระบาทน้ำพุ ผู้ก่อตั้งมูลนิธิธรรมรักษ์ ได้หาแนวทางในการเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ เช่น โครงการช่วยเหลือผู้ป่วยโรคเอดส์ของหลวงพ่อลงกต เริ่มมาจากการที่ท่านได้พบ

คณะทำงานของเครือข่ายพุทธศาสนิกสัมพันธ์เพื่อสังคม ซึ่งเสนอแนวคิดว่าจะมีบ้านพักผู้ป่วยโรคเอดส์ระยะสุดท้าย เนื่องจากมีผู้ป่วยเป็นจำนวนมากที่ถูกทอดทิ้ง ทั้งได้เห็นสภาพความเป็นอยู่ของผู้ป่วยที่ไม่ได้รับการเหลียวแล ดังนั้นในปี ๒๕๓๕ ท่านจึงตัดสินใจเริ่มโครงการธรรมรักษ์นิเวศน์ ที่วัดพระบาทน้ำพุ จ.ลพบุรี โดยมีวัตถุประสงค์ในการสร้างจิตสำนึกของสังคมให้มีเมตตาและมนุษยธรรมต่อผู้ป่วยโรคเอดส์ที่ถูกทอดทิ้งจากครอบครัวและสังคม เพื่อให้ได้รับการดูแลช่วยเหลือจนถึงวาระสุดท้าย โครงการธรรมรักษ์นิเวศน์ในระยะแรก หลวงพ่ออลงกต ต้องเผชิญอุปสรรคปัญหามากมาย ตั้งแต่รับผู้ป่วยมาดูแลด้วยตนเอง ทั้งซักเสื้อผ้า ซักห้องน้ำ ภูพื้น ทำกับข้าว ป้อนอาหาร เช็ดตัว ป้อนนวดททายา ฝ้าไข้ แม้ยามผู้ป่วยสิ้นลมหายใจก็ช่วยจัดการอาบน้ำแต่งกายศพ ท่ามกลางกระแสการคัดค้านของชาวบ้าน บ้างร้องเรียนให้ย้ายโครงการไปที่อื่น บ้างก็ประท้วงด้วยการไม่ใส่บาตร ต่อมาท่านได้พยายามชี้แจงจนชาวบ้านเข้าใจ กระทั่งเริ่มมีอาสาสมัครคอยให้ความช่วยเหลือในหลายด้าน กระนั้นก็ยังไม่มีเพียงพอ กล่าวคือหลายครั้งกลับมีผู้ป่วยมากเกินกว่าจะรองรับได้ หรือประสบปัญหาเรื่องค่าใช้จ่าย แต่ท่านก็ยังคงมุ่งมั่นดำเนินโครงการต่อไป ด้วยหลักปรัชญาที่ใช้ในการทำงานเสมอมา นั่นก็คือความเมตตา ท่านจึงเป็นเสมือนแสงธรรม เป็นที่พึ่งสุดท้ายแก่ผู้ป่วยอย่างแท้จริง

หลวงพ่อลงกตในวัย ๖๐ ปี ยังคงต้องออกบิณฑบาตและรับกิจนิมนต์ทุกวัน เพื่อรับบริจาคเงินมาเป็นค่าใช้จ่าย และยังดูแลให้กำลังใจผู้ป่วยอย่างใกล้ชิด แม้จะมีแรงเสียดทานหรือข้อกังขาจากสังคมต่อสิ่งที่ท่านทำอยู่ แต่ท่านก็ยังยึดถือศรัทธาในการทำงาน ละวางคำติฉินนินทา ดังที่ท่านมักกล่าวเสมอว่า “คนสรรเสริญ คนนินทา แม้กระทั่งคนที่พยายามจะทำให้เราล้ม มีเป็นธรรมดา ทำให้เราได้รู้ว่า เมื่อเราจะยืนหยัดอยู่อย่างนี้ เราต้องยอมรับว่าสิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นแน่ๆ ไม่วันใดก็วันหนึ่ง และถึงมันจะเกิดขึ้นซ้ำๆ ก็แล้วแต่ แต่เราต้องไม่ตาย ไม่ตายในที่นี้คือไม่ตายจากศรัทธาในสิ่งที่เรามี ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะเสด็จดับขันธปรินิพพาน ท่านตรัสว่า จงยังประโยชน์ตนและผู้อื่นให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท ถ้าแปลเป็นภาษาง่ายๆ ก็คือ จงมีชีวิตอยู่เพื่อทำประโยชน์ให้ถึงที่สุด หลวงพ่อเอง ถ้าต้องเกิดอีก ก็ขอเป็นคนที่เกิดมาเพื่อให้คนอื่น มีใจของการเป็นผู้ให้ แต่ไม่ได้ให้เพื่อให้ตัวเองได้รับการยกย่องสรรเสริญ”^{๑๘}

^{๑๘} สัมภาษณ์ นายเฉลิมชัย ลิ้มสกุล รองประธานกรรมการ มูลนิธิธรรมรักษ์ (วัดพระบาทน้ำพุ)

**๒.๒.๒. แนวคิดการจัดสวัสดิการสังคมเชิงพุทธบูรณาการ
ของพระครูสุจินนันทกิจ(สมคิด จรณธมโม) เจ้าอาวาสวัดโป่งคำ จังหวัดน่าน**

๑. ข้อมูลพื้นฐาน

๑) ประวัติส่วนตัว

เดิมชื่อ สมคิด นามสกุล จันอ้น

เกิดเมื่อวันที่ ๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๖

ณ บ้านโป่งคำ ตำบลดู่พงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน

๒) ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดโป่งคำ หมู่ ๕ ตำบลดู่พงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน ๕๕๒๑๐

๓) การศึกษา :

จบประถมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนวัดโป่งคำ จังหวัดน่าน

นักธรรมเอก

ครุศาสตร์บัณฑิต สถาบันราชภัฏเชียงใหม่

ปริญญาโท สาขามนุษย์ศาสตร์และการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

*บรรพชาเมื่อปี ๒๕๒๒ เป็นศิษย์ของพระครูพิทักษ์นันทคุณ วัดอรุณาวาส อำเภอเมือง จังหวัดน่าน เป็นผู้ก่อตั้งกลุ่มฮักเมืองน่าน

๔) การทำงาน :

ปี ๒๕๒๘ - ๒๕๓๓ รักษาการเจ้าอาวาสวัดโป่งคำ

ปี ๒๕๓๐ ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นพระนักเผยแผ่พุทธศาสนาบนพื้นที่สูง

ปี ๒๕๓๑ เป็นพระนักธรรมทูตสามัญ/ธรรมทูตเฉพาะกิจ

ปี ๒๕๓๓ เป็นพระธรรมทายาท

ปี ๒๕๓๔ ทำโครงการรณรงค์เพื่อการพัฒนาตนเอง และการจัดการป่าชุมชนหมู่บ้าน

ปี ๒๕๓๕ ทำโครงการป่าชุมชน ตั้งกลุ่มเยาวชนเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และจัดทำแปลงสาธิตป่า และเป็นกำลังสำคัญในการก่อตั้งกลุ่มฮักเมืองน่าน

ปี ๒๕๓๔ เป็นเจ้าอาวาสวัดโป่งคำ

ปี ๒๕๓๙ เป็นเจ้าคณะตำบลดู่พงษ์

๕) ผลงาน

ปี ๒๕๓๐ : ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นพระนักเผยแผ่พุทธศาสนาบนพื้นที่สูง

ปี ๒๕๓๓ : เริ่มรณรงค์การปลูกป่า โดยใช้วิธีเล่านิทานให้เด็กประถมในโรงเรียนฟัง และพาไปดูป่าสมบูรณ์ เปรียบเทียบกับป่าบ้านโป่งคำซึ่งมีสภาพเสื่อมโทรม

ปี ๒๕๓๔ - ๒๕๓๕ : จัดทำแปลงทดลองและเรือนเพาะชำ ตั้งกลุ่มเยาวชนเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จนนำไปสู่การขยายพื้นที่ป่าชุมชนของหมู่บ้านจำนวน ๑๒,๐๐๐ ไร่ ภายใต้โครงการ “บึงขบตาป่า”

ปี ๒๕๓๖ - ๒๕๓๗ : เริ่มให้แนวคิดว่าจะพระเณรที่จะลาสิกขาบทจะต้องปลูกต้นไม้เท่ากับจำนวนอายุตัวเอง ถึงจะให้ลาสิกขาบท เป็นกุศโลบายให้ดูแลต้นไม้เหมือนชีวิตตนเอง

ปี ๒๕๓๗ : ตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพัฒนา

ปี ๒๕๓๘ : ตั้งกลุ่มออมสี่ธรรมชาติ ปัจจุบันมีสมาชิกจำนวน ๖๐ คน มีชุมชนเครือข่าย ๑๒ ชุมชน

ปี ๒๕๓๙ : โครงการฟื้นฟูดินบนพื้นที่สูง ปัจจุบันเป็นกลุ่มเกษตรธรรมชาติแบบผสมผสาน

ปี ๒๕๔๐ : จัดตั้งกลุ่มภูมิปัญญาด้านสมุนไพรเพื่อการพึ่งตนเอง หรือโครงการสมุนไพรใกล้ตัว

ปี ๒๕๔๑ : จัดตั้งกลุ่มหัตถกรรมไม้กวาดหญ้าดอกก้าง

ปี ๒๕๔๒ : จัดตั้งกองทุนข้าวเปลือกเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน และจัดตั้งโรงสีข้าวกล้องเพื่อสุขภาพ

ปี ๒๕๔๓ : จัดตั้งกลุ่มศิลปินพื้นบ้านเพื่อสืบสานวัฒนธรรม และเป็นคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน โรงเรียนบ้านโป่งคำ เป็นหัวหน้าทีมวิจัยกระบวนการพัฒนาผ้าฝ้ายย้อมสี่ธรรมชาติของกลุ่มสตรีทอผ้าย้อมสี่ธรรมชาติ

ปี ๒๕๔๔ : เป็นคณะกรรมการสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน จังหวัดน่าน

๖) เกียรติประวัติ / เกียรติคุณที่ได้รับ

ปี พ.ศ. ๒๕๓๒ ได้รับยกย่องสมาชิกของมูลนิธิ Ashoka ส่งเสริมพัฒนาทั่วโลกเป็นผู้เสียสละ

ปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้รับพระราชทานใบประกาศเกียรติคุณจากสมเด็จพระสังฆราช สาขาเผยแผ่พระพุทธศาสนาดีเด่น

ได้รับพระราชทานธรรมจักรทองคำ สาขาพระพุทธศาสนากับการอนุรักษ์ ได้รับประกาศเกียรติคุณจากสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ สาขาศาสนาเพื่อการอนุรักษ์

ปี พ.ศ. ๒๕๓๘ คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติให้เป็น ผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม สาขาศาสนาจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

ปี พ.ศ. ๒๕๔๑ คณะกรรมการกองทุน ดร.ธีระ พันธุมนิช มอบโล่เกียรติคุณรางวัลอนุรักษ์ ดร.ธีระ พันธุมนิช เพื่อองค์กรดีเด่นต่อต้านสิ่งแวดล้อม ได้รับการคัดเลือกเป็นครูภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยจากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

ปี พ.ศ. ๒๕๔๔ สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ พระราชทาน รางวัลลูกโลกสีเขียว “รางวัลเกียรติยศ” แก่เครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดน่าน

ปี พ.ศ. ๒๕๔๘ ได้รับคัดเลือกประกาศเกียรติคุณเครือข่ายชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดอย่างดีเด่น

ปี พ.ศ. ๒๕๕๕ ได้รับรางวัลส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม (ซึ่งเป็นโครงการ ๓ ปีต่อเนื่อง)

ปี พ.ศ. ๒๕๕๕ ได้รับรางวัลเพชรราชภัฏเพชรล้านนา ครั้งที่ ๙ สาขาสื่อมวลชน ด้านการอนุรักษ์และเผยแพร่วัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นต้น

๒. แนวคิดการทำงานด้านสังคมสงเคราะห์และสวัสดิการสังคม

พระครูสุจิตนันทกิจ(พระอาจารย์สมคิด) ได้เปิดวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน จัดตั้ง เป็นมูลนิธิ “มูลนิธิส่งเสริมการเรียนรู้ชุมชนวัดโป่งคำ” เพื่อพัฒนาศักยภาพของชุมชนให้มีความกินดีอยู่ดีและสามารถมีความเป็นอยู่อย่างยั่งยืนได้ โดย ได้มองเห็นปัญหาของชุมชนที่เกิดขึ้น และพยายามให้คำแนะนำ ช่วยเหลือ และแสวงหาทางออกให้กับชุมชน จึงมีการจัดตั้งเป็น “ศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ชุมชนบ้านโป่งคำ” โดยเอาวัดโป่งคำแห่งนี้ เป็นเวทีที่แสดงออกและเวทีที่ประชาคมของชุมชน โดยมีการจัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ เพื่อแสวงหาองค์ความรู้และภูมิปัญญาของชุมชน เพื่อพัฒนาให้เห็นศักยภาพของชุมชน เช่น

- กลุ่มಯೂมฝ้่าสี่ธรรมชาติ
- กลุ่มผู้สูงอายุ รวมกลุ่มเป็นกลุ่มดีเหล็ก/กลุ่มจักสาน
- กลุ่มเยาวชนเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- กลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนโป่งคำ
- กลุ่มเครือข่ายแหล่งเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง
- กลุ่มเพาะเห็ด
- กลุ่มเกษตรอินทรีย์
- กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพัฒนา

โดยได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และองค์กรเครือข่ายต่าง ๆ เพื่อมาต่อยอดทางความคิดและพัฒนาศักยภาพของชุมชน ทั้งนี้ชุมชนบ้านโป่งคำ ได้น้อมรับพระราชดำรัส เรื่อง “ทฤษฎีปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” มาปฏิบัติภายในชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนมีความเป็นอยู่แบบพอเพียง พอดี พอกิน และพอใจ ในวิถีชีวิตแบบชุมชนพอเพียง โดยชุมชนโป่งคำได้รับโครงการพัฒนา คือโครงการขยายผล โครงการหลวงโป่งคำ ทั้งนี้ชุมชนวัดโป่งคำก็ได้เปิดศูนย์การศึกษา เรียกว่า “มหาวิทยาลัยชีวิต” ของมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร เพื่อพัฒนาบุคลากรในชุมชนเขตอำเภอสันติสุข ให้เป็นแกนนำในการขยายเขตพัฒนาต่อไป

ในด้านการทำงานนั้นพระอาจารย์สมคิด จัดเป็นนักพัฒนาชุมชนที่สามารถกระตุ้นให้คนในชุมชนสำนึกรักและหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเป็นหลัก ซึ่งจากการทำงานท่านได้ประสานการทำงานกับหน่วยงานอื่น ๆ^{๑๙}

^{๑๙} สัมภาษณ์ พระครูสุจิตนันทกิจ(สมคิด จรณธมโม)

ใน ๒๕๕๒ เพื่อเป็นการยกย่องและเชิดชูเกียรติแก่ผู้ทรงภูมิปัญญา ด้านการเกษตรสาขาต่าง ๆ สาขาละ ๑ คน ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ สมควรเป็นปราชญ์เกษตรของแผ่นดิน ให้ได้รับการดูแลด้านสวัสดิการ และสนับสนุนให้มีการถ่ายทอดองค์ความรู้ จะได้รับพระราชทานเหรียญเชิดชูเกียรติ และประกาศนียบัตรในงานพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ สาขาปราชญ์เกษตรผู้นำชุมชนและเครือข่าย คือ พระครูสุจินนันทกิจ จันอัน อายุ ๔๖ ปี วัดโป่งคำ ตำบลคู่พงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน มีผลงานที่โดดเด่นในการพัฒนาชุมชนให้ต้นแบบและสามารถขยายเครือข่ายไปยังชุมชนอื่น พัฒนาศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพึ่งพาตัวเองตามแนวพระราชดำริฯ จัดทำโครงการแก้หนี้ แก้งน เริ่มต้นชีวิตใหม่ ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และส่งเสริมอาชีพผ้าทอโดยนำไปย้อมสีธรรมชาติ (น่าน – เมืองน่านเสนอ ๑๑ ปราชญ์เกษตรเข้าชิง “ปราชญ์เกษตรของแผ่นดิน”)

แผนภาพแสดงรูปแบบของ“ศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ชุมชนบ้านโป่งคำ”

๓. หลักพุทธธรรมที่พระครูสุจินนันทกิจนำมาบูรณาการ^{๒๐}

พระครูสุจินนันทกิจเป็นพระสงฆ์ตัวอย่างในด้านการอุทิศตนเพื่อการพัฒนาสังคมให้มีความพร้อมทั้งทางด้านความคิดและด้านคุณธรรมที่ยั่งยืน ท่านมิใช่เพียงแต่เป็นพระสงฆ์ที่ใช้การเทศน์เป็นเครื่องมือในการพัฒนาสังคมแต่ท่านใช้หลักของการร่วมมือระหว่างวัดกับชุมชนเป็นเครื่องมือหลักในการสั่งสอน หรือในมุมมองของผู้ศึกษาได้พบว่าแท้ที่จริงแล้วการปฏิบัติงานของท่านเข้าอยู่ในข่ายของการใช้หลักสามัคคีธรรมในการช่วยพัฒนาสังคม

พระพุทธเจ้าตรัสว่า “สุขา สังฆัสสะ สามัคคี ความสามัคคีของหมู่คณะ นำความสุขมาให้” พระพุทธดำรัสนี้ชี้ให้เห็นกันชัด ๆ ว่า ที่ไหนก็ตาม ไม่ว่าจะครอบครัว สังคม วัดวาอาราม ชุมชน พรรคการเมือง ประเทศชาติ หรือประเทศต่าง ๆ ในโลกนี้ หากมีความสามัคคีกัน ในการดำเนินกิจการต่าง ๆ

^{๒๐} สัมภาษณ์ พระครูสุจินนันทกิจ(สมคิด จรณธมโม)

ย่อมประสบกับความสุข ซึ่งพระครูสุจินนันทกิจได้เล็งเห็นถึงความสัมพันธ์ของหน่วยย่อยในสังคมจะต้องได้รับการพัฒนาแล้วจึงจะทำให้หน่วยใหญ่ของสังคมเป็นสุขได้ ดังนั้นท่านจึงมุ่งให้วัด บ้าน และชุมชนเกิดความสัมพันธ์อันดีต่อกันเพื่อนำไปสู่ความสุขของสังคม

หากวิเคราะห์หลักสามัคคีธรรมที่พระครูสุจินนันทกิจนำไปใช้พัฒนาสังคมนั้น อาจจะมีวิเคราะห์ได้ดังนี้

๑. เมตตาทายกรรม พึงแสดงออกแก่กันด้วยความเมตตา ต้องหยุดการเบียดเบียนทางกายลง ต้องระดมสมองความคิดความรู้เพื่อให้บรรลุถึงกิจกรรมที่ยุติการเบียดเบียนเช่นฆ่ากันให้ได้

พระครูสุจินนันทกิจ ท่านได้พยายามทำให้คนในสังคมแสดงออกทางกายปฏิบัติ โดยเน้นให้คนในสังคมได้ใช้กำลังกายร่วมกันทำงานเพื่อพัฒนาสังคม ฝ่ายสงฆ์ก็เป็นที่ยึดเหนี่ยวให้คนในสังคมเกิดศรัทธา ในขณะที่ฝ่ายฆราวาสก็ออกมาช่วยกันระดมกำลังและความคิดเพื่อส่งเสริมร่วมกับพระสงฆ์ในการปฏิบัติกิจกรรมต่างเพื่อสังคม

๒. เมตตาวจีกรรม การพูดจาแสดงความคิดความเห็นใด ๆ ออกไปต้องประกอบไปด้วยความเมตตา ไม่พูดจาด้วยโทสะ ความโกรธหรือความเคียดแค้น แต่พูดด้วยเหตุผล ความจริงหลักฐานและข้อสำคัญต้องยอมรับซึ่งกันและกัน

พระครูสุจินนันทกิจ ท่านได้พยายามทำให้คนในสังคมแสดงออกทางวจีปฏิบัติด้วยการเปิดโอกาสให้วัดและชุมชนได้มีส่วนร่วมในการพูดแสดงความคิดเห็นต่าง ๆ ในการระดมกำลังความคิดเพื่อแก้ไขปัญหาและส่งเสริมความแข็งแรงให้แก่สังคม ดังคำพูดที่ว่า “หากไม่หันหน้าคุยกัน ปัญหาที่เกิดขึ้นย่อมไม่มีทางแก้ไข” ซึ่งผลจากการเปิดโอกาสให้วัดและชุมชนได้พูดคุยกันนั้นปรากฏว่าทำให้เกิดความร่วมมือในการปฏิบัติงานต่าง ๆ ได้ดี

๓. เมตตาเมโนกรรม ตั้งใจไว้ให้ดีกว่า จะทำและพูดด้วยความเมตตา ไม่ทำและพูดด้วยกิเลสอื่น ๆ ที่จะนำไปสู่ความขัดแย้งเช่นฆ่าเบียดเบียนเบียดเบียนกัน

พระครูสุจินนันทกิจ ท่านได้พยายามทำให้คนในสังคมแสดงออกทางจิตปฏิบัติด้วยการพยายามสร้างโครงการที่วัดและชุมชนมีส่วนร่วมกันในการทำงาน สร้างจิตสำนึกที่ดีให้เกิดขึ้นกับทั้งฝ่ายสงฆ์และฝ่ายฆราวาส เหมือนดังคำพูดที่ว่า “จิตที่ดีย่อมนำมาซึ่งการปฏิบัติที่ดี” ดังนั้นผลของการสร้างจิตสำนึกที่ดีให้เกิดขึ้นกับคนในชุมชนจึงนำมาซึ่งความสงบสุขของสังคม เมื่อสังคมสงบสุข วัดก็ได้รับผลคือความศรัทธาและแรงอุปถัมภ์จากคนในชุมชนด้วยเช่นกัน

๔. ทิฐิสามัญญตา มีความเห็นตรงกัน ความเห็นที่จะต้องตรงกันในเบื้องต้นคือทุกคนต้องการความสงบ แนวทางที่ไปสู่ความสงบต้องไม่เบียดเบียน ไม่กระทบกระทั่งทำร้ายหรือทำลายกัน

พระครูสุจินนันทกิจ ท่านได้พยายามทำให้คนในสังคมเกิดความเห็นที่ตรงกัน โดยผ่านมาจากการทำเมตตาทายกรรม คือ ให้คนในสังคมได้พูดคุยแสดงความคิดเห็นร่วมกันอย่างมีเหตุมีผล จากนั้นจึงเกิดเป็นการปฏิบัติเมตตาทายกรรม คือ เมื่อคนในสังคมมีความคิดเห็นที่ตรงกันอันเนื่องมาจากการพูดคุยกันแล้วจึงเกิดการปฏิบัติตามข้อสรุปหรือข้อตกลงที่มีต่อกัน และในท้ายที่สุดเมื่อคนในชุมชนทั้งฝ่ายสงฆ์และฝ่ายฆราวาสได้ลงมือปฏิบัติกิจกรรมร่วมกันแล้ว ผลคือความสำนึกทางจิตใจอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการลงมือปฏิบัติกิจกรรม ซึ่งหลัก เมตตาทายกรรม เมตตาวจีกรรม และเมตตาเมโนกรรมเป็นหลักธรรมที่ต้องปฏิบัติให้สอดคล้องและต่อเนื่องกันจึงจะเกิดเป็นทิฐิสามัญญตา คือ การมีความเห็นตรงกันได้

๕. สีสสามัญญาตา คือ การมีศีลธรรม จริยธรรม คุณธรรม และจารีตประเพณีต่าง ๆ ที่คนในชุมชนในชาติปฏิบัติกันอยู่ ต้องได้รับการสานต่ออย่างเหมาะสม การอยู่ร่วมกันของคนจากหลากหลายเผ่าพันธุ์ ศาสนาและความเชื่อต้องมีข้อปฏิบัติร่วมที่มาจาก การตกลงปลงใจ เต็มใจที่จะปฏิบัติกันทุกฝ่าย

พระครูสุจินนันทกิจ ท่านได้พยายามจัดกิจกรรมต่างโดยคำนึงถึงผลของกิจกรรมที่ต้องมีศีลธรรม จริยธรรม คุณธรรม และได้คำนึงถึงจารีตประเพณี อาทิ โครงการ “พลังสร้างสรรค์ละอ่อน น่าน ฮักบ้านเกิด” ที่เน้นให้ละอ่อนหรือเยาวชนเมืองน่าน ไม่ว่าจะเป็สามเณรหรือฆราวาสได้มีส่วนร่วมในการสืบสานประเพณีและวิถีชีวิตของความเป็นคนเมืองน่านผ่านออกมาทางกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้น ซึ่งจะเห็นได้ว่าเป็นการปลูกฝังให้เยาวชนของชาติมีจิตสำนึกในความดีงามของการดำรงชีพ และเป็นการเน้นย้ำให้เยาวชนรู้จักสำนึกกรักในประเพณีของตนอันถือได้ว่าเป็นการช่วยสืบสานวัฒนธรรมและประเพณีไปพร้อมกัน

๔. รูปแบบการดำเนินงานด้านสวัสดิการสังคม

พระครูสุจินนันทกิจ ท่านได้เปิดวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน เพื่อพัฒนาศักยภาพของชุมชนให้มีความกินดีอยู่ดีและสามารถมีความเป็นอยู่อย่างยั่งยืนได้ โดยท่านได้มองเห็นปัญหาของชุมชนที่เกิดขึ้นและพยายามให้คำแนะนำ ช่วยเหลือ และแสวงหาทางออกให้กับชุมชน จึงมีการจัดตั้ง “ศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ชุมชนบ้านโป่งคำ” โดยเอาวัดโป่งคำแห่งนี้เป็เวทีที่แสดงออกและเวทีประชาคมของชุมชน โดยมีการจัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ เพื่อแสวงหาองค์ความรู้และภูมิปัญญาของชุมชน เพื่อพัฒนาให้เห็นศักยภาพของชุมชน เช่น

- กลุ่มย้อมผ้าสีธรรมชาติ
- กลุ่มเพาะเห็ด
- กลุ่มผู้สูงอายุ รวมกลุ่มเป็กลุ่มตีเหล็ก / กลุ่มจักสาน
- กลุ่มเกษตรอินทรีย์
- กลุ่มเยาวชนเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- กลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนโป่งคำ
- กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพัฒนา
- กลุ่มเครือข่ายแหล่งเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง

โดยได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และองค์กรเครือข่ายต่าง ๆ เพื่อมาต่อยอดทางความคิดและพัฒนาศักยภาพของชุมชน ทั้งนี้ชุมชนบ้านโป่งคำได้น้อมรับพระราชดำรัส เรื่อง “ทฤษฎีปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” มาปฏิบัติภายในชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนมีความเป็นอยู่แบบพอเพียงพอดี พอกินและพอใจ ในวิถีชีวิตแบบชุมชนพอเพียง โดยชุมชนโป่งคำได้รับโครงการพัฒนา คือโครงการขยายผลโครงการหลวงโป่งคำ ทั้งนี้ชุมชนวัดโป่งคำก็ได้เปิดศูนย์การศึกษา เรียกว่า “มหาวิทยาลัยชีวิต” ของมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร เพื่อพัฒนาบุคลากรในชุมชนเขตอำเภอสันติสุข ให้เป็นแกนนำในการขยายเขตพัฒนาต่อไป

ในด้านการทำงานพระครูสุจินนันทกิจ จัดเป็นักพัฒนาชุมชนที่สามารถกระตุ้นให้คนในชุมชนสำนึกกรักและหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเป็นหลัก ซึ่งจากการทำงานท่านได้ประสานการทำงานกับหน่วยงานอื่น ๆ และท่าน ได้มีแนวคิดการ

จัดสวัสดิการให้สังคมคือใช้หลักธรรมที่เชื่อมโยงกับการใช้ชีวิต “มีธรรมเป็นฐาน มีงานเป็นเงิน บุญคือเป้าหมาย”^{๒๑}

และท่านได้อธิบายเพิ่มเติมว่า ที่ว่า “มีธรรมเป็นฐาน” คือคนอยู่ร่วมกันในสังคม ต้องมีศีลธรรมเสมอกัน มีจารีตประเพณีอันดีงาม มีวัฒนธรรมในการอยู่ร่วมกัน

มี “งานเป็นเงิน” เพราะเงินเป็นเครื่องแสวงหาปัจจัยดำรงชีพอื่น ๆ เมื่อเราทำงานแล้วจึงมีเงินเข้ามาจุนเจือ ใช้จ่าย

มี “บุญคือเป้าหมาย” คือทำบุญอย่าหวังบุญแต่ต้องทำบุญเพื่อให้เราจับต้องบุญได้แล้วบุญจะเกิดประโยชน์กับเราเพราะบุญคือนามธรรมไม่สามารถสัมผัสหรือจับต้องได้ ทำจึงยกตัวอย่างและให้เหตุผลกับชาวบ้านว่า ถ้าเรารักษาป่าเปรียบเสมือนกับการที่เราได้ทำบุญแล้วเพราะเมื่อป่าฟื้นคืนขึ้นจึงมีน้ำและมีอาหารเพิ่มมากขึ้นและมีน้ำเผื่อแผ่ถึงชาวบ้านคนอื่นด้วยเพราะคนได้ใช้น้ำได้กินอาหารได้สิ่งที่ดีๆ กลับคืนมาคนที่กินอาหารที่ปลอดภัยปราศจากพิษภัยอาหารดีๆที่ปลอดภัยเคมีก็จะได้สุขภาพที่แข็งแรงด้วยและเมื่อสุขภาพดี คำก็จะคิดดี ทำดี และพูดดี ตามลำดับเป็นคนดีของสังคมและนี่คือบุญที่จับต้องได้^{๒๒}

๔) ตัวอย่าง การดำเนินงานด้านสังคมสงเคราะห์และสวัสดิการสังคม^{๒๓}

๑) โครงการเสริมสร้างศักยภาพเครือข่ายเยาวชนจังหวัดน่าน ได้มีการจัดการอบรมการสำรวจและประเมินสภาพป่าอย่างง่าย โดยสองวิทยากร นายวุฒิพงษ์ นาคสกุล และน.ส.สุภาภรณ์ ปันวารีนักวิชาการอิสระมาให้ความรู้ มีวัตถุประสงค์ เพื่อให้เยาวชนได้เรียนรู้ขั้นตอนและวิธีการสำรวจและประเมินสภาพป่าอย่างง่าย เพื่อที่เยาวชนจะได้นำการเรียนรู้ครั้งนี้ไปใช้ประโยชน์ในการจัดทำข้อมูลในโครงการของตนเอง โดยมีกลุ่มเยาวชนที่ทำงานเกี่ยวกับเรื่องป่าเข้าร่วมเป็นเครือข่ายและร่วมปฏิบัติการภายใต้โครงการหรือกิจกรรมของตนเอง ดังนี้

๑. โครงการอนุรักษ์ป่าชุมชนต้นน้ำ อำเภอสันติสุข กลุ่มเยาวชนบ้านหัวนา
๒. โครงการปลูกผักพื้นธรรรมพื้นบ้าน อำเภอบ่อเกลือ กลุ่มเยาวชนห้วยหมี่
๓. โครงการสร้างฝาย สร้างบารมี อำเภอบ่อเกลือ กลุ่มโรงเรียนวัดบ่อหลวง
๔. โครงการอนุรักษ์การบวชป่า อำเภอปัว กลุ่มสามเณรโรงเรียนวัดปรางค์

และมีเยาวชนโรงเรียนบ้านป่าแดด จำนวน ๑๐ คน พร้อมผู้ใหญ่ในพื้นที่ร่วมเรียนรู้ด้วย สนับสนุนโดยมูลนิธิสยามกัมมาจล ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน)

โครงการจัดขึ้นระหว่างในวันที่ ๒๔ - ๒๕ มกราคม ๒๕๕๘ ที่โรงเรียนบ้านป่าแดดและป่าชุมชนบ้านหัวนา อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน

ในพิธีเปิดการอบรมโดยมีพระครูสุจริณนันทกิจ (พระอาจารย์สมคิด จรณธมโม) เจ้าอาวาสวัดโป่งคำ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน มาเป็นประธาน ท่านได้กล่าวว่า “พวกที่เป็นผู้ใหญ่ได้มาร่วมกันพัฒนา เติมความรู้ เติมประสบการณ์สิ่งใหม่ ๆ ให้กับเยาวชนทั้งหลาย ในวันนี้และพรุ่งนี้เราทั้งหลายได้มาเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อให้เกิดการพัฒนาและกระตุกเรื่องวิถีคิด ถ้าเราคิดเป็นแล้วเราก็จะแสวงหาวิถีคิดเป็น เราก็จะสามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลดี ๆ และนำความคิดดี ๆ นี้ไปสื่อสารกระจายให้คนภายนอก

^{๒๑} สัมภาษณ์ พระครูสุจริณนันทกิจ(สมคิด จรณธมโม)

^{๒๒} สัมภาษณ์ เจ้าหน้าที่วัดโป่งคำ

^{๒๓} สัมภาษณ์ เจ้าหน้าที่วัดโป่งคำ

รับรู้ด้วย ตรงนี้จะเป็นประโยชน์ในการพัฒนาถิ่นฐานบ้านของเราด้วย เป็นการช่วยกันปกป้องรักษาพื้นที่ฟู
อนุรักษ์ธรรมชาติให้คงอยู่”

การทำงานระหว่างพระภิกษุสงฆ์และฆราวาสในการขับเคลื่อนงานงานต่าง ๆ

๑) โครงการอนุรักษ์ป่าชุมชนต้นน้ำ อำเภอสันติสุข กลุ่มเยาวชนบ้านห้วยนา เริ่มให้ความรู้การสำรวจป่า เตรียมตัวลงสำรวจ

น.ส.สุภาภรณ์ ปันวารี นักวิชาการอิสระ ได้เริ่ม ให้ความรู้ขั้นตอนและวิธีการสำรวจและประเมินสภาพป่าอย่างง่ายโดยมีการวางแผนลงพื้นที่และเตรียมอุปกรณ์สำรวจป่า ทำแผนที่ป่า การลงพื้นที่สำรวจป่าบ้านห้วยนาเพื่อเป็นการให้เยาวชนได้ฝึกเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยวิทยากรได้แบ่งกลุ่มย่อย ๒ กลุ่ม การแบ่งกลุ่มสำรวจ โดยมีการแบ่งหน้าที่กันในกลุ่มเยาวชน

ความรู้หนึ่งของการสำรวจป่าคือ “วิธีการวางแปลง ๑๐ x ๑๐ แปลง และภายในแปลง ๑๐ x ๑๐ แปลง ให้วางแปลงขนาดเล็กขนาด ๑ x ๑ เมตร สองแปลง เพื่อดูลูกไม้ มีการวางแผนการลงพื้นที่และมีการเตรียมอุปกรณ์สำรวจป่า (ได้แก่ เชือกฟางสีแดงเส้นใหญ่ เชือกฟางสีน้ำเงินเส้นใหญ่ สายวัดตัว ไม้ไผ่หรือไม้หลัก ความยาว ๑.๓๐ เมตร แบบฟอร์มสำรวจป่า) การทำแผนที่ป่า” การเรียนรู้ครั้งนี้ได้เห็นภาพสามเณรน้อยและฆราวาสร่วมเรียนรู้ไปพร้อม ๆ กัน

เรียนรู้การสำรวจป่าแบบคัน ๆ

เด็กทั้งสองกลุ่มแยกย้ายกันไปทำแปลงสำรวจป่าอย่างง่าย ที่บริเวณห้วยนาคาป่าชุมชนชนของบ้านห้วยนา ที่เป็นป่าฟื้นฟูจากการร่วมแรงร่วมใจของชุมชน ป่าที่สำรวจเป็นป่าเต็งรัง อากาศอบอุ่นแต่เด็ก ๆ ก็สนุกสนานกับการเรียนรู้จากของจริงตามขั้นตอนที่วิทยากรแนะนำ คือ ใช้เชือกฟางทำแปลงขนาด ๑๐ x ๑๐ เมตร และค่อยสำรวจ จดบันทึก วัดขนาดต้นไม้ เรียนรู้วิธีดูประเภทต้นไม้ การคำนวณเปอร์เซ็นต์ของแสงที่ลอดลงมา ฯลฯ กระบวนการเรียนรู้นี้จะทำให้เยาวชนได้ความรู้และซึมซับความเป็นธรรมชาติในบ้านตนเอง ไม่มากก็น้อย เสียสละอ่อนเล็ก ๆ ระหว่างทำกิจกรรมของเด็ก ๆ “สนุกแต่ก็คันและร้อนด้วย” ร่วมกันทำช่วยกันค้นคว้า

ถอดบทเรียน...สำรวจป่า

การเรียนรู้จากการสำรวจป่าที่เด็ก ๆ ได้เรียนรู้แบบเร็ว ๆ ในวันนี้ หลังลงพื้นที่เสร็จเรียบร้อยแล้ว ได้ให้เยาวชนมาร่วมถอดบทเรียน

๑. ปัญหา/อุปสรรค
๒. ความรู้สึก (ส่วนตัว)
๓. สิ่งที่ได้เรียนรู้
๔. ข้อเสนอแนะ/ถ้าจะทำให้ดีขึ้นควรทำอย่างไร

ทั้งสองกลุ่มสะท้อนทั้ง ๔ หัวข้อ ใกล้เคียงกันทั้งเรื่องปัญหา/อุปสรรค ในพื้นที่ที่เดินทางไกล ร้อน และ ค่อนข้างรก ทำให้มีอุปสรรคในการทำงาน

ความรู้สึกส่วนตัวมีทั้งอากาศร้อน ทำให้เหนื่อย แต่ก็สนุกในการทำงาน และได้เรียนรู้เรื่องพันธุ์ไม้ต่าง ๆ มากขึ้น ได้รู้จักการแบ่งกันทำงาน ความรู้ในการวัดต้นไม้ เป็นต้น และถ้าครั้งหน้าจะจัดกิจกรรมสำรวจอีกควรจะหาความรู้เกี่ยวกับพื้นที่ และชนิดของต้นไม้ก่อนลงจะทำให้การสำรวจป่าดีขึ้นกว่านี้

การกระตุ้นหรือล้นในการเรียนรู้ของเยาวชน ถึงแม้ได้เรียนรู้ในระยะเวลาสั้นแต่คิดว่าอย่างน้อยจะทำให้กระตุ้นความคิดของเยาวชนในการเห็นความสำคัญของป่าไม่มากก็น้อย

ผลจากการสำรวจข้อมูลป่าชุมชนบ้านห้วยนา

วิทยากรให้ห้อง ๆ ทั้งสองกลุ่มแบ่งกันสรุปและวิเคราะห์ข้อมูลที่เก็บ แบ่งตาม ๖ หัวข้อ ได้แก่

๑. สรุปสภาพทางกายภาพและสิ่งแวดล้อม
๒. สรุปข้อมูลต้นไม้
๓. สรุปข้อมูลพรรณพืช ๆ ที่พอจดบันทึกได้
๔. สรุปข้อมูลสัตว์ป่าและแมลงที่พบ
๕. สรุปข้อมูลลูกไม้
๖. สรุปข้อมูลไฟ

สิ่งที่เด็กได้เรียนรู้ คือ การสรุปงานจากข้อมูลที่บันทึกมาและทำให้เห็นภาพที่ชัดเจนของการลงไปสำรวจป่าชุมชนบ้านตนเอง มีต้นไม้ มีพืชสมุนไพรและสัตว์อะไรบ้าง และที่เป็นประโยชน์ต่อเด็ก ๆ คือได้ค้นพบว่าในป่าของบ้านตนเองมีคุณค่าในการนำมาใช้ประโยชน์ได้รอบตัว อาทิ ไม้ใช้ทำเครื่องจักสาน มีหน่อไวกิน ฯลฯ และสิ่งที่พบจากการสำรวจเป็นความรู้ เช่น ไฟ ถ้าพบไฟมีลำแก่น้อย ลำอ่อนจะมีน้อยเกินลำตายเยอะเกินไปจะแสดงให้เห็นป่าเริ่มเสื่อมโทรม จะได้ว่ารู้ว่าจะได้ช่วยกันฟื้นฟู หรือกำหนดการใช้ประโยชน์จากไฟในชุมชนอย่างไร

นำความรู้ไปใช้อย่างไร

โจทย์ : เราสามารถนำความรู้ที่ได้จากการฝึกอบรม “การสำรวจป่า” ไปใช้ประโยชน์กับโครงการของเราได้อย่างไร

คำตอบ :

กลุ่มที่ ๑ โครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนบ้านห้วยนา บอกว่า “พวกเราจะหาพื้นที่ที่จะปลูกต้นไม้เพิ่ม จะไปวางแผนสำรวจพื้นที่ป่าร่วมกับชุมชน นำเทคนิค วิธีการจดบันทึกข้อมูลจากการสำรวจป่า วิธีสำรวจป่า การวัดขนาดต้นไม้ การนำข้อมูลการสำรวจป่าและทรัพยากรไปนำเสนอในที่ประชุมในชุมชน ได้เห็นคุณค่าของป่าและหาแนวทางฟื้นฟูป่า

กลุ่มที่ ๒ โครงการบวชป่า นำไปใช้กับโครงการของเรา โดยจะนำหลักและวิธีการสำรวจป่า ด้วยการจดบันทึกข้อมูล นำการคำนวณความหนาแน่นของต้นไม้ในพื้นที่โครงการ นำความรู้ที่ได้ไปสำรวจป่า และนำผลสรุปที่ได้ไปนำเสนอกับชุมชนเพื่อให้เกิดความร่วมมือกับชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่า

กลุ่มที่ ๓ โครงการสร้างฝายเก็บน้ำ จะนำความรู้ไปใช้ในการวางแผนแบ่งหน้าที่ของแต่ละบุคคล ว่าใครมีหน้าที่อะไรบ้างจะนำไปสำรวจพื้นที่ที่จะทำฝายและบันทึกข้อมูลเก็บไว้ จะมีการจัดเตรียมอุปกรณ์ที่จะทำฝายให้พร้อมและติดตามประเมินกิจกรรม มีการเปรียบเทียบกิจกรรมก่อนทำ ระหว่างทำ หลังทำ และสรุปกิจกรรมทั้งหมดนำมาบันทึกไว้..”

จบการอบรมการสำรวจและประเมินสภาพป่าอย่างง่าย เยาวชน จ. น่าน ต่างให้คำมั่นสัญญาจะกลับไปดูแลทรัพยากรบ้านของตนเอง พลังเล็ก ๆ ของเยาวชนเมืองน่านที่จะช่วยกันปกป้องทรัพยากรที่เป็นสมบัติของชาติสืบต่อไป

จากจุดเริ่มต้นสู่การขยายผล

กองทุนหมวกใบใหม่ ๑,๐๐๐ หนึ่ง ไร่ ใส่ใจฟื้นฟูป่าต้นน้ำน่านภายใต้โครงการสวมหมวกให้ภูเขา สวมรองเท้าให้ตีนดอยเพื่อฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต้นน้ำน่านและแม่น้ำสาขาให้ฟื้นคืนอย่างยั่งยืน

โครงการสวมหมวกให้ภูเขา ใส่รองเท้าให้ตีนดอย เป็นโครงการที่สามารถจัดการความสัมพันธ์ที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชนดั้งเดิมได้อย่างแท้จริง โดยชุมชนมีส่วนร่วมในการคืนผืนป่า ช่วยกันรื้อฟื้น แสดงความรับผิดชอบและปกป้องดูแลป่า มีอาชีพทางเลือก และแหล่งน้ำชุมชน เพื่อการเกษตรประณีตแบบผสมผสานเพื่อทดแทนการปลูกข้าวโพดบนพื้นที่สูง โดยมีรูปแบบวิธีการกว่า ๕ ปี พระครูสุจิตต์นันทกิจ วัดโป่งคำ ได้ริเริ่มแนวคิด “สวมหมวกให้ภูเขา สวมรองเท้าให้ตีนดอย” ซึ่งเป็นทฤษฎีที่พัฒนาจากการทบทวนขบวนการประชาสังคมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำที่ผ่านมา ประกอบกับสถานการณ์ปัจจุบันที่พื้นที่ลาดชันและป่าต้นน้ำถูกทำลาย เป้าหมายที่แท้จริง คือ ฟื้นฟูวิถีชาวบ้าน เน้นการจัดการโดยใช้พื้นที่น้อย แต่เกิดคุณประโยชน์มากที่สุด ร่วมทั้งการจัดตั้ง กองทุนหมวกใบใหม่ ๑,๐๐๐ หนึ่ง ไร่ ใส่ใจฟื้นฟูป่าต้นน้ำน่าน เพื่อเป็นกองทุนในการช่วยฟื้นฟูป่าต้นน้ำน่านและส่งเสริมคุณภาพชีวิตของเกษตรกรและชุมชนได้อย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อร่วมกองทุนอนุรักษ์และฟื้นฟูพื้นที่ป่าต้นน้ำ ด้วยวิถีภูมิปัญญาท้องถิ่น และเทคโนโลยีที่เหมาะสม
๒. เพื่อส่งเสริมการทำเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม โดยใช้พื้นที่ให้เกิดประโยชน์และมูลค่าสูงสุด และส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนเป้าหมายอย่างยั่งยืน
๓. เพื่อส่งเสริมและพัฒนาเครือข่ายการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม บนพื้นฐานภูมิวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน

๓. แนวคิดการจัดสวัสดิการสังคมเชิงพุทธบูรณาการของพระครูอมรชัยคุณ (หลวงตาแฮร์) วัดสุขัยคณาราม อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา

๑. ข้อมูลพื้นฐาน

วัด : วัดสุขัยคณาราม ตั้งเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๓ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย การบริหารและการปกครอง มีเจ้าอาวาสเท่าที่ทราบนาม คือ พระครูอมรชัยคุณ ฉายา อมรปญฺโญ เจ้าอาวาสรูปปัจจุบัน ประเภทวัด สงเคราะห์ประชาชนและส่งเสริมการพัฒนาชุมชนโดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา สาขา สงเคราะห์ ประชาชนและชุมชน

๑) ประวัติพระครูอมรชัยคุณ อมรปญฺโญ

เมื่อปี ๒๔๙๕ นั้นครอบครัวทหาร "ทับเพ็ชร" ที่ตั้งรกรากอยู่ในมณฑลหนึ่งของจังหวัดนครราชสีมา มีคุณพ่อนาม "พันโทเพิ่ม" และคุณแม่ "มาลัย" ได้ต้อนรับสมาชิกใหม่ของครอบครัว ที่วันนั้นคงไม่มีใครคาดคิดว่าทารกน้อยคนนั้นจะได้เติบโตมาเป็น "หลวงตา : พระนักพัฒนาหัวใจเกินร้อย" เด็กน้อยค่อย ๆ เติบโตขึ้นด้วยการเลี้ยงดูด้วยความรักและความเอ็นดูจากครอบครัวอย่างทะนุถนอม เมื่ออย่างเข้าสู่วัยเรียน พ่อแม่ก็ส่งเข้าเรียนชั้น ป. ๑ ถึง ป.๗ ที่โรงเรียนสุขานารี จนจบแล้วไปต่อชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นที่โรงเรียนราชสีมาวิทยาลัย

ปี ๒๕๑๑ เบนหน้าเข้าเรียนทางสายอาชีพ ที่วิทยาลัยเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ปัจจุบันคือ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลภาคอีสาน วิทยาเขตนครราชสีมา) และในช่วงนี้เองที่ทำให้เขาที่อยู่ในช่วงวัยรุ่นหันมาสนใจธรรมะเข้าเรียนพุทธศาสนาในทุกวันอาทิตย์

เหตุการณ์ที่เป็นจุดพลิกผันของชีวิตเกิดขึ้นในปี ๒๕๑๕ เมื่อชายหนุ่มวัย ๑๙ ปี เกิดป่วยหนักในขณะที่เพิ่งเริ่มเข้าเรียนชั้นปีที่ ๕ ได้เพียง ๒๐ วัน ป่วยจนเรียนไม่ได้ จึงตัดสินใจไปเข้าเรียนวิปัสสนากรรมฐาน อยู่กับ "แม่สิริ กรินชัย" เกิดศรัทธาในร่มพระพุทธศาสนา จึงขอไปปฏิบัติธรรมต่อที่แดนสงบ โดยฝึกปฏิบัติกับ "พระครูภาวนาวชิษย์" ในที่สุดตัดสินใจบวชเป็นสามเณร และเมื่ออายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ ก็ก้าวเข้าสู่ได้ร่วมผ้ากาสาวพัสตร์ บวชเป็นพระภิกษุศิษย์ของพระพุทธเจ้าอย่างเต็มตัวในปลายปี ๒๕๑๙ นั้น

เมื่อบวชเป็นพระภิกษุสงฆ์แล้ว ก็เริ่มแสวงหา จึงเดินทางไปสมัครเป็นลูกศิษย์ของ "ท่านพุทธทาส" ที่วัดสวนโมกข์ จำพรรษาอยู่ ๒ ปี โดยในปี ๒๕๑๖ ซึ่งเป็นปีแรกที่ไปจำพรรษาอยู่ที่นั่นก็สามารถสอบผ่านนักธรรมตรี และในปีถัดมาก็สอบผ่านนักธรรมโท และผ่านนักธรรมเอกในปี ๒๕๒๒ ในที่สุด

ปี ๒๕๔๖ ได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าคณะตำบลสีคิ้ว

ปี ๒๕๕๗ ได้รับการเลื่อนฐานะทางสงฆ์เป็น "พระครูใบฎีกา"

ปี ๒๕๕๑ ได้รับการเลื่อนฐานะทางสงฆ์เป็น "พระครูอมรชัยคุณ"

๒) ผลงานด้านสังคมสงเคราะห์

ปี ๒๕๒๕ ได้เข้าร่วมโครงการธรรมทายาทที่วัดชลประทานรังสฤษฎ์ จังหวัดนนทบุรี และนำไปเปิดเป็นโครงการแรกที่ "อาศรม" ที่จังหวัดนครราชสีมา

ปี ๒๕๓๓ ไปดูงานแผ่นดินธรรมแผ่นดินทองที่จังหวัดอุบลราชธานี ลงพื้นที่เป็นวิทยากรกระบวนการ หมู่บ้านแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง ทำงานทั้งในเขตจังหวัดอุบลราชธานีและจังหวัดในเขตภาคอีสานทั่วทั้งภาค

ปี ๒๕๔๑ ได้ร่วมผลักดันโครงการอาสาสมัครประจำวัด (อสว.) กับสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครราชสีมา

ปี ๒๕๔๗ หลวงตาแชร์สำเร็จการศึกษาระดับพุทธศาสตรบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ จากมหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (มจร.)

และได้รับการเลื่อนเป็น "พระครูใบฎีกา" ในงานพัฒนามากีให้ความสำคัญกับโครงการดเหล้าเข้าพรรษา จนในที่สุดได้รับการหนุนเงินทำโครงการเป็นระยะ ๓ ปี ตั้งแต่ปี ๒๕๔๘ - ๒๕๕๐ ครอบคลุมวัดทุกแห่งในจังหวัดนครราชสีมา จำนวน ๒,๕๖๔ วัด

ปี ๒๕๔๘ ได้เข้าร่วมโครงการกับศูนย์คุณธรรม โดยได้ปรับปรุงอาศรมเป็นศูนย์เรียนรู้ ทำการอบรมโรงเรียนผู้นำ และสร้างและขยายเครือข่ายจิตอาสา และได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้อำนวยการศูนย์ปรีดีธรรมและธรรมศึกษาประจำตำบลสีคิ้ว

ปี ๒๕๕๐ เข้าร่วมขบวนสังฆะเพื่อสังคม ๔ ภาค ที่จัดขึ้นที่พุทธมณฑล เกิดเป็นเครือข่ายพุทธยন্ত্রী ๔ ภาค สังฆะเพื่อสังคม

ปี ๒๕๕๖ ได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้อำนวยการศูนย์เสมานครและนครจันทิก ซึ่งเป็นศูนย์ของ มวย. ทำการสอนนักศึกษาระดับชั้นปริญญาตรี

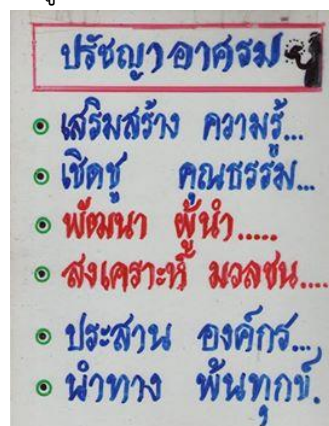
ปี ๒๕๕๗ ผลักดันงานการขับเคลื่อนมิติสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ เรื่อง "พระสงฆ์กับการพัฒนาสุขภาพ" ให้เป็นเป้าหมายหนึ่งในงานของเครือข่ายสังฆะพัฒนา และประสานงานกับสำนักหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ เขต ๙

จัดทำโครงการขับเคลื่อนงานในเขตจังหวัดนครราชสีมา ประจวบเหมาะกับการเป็นแกนนำขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านศีล ๕ ของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติควบคู่ไปด้วยกัน

๓) ผลงานด้านสวัสดิการสังคม

ศูนย์เรียนรู้วัดอาศรมธรรมทายาท (องค์กรสาธารณะประโยชน์) โดยพระครูอมรชัยคุณ (หลวงตาแชร์ พเนจรพัฒนา) ได้ดำเนินกิจกรรมด้านการส่งเสริมสวัสดิการสังคมในหลากหลายกิจกรรม เช่น

ปี ๒๕๓๔ เริ่มต้นโครงการ "แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง" ตามประสบการณ์มากกว่า ๗ ปี ในเขตอำเภอสีคิ้ว โดยคัดเลือกหมู่บ้านเป็นพื้นที่ปฏิบัติการได้ ๘ หมู่บ้าน แต่บางเวลาก็เดินทางไปร่วมขยายโครงการในพื้นที่จังหวัดอื่น ๆ ควบคู่กับการพัฒนางานในเขตจังหวัด

นครราชสีมา

ปี ๒๕๔๐" จัดตั้งกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม" หรือ "SIF : Social Investment Fund" เกิดขึ้นท่ามกลางภาวะวิกฤติเศรษฐกิจฟองสบู่แตก มีผู้คนตกงานกลับคืนถิ่นสู่ชนบทกว่า ๒ ล้านคน รัฐบาลในขณะนั้นจึงตัดสินใจกู้เงินจากธนาคารโลกมาตั้ง

ปี ๒๕๔๒ ได้รับการยอมรับให้เป็นหัวหน้าเครือข่ายรับงบจากกองทุน SIF สูงถึง ๑๔.๒๖ ล้านบาท เพื่อนำมาพัฒนาชุมชนในพื้นที่ภาคอีสาน

ปี ๒๕๔๔ เริ่มขยายเครือข่ายออกไปครอบคลุมในจังหวัดข้างเคียงในกลุ่มจังหวัดนครชัยบุรินทร์ (นครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์ และสุรินทร์) มีเครือข่ายเพิ่มขึ้นเป็น ๔๓ เครือข่ายย่อย

ปี ๒๕๔๕ จัดตั้งหน่วยสังฆะพัฒนาโคราช เป็นหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลให้เกิดความเข้มแข็ง ซึ่งในปีนั้นสามารถขยายเครือข่ายไปได้ครอบคลุมทั้ง ๓๒ อำเภอ และที่สำคัญก็คือได้รวมงานอสม. เข้าไปในหลักสูตรไปด้วย

ปี ๒๕๔๖ ได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าคณะตำบลสีคิ้ว ในด้านการทำงานพัฒนาชุมชนก็เริ่มขยับงานงดเกล้าเข้าพระราชที่ ได้รับเงินสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ใน ๑๐๐ วัด ควบคู่ไปกับงานแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเองที่สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) เป็นหน่วยสนับสนุน งานนี้ทำให้ได้รู้จักบุคคลสำคัญในเครือข่ายทั้ง ๔ ภาค

ปี ๒๕๕๑ รวมทั้งริเริ่มงานสวัสดิการเพื่อพระสงฆ์ ตามโครงการของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พม.) โดยมีการจัดตั้งศูนย์ส่งเสริมการจัดสวัสดิการพระสงฆ์ครบทั้ง ๓๒ อำเภอ ซึ่งโครงการนี้ทำให้ได้เห็นข้อมูลพระสงฆ์ในภาพรวมทั้งจังหวัด และเป็นจุดกำเนิดของการพัฒนานโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพพระสงฆ์ในระดับประเทศ และในปีเดียวกันนี้เองที่ได้ร่วมกับทางสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครราชสีมา จัดทำโครงการ"เติมหัวใจให้สังคม" ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.) สนับสนุน

ปี ๒๕๕๒ ได้รับเลือกให้เป็นกรรมการพุทธสมาคมอำเภอสีคิ้วและประธานนุเคราะห์ของมูลนิธิโรงพยาบาลสีคิ้ว งานทางด้านพัฒนาก็ขับเคลื่อนงานสวัสดิการพระสงฆ์ต่อเนื่อง

ปี ๒๕๕๔ ได้รับการแต่งตั้งเป็นกรรมการใน "คณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (คสช.)" ตามพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๐ ทำให้มีโอกาสทำงานกับเครือข่ายพระสงฆ์และกรมอนามัยในการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะได้เพิ่มขึ้น

๒. ด้านหลักพุทธธรรมที่ท่านนำมาบูรณาการ^{๒๔}

พระครูอมรชัยคุณ มีแนวคิดทำให้พระสงฆ์ในเครือข่ายทำงานด้วยความสุข และมีสัมมาสมาธิให้เกิดการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างกัน เพื่อสร้างความสามัคคีกันในหมู่ของพระสงฆ์เพื่อผลักดันงานให้ไปสู่ความสำเร็จ ซึ่งพระสงฆ์นั้นมีความเชื่อความศรัทธาเป็นทุน มีบุญเป็นกำไร มีปัญหาเป็นตัวแก้ไข และมีเงินเป็นผลพลอยได้ โดยเป้าหมายสูงสุดเพื่อความยั่งยืนและความเข้มแข็งในชุมชนจึงเป็นวิธีการสังคัมสงเคราะห์ตามแนวพระพุทธศาสนา โดยวิธีการแล้ว อัตถะ ๓ ประการเป็นการสงเคราะห์ที่มุ่งให้เกิดผลเป็นการตอบสนองความต้องการของชีวิตและแก้ไขปัญหาของชีวิต คือ

๑) การแก้ไขปัญหาล้วนบุคคล (ทิฏฐธัมมิกัตถะ) ปัญหาล้วนบุคคลเป็นปัญหาที่เกิดจากความต้องการที่จำเป็นทางชีววิทยา บุคคลจะต้องแสวงหาปัจจัยที่จำเป็นต่างๆ อย่างน้อยปัจจัยสี่ มาตอบสนองความต้องการ หรือการหาเลี้ยงชีพของตนและครอบครัวให้เพียงพอ การแก้ไขปัญหาล้วนบุคคลนี้ จะต้องแก้ไขโดยปลูกฝังให้บุคคลทุกคนมีคุณธรรมขั้นพื้นฐาน ที่เรียกว่า “ ทิฏฐธัมมิกัตถะ หรือประโยชน์ในปัจจุบัน ๔ ประการ คือ (๑)อุฏฐานสัมปทา คือความขยันหาทรัพย์ (๒)อารักขสัมปทา คือการประหยัดและอดออม (๓)กัลยาณมิตตตา คือการรู้จักคบเพื่อนดี (๔)สมชิวิตา คือการเลี้ยงชีพแต่พอดี และ หลักการทำงานให้สำเร็จ คือหลักอิทธิบาท ๔ ประการ คือ (๑) ฉันทะ คือความพอใจในงานที่ตนเองทำ (๒) วิริยะ คือความพากเพียรทำงาน (๓) จิตตะ คือเอาใจฝักใฝ่ในงานที่ทำ (๔) วิมังสา คือหมั่นใช้ปัญญาใคร่ครวญ

๒) การแก้ไขปัญหาล้วนสังคัม (สัมปรายิกัตถะ) ปัญหาล้วนสังคัมเป็นปัญหาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของคนในสังคัม เป็นปัญหาที่ทำให้เกิดผลกระทบต่สังคัมโดยรวม เพราะเกิดความขัดแย้ง ทะเลาะกัน ในเรื่องลาภ ยศ สรรเสริญ เป็นต้น เป็นเรื่องค่านิยม ความเชื่อ และพฤติกรรมของคนในสังคัม อาจเนื่องมาจาก กิเลส นั้นเอง ดังนั้น การแก้ไขปัญหาล้วนสังคัมนั้น จะต้องแก้ไขที่พฤติกรรมของคนในสังคัม ให้มีคุณธรรมขั้นพื้นฐาน เกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันในสังคัม ที่เรียกว่า “ สัมปรายิกัตถะ คือ ประโยชน์เบื้องหน้า ๔ ประการ คือ (๑) สัทธาสัมปทา คือ มีศรัทธาที่ถูกต้อง เช่น หลักกรรม ความดี ความชั่ว (๒) สีลสัมปทา คือมีศีลธรรม และเคารพกฎระเบียบของสังคัม (๓) จาคสัมปทา คือมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เสียสละช่วยเหลือกัน (๔) ปัญญาสัมปทา คือมีปัญหา รู้เท่าทันสถานการณ์ เข้าใจความจริงของชีวิต

๓) การแก้ไขปัญหาล้วนจิตใจด้วยปัญญา (ปรมัตถะ) ปัญหาล้วนจิตใจ เป็นปัญหาที่ลึกซึ้งละเอียดอ่อน เพราะมนุษย์มีกิเลสอยู่ในจิตใจ ถ้าจิตใจถูกครอบงำด้วยกิเลสแล้วก็จะส่งผลกระทบต่อสังคัมเช่นเดียวกัน เพราะพระพุทธศาสนาถือว่าจิตใจเป็นใหญ่เป็นหัวหน้า นอกจากนี้พระพุทธศาสนายังมีขั้นตอนในการวิเคราะห์ปัญหาและแก้ไขปัญหามองได้จากหลักการของอริยสัจ ๔ คือ (๑) ทุกข์ คือปัญหา (๒) สมุทัย คือสาเหตุของปัญหา (๓) นิโรธ คือสภาวะที่ปราศจากปัญหา (๔) มรรค คือทางปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหา

และพระครูอมรชัยคุณ ได้กล่าวอีกว่า การสงเคราะห์ ก็คือการช่วยเหลือเพื่อให้เขาช่วยเหลือตัวเองได้ มิใช่จะคอยรับแต่ความสงเคราะห์จากเราฝ่ายเดียวโดยไม่ทำอะไรเลย อย่างนี้ก็ไม่ควรสงเคราะห์ เพราะเท่ากับไปส่งเสริมให้เขาเกียจคร้าน และที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือต้องช่วยเหลือเฉพาะสิ่งที่

^{๒๔} สัมภาษณ์ พระครูอมรชัยคุณ

ถูกต้องชอบธรรมเท่านั้น ไม่ใช่เห็นเป็นญาติของตนแล้วผิดก็ช่วยให้กลายเป็นถูก อย่างนี้ไม่ถูกต้อง ในพระพุทธศาสนา ได้ยกย่องการสงเคราะห์ญาติพี่น้องว่า มงคลอย่างยิ่ง จึงเป็นสิ่งที่คนเราชาวพุทธ ชาวไทย ต้องแสดงน้ำใจช่วยเหลือเกื้อกูลกันในทุก ๆ ด้าน เพื่อสร้างสรรค์สังคมแห่งสันติสุข สังคมแห่งพุทธ

๒. ด้านรูปแบบการดำเนินงาน

การทำงานใน ในช่วงระยะแรก ๆ ท่านเริ่มพัฒนาถนนหนทางให้ชุมชนได้สามารถติดต่อสื่อสาร หรือมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น แล้วก็มีโครงการจัดหาน้ำสะอาด สร้างส้วมให้ถูกสุขลักษณะ ส่งเสริมการปลูกผักสวนครัวรั้วกินได้ เพื่อให้เกิดการพึ่งตนเอง มีการรักษาโรคด้วยยาสมุนไพร มีการสร้างสาธารณสุขมูลฐาน มีเรื่องสหกรณ์ยา มีการตั้งธนาคารโคกระบือ มีกลุ่มออมทรัพย์ร้านค้าชุมชน รวมทั้งมีการตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เพื่อชาวบ้านจะได้เอาลูกเล็กมาฝากไว้ก่อนที่จะออกไปทำงาน เพื่อทำไร่ทำนาได้อย่างสะดวกสบาย มีการส่งเสริมอาชีพเพื่อให้เป็นรายได้เสริม มีโครงการบำบัดรักษายาเสพติด ในช่วงปีวิกฤตเศรษฐกิจปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ก็มีโครงการธนาคารรีไซเคิล อยู่ในหลายพื้นที่ของอีสาน มีการทำส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ ปุ๋ยชีวภาพ

๑) “การทำงานพัฒนา” เครือข่ายพระสังฆะพัฒนาโคราช ในอดีตที่ผ่านมา วัดและพระสงฆ์มีบทบาทที่เกี่ยวข้องกันกับความเป็นอยู่ของคนในชุมชนเป็นอย่างมาก วัดได้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของสังคม โดยทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของแต่ละหมู่บ้าน นอกจากนี้ ยังทำหน้าที่ในการประกาศศาสนาจนเป็นที่ยอมรับและศรัทธา และเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน แต่เมื่อความเจริญในรูปแบบต่าง ๆ เริ่มหลั่งไหลเข้าสู่ชุมชน บทบาทของวัดและพระสงฆ์เริ่มลดลง ทำให้วัดและพระสงฆ์มีการมุ่งเน้นการพัฒนาแต่ “ทางโลก” ทำให้ละเลยมิติ “ทางธรรม” เป็นเหตุให้สถาบันศาสนาคงเหลือแต่บทบาทในการประกอบพิธีกรรมเท่านั้น

ในจังหวัดนครราชสีมาเองก็เหมือนกันที่ประสบปัญหาเช่นนี้ ทางพระสงฆ์ในจังหวัดนครราชสีมา จึงมีการรวมตัวกันเพื่อทำงานพัฒนาชุมชน ในชื่อที่ว่า “เครือข่ายพระสังฆะพัฒนาโคราช” ที่มีวิธิตัด และวิธีการทำงาน ที่หลายคนก็ยังสงสัยว่าพระสงฆ์ทำอะไรได้บ้างต่อการพัฒนาชุมชน

การก่อเกิดของเครือข่ายพระสังฆะพัฒนาจังหวัดนครราชสีมา ก่อตั้งโดยพระสงฆ์นักพัฒนากลุ่มหนึ่งที่มีความสัมพันธ์และเคยร่วมทำงานพัฒนามาด้วยกัน อีกทั้งมีอุดมการณ์ร่วมกัน ที่ต้องการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน โดยการนำของพระครูใบฎีกาขุฑู อมรปญโญ หรือ ที่เรียกกันติดปากว่า “หลวงตาแฮร์”

หลังจากมีการรวมกลุ่มกันได้ในครั้งแรก ๑๐ วัด ก็ได้ทำงานหลายโครงการเพื่อชุมชน เริ่มต้นได้เริ่มทำงานด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชน งานอบรมคุณธรรมจริยธรรม งานฝึกอาชีพด้านการผลิตปุ๋ยจุลินทรีย์ในชุมชน จนทำให้เกิดความเชื่อมั่นของพระสงฆ์ในพื้นที่และคนในชุมชน” พระครูใบฎีกาขุฑู อมรปญโญ หรือ “หลวงตาแฮร์” ประธานเครือข่ายพระสังฆะพัฒนากล่าวถึงความเป็มาของเครือข่ายว่า

“เมื่อทำงานไปได้ระยะหนึ่ง ในปี พ.ศ. ๒๕๔๕ ก็คิดว่าการทำงานไม่สามารถทำได้โดยลำพัง ทางพระสังฆะพัฒนาจึงร่วมมือกับพระสังฆาธิการ ในจังหวัดนครราชสีมา ซึ่งเป็นโครงสร้างเครือข่ายตามระบบการปกครองของคณะสงฆ์ประจำจังหวัด มารวมพลังกันเพื่อทำงานในการสร้างเข้มแข็งให้กับชุมชน จนตอนนี้ถ้าพูดถึงเครือข่ายพระสังฆะพัฒนาโคราช ก็หมายถึงเครือข่ายของพระสงฆ์ทั้งจังหวัด ซึ่งถือได้ว่าเป็นความสัมพันธ์ทั้งแนวตั้งและแนวราบ”

๒) แนวคิด “พัฒนาคนก่อนพัฒนางาน” คุณธรรม นำหน้าการพัฒนาทุกรูปแบบ โดยเน้นการพัฒนาคนก่อนพัฒนางาน นี่คือนโยบายต้นแบบของการทำงานเครือข่ายพระสังฆะพัฒนา โดยพยายามให้พระสงฆ์ในเครือข่ายได้ทำงานด้วยความสุข และมีสัมมาสมาธิให้เกิดการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างกัน

เพื่อสร้างความสามัคคีกันใหม่ของผู้พระสงฆ์เพื่อผลักดันงานให้ไปสู่ความสำเร็จ ซึ่งพระสงฆ์นั้นมีความเชื่อ ความศรัทธาเป็นทุน มีบุญเป็นกำไร มีปัญหาเป็นตัวแก้ไข และมีเงินเป็นผลพลอยได้ โดยเป้าหมายสูงสุดเพื่อความยั่งยืน และความเข้มแข็งในชุมชน พระครูใบฎีกาชฎิล อมรปญโญ หรือ “หลวงตาแชร่” กล่าว

ซึ่งมีปรัชญาวัตตอวาทธรรมทายาท จังหวัดนครราชสีมา ที่เปรียบเสมือนเป็นแนวคิดหลักสำหรับการทำงานของเครือข่าย ว่า “เสริมสร้างความรู้ เชิดชูคุณธรรม พัฒนาผู้นำ สงเคราะห์มวลชน ประสานองค์กร นำทางพันทุกข์” โดยมีกระบวนการทำงานที่สำคัญของเครือข่ายในด้านการจัดการให้ความรู้ จัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับคนในชุมชน ซึ่งรวมไปถึงผู้นำชุมชน ผู้สูงอายุ เยาวชน หรือกลุ่มคนที่มีปัญหาเรื่องต่าง ๆ ทั้งการติดยาเสพติด และติดการพนัน หรือชาวบ้านที่ประสบปัญหาเรื่องการทำมาหากิน ทั้งการอบรม การศึกษาดูงานที่อื่น การพัฒนาความเป็นผู้นำ การให้ผู้นำเป็นตัวอย่างที่ดี การรวมกลุ่มให้ทำกิจกรรมที่สร้างสรรค์ และการจัดสวัสดิการตามความเหมาะสมของแต่ละชุมชน เพื่อสร้างแกนนำและคณะทำงาน ซึ่งในอนาคตจะเป็นกำลังหลักในการทำงานของเครือข่ายพระสงฆ์ บันไดพัฒนา ๗ ขั้นเพื่อชุมชน

ในกระบวนการทำงานพัฒนาที่เครือข่ายพระสงฆ์พัฒนาได้ใช้ทำงานร่วมกับชุมชนนั้น ประกอบด้วยขั้นตอนการทำงานที่เป็นระบบ ตั้งแต่ก่อนเริ่มทำงาน จนกระทั่งลงมือปฏิบัติงานในพื้นที่ และรวมไปถึงการประเมินผลการทำงานในแต่ละพื้นที่เพื่อการพัฒนาและปรับปรุง โดยทางเครือข่ายฯ ได้สร้างเครื่องมือสำหรับการมองชุมชนและร่วมทำงานโดยใช้ “บันได ๗ ขั้นเพื่อการพัฒนา” ดังนี้

- ขั้นที่ ๑ จะทำหน้าที่ในการค้นหาทุนทางสังคม เรียนรู้ศึกษางานชุมชน
- ขั้นที่ ๒ ก็ถอดองค์ความรู้และถอดบทเรียนที่ได้ศึกษามา
- ขั้นที่ ๓ ในการสร้างการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อปลูกจิตสำนึกต่อการเปลี่ยนแปลงชุมชนตนเอง
- ขั้นที่ ๔ ก็พยายามพัฒนาปรับปรุงและสร้างความภูมิใจในชุมชนโดยการเสริมแรงสนับสนุนที่เข้มแข็ง เพื่อเกิดพลัง และความสุขในการมองชุมชน
- ขั้นที่ ๕ คือการพยายามหาทางออกและแก้ปัญหาในชุมชนของตนเอง เมื่อเห็นว่าการทำงานได้ผลในระดับหนึ่งควรเป็นแบบอย่างต่อการเรียนรู้ในชุมชนอื่นๆ
- ขั้นที่ ๖ คือ ขยายผลสู่ชุมชนอื่น เพื่อเป็นแบบอย่าง
- ขั้นที่ ๗ ก็นำสู่ความรู้เหล่านั้น ไปสู่เวทีสาธารณะ และสร้างวิทยากรในชุมชน

ถึงแม้สภาพปัญหาในชุมชนมีความซับซ้อน และเกี่ยวข้งกันหลายๆ ฝ่ายทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และค่านิยมความเชื่อ การที่จะแก้ปัญหาหนึ่งคงเกิดขึ้นไม่ได้เพียงคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ซึ่งถ้ามองถึงการเชื่อมโยงทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชน นำมาประยุกต์ และพัฒนาให้เกิดการแก้ปัญหาหนึ่ง พระสงฆ์เองก็เป็นเพียงส่วนหนึ่งของการพัฒนานั้น แต่การทำงานของพระสงฆ์ที่เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนา ถือได้ว่าส่งผลดีต่อชุมชนเป็นอย่างมาก ในการเป็นจุดเริ่มต้น และกระบวนการขับเคลื่อนกิจกรรมหรืองานในชุมชน ซึ่งหากถอดบทเรียนจากความสำเร็จในอดีต จะพบว่า เครื่องมือที่สำคัญที่สุดคือ “ความเชื่อ ความศรัทธา” ที่ประชาชนมีต่อพระ และ “จิตสาธารณะ” ที่สมาชิกในชุมชน มีร่วมกัน ทั้งนี้ “เครือข่าย” ก็เกิดขึ้นโดยอัตโนมัติ และนำไปใช้ในการเชื่อมโยงจากเครือข่ายพระสงฆ์สู่ชาวบ้านในชุมชนด้วยเช่นกัน

“ ผลสำเร็จ ของงานพัฒนา ”

การที่เราจะพัฒนาชุมชน ตามแนวทางที่
คนนอกชุมชน ต้องกระทำนั้น เป็นเรื่องยาก...
แต่ความสำเร็จ ของ การพัฒนานั้น ยากยิ่งกว่า...
ผลกระท่อมที่แรงกาย แรงใจ เพื่อจะได้เห็น ความ
เจริญก้าวหน้า และความสำเร็จ ของชุมชน
มันจะยากขึ้นไปอีก...

แต่จากที่เห็นเขา พยายาม เข้าไปทำกร
พัฒนา โดยไม่ได้คาดหวังว่า จะเป็นอย่างไร?
กลับสามารถ นำความสำเร็จมาปรากฏการณ์
ให้เห็น ในยุคสมัยปัจจุบันได้...

จึงนับว่า เป็นสิ่งมหัศจรรย์ และอยู่ในมือ
ความ ศดขมย โดง ทั้งสิ้น...

การทำความดีที่มีใจมากชุมชนนั้น...
เป็นเรื่องที่ยิ่งใหญ่ และสมเกียรติอย่างยิ่ง
จอมอบให้ชาวบ้าน... ทกท่าน และขอให้ท่าน
มีความเจริญ ฝากส่ง ส่งต่อไป...

จาก กรุงเทพ ฯ ไทยคม.
๑ มค. ๕๙.

๓. ตัวอย่างการทำงานด้านสังคมสงเคราะห์ และสวัสดิการสังคม

๑) โครงการ “เครือข่ายพุทธชยันตี – สังฆะเพื่อสังคม”

เนื่องในมหามงคลสมัย พุทธชยันตี ๒,๖๐๐ ปีแห่งการตรัสรู้ ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ได้มีการเฉลิมฉลองปฏิบัติบูชาในช่วงระหว่างวิสาขบูชา ๒๕๕๓ – วิสาขบูชา ๒๕๕๖ เป็นเวลา ๓ ปีเต็มนี้ ได้เกิดเหตุการณ์สำคัญที่เหล่าพุทธบริษัททั้งฝ่ายบรรพชิต และคฤหัสถ์จากทิศ ทั้ง ๔ ของประเทศไทยได้มาประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์การทำงานในมิติด้าน พุทธศาสนากับสังคมจากกันและกัน ก่อเกิดความเป็นกัลยาณมิตร จนสามารถรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายของพุทธบริษัทที่ทำงานทางสังคม ภายใต้ชื่ออันเป็นมงคลสูงสุดว่า “เครือข่ายพุทธชยันตี – สังฆะเพื่อสังคม” อันมีความหมายถึงการรวมกลุ่มกันของพุทธบริษัทอย่างเข้มแข็งสามัคคีโดยธรรม ประดุจตั้งสังฆะ ที่ออกมาทำงานสร้างสรรค์ธรรมิกสังคม หรือทำให้เกิดสังคมที่เป็นไปในครรลองแห่งพุทธธรรม อันถือเป็นการร่วมประกาศชัยชนะแห่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในการตรัสรู้อริยสัจจรมิให้เป็นที่ประจักษ์แก่ชาวโลก โดยทุกท่านเห็นพ้องกันว่าจะถือว่าเครือข่ายพุทธชยันตี – สังฆะเพื่อสังคม จะได้ก่อกำเนิดขึ้นอย่างเป็นทางการในวันวิสาขบูชา ๒๕๕๔ นี้ เพื่ออุทิศถวายแด่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าในวาระสำคัญ ๒,๖๐๐ ปีแห่งการตรัสรู้ อันจะเป็นการร่วมเฉลิมฉลองปฏิบัติบูชา พร้อมกับกับชาวพุทธทั่วโลก

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อร่วมเฉลิมฉลองวาระสำคัญ เนื่องในมหามงคลสมัยพุทธชยันตี ๒,๖๐๐ ปีแห่งการตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในแนวทางการปฏิบัติบูชาเป็นสำคัญ

๒. เพื่อเจริญรอยตามแบบอย่างแห่งสังฆะที่สามัคคีกันโดยธรรม ในการผ산ความร่วมมือพระภิกษุสงฆ์ และคฤหัสถ์ที่ทำงานในมิติด้านพุทธศาสนากับ สังคมในภูมิภาคต่างๆ ให้เกิดการรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายอย่างเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน (ตามหลักอปริหานิยธรรม และสาราณียธรรม โดยปราศจากผลประโยชน์แอบแฝงทางธุรกิจเงินทอง แอบแฝงการหาสาวกเข้าสำนักลัทธิ หรือผลประโยชน์แอบแฝงทางการเมือง)

๓. เพื่อก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การถอดบทเรียนองค์ความรู้ จากประสบการณ์การทำงานด้านพุทธศาสนากับสังคม ระหว่างสมาชิกเครือข่าย เพื่อต่อยอดพัฒนาการทำงาน และสื่อสารออกสู่สาธารณะ

๔. เพื่อช่วยเหลือสนับสนุนสงเคราะห์ซึ่งกัน และกันระหว่างสมาชิกเครือข่ายตามหลักสังคหวัตถุธรรม ให้สามารถพัฒนาศักยภาพในการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับสังคมทางโลกได้อย่างมีประสิทธิภาพ ควบคู่ไปกับการเจริญงอกงามในธรรมวินัยแห่งบวรพุทธศาสนา

๕. เพื่อรวมพลังกันดำเนินงาน หรือขับเคลื่อนประเด็นทางพุทธศาสนากับสังคมที่เป็นประโยชน์สาธารณะ

๒) โครงการบ้าน-วัดชุมพลังความรู้ทำชุมชนเมืองย่าโมเข้มแข็ง

ด้านพระครูอมรชัยคุณ หรือหลวงตาแฮร์ ใช้ศิลปะการจัดการเข้ามาเป็นเครื่องมือแก้ปัญหา พระสงฆ์ก็สามารถเข้ามามีบทบาทได้ เพราะถ้าชาวบ้านเดือดร้อนพระก็ย่อมต้องเดือดร้อนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

“พระครูอมรชัยคุณ อมรปญโญ เข้ามาช่วยชาวบ้านทำแผนชุมชน เรียนรู้ศึกษาดูงานจากไม้เรียง มีการรวบรวมเครือข่ายในการทำงาน เชื่อมโยงเครือข่ายตำบล แต่ละหมู่บ้านมีความเข้มแข็งที่หลากหลาย ถ้าเข้มแข็งก็สามารถแก้ปัญหาความยากจน ด้านหนึ่งเรามีทำงานวิจัยในหมู่บ้าน โดยให้มีการจัดการความรู้ จากนั้นก็นำไปสู่การถ่ายทอดความรู้ งานทุกอย่าง สำเร็จได้ต้องร่วมมือร่วมใจกัน

“พระเห็นพระ สร้างศาสนทายาท ภาคอีสาน”

พระครูอมรชัยคุณ กรรมการที่ปรึกษาโครงการฯ และหนึ่งในต้นแบบรูปธรรมการจัดพื้นที่ควบคุม ปัจจัยเสี่ยง กล่าวสรุปให้แนวทางการทำโครงการฯนี้ต่อไปว่า "ต่อไปอาจมีโครงการวัดปลอดพระ ถ้าเราไม่มีศาสนทายาท เพราะพระรุ่นใหญ่ๆที่ทำงานกันอยู่ตอนนี้ ก็แก่ชราลงทุกวัน สุขภาพยาแย่ ตายกันทุกปี อีกไม่กี่ปีน่าจะหมดรุ่น พระแก่ก็เยอะ แต่สวัสดิการรัฐ เพื่อดูแลพระน้อยเหลือเกิน จะสบาย แต่ก็พระเถลิงอาจารย์ อยากให้ทุกท่านให้ความสำคัญกับการระดมแนวคิดในการดูแลพระด้วยกัน เวลาป่วยไข้ ไม่สบาย หรือต้องเดินทางไปไหนมึงมีสวัสดิการในการดูแล และถ้ามีพระหนุ่มๆมาช่วยงาน มาขับเคลื่อน ร่วมกัน ก็พอมีความหวังได้ว่า งานพระสงฆ์นักพัฒนาแบบนี้จะยังมีอยู่ และน่าจะให้คุณประโยชน์ต่อพระสงฆ์ด้วยกัน ชุมชน และสังคมได้อย่างยั่งยืน"

๔. แนวคิดการจัดสวัสดิการสังคมเชิงพุทธบูรณาการ ของพระครูปลัดวรพล ฐิตคุโณ วัดควนกาหลง จังหวัดสตูล

พระครูปลัดวรพล ฐิตคุโณ (ทองไผ่)

๑. ข้อมูลพื้นฐาน ประวัติการศึกษา

- นักธรรมชั้นเอก เปรียญธรรม ๓ ประโยค ประกาศนียบัตรวิชาชีพครู
- ประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์
- ปริญญาตรี พุทธศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยม) ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กรุงเทพฯ
- ปริญญาโท สาขาวิชา การบริหารการศึกษา ม.กรุงเทพธนบุรี

ประวัติการทำงาน

- ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดควนกาหลง
- ประชาสัมพันธ์คณะสงฆ์จังหวัดสตูล
- พระจริยานิเทศจังหวัดสตูล
- พระวิทยากรบรรยายธรรมในเรือนจำ จังหวัดสตูล, ที่ปรึกษาพุทธสมาคมจังหวัดสตูล
- ประธานเครือข่ายพระอาสาพัฒนาสังคมคุณธรรม ภาคใต้, เลขาธิการพระวิปัสสนาจารย์ รุ่นที่

๒ ภาค ๑๘

- ประธานพระธรรมทูตจังหวัด, รองประธานพระนักเทศน์คณะสงฆ์หนใต้ รุ่นที่ ๓
- หัวหน้าศูนย์พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดสตูล, พระนักเผยแผ่จังหวัดสตูล
- กรรมการสถานศึกษา ๗ โรงเรียน และ ๑ วิทยาลัย, อดีตผู้อำนวยการโรงเรียนธรรมจักรวิทยา
- ผู้ดำเนินรายการวิทยุ สว่างใจ, ประทีปธรรม, ที่ปรึกษา มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี
- เป็นรองประธานเครือข่ายพระธรรมทูตอาสา จังหวัดสตูล

พระครูปลัดวรพล ฐิตคุโณ เป็นพระภิกษุสงฆ์ที่ประพฤติปฏิบัติตนอยู่ศีลธรรมอย่างเคร่งครัด ทั้งยังเป็นพระนักพัฒนา ซึ่งบำเพ็ญคุณงามความดีแก่สังคมอย่างสม่ำเสมอ ทำนุบำรุงศาสนา อบรมจิตใจ

ประชาชนให้มีศีล ประองตองสมานฉันท์ และเกิดความสามัคคี เผยแผ่หลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนา เสริมสร้างความสันติสุขบังเกิดแก่สังคม

จังหวัดสตูล โดยสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสตูล จัดพิธีฉลองสัญญาบัตร พัดยศ และถวายมุทิตาสักการะพระครูปลัดวรพล ฐิติคุณ เจ้าอาวาสวัดสวนเทศ เจ้าคณะตำบลทุ่งหว้า ในโอกาสได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ เป็นพระครูสัญญาบัตร เจ้าคณะตำบลชั้นเอก ในราชทินนามที่ “พระครูสุนทรธรรมนิเทศ” ณ วัดสวนเทศ อำเภอท่าแพ จังหวัดสตูลเมื่อวันที่ ๑ เมษายน ๒๕๕๙

๒. แนวคิดการทำงานด้านสังคมสงเคราะห์และสวัสดิการสังคม

โครงการ “บ้านห้วทาง โมเดลดับไฟใต้” ตามโครงการตำรวจผู้รับใช้ชุมชน^{๒๕}

พระครูปลัดวรพล ฐิติคุณ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดควนกาหลง ที่เข้าชมโครงการดังกล่าว บอกว่า เป็นโครงการที่ดีมาก ตำรวจกองปราบทำให้ชาวบ้านรู้สึกว่าการตำรวจเป็นมิตรไม่ใช่มาคอยจับผู้กระทำความผิดอย่างเดียว อย่างไรก็ตามทางอาตมาอยู่ในระหว่างศึกษาโครงการนี้อยู่ ซึ่งจะประสานให้เจ้าหน้าที่ไปเปิดโครงการดังกล่าวที่ชุมชนวัดควนกาหลงเพราะยาเสพติดกำลังเริ่มแพร่ระบาดมากขึ้น และมีปัญหาเรื่องเด็กและเยาวชนอีกด้วย ทั้งนี้อาตมาเชื่อว่าศาสนาเป็นเครื่องขัดเกลาจิตใจมนุษย์ ทั้งมีสติ และมีปัญญามากมาย ความรักความสามัคคี ช่วยกันทำความดี เพื่ออนาคตของเด็กและเยาวชน ซึ่งที่ผ่านมาทางอาตมาก็ได้ช่วยเหลือหลายท่านได้พูดคุยแลกเปลี่ยนปัญหาในชุมชนกันตลอดเวลา

จากผลงานของท่านพระครูปลัดวรพล ฐิติคุณ โครงการ “บ้านห้วทาง” โมเดลดับไฟใต้ตามโครงการตำรวจผู้รับใช้ชุมชน โดยงานครั้งนี้นำมาวิเคราะห์รูปแบบที่เกี่ยวกับด้านสังคมและสวัสดิการสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา คือพระพุทธศาสนา มองว่ามนุษย์ และสรรพสิ่งทั้งหลายเป็นทุกข์ หรือปัญหา และปัญหานั้นมนุษย์เราสามารถแก้ไขได้ ในทางปฏิบัติและพระพุทธศาสนานั้นมุ่งไปสู่การแก้ไขปัญหา แต่ในแง่ของการสังคมสงเคราะห์เราสามารถที่จะนำหลักการสงเคราะห์ตามแนวพระพุทธศาสนา มาปฏิบัติได้ และหลักการสังคมสงเคราะห์ตามแนวพระพุทธศาสนา ประมวลได้ ๗ ประการ ดังนี้

๑) ต้องคำนึงถึงหลักเหตุผลเป็นสำคัญ

พระพุทธศาสนา มองว่าสิ่งต่างๆ ดำเนินไปตามเหตุปัจจัย หรือดำเนินไปอย่างมีเหตุมีผล ปัญหา ย่อมเป็นสิ่งที่เกิดแต่เหตุ ดังนั้นการแก้ไขปัญหาตามทรรศนะของพระพุทธศาสนาจะต้องแก้ไขที่เหตุของปัญหานั้น เมื่อบุคคลแก้ไขปัญหาที่เหตุของการก่อให้เกิดปัญหาแล้วย่อมจะเกิดผลของการดับปัญหานั้น นี้เป็นกฎธรรมชาติที่เป็นหลักทางพระพุทธศาสนา หลักของการแก้ไขปัญหามาเหตุตามปัจจัยนี้ สามารถกล่าวโดยสรุปโดยอาศัยคำกล่าวของพระอัสสชิเถระที่กล่าวแก่อุบติสสมาณพ (พระสารีบุตร) ว่า “เย ธมมา เหตุปภวา เตสํ เหตุ ตถาคโต เตสํยจ โย นิโรโธ เอวံ วาที มหาสมโณฯ “หมายความว่า ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ พระตถาคตตรัสเหตุนั้นแห่งธรรมเหล่านั้น และความดับแห่งธรรมเหล่านั้น พระมหาสมณะมีปกติทรงสั่งสอนอย่างนี้”

๒) ต้องยึดหลักทางสายกลาง

หลักทางสายกลางเป็นหลักการแก้ไขปัญหาทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญมาก พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงวิธีการแก้ไขปัญหาที่ผิดพลาด ๒ ประการ คือ การมสุขุปลิภานุโยค คือการหมกหมุ่นในความสุกสกาวกับอดีตภิมภานุโยค คือ การทรมานตนให้ลำบาก พระองค์ตรัสว่าการกระทำทั้งสองประการนี้ไม่ใช่ทางที่

^{๒๕} “เรื่องพิเศษอาชญากรรม” [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.manager.co.th/Crime/ViewNews.aspx?NewsID=๙๕๕๐๐๐๐๖๙๕๒๙> , (๑๑ เมษายน ๒๕๕๙)

จะทำให้บุคคลบรรลุถึงการดับทุกข์ได้ และทรงเสนอการปฏิบัติตามหลักที่ถูกต้อง คือ มัชฌิมปฏิปทา หรือ ทางสายกลาง (มรรคมืองค์ ๘) ตามแนวพระพุทธศาสนาทางสายกลางคือการปฏิบัติไม่ตั้งจนเกินไปและไม่หย่อนจนเกินไป เป็นการปฏิบัติที่พอเหมาะพอดีและให้สำเร็จประโยชน์ ในแง่ของการสังคัมสังเคราะห์ ทางสายกลางได้แก่ การไม่สังเคราะห์เน้นหลักทางด้านวัตถุจนเกินไปจนลืมด้านจิตใจ หรือไม่เน้นทางด้านจิตใจจนลืมวัตถุ แต่เป็นการสังเคราะห์ทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจไปพร้อมๆ กัน

๓) ต้องยึดหลักพึ่งตนเอง

ทางพระพุทธศาสนาการสังเคราะห์ผู้ที่มีปัญหานั้นต้องให้ความร่วมมือ และปฏิบัติด้วยตนเอง พระพุทธองค์เป็นแต่เพียงผู้บอกหนทางไปสู่ความดับทุกข์ (ปัญหา) ส่วนการเดินทาง(ลงมือปฏิบัติ) นั้นเป็นหน้าที่ของผู้ที่ต้องการพ้นทุกข์หรือปัญหาจะต้องเป็นผู้ปฏิบัติเอง

๔) ต้องเป็นไปอย่างสมดุล

พระพุทธศาสนาเน้นทางสายกลางเป็นหลักให้ปฏิบัติให้พอเหมาะพอดี ไม่เคร่งเกินไป คือไม่เน้นในการพัฒนาวัตถุมากเกินไป (กามสุขัลลิกานุโยค) และไม่เน้นการพัฒนาจิตใจจนเกินไป (อัตตกิลมณานุโยค) พระพุทธองค์ให้ดำเนินชีวิตด้วยการปฏิบัติแต่พอดี พัฒนาทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจไปพร้อมๆ กันอีกประการหนึ่ง อริยมรรคมืองค์ ๘ บุคคลต้องปฏิบัติไปพร้อมๆ กันไม่สามารถจะแยกออกได้ หรือปฏิบัติทั้งศีล สมาธิ และปัญญาไปอย่างสมดุลกัน

๕) ต้องค่อยเป็นค่อยไปตามความเหมาะสม

หลักทางสายกลางคือต้องปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ ต้องมีความพยายามอย่างต่อเนื่อง จนกว่าจะประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ ไม่ปฏิบัติตั้งเกินไปและไม่หย่อนจนเกินไป ที่พระองค์เปรียบเหมือนสายพินสายสาย สายหนึ่งตั้งก็ทำให้ไม่เพราะ ถ้าหย่อนเกินไปก็ไม่เพราะต้องทำให้สายพอดี ปานกลาง จึงจะไพบูเราะ

๖) ต้องสอดคล้องจุดหมายหลักของชีวิต

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาล้วนแต่มีความสัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพราะสืบเนื่องมาจากหลักสัจธรรมเดียวกัน เป็นไปเพื่อจุดประสงค์เดียวกัน คือความดับทุกข์ หรือปัญหาอันเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิต เพราะฉะนั้น การสังคัมสังเคราะห์ตามแนวพุทธจะต้องสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายหลักของชีวิต คือการดับทุกข์ หรือปัญหา ได้ ในทางปฏิบัติ หลักการนี้เป็นหลักการสำหรับตรวจสอบว่าการกระทำนั้นๆ ถูกต้องหรือไม่ ถ้าหากการสังเคราะห์นั้นเป็นไปเพื่อเพิ่มพูนปัญหา อันเป็นทางตรงกันข้ามกับการดับทุกข์ หรือปัญหา ตามหลักอริยสัจสี่แล้ว ถือได้ว่าการปฏิบัตินั้นไม่ถูกต้องตามหลักการของพระพุทธศาสนา

๗) ต้องไม่ก่อทุกข์ให้แก่ตนเองและผู้อื่น

หลักธรรมข้อนี้เป็นผลของการกระทำ การกระทำนั้นเป็นไปเพื่อความไม่เบียดเบียนตนเอง และผู้อื่น เป็นไปเพื่อการป้องกัน แก้อันตราย ส่งเสริมพัฒนา ทั้งบุคคล กลุ่มชน และเป็นการพัฒนาสังคม ทำให้ปัญหาสังคมลดลงไป ไม่เพิ่มปัญหาให้แก่สังคม

หลักการปฏิบัติทั้ง ๗ ประการนี้ ถือได้ว่าเป็น “หลักการสังคัมสังเคราะห์ตามแนวพุทธ” เพราะว่าเป็นหลักในการสังเคราะห์ช่วยเหลือตนเอง และช่วยเหลือผู้อื่น ให้ดีขึ้นต่อไป และสอดคล้องกับจุดประสงค์ของการสังคัมสังเคราะห์อย่างสมบูรณ์ ซึ่งโครงการ “บ้านหัวทาง” โมเดลดับไฟใต้ตามโครงการตำรวจผู้รับใช้ชุมชน ของท่านพระครูปลัดวราพล ฐิติคุณ

๓. การบูรณาการหลักพุทธธรรมในการสังคมสงเคราะห์

จากผลงานของท่านพระครูปลัดจรรพ พุทธิคุณ โครงการ “บ้านหัวทาง” โมเดลดับไฟใต้ตามโครงการตำรวจผู้รับใช้ชุมชน ท่านได้นำหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ สร้างรูปแบบสวัสดิการทางสังคมให้เกิดขึ้น อีกทั้งยังนำความสงบสุข ความเข้มแข็งมาให้กับประชาชนในชุมชนได้เป็นอย่างดี ท่านใช้หลักพุทธธรรมดังนี้คือ

พรหมวิหารธรรม ๔

พรหมวิหารธรรม คือ คุณธรรมประจำใจอันประเสริฐ เป็นเครื่องอยู่ของผู้ใหญ่ คือของผู้มีความดีสูงยิ่ง ๔ ประการ คือ

(๑) เมตตา ความรัก ปราบปรามแต่จะให้ผู้อื่นเป็นสุข จะคิด จะปรึกษาหารือ จะพูด จะกระทำอะไร ก็คิด ปรึกษาหารือ พูดและกระทำ ด้วยความปรารถนาดีต่อกัน

(๒) กรุณา ความสงสาร ปราบปรามแต่จะให้ผู้มีหรือผู้ประสบกับปัญหาความทุกข์เดือดร้อน ให้เขาได้พ้นจากปัญหาความทุกข์เดือดร้อนนั้น

(๓) มุทิตา พลอยยินดีที่ผู้อื่นได้ดีและอยู่ดีมีสุข ไม่คิดอิจฉาริษยากัน ไม่มุ่งร้ายทำลายกัน

(๔) อุเบกขา ความมีใจมีอภัย เป็นกลาง วางเฉย เมื่อได้รู้/เห็นผู้อื่นถึงซึ่งความวิบัติ อันเราช่วยอะไรไม่ได้ และไม่คิด ไม่พูด หรือแสดงกิริยาอาการดูหมิ่นเหยียดหยาม ข้ำเติม หรือเยาะเย้ยถากถาง จะคิดพิจารณาปัญหาใดๆ หรือจะปรึกษาหารือกันในปัญหาใดๆ ก็กระทำด้วยจิตใจเป็นกลาง กล่าวคือ ด้วยความถูกต้อง ตามกฎหมายและทำนองคลองธรรม ด้วยความเหมาะสม ด้วยความบริสุทธิ์ใจ และด้วยความยุติธรรม เทียงธรรม คือ ไม่ลำเอียงเพราะความหลงรัก หรือเพราะมีผลประโยชน์เป็นสิ่งที่สูงใจ หรือเพราะถือพรรคถือพวกพ้องหมู่เหล่า จนมองไม่เห็นคุณงามความดีของผู้อื่นหรือฝ่ายอื่น เห็นแต่ความดีของตนหรือเฉพาะของฝ่ายตน จนเสียความยุติธรรม ๑ ไม่ลำเอียงเพราะความหลงโกรธหรือเกลียด-ชัง ๑ ไม่ลำเอียงเพราะความเกรงกลัว ๑ และไม่ลำเอียงเพราะหุเบา หรือหลงตามกระแสข่าวโดยขาดโยนิโสมนสิการ คือ ขาดการวินิจฉัยพิจารณาเหตุสังเกตผล จากข้อมูลหรือหลักฐานพยานที่ถูกต้องแท้จริง จากแหล่งข้อมูลที่เชื่อถือได้ ที่ตรงประเด็น และที่สมบูรณ์ดีพอแก่การวินิจฉัย โดยรอบคอบ ให้สามารถแยกแยะดี-ชั่ว ถูกหรือผิด ได้ตามความเป็นจริง อีก ๑

หลักในการพิจารณาเลือกคำสอนพุทธศาสนาใช้ในการบริหารจัดการนั้นต้องเลือกมาให้เหมาะกับวิถีชีวิต และองค์กรโดยหลัก ๆ เกี่ยวกับการปกครอง เกี่ยวกับการบริหารองค์กรต่าง ๆ จะต้องใช้หลักธรรมที่เรียกว่า “สังคหัตถ์”

สังคหัตถ์ ๔

สังคหัตถ์ คือ เป็นหลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของกันและกัน ประสานใจทุกคนที่อยู่ในองค์กรเดียวกันให้อยู่อย่างมีความสุข สามัคคี ซึ่งประกอบไปด้วย

๑. การให้ทาน คือ การอนุเคราะห์หรือสงเคราะห์ การช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามถาหรณารูป ในโอกาสต่าง ๆ เช่น งานบุญกุศลงานอัคริร้าย หรือหลาย ๆ อย่าง

๒. ปิยวาจา คือ การกล่าวด้วยคำที่เป็นที่รัก มีประโยชน์ ถูกต้องดีงาม และก็จริงใจต่อผู้ร่วมงาน

๓. อตถจริยา คือ ความประพฤติที่เป็นประโยชน์กันคนอื่น เช่นว่าเราช่วยเหลือกิจการต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมทั่วไปแนะนำแก้ไขปัญหาต่าง ๆ และชักชวนให้คนอื่นสนใจธรรมะ ให้ประพฤติ

๔. สมานัตตา คือ ความเป็นผู้มีตนเสมอ วางตนเสมอต้นเสมอปลายปฏิบัติต่อคนอื่นอย่างเสมอภาค วางตัวให้เหมาะสมกับฐานะที่เป็นอยู่ เข้ากับคนอื่นให้ได้ ไม่เอาเปรียบคน อย่างที่กล่าวมาทั้งหมด เรียกว่า “สังคหัตถุ ๔”

ลัทธิปริสธรรม ๗

หลักลัทธิปริสธรรม ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการ มี ๗ ประการ คือ

๑. ฉัมมัญญาตา (Knowing the Law, Knowing the Cause) ความเป็นผู้รู้จักเหตุ คือ รู้ความจริง รู้หลักการ รู้กฎเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรมได้ รู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผล และรู้จักหลักการที่จะทำให้เกิดผล รวมความว่า การบริหารจัดการในองค์กร ผู้บริหารจำเป็นต้องพิจารณาข้อเท็จจริงอย่างถูกต้อง เพื่อบรรลุเป้าหมายขององค์กรให้มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล รู้จักการวิเคราะห์ความจริงที่เกิดขึ้น ตามธรรมชาติ อันว่า “ สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้น ตั้งอยู่ดับไป เป็นธรรมดา “ โดยพิจารณาหลักการและเกณฑ์แห่งเหตุผลมาบริหารจัดการองค์กร

๒. อัตถัญญาตา (Knowing the Meaning, Knowing the Purpose) ความเป็นผู้รู้จักผล หรือความมุ่งหมาย คือรู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ รู้จักผลที่เกิดขึ้น สืบเนื่องจากการกระทำตามหลัก หมายถึง การบริหารงานองค์กรให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ และรู้จักประโยชน์ของ องค์กรที่นำไปสู่ความมั่นคง และไม่มีผลกระทบใดๆ ต่อองค์กร ในที่นี้ก็หมายถึงการมีแผนงานที่ดี การวางแผนที่วิเคราะห์ผลกระทบด้านต่าง ๆ

๓. อัตตัญญาตา (Knowing Oneself) ความเป็นผู้รู้จักตน คือ รู้จักเราว่าเรานั้น โดยฐานะภาวะเพศ ความรู้ ความสามารถ และคุณธรรมเป็นอย่างไร และทำไฉน แล้วประพฤติให้เหมาะสม และรู้จักที่จะปรับปรุงต่อไป ในที่นี้หมายถึง รู้จักองค์กรที่เราบริหารเป็นอย่างดีว่ามีจุดด้อย จุดแข็งอย่างไร มีขีดความสามารถอย่างไร และรู้จักการปรับปรุงองค์กรให้ทันต่อเหตุการณ์ที่มีผลกระทบ รวมทั้งการบริหารความแตกต่างที่จะทำให้องค์กรเป็นเลิศ มีประสิทธิภาพ และมั่นคงถาวร

๔. มัตตัญญาตา (Moderation, Knowing how to be temperate) ความเป็นผู้รู้จักประมาณ คือ ความพอดีในการจ่ายโภคทรัพย์ ในที่นี้หมายถึงการบริหารการเงิน หรือการขยายกิจการ ต้องพิจารณาให้รู้จักประมาณในความเพียงพอขององค์กร ขีดความสามารถขององค์กร ขีดความสามารถของทรัพยากรมนุษย์ในองค์กร รวมทั้งการแข่งขันที่รอบคอบและรู้จักประมาณขีดความสามารถขององค์กร

๕. กาลัญญาตา (Knowing the Propertime) ความเป็นผู้รู้จักกาล คือ รู้กาลเวลา อันเหมาะสม และระยะเวลาในการประกอบกิจ ในที่นี้หมายถึง การบริหารจัดการ จะต้องมีความเข้าใจถึงระยะเวลาที่เหมาะสม การสร้างโอกาสขององค์กรจะต้องพิจารณาถึงสถานการณ์ในเวลานั้น ๆ ว่า ควรจะดำเนินการอย่างไร อะไรควรงด อะไรควรกระทำ เวลาใดควรขยายกิจการ หรือช่วงเวลาใดที่จะบริหารองค์กรให้ประสบผลสำเร็จต่อองค์กรมากที่สุด

๖. ปริสัญญาตา (Knowing the Assembly, Knowing the Society) ความเป็นผู้รู้จัก ชุมชน คือ รู้ரியที่จะประพฤติต่อชุมชนนั้น ว่าควรจะดำเนินการอย่างไร การบริหารจัดการ จำเป็นต้อง ปฏิสัมพันธ์กับองค์กรต่าง ๆ ทั้งที่เป็นพันธมิตร และคู่แข่ง การสร้างสรรค์ หรือการประสานงานกับชุมชน หรือกลุ่มบุคคลที่มีผลต่อองค์กร ก็คือเข้าถึง เข้าใจ และพัฒนา เป็นการบริหารจัดการที่สร้างความสัมพันธ์ด้วยเมตตา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อชุมชน หรือสาธารณชน จะเป็นภาพลักษณ์ที่ดีขององค์กร

๗. บุคคลัญญูตา (Knowing the individual, Knowing the different individuals) ความเป็นผู้รู้จักบุคคล คือ รู้จักความแตกต่างของบุคคลว่าโดยอัธยาศัย ความสามารถ และคุณธรรม ตลอดจนรู้ในความสามารถของบุคคล และใช้มอบงานที่เหมาะสมให้การบริหารจัดการในการรู้บุคคล เปรียบเสมือนการพัฒนาและบริหารทรัพยากรมนุษย์ที่จะต้องมีการพัฒนา และบริหารบุคคลในองค์กรให้มีความรู้ความสามารถ และภักดีต่อองค์กร มีความสามัคคี สร้างความเป็นธรรม และเสมอภาคให้แก่ บุคลากรในองค์กร รวมถึงการทำงานเป็นหมู่คณะ การติดต่อสื่อสารกับบุคคลต่าง ๆ ด้วยความเป็นมิตรไมตรี รวมทั้งมีความจริงใจต่อกัน

๔. หน้าที่ของพระสงฆ์กับการสังคมสงเคราะห์

พระครูปลัดวราพล ฐิติคุณ ได้กล่าวถึงหน้าที่ของพระสงฆ์โดยสรุปไว้ ๒ ประการ คือ ๑.หน้าที่โดยพระธรรมวินัย และ ๒. หน้าที่ต่อสังคม และได้อธิบายไว้ว่า

๑) หน้าที่โดยพระธรรมวินัย

หน้าที่โดยพระธรรมวินัย หมายถึง หน้าที่ที่พระธรรมวินัยโดยตรง รวมทั้งหน้าที่ที่คณะสงฆ์กำหนดให้ โดยมีดังต่อไปนี้

๑. รักษาศีลให้บริสุทธิ์ โดยที่ต้องรักษา คือ จาตุปาริสุทธิศีล เช่น ปาฏิโมกข์สังวรศีล อิทธิยสังวรศีล อาชีวนปาริสุทธิศีล ปัจจัยสันนิตศีล

๒. ทำกิจวัตรต่างๆให้ครบถ้วน กล่าวคือ ข้อปฏิบัติที่ต้องทำเป็นประจำ

๓. ศึกษาไตรสิกขา อันได้แก่ สीलสิกขา คือ การรักษากาย วาจา ให้เรียบร้อย จิตตสิกขา คือ การทำจิตให้สงบ ปัญญาสิกขา คือ การใช้ปัญญาในการแก้ไข้ปัญหา

๔. บริหารคณะสงฆ์ตามตำแหน่งหน้าที่ พระภิกษุที่อุปสมบทแล้วหลายพรรษาและมีความรู้ทางพระธรรมวินัยพอสมควร มักจะได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้บริหาร ซึ่งแต่ละตำแหน่งมีหน้าที่ปฏิบัติต่างๆเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ประชาชน

๕. เผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างขวางออกไป โดยสามารถกระทำได้ทั้งในวัด นอกวัด แม้แต่การเดินทางไปไหนต่อไหนด้วยอาการสำรวมก็ถือว่าเป็นการเผยแผ่ไปด้วย

๖. ปฏิสังขรณ์เสนาสนะ และปูชนียสถานในวัด ซึ่งนอกจากการซ่อมแซมแล้วยังต้องสร้างเพิ่มเติม

๗. สืบต่อพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นหน้าที่ที่ติดไปตลอดการครองสมณเพศตลอดชีวิต

๒) หน้าที่ต่อสังคม โดยจะมีทั้งหมด ๗ อย่าง ดังนี้

๑. อบรมให้ประชาชนมีคุณธรรม ไม่ทำความชั่ว รู้จักการนำหลักธรรมพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งการที่จะทำกิจกรรมดังกล่าวนี้พระสงฆ์สามารถทำนอกเหนือจากการกระทำปกติ

๒. จัดให้มีการอบรมสมาธิ เพื่อให้ประชาชนมีความสงบในจิตใจและมีความเจริญทางปัญญาสูง

๓. อุปถัมภ์บำรุงโรงเรียนที่อยู่ในวัด และนอกวัด

๔. นำประชาชนมาประกอบพิธีในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

๕. อนุรักษ์ศิลปวัตถุ ปูชนียวัตถุ และปูชนียสถาน และแนะนำประชาชนให้อนุรักษ์ด้วย

๖. แนะนำส่งเสริมให้ประชาชนพัฒนาท้องถิ่น และรักษาสิ่งแวดล้อม

๗. แนะนำประชาชนให้ช่วยกันรักษาป่า และสงวนพันธุ์สัตว์ป่า

หน้าที่ของพระสงฆ์เป็นการแสดงว่าพระสงฆ์นั้นเป็นตัวแทนของพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ถ้าในยุคใด พระสงฆ์ปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวคลาดเคลื่อน ในยุคนั้นประชาชนก็จะขาดความนับถือ สังคมไม่เห็นคุณค่าทางพระพุทธศาสนา และพระพุทธศาสนาก็จะเสื่อมลง แต่ถ้าในยุคใดที่พระสงฆ์ปฏิบัติหน้าที่ครบถ้วน ในยุคนั้นพระสงฆ์ก็จะมีประชาชนนับถือมาก และพระพุทธศาสนาก็จะรุ่งเรือง ซึ่งทำให้เป็นศูนย์รวมทางจิตใจ และเมื่อมีประชาชนมานับถือก็จะสร้างโบราณวัตถุและโบราณสถาน ดังนั้นพระสงฆ์จึงมีความสำคัญในฐานะเป็นตัวแทนของพระพุทธศาสนาที่สืบต่อพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง

เนื่องจากสถานการณ์ความรุนแรงทางภาคใต้ขึ้นถือเป็นปัญหาสำคัญและรุนแรงมากในจังหวัดต่างๆทางภาคใต้ การได้มีโครงการดีๆอย่างนี้เกิดขึ้นนับเป็นเรื่องที่ดีมาก จะเห็นได้ว่าชุมชนต่างๆและชาวบ้านยังต้องการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และผู้นำสงฆ์ที่ดี เพื่อนำมาสร้างขวัญและกำลังใจของชุมชนและชาวบ้านให้เกิดขึ้น เป็นเกราะคุ้มกันและป้องกันภัย จากปัญหาต่างๆเหล่านี้

จากการศึกษาบทบาทของท่านพระครูปลัดวรพล ฐิติคุณ นั้นผู้ริเริ่มโครงการ “บ้านหัวทางโมเดลดับไฟใต้” ท่านได้ดำเนินกิจการของโครงการอย่างเป็นรูปแบบ มีวิธีการการดำเนินงานที่ถูกต้อง รูปแบบสวัสดิการมีความชัดเจน มีวัตถุประสงค์และเป้าหมายเป็นไปเพื่อชุมชนและประชาชน อีกทั้งยังได้รับความร่วมมือและสนับสนุนจากรัฐบาลเป็นอย่างดี สร้างสวัสดิการและความเข้มแข็งให้กับชุมชนและท้องถิ่นของตนเองได้ เกิดความร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจ ของชาวบ้านในชุมชน ป้องกันภัยอันตรายต่างๆที่จะเข้ามาได้เป็นอย่างดี รูปแบบโครงการ “บ้านหัวถนน”โมเดลดับไฟใต้ โครงการนี้ ถือได้ว่าตรงตามรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคม ทั้งกระแสหลักและกระแสรอง มีวัตถุประสงค์ เป้าหมายชัดเจน สร้างความเข้มแข็งให้กับประชาชนได้เป็นอย่างดี ก่อให้เกิดสวัสดิการทั้งสังคม ท้องถิ่น ชุมชน เกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพ ท่านเป็นพระนักพัฒนาอย่างแท้จริง โครงการต่างๆที่ท่านได้สร้างและจัดทำให้เกิดขึ้น ล้วนแต่ นำความสุขมาให้แก่ชุมชนของท่านตลอดมา ชาวบ้านและประชาชนในชุมชนของท่านยังล้วนแต่มีความสุข มีความสามัคคีกลมเกลียวกันเป็นอย่างดี หากเราวิเคราะห์เปรียบเทียบโครงการของท่านพระครูปลัดวรพล ฐิติคุณแล้ว เราจะเห็นได้ชัดเจนว่าแนวทางการทำงานของท่านเป็นไปอย่างมีระบบ มีระเบียบ สร้างความชัดเจนในรูปแบบสวัสดิการทางด้านสังคมให้เกิดขึ้นอย่างเต็มที่ โดยรูปแบบกระแสหลักนั้น ก็ทำให้เกิดความร่วมมือของรัฐบาลกับประชาชน ลดการก่ออาชญากรรมและปัญหาอาชญากรรมถึงปัญหาการก่อความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้เป็นอย่างดี โดยความร่วมมือของภาครัฐบาลที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมกับชุมชนมากขึ้น มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความรักใคร่ปรองดองกันระหว่างภาคชุมชนกับภาครัฐบาลอย่างมีประสิทธิภาพ ในส่วนของรูปแบบกระแสรองนั้น ก็เกิดความเข้มแข็งของภาคชุมชน ภาคประชาชน และภาคพื้นถิ่น เกิดเป็นสวัสดิการที่ได้รับความสนใจ ความสมัครใจร่วมกันของทุกฝ่าย สร้างภูมิคุ้มกันและความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นภายในชุมชนได้เป็นอย่างดี

**๕. แนวคิดการจัดสวัสดิการสังคมเชิงพุทธบูรณาการ
ของกลุ่มสี่จะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิต จังหวัดตราด
โดยพระอาจารย์สุบิน ปณีโต วัดไผ่ล้อม จังหวัดตราด**

พระอาจารย์สุบิน ปณีโต วัดไผ่ล้อม อำเภอเมือง จังหวัดตราด เป็นผู้ก่อตั้งกลุ่มสี่จะสะสมทรัพย์ เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิต โดยกลุ่มแรก ตั้งเมื่อวันที่ ๗ พฤษภาคม ๒๕๓๓ บ้านเกาะขวาง ต.ห้วยแร้ง อ.เมือง ในฐานะผู้ก่อตั้งกลุ่มสี่จะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิต จังหวัดตราดได้กล่าวถึง วัดที่เป็นศูนย์รวมของพุทธศาสนิกชนอยู่แล้ว เป็นการมารวมตัวกันโดยไม่ได้นัดหมายเพื่อทำกิจกรรมทางศาสนาตามแต่ศรัทธาของแต่ละบุคคล “วัด” จึงเป็นศูนย์รวมในการทำบุญทำทานและบริจาค จึงเป็นแหล่งรวมของ “เงิน” หรือทรัพยากร “ทุน” ที่เป็นเครือข่ายที่ใหญ่ที่สุด เพราะไม่ว่าคนจนคนรวยต่างใช้วัดเป็นที่ “สละออก” ในรูปแบบต่างๆ ซึ่งแม้จะมีการ “สละออก” มากมายแค่ไหน แต่ทุกข์ของคนก็ยังไม่ถูกปลดปล่อย ยังคงเป็นปัญหาสังคมและนับวันจะเป็นปัญหาที่ใหญ่ขึ้นตลอดกว่า ๓๐ ปี ที่พระอาจารย์สุบินยังคงทำให้ “วัด” เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ มีการสืบทอดพระศาสนาอย่างจับต้องได้ อย่างรู้เท่าทันโลกและทันสถานการณ์อย่างแท้จริง

พระอาจารย์สุบินก่อตั้งกลุ่มสี่จะสะสมทรัพย์เพราะต้องการเติมเต็มให้แก่สังคม เติมเต็มสิ่งที่ขาดแคลนโดยเข้าใจ “ราก” ของสังคมอย่างทะลุปรุโปร่ง ได้ถอดกระบวนการคิด “การเงินเพื่อชุมชน” โดยใช้ “วัด-พระ” เป็นศูนย์กลาง เพื่อแก้ปัญหาปากท้อง สร้างสังคมอยู่ดีมีสุข โดยใช้คำสอนของพระพุทธเจ้าที่ว่า “ธรรม” ที่ทำให้โลกรอดได้คือ “เมตตาธรรม” ที่เปี่ยมไปด้วยจิตที่เมตตากรุณาต่อบุคคลคนอื่นและสัตว์โลก ดังนั้น เมื่อปัญหาของสังคมคือคนส่วนใหญ่ที่เป็นฐานราก หากจะใช้พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเป็นแนวทาง เป็นวิธีการที่จะเกิดการเชื่อมประสานสังคมที่แตกแยก ต้องอาศัยความเมตตา กรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ พระอาจารย์สุบินจึงใช้ขบวนการทางศาสนาเป็นตัวแปร เอาความเป็นพระและเอาความปรารถนาดีมา แล้วเอาพื้นฐานบุญกุศลเป็นกลไกในการขับเคลื่อน ในการก่อตั้ง “กลุ่มสี่จะสะสมทรัพย์” ขึ้นเพื่อแก้ปัญหาความขัดสนและความยากไร้ในชุมชน โดยมองเห็นว่า คนไทยยังคงอยู่ภายใต้อำนาจพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ มีการทำบุญทำทาน ทั้งงานบวช งานแต่ง งานตาย ตลอดงานงานทอดกฐิน ผ้าป่า มีการบริจาคกันตลอด แต่ยามที่คนขัดสน ความยากจนกำลังรุกรานมาตามลำดับกลับไม่มีใครช่วยเหลือใคร เพราะปัจจุบันหลักธรรมะกำลังเสื่อมลง แม้แต่พี่น้องที่ต้องจนเจือช่วยเหลือนักก็พึ่งพากันไม่ได้ หรือความเป็นคนในชุมชนก็พึ่งพากันไม่ได้ ในยามเดือดร้อน ป่วยไข้ อุบัติเหตุ นี่เป็นความเสื่อมทางสังคม จึงคิดว่าหากมี “ทุน” มาช่วยกันในยามเดือดร้อนก็จะช่วยแก้ปัญหาได้

โดยท่านมองว่า ความยากจนเป็นทุกข์ในโลกและรุกรานคนจนมากขึ้น ดังนั้น หากจะแก้ปัญหาความขัดสนยากจนให้เขาด้วยการหาเงินหาทองไปให้ ก็คงไม่ใช่แน่นอน เขาต้องใช้ทุนรอนของเขาเอง เพราะตนต้องเป็นที่พึ่งแห่งตน โดยปกติคนเราทุกคนต้องการหายใจเอง ไม่ต้องการให้อาอกซิเจนมาเสียบให้ หรือถามว่า เราจะทานข้าวเองหรือเอาสลึงก็มาฉีดยาให้ เดินเองหรือต้องการนั่งรถเข็น ถ้าให้เลือก ทุกคนก็เลือกเอาหนทางที่พึ่งพาตนเอง เมื่อทุกคนบอกว่าตนเป็นที่พึ่งของตนระดับหนึ่ง ก็ต้องลุกขึ้นมาช่วยตัวเอง ครอบครัวยุวมชน สังคม รวมถึงประเทศเราเอง การแก้ปัญหาต้องเริ่มจากพื้นฐานของเราก่อน เมื่อมีทุนน้อย ก็ค่อยๆ ใช้วิธีการเจือจางจากความฟุ่มเฟือย จากการกินเหล้า เล่นการพนัน ซึ่งเป็นสาเหตุที่ทำให้เขายากจน ขัดสน จึงขอแบ่งเศษจากที่เขาใช้อย่างฟุ่มเฟือย เอาทุนส่วนนี้มาสัก ๑๐ บาท ไม่เกิน ๑๐๐ บาท ต่อเดือน มาทดลองเรียนรู้ จากนั้น กระบวนการเริ่มจากคนที่เข้าวัดทุกวันพระ ก็เทศน์ให้เขาฟัง เริ่มจากคนเหล่านี้ซึ่งเป็นคนใจบุญก่อน มีคนเห็นด้วยในวันแรกจำนวนเท่าไร ก็ให้เขาร่วมกันสะสมเงิน

พระอาจารย์สุบินเล่าว่า “เงิน” จะช่วยแก้ปัญหาชนชั้นวรรณะ ความขัดแย้ง ความแตกแยก ต่างคนต่างอยู่ได้ระดับหนึ่ง ซึ่งกลไกเหล่านี้จะเป็นช่องทางที่ทำให้เกิดขบวนการพึ่งพากันได้ ดังนั้นเราในฐานะที่เป็นพระ จะชักชวนให้คนทำบุญ เพียงแต่สร้างวัดอย่างเดี๋ยวกองไม่ใช่ วัดสวย วัดงาม วัดดี วัดมีเครื่องอำนวยความสะดวกทุกอย่าง แต่คนรอบวัดอยู่ไม่ได้ อยู่ไม่ดี อยู่ไม่รอด วัดนั้นจะมีความสุขได้อย่างไร จึงต้องหันย้อนกลับไปสู่สังคม คนที่ใส่บาตร คนที่ดูแลวัด หากเขากำลังจะถูกยึดที่ ยึดบ้าน ไม่มีทุนรอนประกอบอาชีพ เขาจะอยู่อย่างไร นี่คือนโยบายที่เราเห็นและกำลังเป็นปัญหาอยู่ จึงบอกกับคนที่เข้าวัดว่าต่อไปเราต้องแผ่เมตตาด้วยการสงเคราะห์กันเอื้อเออาบุญมารวมกัน โดยการเงินทุนมารวมกัน ให้คนที่เดือดร้อน ป่วยไข้ มีภาระหนี้สินนอกระบบ ไม่มีเงินส่งลูกเรียนหนังสือ ก็ให้ยืมกันก่อน ส่วนใครจำเป็นมากจำเป็นน้อย ก็ผลัดกันไป ก็ปล่อยให้เงินก้อนนี้หมุนไป เพื่อแก้ปัญหาความยากจน ขัดสน ผลกำไรที่เกิดขึ้นจากเงินของเขาเอง เอามาจัดสรรเป็นปันผล เป็นสวัสดิการของเขากันเอง นี่คือนโยบายของสังฆะสมถะเพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิต จังหวัดตราด กว่า ๓๐ ปี มีสมาชิกเกือบ ๖ หมื่นราย มีวงเงิน ๑,๐๐๐ ล้านบาท สะท้อนศักยภาพจากที่ไม่เคยอ้อม ไม่เคยจัดการ ไม่เคยบริหาร ไม่มีสวัสดิการ ไม่เคยพึ่งพาตัวเองก็สามารถพึ่งพาตัวเองมากขึ้น เป็นนักรกจัดการมากขึ้น จากคนที่ถูกยึดที่ จากคนที่ไม่มีที่อยู่ ไม่มีสวัสดิการของตัวเอง คนที่ป่วยไข้ไม่มีเงินรักษา ไม่ต้องขายที่ขายทาง อาจจะไปฝากไว้กับกลุ่ม เมื่อลูกหลานมีเงินก็มาไถ่ถอนออกไป ก็ค่อยๆ พัฒนาให้เขามีที่อยู่อาศัย คนที่ป่วยไข้ ก็จนเจือรึกษาดูแล “เรามองเห็นสวัสดิการของเพื่อนมนุษย์เป็นเรื่องจำเป็น เราแค่ชี้ทางให้เขา ทุนไม่ใช่ตัวหลักในการทำเงินเพื่อเงิน อาตมามองว่าการทำเงินที่ไม่ใช่หวังกำไรที่เงิน แต่หวังกำไรคือสังคมเป็นสุข สังคมสามัคคี สังคมจนเจือ เอื้อเพื่อ เอื้อแก่ ทำให้สังคมมีความปรารถนาดีที่จะช่วยส่วนตัว ส่วนรวม ทั้งวันนี้และวันหน้า”^{๒๖}

ฉะนั้น ความขัดสนทำให้ฐานรากขาดโอกาสหลายๆ อย่าง หลายๆ ด้าน “การเงินชุมชน” จึงเป็นตัวที่ทำให้เขาลุกขึ้นมาพึ่งพาตนเอง เพื่อจุดประกายให้คนที่มั่งคั่งแข็งแรง ที่มีความปรารถนาดีต่อเพื่อนมนุษย์ ทำสิ่งที่ดีแก่ตัวเองและสังคมนี้คือบทบาทของพระ-วัดในโลกยุคโลกาภิวัตน์ แม้ยุคสมัยจะเปลี่ยนไปแต่วัดก็ยังเป็นศูนย์กลางของชุมชน トラบไตที่แก่นของคุณธรรม เมตตาธรรม ยิ่งล้ำจุนโลก

๑. ฐานความคิดความหมาย : กลุ่มสังฆะสมถะเพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิต

^{๒๖} พระอาจารย์ สุบิน ปณีโต. ๒๕๕๖. เอกสารประกอบการอบรมการจัดตั้งกลุ่มสังฆะสมถะเพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิต. ตราด: วัดไผ่ล้อม อำเภอเมือง. (โรเนียว)

ชื่อของกลุ่ม “สัจจะสะสมทรัพย์ เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิต” นั้น เป็นการปรับประยุกต์เอาธรรมะเข้ามา จากชื่อของกลุ่มของครูชบ ที่ว่า “กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ ครบวงจรชีวิต” ความต่างอยู่ที่พระสุบินเห็นว่า คำว่า “ออม” เวลาไปชี้แจงแก่ชาวบ้าน จะเอาธรรมะ สอดแทรกได้ยาก แต่ถ้าใช้คำว่า “สะสม” แล้ว สามารถยกตัวอย่างจากแมลงผึ้งบ้าง หรือมดปลวกบ้างที่ค่อยๆ สะสมน้ำหวานจากดอกไม้จนได้เป็นรังใหญ่ หรือมดปลวกที่ค่อยๆ คาบดินที่ละน้อย มาสร้างเป็นจอมปลวกได้ และยังไปสอดคล้องกับหลักที่ว่า “อย่าหมิ่นเงินน้อย อย่างนอนคอยโชคความ” หรือ “น้ำในโอ่งหรือยาหยอดตาในขวด หยดลงทีละนิด ก็หมดได้” เป็นต้น

ส่วนธรรมะในเรื่อง “สัจจะ” ในหลักธรรมได้กล่าวถึงคำ “สัจจะ” คือ ความจริง และเป็นความจริงที่ “ใจ” ที่มีต่อตนเอง ต่อผู้อื่น ไม่ว่าจะต่อหน้าหรือลับหลัง นับว่าเป็นธรรมพื้นฐานของความเป็น “มนุษย์” คำทำนองที่ว่า “ทรัพย์” นั้น โดยความเข้าใจทั่วไป ทรัพย์ คือ วัตถุสิ่งของที่มีมูลค่าเป็นเงิน แต่ “ทรัพย์” ซึ่งมีรากศัพท์มาจากภาษาบาลี มีความหมายว่า “เครื่องปลื้มใจ” ดังจะเห็นได้ว่า บางคนยอมทำงานบางอย่างก็เพื่อให้ผู้อื่นยกย่องสรรเสริญ บางคนเสียสละแม่จะทำแบบปิดทองหลังพระ ก็เพราะมีความอิจฉาจากการให้ เป็นต้น ดังนั้น การสะสมทรัพย์ นั้น จึงมิใช่การสะสม “เงิน” แต่เพียงอย่างเดียว แต่เป็นการสะสมความภาคภูมิใจ สะสมบุญ สะสมความดีงาม เป็นต้นในส่วนคำว่า “เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิต” นั้น มีเจตนามุ่งให้เห็นเป้าหมายของกลุ่มว่า กลุ่มที่ตั้งขึ้นมามุ่งเน้นการพัฒนาคุณธรรมเป็นหลัก โดยมี “เงิน” เป็นเครื่องมือ จึงเป็นคุณธรรมที่กินได้ ไม่แยกส่วนจนทำให้เกิดช่องว่าง ซึ่งมีผลให้ในปัจจุบันคนในสังคมเริ่มตั้งข้อสงสัยว่า “ทำดีได้ดีมีที่ไหน ทำชั่วได้ดีมีถมไป” แต่กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ นั้น เมื่อมีการทำดีแล้ว กลุ่มจะไม่ทอดทิ้งจะช่วยเหลืออ้อมๆ กัน จะให้โอกาสแก่คนทุกคน นอกจากนี้ ยังเป็นคุณธรรมที่กินได้ตั้งแต่ “ในครรภ์มารดา ถึงเชิงตะกอน” คือครบวงจรชีวิต จากวิธีการจัดสวัสดิการของกลุ่มนั่นเอง

ดังนั้น คนแก่ที่ไม่สามารถหาเลี้ยงชีพได้แล้ว ไม่มีญาติพี่น้องแล้ว ก็สามารถจะอยู่ในกลุ่มได้โดยอาศัยเงินปันผลที่ได้ตอนสิ้นปี สะสมกลับเข้าไปในกลุ่มอีกได้ และคนแก่คนนั้น ก็ยังได้รับการดูแลจากกลุ่มเมื่อเจ็บป่วยก็มีคำรักษาพยาบาล จนถึงวันตาย ก็มีคนที่คอยช่วยเหลือนั่นเอง

โดยกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ มีจุดประสงค์หลัก ๓ ข้อ คือ

๑) พัฒนาคณะให้มีคุณธรรม และยอมรับการปกครองระบบประชาธิปไตยโดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

๒) พัฒนาจิต เศรษฐกิจ สังคม การเมือง การศึกษา วัฒนธรรมไทย และสิ่งแวดล้อม เน้นการทำงานพื้นฐานอาชีพ เพื่อความมั่นคงของสังคมไทยในชนบท

และ ๓) พัฒนาคณะให้มีสุขภาพอนามัยสมบูรณ์ ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บทุกชนิด เน้นอนามัยส่วนบุคคลและอนามัยสิ่งแวดล้อม

๒. ปัจจัยเงื่อนไขความสำเร็จของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิต

๑. พระอาจารย์สุบิน ปณีโต เป็นผู้ก่อตั้งและให้คำปรึกษาอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งแก้ไขปัญหา โดยเฉพาะปัญหาการไม่โป่งใสทางการเงินของกรรมการ ซึ่งการที่เป็นพระสามารถใช้การไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้งต่างๆ ได้ดีกว่า นอกจากนั้น เรื่องการพัฒนาการต่อยอดกลุ่ม ท่านเป็นผู้เสนอแนะ เพราะท่านเข้าใจในธรรมชาติของคนและธรรมชาติของระบบการเงิน

๒. การมีศูนย์การเรียนรู้เป็นศูนย์กลางประสานงาน และมีกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่องสร้างรายได้เพื่อมาเป็นค่าใช้จ่ายของศูนย์ฯ ด้วยตนเอง

๓. มีการพัฒนาแนวความคิดและวิธีการกระทำอย่างต่อเนื่องไม่หยุดนิ่ง
๔. มีการศึกษาเรียนรู้จากหน่วยงานต่างๆ และมีโอกาสแลกเปลี่ยนกับคนอื่น ๆ ตลอดเวลาไม่ปิดกั้นตนเอง
๕. มีจุดยืนในหลักการของตนเอง และ หากมีองค์กรภายนอกมาเสนอให้ดำเนินการที่ไม่สอดคล้องกับจุดยืนก็พร้อมที่จะปฏิเสธ
๖. มีแกนนำหลายระดับได้แก่ แกนนำที่เป็นที่ปรึกษา แกนนำที่เป็นฝ่ายสนับสนุนกิจกรรม แกนนำในชุมชน
๗. มีการขอความร่วมมือกับองค์กรของรัฐและเอกชน โดยไม่ปิดกั้น

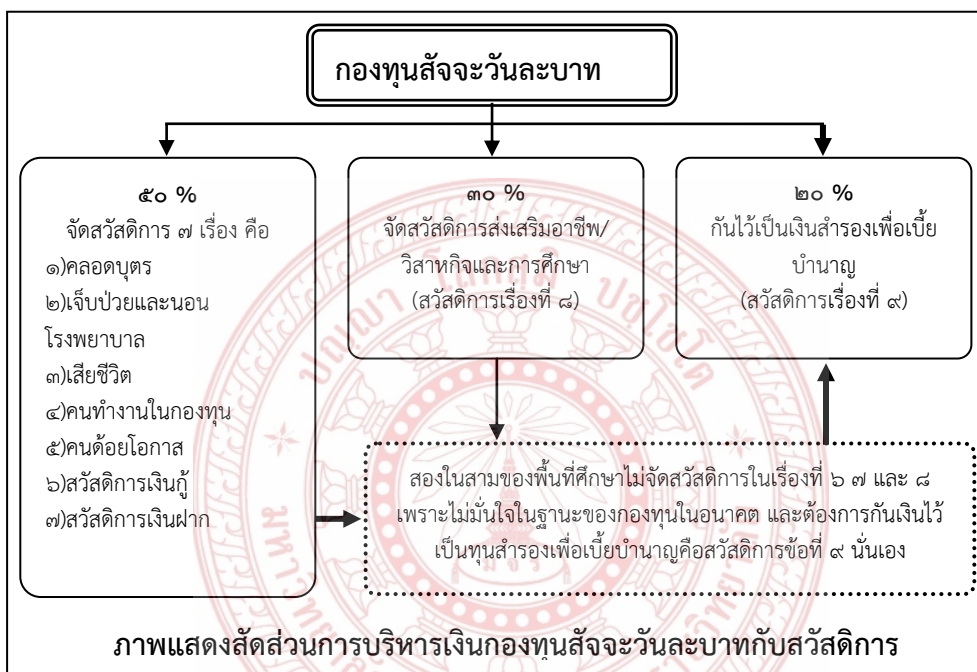
๓. กองทุนสวัสดิการเครือข่ายกลุ่มสี่จะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิต

กองทุนสวัสดิการเครือข่ายกลุ่มสี่จะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิต จังหวัดตราด มีความแตกต่างกับเครือข่ายสวัสดิการชุมชนทั่วไป เพราะกองทุนสวัสดิการพื้นที่จังหวัดตราด จะผูกติดกับกลุ่มสี่จะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิตในทุกพื้นที่ของจังหวัดตราด ที่สำคัญคือกลุ่มสี่จะสะสมทรัพย์ในทุกพื้นที่ได้รับการริเริ่มในการจัดตั้งโดยพระอาจารย์สุบิน ปณีโต โดยใช้หลักธรรมเป็นแกนสำคัญในการดำเนินงาน จนมีการกล่าวกันว่า การดำเนินงานของกลุ่มสี่จะสะสมทรัพย์ในจังหวัดตราด จะใช้หลัก “เงินต่อคุณธรรม” มากกว่า การใช้หลัก “เงินต่อเงิน จากการสัมภาษณ์เชิงลึกพบว่า ปัจจุบันมีกลุ่มสี่จะสะสมทรัพย์ในจังหวัดตราดที่จัดตั้งขึ้นตามแนวคิดดังกล่าว ๑๖๓ กลุ่ม ใน ๕ อำเภอ (ยกเว้นเพียงอำเภอเกาะกูดและอำเภอเกาะช้างเท่านั้น)

กรณีกองทุนสวัสดิการเครือข่ายกลุ่มสี่จะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิต จังหวัดตราด จะไม่ใช่แนวคิดการจัดตั้งกองทุนสี่จะวันละบาทเป็นกลุ่ม หรือแม้การจัดตั้งเป็นเครือข่ายสวัสดิการชุมชนระดับตำบล พระอาจารย์สุบินไม่เห็นด้วยกับแนวทางดังกล่าว ด้วยความเชื่อที่ว่า กรรมการในระดับตำบลไม่รู้จักสมาชิกในระดับหมู่บ้านดีพอ ดังนั้น สี่จะวันละบาท ซึ่งที่นั่นเรียกว่า “ออมบุญวันละบาท” จะเป็นเพียงกิจกรรมหนึ่งของกลุ่มสี่จะสะสมทรัพย์ในระดับหมู่บ้านเท่านั้น แนวคิดการออมบุญวันละบาทของพระอาจารย์สุบิน ไม่ได้เน้นการจ่ายสวัสดิการให้รายบุคคลได้รับมากๆ แต่เน้นการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ได้จำนวนมากมากกว่า ส่วนการบริหารจัดการเครือข่ายกลุ่มสี่จะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิต และกองทุนสวัสดิการ ทั่วทั้งจังหวัดนั้น จะมีคณะกรรมการอุดมการณ์ ๗ ท่าน ซึ่งมีพระอาจารย์ สุบิน ปณีโต เป็นประธานคอยทำหน้าที่ให้แนวทาง และให้คำแนะนำกลยุทธ์การพัฒนาเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับเครือข่าย รวมทั้งการร่วมช่วยแก้ปัญหาต่างๆ ให้กับเครือข่ายอีกด้วย

๔. ตัวอย่างการจัดสวัสดิการชุมชน จาก “กองทุนสัจจะวันละบาท”

ระบบสวัสดิการชุมชนภายใต้การดำเนินงานของเครือข่ายสวัสดิการชุมชน หรือที่ชาวบ้านทั่วไปรู้จักกันในนาม “กองทุนสัจจะวันละบาท” เป็นการดำเนินงานจัดสวัสดิการของภาคประชาชนที่คำนึงถึงประชาชนที่อยู่นอกระบบและเข้าไม่ถึงสวัสดิการของรัฐ เช่น แรงงานนอกระบบ เกษตรกร เป็นต้นโดยมีการจัดสวัสดิการ ๙ เรื่องคือ ๑) คลอดบุตร ๒) เจ็บป่วยนอนโรงพยาบาล ๓) เสียชีวิต ๔) คนทำงานให้กองทุน ๕) คนด้อยโอกาส ๖) สวัสดิการเงินกู้ ๗) สวัสดิการเงินฝาก ๘) พุนยืมส่งเสริมอาชีพและการศึกษา ๙) เบี้ยบ้านานูซึ่งนับเป็นนวัตกรรมในการพัฒนาคนและสังคม ที่เริ่มดำเนินการในปี ๒๕๔๗ โดย ครูชบ ยอดแก้ว^{๒๗}

แม้ว่าเครือข่ายจะมีระบบการจัดตั้งที่ดีคือตั้งแต่ระดับหมู่บ้าน ตำบล จนถึงระดับจังหวัดแต่ด้วยต้องการให้มีประชาชนสมัครเป็นสมาชิกกันมากๆ ครอบคลุมพื้นที่ทั้งจังหวัด ส่งผลให้เครือข่ายมีจำนวนสมาชิกเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วซึ่งอาจส่งผลให้ทัศนคติของประชาชนที่สมัครเข้ามาเป็นสมาชิกเพียงเพื่อต้องการรับสวัสดิการเป็นหลัก อาจเข้าทำนองเข้ามาเพื่อ “รับ” มากกว่าเข้ามาเพื่อ “ให้” ส่งผลให้เงินกองทุนร้อยละ ๕๐ ถูกจ่ายผ่านสวัสดิการเรื่องต่างๆ หมดทุกเดือน อาจกระทบต่อความมั่นคงของเครือข่ายฯ ได้ รวมทั้งยังไม่พบแนวคิดใหม่ในการหารายได้เข้าสู่กองทุนของเครือข่าย โดยส่วนใหญ่เงินกองทุนคงเหลือถูกนำไปฝากสถาบันการเงินต่างๆ หรือองค์กรการเงินชุมชนในพื้นที่เพื่อรับดอกเบี้ยและได้รับเงินสมทบจากรัฐบาลผ่านโครงการสนับสนุนการจัดสวัสดิการชุมชน (โครงการสมทบเงิน ๑:๑) เป็นการพึ่งพาความช่วยเหลือจากภายนอก อาจส่งผลต่อความยั่งยืนของเงินกองทุนของเครือข่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแก้ปัญหาความยั่งยืนของกองทุนสัจจะวันละบาท เมื่อครบกำหนดการจ่ายเบี้ยบ้านานูให้กับสมาชิก ดังผลการศึกษาของ วรเวศม์ สุวรรณระดา(๒๕๕๐)^{๒๘} พบว่าในช่วงเวลาเพียง ๕ ปี

^{๒๗} ชบ ยอดแก้ว. ๒๕๔๙. กระบวนการนโยบายสาธารณะ กรณีโครงการสัจจะลดรายจ่ายวันละ ๑ บาทเพื่อทำสวัสดิการภาคประชาชน. สงขลา. (โรเนียว)

^{๒๘} วรเวศม์ สุวรรณระดา, กองทุนสวัสดิการภาคประชาชนจังหวัดสงขลา, รายงานฉบับสมบูรณ์, ๒๕๕๐.

หลัง ปี ๒๕๖๕ ที่เครือข่ายสวัสดิการชุมชนเริ่มจ่ายเบี้ยบำนาญให้สมาชิก แต่ละเครือข่ายจะมีภาระหนี้คิดเป็นมูลค่าปัจจุบันสูงถึง ๔,๐๐๐-๑๒,๐๐๐ ต่อสมาชิก ๑ คน ขึ้นกับโครงสร้างอายุของสมาชิกของแต่ละเครือข่าย

นอกจากนี้งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของกลุ่มที่จัดตั้งขึ้นเอง (self-help group) ในระดับชุมชนให้เกิดความยั่งยืน สรุปลงว่าปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญที่ทำให้กลุ่มเกิดความยั่งยืนคือการพึ่งพาตนเอง (self-sufficiency) ของกลุ่มที่ชุมชนจัดตั้งขึ้นรวมถึงความสามารถในการบริหารจัดการอย่างเป็นอิสระ และการบริหารงานอย่างมีอาชีพและโปร่งใส โดยได้รับการสนับสนุนด้านความรู้และวิชาการจากภาครัฐ ซึ่งสอดคล้องกับ Wilaitat Worakul (๒๐๐๖)^{๒๙} ที่พบว่าปัจจัยที่สำคัญที่ส่งผลให้การจัดการองค์การการเงินชุมชนที่จัดตั้งโดยชุมชนประสบความสำเร็จประกอบด้วยความคิดริเริ่มจัดการด้วยตัวชุมชนเอง (self-initiation and self-reliance) การมีส่วนร่วมของสมาชิกในการบริหารจัดการและการปรับปรุงระบบการจัดการอย่างต่อเนื่องด้วยการเรียนรู้จากบทเรียนที่ผ่านมา โดยเป็นผลมาจาก

๑) เครือข่ายสวัสดิการชุมชน ควรวางยุทธศาสตร์พึ่งพาตนเองเป็นหลัก มากกว่าการพึ่งพารัฐบาล เช่น โครงการสมทบเงิน ๑:๑ นั้น เป็นนโยบายของรัฐบาลหนึ่งของพรรคการเมืองหนึ่ง เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลผู้บริหารมาจากอีกพรรคการเมืองหนึ่ง นโยบายดังกล่าวอาจขาดความต่อเนื่องได้ นอกจากนี้ โครงการดังกล่าวรัฐบาลใช้เงินงบประมาณแผ่นดินไปดำเนินการ ซึ่งงบประมาณแผ่นดินควรจะถูกนำไปใช้ในการพัฒนาประเทศผ่านกระทรวง หน่วยงาน องค์กรต่างๆ เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนโดยรวม แต่กลับถูกนำไปใช้ผ่านโครงการส่งเสริมสวัสดิการภาคประชาชน ซึ่งจะยังประโยชน์ให้กับสมาชิกเครือข่ายสวัสดิการชุมชนเพียงกลุ่มเดียวเป็นหลัก ประเด็นนี้อาจถูกสังคมหยิบมาวิพากษ์วิจารณ์ทางลบในทำนองเลือกปฏิบัติได้ แต่หากแปลงงบประมาณไปสู่โครงการอีกลักษณะหนึ่ง เช่น โครงการแนวจัดการความรู้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นโครงการที่รัฐบาลควรสนับสนุน เพื่อเติมพลังให้กับแกนนำองค์กรการเงินชุมชน ในการนำพาเครือข่ายสวัสดิการชุมชนไปสู่ความยั่งยืน ซึ่งสามารถลดเงินงบประมาณลงได้อีกมาก ปัญหาการถูกตั้งคำถามจากสังคมทำนองการเลือกปฏิบัติก็จะไม่มี

๒) กรรมการเครือข่าย ควรรณรงค์อย่างจริงจังเพื่อให้ความรู้ที่ถูกต้องแก่สมาชิกหรือบุคคลทั่วไปที่ยังไม่ตัดสินใจเข้าเป็นสมาชิกในประเด็นการพัฒนาคนโดยอาศัยกองทุนสัจจะลดรายจ่ายวันละ ๑ บาท ทำสวัสดิการภาคประชาชนเป็นเครื่องมือเพื่อพัฒนาคนให้เป็นคนดีและมีปัญญา ตามแนวทางการพัฒนา “ทุนคน” ของครูชบ เพื่อให้สมาชิกเข้ามาเพื่อ “ให้” มากกว่าเข้ามาเพื่อ “รับ”

๓) การแก้ปัญหาความยั่งยืนของกองทุนสัจจะวันละบาทเมื่อครบกำหนดการจ่ายเบี้ยบำนาญ มีได้หลากหลายแนวทาง และหลากหลายวิธีปฏิบัติ กรรมการเครือข่ายอาจใช้วิธีง่ายๆ โดยการทบทวนการจ่ายสวัสดิการในบางรายการ เช่น เงินสวัสดิการตาย หรือค่าทำศพให้กับสมาชิกที่เสียชีวิต เช่น เครือข่ายสวัสดิการชุมชนท่าข้าม หรือการงดจ่ายสวัสดิการ เรื่องที่ ๖, ๗ และ ๘ ว่าด้วยสวัสดิการเงินกู้ สวัสดิการเงินฝาก และทุนยืมส่งเสริมอาชีพ/การศึกษา ตามลำดับ และนำเงินที่ประหยัดได้ไปสมทบกับกองทุน ๒๐% ที่กันไว้จ่ายเป็นเบี้ยบำนาญ เมื่อสมาชิกมีอายุครบ ๖๐ ปี และเป็นสมาชิกมาแล้ว ๑๕ ปีขึ้นไป ซึ่งการแก้ปัญหาความกังวลเรื่องความยั่งยืนของเครือข่ายสวัสดิการชุมชนด้วยวิธีดังกล่าวถือเป็นวิธีการ

^{๒๙} Wilaitat Worakul. Community-Based Microfinance: An Empowering approach towards poverty alleviation and community self-reliance. UNDP (United Nations Development Programme) Thailand. Bangkok: Keen Publishing. 2006.

แก้ปัญหาที่อยู่บนพื้นฐานของการยอมรับความจริง โดยมองปัญหาจากภายในเครือข่ายของตัวเอง ในประเด็นระเบียบการจ่ายสวัสดิการที่อาจขาดฐานความรู้ เมื่อปรับเปลี่ยนแก้ไขแล้ว ฐานะทางการเงินของกองทุนน่าจะมีคามมั่นคงมากขึ้น อันเป็นแนวทางการแก้ปัญหาที่เครือข่ายต่างๆ ที่ประสบปัญหาแบบเดียวกันนำไปลองปฏิบัติในพื้นที่ของตนเองได้

๔) วิธีการเติมเงินเข้าสู่กองทุนสวัสดิการนอกเหนือจากเงิน ๓๖๕ บาทต่อปี ที่สมาชิกแต่ละคนต้องจ่าย บวกกับเงินอุดหนุนจาก อบต. ที่มากบ้าง น้อยบ้าง แล้วแต่กำลังเงิน และการให้ความสำคัญของผู้บริหารท้องถิ่นต่อบทบาทของเครือข่ายสวัสดิการชุมชนในการทำระบบสวัสดิการชุมชน อาจทำได้ด้วยการขยายฐานรายรับ ซึ่งมีแนวทางที่หลากหลายที่กรรมการเครือข่ายฯ อาจจะไปปรับใช้ เช่น

๔.๑) ร่วมกับกลุ่มออมทรัพย์ และกองทุนหมู่บ้าน หรือธนาคารหมู่บ้าน จัดตั้งเป็นเครือข่ายองค์กรการเงินชุมชนในพื้นที่ และขอความร่วมมือในการนำเงินกำไรจากการดำเนินงานในแต่ละปี สมทบเข้าสู่กองทุนสวัสดิการชุมชน เช่น เครือข่ายองค์กรการเงินชุมชนตำบลปาล์มพัฒนา อำเภอมะนัง จังหวัดสตูล และเครือข่ายองค์กรการเงินชุมชนตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี การเติมเงินเข้าสู่กองทุนด้วยวิธีนี้ อาจส่งผลให้สมาชิกองค์กรการเงินชุมชนต่างๆ ดังกล่าว ตัดสินใจสมัครเป็นสมาชิกเครือข่ายสวัสดิการชุมชนมากขึ้น ฐานเงินกองทุนก็จะมากขึ้น

๔.๒) การนำเงินสะสมของกองทุน ในส่วนเงินกองทุน ๒๐% ที่สะสมไว้ จ่ายเบี้ยบำนาญให้กับสมาชิกในอนาคต และในส่วนเงินกองทุน ๓๐% คงเหลือจากที่กันไว้ส่งเสริม อาชีพ/การศึกษาของสมาชิก ไปทำประโยชน์ให้เกิดดอกผลอกเงย เช่นการนำเงินไปฝากกลุ่มออมทรัพย์ที่เข้มแข็ง ซึ่งจะให้ผลตอบแทนที่สูงกว่าการนำไปฝากธนาคารพาณิชย์โดยทั่วไป หรือพื้นที่ที่มีความพร้อมก็นำเงินสะสมดังกล่าวไปตั้งเป็นกองทุนให้สมาชิกกู้ยืม โดยคิดดอกเบี้ยเช่นเดียวกับกลุ่มออมทรัพย์โดยทั่วไป เช่นเดียวกับกองทุนสวัสดิการในเครือข่ายกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิต จังหวัดตราด

๔.๓) การนำเงินสะสมของกองทุน ในส่วนเงินกองทุน ๒๐% และในส่วนเงินกองทุน ๓๐% ไปลงทุนในวิสาหกิจชุมชนที่สมาชิก หรือประชาชนในพื้นที่จำเป็นต้องกินต้องใช้ หรือวิสาหกิจชุมชนที่เกี่ยวข้องกับฐานอาชีพของคนในพื้นที่ ซึ่งเป็นการเพิ่มโอกาสในการสร้างผลกำไรและเติมเงินเข้าสู่กองทุนสวัสดิการชุมชน

๖. ตัวแบบในการวิเคราะห์

การดำเนินกิจกรรมกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์พบว่ามีตัวแบบที่น่าศึกษา ๖ ประการคือ

๑. การประสานวิถีคิด ๓ ปรัชญาคือศาสนาชุมชนและครอบครัวเข้าด้วยกัน
๒. การเจาะกลุ่มเป้าหมายที่สำคัญในชุมชนคือ วัด กลุ่มทำบุญซึ่งอนุমানได้ว่าเป็นคนดีของชุมชน และการขยายเครือข่ายพระ
๓. การเรียนรู้จากการลงมือทำทันทีที่กล่าวคือตั้งกลุ่มและให้กู้และออมในวันแรกเลย
๔. การผูกเชื่อมโยงบุญใจและเงินออมเข้าด้วยกันกับสัจจะและกฎเกณฑ์ประชาธิปไตยของกลุ่ม
๕. การปรับสร้างวิถีคิดใหม่ด้วยการให้สวัสดิการแก่ปัจเจกเพื่อให้เกิดเป็นกลุ่มที่แข็งแกร่งฝึกฝนความเสียสละและควบคุมพฤติกรรมสมาชิกร่วมกัน
๖. ระบบ ๕ ปี ๔ รุ่นปีรับสมาชิก

การประสานวิธีคิด ๓ ปรัชญาคือศาสนาชุมชนและครอบครัวเข้าด้วยกัน

เครือข่ายสะสมทรัพย์มีความเป็นมาจากการประสานวิธีคิด ๓ ปรัชญาคือศาสนาชุมชนและครอบครัวเข้าด้วยกันในการพบปะกับชุมชนพระอาจารย์สุบิน ปณีโตพยายามเน้นให้ประชุมชนมองเห็นความสำคัญของการพึ่งพาตนเองและการมีสัจจะโดยการรวมกลุ่มกันและเริ่มทำด้วยตนเองไม่มัวกลัวหรือรอให้มีปัจจัยภายนอกเข้ามาช่วยส่วนการปรับเงินจากสมาชิกที่ไม่ตรงต่อเวลาบัญชีละ ๑๐ บาท หรือ ๒๐ บาทก็เป็นกระบวนการที่ฝึกฝนให้คนมีสัจจะรู้จักรับผิดชอบต่อตัวเองซึ่งจะยังผลให้มีความรับผิดชอบในสังคมโดยที่สุดขณะเดียวกันก็ได้เน้นให้เห็นคุณค่าของความช่วยเหลือเอื้ออาทรร่วมคิดร่วมทำกับคนในชุมชนอันนำไปสู่ความสมัครสมานสามัคคีเพื่อสร้างสรรค์ความน่าอยู่ของชุมชนให้มากขึ้นรวมทั้งยังได้ปลูกฝังให้มีความสัมพันธ์ภายในครอบครัวมีมากขึ้นด้วยการแสดงให้เห็นว่าทุกคนในครอบครัวล้วนมีศักยภาพมีความสามารถที่ช่วยเหลือซึ่งกันละกันได้ลูกๆสามารถช่วยพ่อแม่ได้คนเฒ่าคนแก่ก็สามารถช่วยเหลือครอบครัวได้เพราะทุกคนในครอบครัวมีสิทธิที่จะเป็นสมาชิกกลุ่มได้ออมได้เงินที่ออมนี้จะเป็นฐานให้ครอบครัวได้กู้ยืมมาใช้ยามขาดแคลนเหมือนกับพ่อแม่กู้เงินจากลูกเองทั้งหมดนี้ล้วนเกิดขึ้นจากการได้ปฏิบัติจริงในการทำกิจกรรมของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ร่วมกัน

๒. การเจาะกลุ่มเป้าหมายที่สำคัญในชุมชนช่วยให้การทำงานในระยะต่อไปทำได้สะดวกรวดเร็วขึ้นเพราะกลุ่มเหล่านี้มีศักยภาพในการที่จะขยายงานของตนต่อไปได้หากเขาได้มีความรู้ความเข้าใจและเห็นความสำคัญในกิจกรรมและได้ลงมือทำด้วยตนเองกลุ่มเป้าหมายที่พระสุบิน ปณีโตใช้เป็นเหมือนคานงัดให้กิจกรรมสามารถขยายตัวอย่างรวดเร็วนี้ได้แก่

บทบาทของวัด

พระอาจารย์สุบิน ปณีโตดำเนินการแผ่แพร่ความคิดในการจัดตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ให้แก่ชุมชนต่างๆโดยได้เข้าไปตามวัดของชุมชนเหล่านั้นในวันพระหรือวันที่ชาวบ้านในชุมชนนั้นมาทำบุญร่วมกันที่วัดเป็นจำนวนมากแล้วขออนุญาตเจ้าอาวาสเพื่อบรรยายให้ชาวบ้านฟังในระหว่างที่สวดแทรกหลักธรรมต่างๆในพระพุทธศาสนาเข้าไปด้วยการใช้วัดเป็นฐานดำเนินกิจกรรมเช่นนี้ได้ช่วยฟื้นฟูหรือเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนให้มีความแน่นแฟ้นขึ้นมาเป็นอย่างมากเพราะทำให้วัดได้มีโอกาสเกื้อกูลตอบแทนแก่ชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้นนอกเหนือจากเดิมที่เคยให้ธรรมต่างๆในการดำเนินชีวิตนอกจากนี้พระบางรูปยังได้ช่วยเป็นพี่เลี้ยงแก่กลุ่มในหลายด้านเช่นการทำบัญชีการเขียนใบสัญญาขณะเดียวกันด้วยความที่วัดเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ประกอบกันบนศาลาวัดที่ชาวบ้านทำกิจกรรมร่วมกันนั้นจะมีพระประธานและพระภิกษุประจำอยู่เสมอคนในชุมชนเลยให้ความเคารพยำเกรงต่อสถานที่ที่มีความเชื่อมั่นต่อกระบวนการทำงานของกลุ่มว่าจะไม่มีการทุจริตในขณะเดียวกันกรรมการกลุ่มที่ปฏิบัติหน้าที่ก็จะไม่กล้าทำการทุจริตนอกจากนี้การที่วัดเป็นพื้นที่สาธารณะของชุมชนซึ่งเปิดกว้างให้ผู้คนสามารถเข้าออกได้ตลอดเวลาทำให้กิจกรรมกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ที่กระทำขึ้นในวัดเป็นกิจกรรมที่เปิดกว้างต่อการตรวจสอบด้วยสมาชิกจะสามารถมองเห็นกระบวนการได้ตลอดเวลา

บทบาทกลุ่มทำบุญซึ่งอนุমানได้ว่าคนดีในชุมชน

กลุ่มคนที่มาทำบุญที่วัดจะเป็นกลุ่มที่ได้รับข้อมูลที่ถ่ายทอดจากพระอาจารย์สุบิน ปณีโต เป็นกลุ่มในชุมชนคนกลุ่มนี้เป็นที่เคารพยกย่องในชุมชนว่ามีศีลธรรมเพราะเข้าวัดทำบุญอยู่เสมอเป็นคน

กลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่เริ่มทำกิจกรรมกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เป็นกลุ่มแรกจึงได้รับการเชื่อถือ จากสมาชิก อื่นๆ ในชุมชนและเมื่อสมาชิกชุดที่เริ่มก่อตั้งนี้ได้ถ่ายทอดประสบการณ์ในการดำเนินกิจกรรมให้เพื่อน บ้านเห็นถึงคุณประโยชน์ที่รับจากการเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มก็จะทำให้คนในชุมชนมีโอกาสเข้าร่วม ได้มากขึ้นกลุ่มคนดีในชุมชนที่เป็นผู้เริ่มก่อตั้งกลุ่มนั้นจะมีส่วนหนึ่งได้รับการคัดเลือกจากสมาชิกในเป็น กรรมการของกลุ่มจะพบว่าในปีต่อๆ มาเมื่อหมดวาระลงกรรมการส่วนใหญ่ก็จะได้รับการเลือกตั้งเข้ามา ให้เป็นกรรมการต่ออีกเสมออันเป็นกระบวนการที่ต่อยอดให้เห็นถึงความเชื่อมั่นไว้วางใจของคนใน ชุมชนที่มีต่อกรรมการเหล่านั้นให้ทำหน้าที่ผู้นำของคนหรือทำหน้าที่แทนตนเองเป็นผู้นำที่เกิดขึ้นตาม ธรรมชาติอันเกิดจากกระบวนการของกลุ่มเป็นกลไกในการคัดเลือกเวลาตั้งกรรมการขึ้นมาแล้วเขา จะพยายามเลือกคนที่ดีที่สุด มีสะอาดใจบริสุทธิ์เข้ามาบริหารการเงินในขณะเดียวกันด้วยเนื้องานที่ ขยายตัวเพิ่มขึ้นในแต่ละปีก็ได้ทำให้มีการดูแลอย่างใกล้ชิดเป็นพิเศษให้ทุกกลุ่มปีหนึ่งไปร้อยละแห่ง กลุ่มตั้งใหม่จะต้องไปเป็นพี่เลี้ยงสามสี่ครั้งในช่วงแรกๆ นับเป็นภารกิจที่ค่อนข้างหนักสำหรับคนคน เดียว พระสุบินจึงได้พยายามถ่ายทอดความคิดในการจัดตั้งกลุ่มนี้ไปสู่พระรูปอื่นๆ ทั้งภายในจังหวัด ใกล้เคียงเพื่อให้ทำหน้าที่เผยแพร่กิจกรรมนี้สู่ชุมชนให้ได้มากขึ้นการขยายเครือข่ายพระเช่นนี้ทำให้มี วิทยุหลายรูปเข้ามารับหน้าที่นี้ในหลายจังหวัดเช่นจันทบุรี เชียงราย อยุธยา ฯลฯ ในขณะเดียวกันพระที่ ประจำอยู่ตามวัดต่างๆ ที่พระอาจารย์สุบิน ปณิโตออกไปเพื่อแพร่ก็ให้ความสนใจและกิจกรรมในฐานะ เป็นพี่เลี้ยงให้แก่กลุ่มได้เป็นอย่างดีและเป็นหลักให้แก่การดำเนินกิจกรรมของแต่ละกลุ่มได้

๓. การเรียนรู้จากการลงมือทำทันทีที่กล่าวคือตั้งกลุ่มแล้วให้กู้และออมในวันแรกเลย

วันแรกที่เริ่มก่อตั้งกลุ่มแต่ละกลุ่มนั้นหลังจากพระสุบิน ปณิโต ได้บรรยายเชิญชวนให้ ชาวบ้านเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์แล้วพระอาจารย์สุบิน ปณิโตจะแนะนำให้ชาวบ้าน เริ่มต้นด้วยการออมเงินอย่างต่ำเดือนละ ๑๐ บาทเพื่อให้ชาวบ้านยอมที่จะทดลองออมร่วมกันโดยมี กรรมการส่วนหนึ่งทำหน้าที่รับเงินออมของสมาชิกพร้อมๆ กันนั้นก็มีการออมอีกส่วนหนึ่งทำ หน้าที่ลงชื่อเพื่อกู้เงินเมื่อเสร็จสิ้นกระบวนการออมแล้วก็จะสามารถเปิดให้กู้ได้ทันทีทำให้ชาวบ้าน สามารถมองเห็นประโยชน์ที่ได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรมเพราะในการทำกิจกรรมกลุ่มออมทรัพย์ใน อนาคตสมาชิกไม่สามารถกู้ได้ทันทีที่ต้องนำเงินไม่อมนั้นไปฝากธนาคารเสียก่อนทำให้เกิดปัญหาของ ความเชื่อมั่นของกรรมการเกิดขึ้นได้การให้สมาชิกได้มีการลงมือทำจริงคือออมและกู้ได้ทันทีที่เริ่ม ก่อตั้งกลุ่มเช่นนี้ทำให้ชาวบ้านมองเห็นประโยชน์ที่ได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรมได้อย่างชัดเจนไม่ต้อง รอเหมือนเมื่อก่อนซึ่งจะเกิดความรู้สึกว่าจะไม่ได้รับประโยชน์จากการอมนั้นขณะเดียวกันกรรมการที่ ทำงานก็รู้สึกสบายใจเพราะไม่ต้องเก็บเงินไว้กับตัวเองอันจะนำไปสู่ข้อครหาต่างๆ นานาได้นอกจากนี้ การที่ดำเนินกิจกรรมของกลุ่มให้เสร็จได้ภายในวันเดียวก็ทำให้เกิดความประหยัดค่าใช้จ่ายต่างๆ ลงไป ได้มากกรรมการทำงานได้เดือนละ ๑ วันไม่ต้องรับภาระมากนักนอกจากนี้ยังทำให้ง่ายต่อการจดจำ ของสมาชิกด้วยไม่ทำให้สมาชิกหลงวันหรือมาผิดวัน

๔. การผูกเชื่อมโยงบุญใจและเงินออมเข้าด้วยกันกับสัจจะและเกณฑ์ประชาธิปไตยของกลุ่ม

พระอาจารย์สุบิน ปณิโต ชี้ให้สมาชิกของกลุ่มเห็นว่าหน้าที่คนในชุมชนได้นำเงินนำรวมกัน และให้คนอื่นที่กำลังเดือดร้อนกู้เอาไปใช้ก่อนเป็นการช่วยให้คนเหล่านั้นได้โอกาสในการลืมตาอ้าปาก ขึ้นมาอีกครั้งนับเป็นการทำบุญหรือการสงเคราะห์ที่สำคัญอย่างหนึ่งในการปล่อยให้กู้นี้จะให้กู้แก่ สามารถสมาชิกที่กำลังได้รับความเดือดร้อนมากที่สุดด้วยการจัดลำดับที่สองคือคนที่ต้องรับภาระ

ดอกเบียเงินกู้นี้จะให้กู้แก่สมาชิกที่กำลังได้รับความเดือดร้อนมากที่สุดด้วยการจัดลำดับความสำคัญ เรียงด่วนไว้ ๓ กรณีที่จะต้องได้รับเงินกู้ก่อนได้แก่ลำดับแรกคือผู้ป่วยลำดับสองคือคนที่ต้องรับภาระ ดอกเบียเงินกู้ในอัตราต่างๆและลำดับที่สามคือกู้เรื่องการศึกษาเงินที่เหลือจากนี้จะให้กู้แก่สมาชิก ทั่วไปเป็นการฝึกให้สมาชิกมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่เพื่อนร่วมชุมชนเกื้อกูลซึ่งกันและกันใน ขณะเดียวกันการกำหนดวันละช่วงเวลาของกลุ่มจะดำเนินกิจกรรมไว้อย่างชัดเจนเหมือนกันทุกเดือนก็ เป็นการฝึกฝนให้สมาชิกมีความรับผิดชอบต่อนองและต่อกลุ่มเพราะสมาชิกจะต้องนำเงินออกหรือกู้ เงินมาส่งให้กลุ่มตามวันเวลาที่กำหนดเอาไว้มิฉะนั้นจะถูกปรับตามอัตราที่แต่ละกลุ่มได้กำหนด เอาไว้การกำหนดให้สมาชิกมาพบปะกันทุกเดือนยังมีส่วนในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีขึ้นในชุมชน เพราะได้มีการแลกเปลี่ยนสารทุกข์สุขดิบซึ่งกันและกันร่วมส่องมองสภาพปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นใน ชุมชนซึ่งอาจนำไปสู่การร่วมมือแก้ไขปัญหาต่างๆร่วมกันได้

๕. การสร้างวิถีคิดใหม่ด้วยการให้สวัสดิการแก่ปัจเจกเพื่อให้เกิดเป็นกลุ่มที่แข็งแกร่งฝึกฝนความ เสียสละและควบคุมพฤติกรรมสมาชิกร่วมกัน

เมื่อครบรอบปีของการออมกลุ่มจะแบ่งเงินกำไรที่ได้จากดอกเบียเงินกู้ออกเป็นสองส่วน เท่าๆกันส่วนหนึ่งปันผลคืนแก่สมาชิกอีกส่วนหนึ่งจะนำไปใช้เป็นเงินกองทุนสวัสดิการแก่สมาชิกโดย พระอาจารย์สุบิน ปณีโต ได้ชี้ให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญของการมีสวัสดิการและยกตัวอย่างสวัสดิการ รักษาพยาบาลที่ข้าราชการและลูกจ้างในสถานประกอบการได้รับถ้าคนทำงานราชการเขาป่วยเขายังมี ราชการคุ้มครองเบิกค่ารักษาพยาบาลได้คนทำงานอุตสาหกรรมเขาก็มีกฎหมายประกันสังคมใน เบื้องต้นนั้นได้ชี้ไปในเรื่องของการรักษาพยาบาลเป็นใหญ่แต่ก็มีบางกลุ่มที่มีเงินสวัสดิการมากพอได้ เริ่มนำเงินสวัสดิการนี้ไปใช้ในการพัฒนาชุมชนของตนให้น่าอยู่มากขึ้นเช่นกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์บ้าน อ่าวขาม ต.อ่าวใหญ่ อ.เมือง ที่ได้มีมติให้นำเงินสวัสดิการไปใช้ในการปรับปรุงพื้นที่สาธารณะให้เป็น สนามกีฬาเยาวชนโดยไม่ต้องรอเงินงบประมาณขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) แต่อย่างใด หรือ กลุ่มวัดเนินทราย ที่นำเงินบางส่วนไปซื้อเก้าอี้ถวายวัดและใช้เป็นอุปกรณ์ในการทำงานของกลุ่มทุกๆ เดือนด้วย

การจัดระบบสวัสดิการขั้นนี้ เป็นปัจจัยสำคัญที่สำคัญให้กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์สามารถดำรง อยู่ได้ เพราะกองทุนสวัสดิการนี้จะเป็แรงจูงใจให้สมาชิกไม่ลาออกจากกลุ่ม เพราะถ้าลาออกก็จะ ไม่ได้รับการแบ่งเงินสวัสดิการให้ เพราะเป็นเงินกองกลางของกลุ่ม โดยพบว่าสมาชิกกลับมีความ ผูกพันต่อกลุ่มมากขึ้น เพราะต้องพึ่งพาต่อกลุ่มในขณะเดียวกันก็พยายามช่วยกันทำให้เงินกองทุนก้อน นี้โตมากขึ้นเรื่อยๆ เพื่อให้กองทุนนี้สามารถดูแลสมาชิกให้ได้มากที่สุด กลุ่มจึงมีความเข้มแข็งมากขึ้น ตลอดเวลา

ในบางกลุ่มได้พยายามเร่งสร้างให้เงินกองทุนสวัสดิการนี้เติบโตรวดเร็วมากขึ้นโดยการนำ เงินกองทุนสวัสดิการนี้ไปปล่อยให้สมาชิกกู้ในอัตราดอกเบี้ยที่เท่ากับกับดอกเบียเงินกู้ก่อนที่ได้จากการ ออมแต่เมื่อมีดอกเบียกลับมาก็จะนำเข้ามาทบกับกองทุนสวัสดิการทั้งหมดไม่ได้นำไปปันผลให้กลับคือ แก่สมาชิกทำให้เงินกองทุนสวัสดิการนี้สามารถเติบโตได้เร็วขึ้นในขณะเดียวกันกองทุนสวัสดิการนี้เป็น กลไกที่สำคัญในการให้คนส่วนใหญ่ของชุมชนได้ควบคุมพฤติกรรมของคนในชุมชนด้วยเช่นสมาชิกบาง กลุ่มได้สิทธิคำรักษาพยาบาลนอนโรงพยาบาลได้คืนละ ๕๐๐ บาท ถ้าใครสูบบุหรี่เขาจะปรับคืนละ ๑๐๐ บาท ถ้าคุณสูบบุหรี่ที่ ๒ ก็ปรับเพิ่มมากขึ้นอีกถ้าคุณเล่นการพนันก็จะลงโทษอย่างนี้หรือบาง

กลุ่มจะตกลงในที่ประชุมเลยว่าถ้าใครซื้อสิทธิ์ขายเสียไป ๕๐๐ บาท เราจะหยุดจ่ายค่ารักษาพยาบาลมูลค่า ๕๐๐ บาทเลยเพราะคุณได้ตรงนั้นแล้วกลุ่มก็ไม่จำเป็นต้องจ่ายค่ารักษาพยาบาลคุณคนในหมู่บ้านเขาจะรู้กันว่าใครขายเสีย

บทที่ ๓

หลักการและวิธีการส่งเสริมเครือข่ายการจัดสวัสดิการสังคมของพระสงฆ์และ ชุมชนตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

การวิจัยครั้งนี้มุ่งวิเคราะห์หลักการและวิธีการส่งเสริมเครือข่ายการจัดสวัสดิการสังคมของพระสงฆ์และชุมชนตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทยจากพื้นที่ในการวิจัย จำนวน ๕ พื้นที่ ได้แก่ ๑) ภาคกลาง ศึกษาการจัดสวัสดิการสังคมของพระราชวิสุทธิประชนานถ(หลวงพ่อลงกต) วัดพระบาทน้ำพุ จังหวัดลพบุรี ๒)ภาคเหนือ ศึกษาการจัดสวัสดิการสังคมพระครูสุจินนันทกิจ (พระอาราจารย์สมคิด) วัดโป่งคำ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน ๓)ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ศึกษาการจัดสวัสดิการสังคมพระครูอมรชัยคุณ(หลวงตาแช่) วัดสุขัคคณาราม อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา ๔) ภาคใต้ ศึกษาการจัดสวัสดิการสังคมพระครูปลัดวรพล จิตคุโณ วัดควนกาหลง จังหวัดสตูล และ ๕) ภาคเครือข่ายที่ทำงานด้านสวัสดิการสังคม มีความร่วมมือกันระหว่างพระสงฆ์ และภาคประชาชน ได้แก่ กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิตของพระอาจารย์สุบิน ปณีโต วัดไผ่ล้อม จังหวัดตราด ดังนี้

๓.๑ ภาคกลาง ศึกษาการจัดสวัสดิการสังคมของพระราชวิสุทธิประชนานถ(หลวงพ่อลงกต) วัดพระบาทน้ำพุ จังหวัดลพบุรี

วัดพระบาทน้ำพุ วัดแห่งนี้เริ่มต้นรับรักษาและฟักฝังผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยโรคเอดส์ครั้งแรกเมื่อพ.ศ. ๒๕๓๕ และดำเนินการต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ผู้ริเริ่มโครงการคือเจ้าอาวาส พระอาทรประชนานถ การดำเนินการเกี่ยวกับโรคเอดส์มีสองส่วน ส่วนแรกคือรับดูแลรักษาผู้ติดเชื้อ และผู้ป่วยโรคเอดส์ทั่วไปจากทั่วประเทศ ส่วนที่สองคือการรับอุปการะเด็กกำพร้าที่ได้รับผลกระทบโรคเอดส์จากบิดามารดา ทั้งสองส่วนอยู่ในการดูแลของวัดประมาณ ๒,๐๐๐ คน แบ่งเป็นเด็กประมาณ ๑,๓๐๐ คน ในแต่ละเดือนวัดจะมีค่าใช้จ่ายประมาณ ๔ ล้านบาท เป็นค่าใช้จ่ายในส่วนของค่าอาหาร ยารักษาโรค ค่าบริหารจัดการภายในวัด และค่าเผาศพ ปัจจุบันได้รับเงินสนับสนุนจากรัฐบาลไทยเดือนละ ๑๐๐,๐๐๐ บาท ส่วนที่เหลือเป็นการรับบริจาคจากผู้มีจิตศรัทธา ส่วนയാด้านไวรัสเอดส์และอาสาสมัครได้รับการสนับสนุนจากต่างประเทศ

วัตถุประสงค์ทั่วไป

- เพื่อฟื้นฟูบทบาทของพระพุทธศาสนาในการแก้ปัญหาวิกฤติในสังคมไทย
- เพื่อให้พุทธศาสนิกชน ได้แสดงความเมตตาต่อผู้ป่วยที่กำลังจะเสียชีวิต
- เพื่อสร้างภาพลักษณ์ของสังคมที่มีคุณธรรม ให้เป็นแบบอย่างในสังคม
- เพื่อสร้างจิตสำนึกของสังคมให้เกิดเจตคติที่ดีงามต่อผู้ป่วยเอดส์ และตระหนักถึงความต้องการของผู้ป่วยที่กำลังจะเสียชีวิตอย่างทุกข์ทรมาน

วัตถุประสงค์ของการดำเนินงานสังคมสงเคราะห์และสวัสดิการสังคมของวัดพระบาทน้ำพุ

- เพื่อดูแลรักษาผู้ติดเชื้อ และผู้ป่วยโรคเอดส์ทั่วไปจากทั่วประเทศ
- เพื่อการรับอุปการะเด็กกำพร้าที่ได้รับผลกระทบโรคเอดส์จากบิดามารดา
- เพื่อส่งเสริมบทบาทของคณะสงฆ์ในการแก้ไขปัญหาวิกฤติทางสังคม

- เพื่อลดอัตราการติดเชื้อโรคเอดส์ของประชากรไทย
- เพื่อสร้างความมีเมตตาในการอยู่ร่วมกับผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยในสังคมอย่างปกติ
- เพื่อสร้างความตระหนักให้ทุกองค์กรร่วมกันในการแก้ไขปัญหาโรคเอดส์
- เพื่อสร้างแบบอย่างในการแก้ไขปัญหา โดยใช้แนวทางของพระพุทธศาสนา

๑) ตัวอย่างงานด้านสังคมสงเคราะห์

โครงการธรรมรักษนิเวศน์ ๒

โครงการธรรมรักษนิเวศน์ (HOSPICE) เป็นโครงการต้นแบบบ้านพักผู้ป่วยเอดส์ระยะสุดท้าย โดยวิถีทางพุทธในประเทศไทยแห่งแรกที่วัดพระบาทน้ำพุ จ.ลพบุรี โดยมีพระครูอาทรประชานาถ (อลงกต ติกขปัญโญ) เจ้าอาวาสวัดพระบาทน้ำพุเป็นประธานที่ปรึกษาโครงการฯ และเริ่มดำเนินการ ตั้งแต่ เดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๓๕

หลักการและเหตุผล

ปัจจุบันจำนวนผู้ป่วยโรคเอดส์ ที่เข้ารับการรักษาที่วัดพระบาทน้ำพุ ได้เพิ่มมากขึ้นในพื้นที่มีอาคารที่สร้างขึ้นเพื่อรองรับผู้ป่วยไม่สามารถจะขยายได้เนื่องจากพื้นที่จำกัด ทำให้เกิดปัญหาในการให้บริการตามวัตถุประสงค์ที่โครงการได้กำหนดขึ้นและผู้ป่วยไม่สามารถกลับไปอยู่ร่วมกับครอบครัวได้ เพราะสังคมทั่วไปยังไม่เข้าใจเรื่องโรคเอดส์อย่างแท้จริง ทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ขึ้นมากมายทั้งที่บุคคลเหล่านั้นก็เป็นผู้มีความรู้ความสามารถและประสบการณ์เหมือนบุคคลอื่นๆ พระราชาวิสุทธิประชานาถ ได้ตระหนักถึงปัญหา จึงริเริ่มโครงการธรรมรักษนิเวศน์ ๒ ในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ เพื่อรองรับปัญหาดังกล่าว

วัตถุประสงค์

- จัดบ้านพักและให้การดูแลผู้ป่วยขั้นพื้นฐานทั้งทางกายและจิตใจ
- พัฒนารูปแบบการดูแลตนเองและพึ่งตนเองของผู้ป่วยและครอบครัว
- เป็นสถานที่ฝึกอบรม และให้การศึกษาเรื่องโรคเอดส์ รวมทั้งประชาสัมพันธ์
- ก่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจกันเสียสละของคนในชุมชนต่อการมีส่วนร่วม

เป้าหมาย

- มีต้นแบบบ้านพักผู้ป่วยเอดส์ระยะสุดท้ายโดยวิถีทางพุทธที่สมบูรณ์
- คนในสังคมไทยมีเจตคติที่ดีต่อผู้ป่วยเอดส์ รวมถึงการร่วมกันให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ป่วยเอดส์และครอบครัวอย่างมีเมตตาและมนุษยธรรม
- มีบ้านพักผู้ป่วยเอดส์ระยะสุดท้าย เกิดขึ้นในชุมชนต่างๆ โดยความร่วมมือร่วมใจกันเสียสละของคนในชุมชน
- ครอบครัวและคนในสังคมมีความรู้ความเข้าใจเรื่องโรคเอดส์อย่างถูกต้อง
- มีบุคลากรที่ประกอบไปด้วยความรู้ความสามารถในการให้พยาบาลแก่ผู้ป่วย

๒) ตัวอย่างงานด้านสวัสดิการสังคมเชิงพุทธ

โครงการใจฟ้า สำนักงานวัดพระบาทน้ำพุ สาขากรุงเทพฯ

วัตถุประสงค์/ เป้าหมายองค์กร

เพื่อเผยแผ่กิจกรรมทางพุทธศาสนา และเน้นการให้และแบ่งปันแก่ผู้อื่น ตามแนวทางหลวงพ่อลงกต วัดพระบาทน้ำพุ

ลักษณะกิจกรรมขององค์กร

ที่มาองค์กรใจฟ้า ที่ชื่อเสียงของ วัดพระบาทน้ำพุ ในทุกวันนี้ก็กลายเป็นสัญลักษณ์ของที่พึ่งพิงสำหรับผู้ป่วยโรคมุมิคุ้มกันบกพร่อง (HIV) หรือ โรคเอดส์ (AIDS) ได้ ก็เพราะท่านเจ้าคุณอลงกต ดิกขปญโญ ผู้เป็นเจ้าของาวาส ได้ตั้งปณิธานที่จะโอบอุ้มผู้ตกทุกข์ได้ยากในสังคมส่วนที่ความช่วยเหลือยังเข้าไม่ถึง และท่านก็ได้ดำรงซึ่งปณิธานนี้ไว้คงมั่นตลอดมาจนกระทั่งความช่วยเหลือเข้าถึงผู้ป่วยโรคเอดส์จำนวนมาก จากนั้นจะเป็นอีกหนึ่งก้าวสำคัญบนเส้นทางแห่งการให้ของท่านเจ้าคุณอลงกต เมื่อท่านตัดสินใจจัดตั้งชุมชน ‘ใจฟ้า’ ขึ้นเพื่อนำความช่วยเหลือไปยังผู้ทุกข์ยากอื่นๆ โดยไม่จำกัดว่าจะเป็นผู้ป่วยโรคเอดส์หรือไม่ เพราะท่านเชื่อมั่นในพลังแห่งการให้และน้ำใจของผู้คนในสังคม ไม่ว่าปัญหาจะเล็กหรือใหญ่ ‘ชาวใจฟ้า’ ช่วยกันได้ด้วยใจเอื้อเฟื้อ คุณเองก็ร่วมเป็นส่วนหนึ่งของชาวใจฟ้าได้ ขอเพียงแค่มีหัวใจที่พร้อมให้และแบ่งปัน

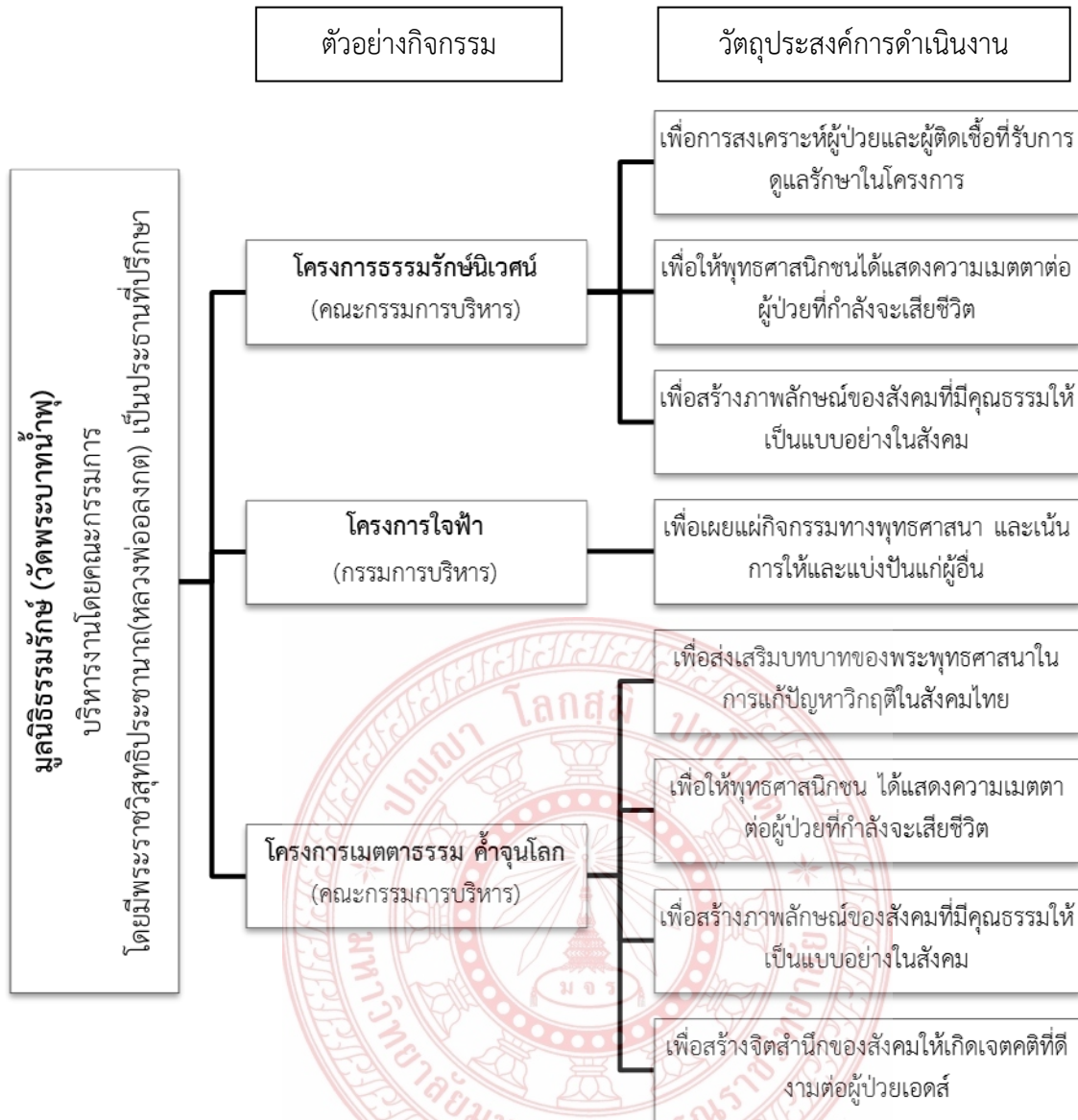
ลักษณะกิจกรรมของใจฟ้า

๑. รับผิดชอบงานเชิงสร้างสรรค์ให้กับองค์กรต่างๆ เพื่อพัฒนาคุณภาพทางอารมณ์ของบุคลากรและสังคมโดยรวม

๒. งานเสวนาธรรมและระดมทุนเพื่อนำค่าใช้จ่ายไปช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยากตามที่ต่างๆ

๓. งานวัดระดมทุน ประกอบด้วยซุ้มเกมส์ต่างๆ เช่น ปาเป้า ช้อนไข่ และซุ้มจำหน่ายสินค้าจากมูลนิธิธรรมรักษ์ วัดพระบาทน้ำพุ ลพบุรี โดยรายได้จะถูกแบ่งออกเป็นค่าดำเนินงานของกลุ่มใจฟ้า ค่าใช้จ่ายในการดูแลผู้ป่วยโรคเอดส์ และกระจายไปสู่ผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนด้านต่างๆ ตามที่ท่านเจ้าคุณอลงกตเห็นสมควรเพื่อส่งเสริมให้บุคคลเหล่านั้นสามารถช่วยเหลือตนเองได้ต่อไปโดยไม่เป็นภาระแก่ครอบครัวและสังคม

๔. งานเบ็ดเตล็ด เช่น ศาสนพิธี การตักบาตร ฟังธรรม อาสาเย็บตุ๊กตาให้น้องผู้ป่วยโรคเอดส์ ได้เล่น หรือเย็บกระเป๋า ถักหมวกถวายพระภิกษุสงฆ์ เป็นอาทิ

สรุป

ตลอดระยะเวลาการแพร่ระบาดของโรคเอดส์หรือ HIV. มีหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนออกมาช่วยยับยั้งการระบาดของโรค และรับรักษาผู้ติดเชื้อหลายแห่ง แต่ที่โดดเด่นและเป็นที่ยอมรับมากที่สุด คือ พระราชวิสุทธิประชาณาถ(หลวงพ่อลงกต) เจ้าอาวาสวัดพระบาทน้ำพุ ผู้ตัดสินใจละทิ้งทางโลกเพื่อศึกษาพระธรรม และหาแนวทางในการเป็นผู้ให้ ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ มีเมตตาธรรมโดยไม่มีเงื่อนไข หลวงพ่อลงกต เป็นผู้ให้การอุปการะช่วยเหลือผู้ป่วยที่ติดเชื้อ HIV.

โครงการช่วยเหลือผู้ป่วยโรคเอดส์ ของหลวงพ่อลงกต เริ่มมาจากการที่ท่านได้พบคณะทำงานของเครือข่ายพุทธศาสนิกสัมพันธ์เพื่อสังคม ซึ่งเสนอแนวคิดที่ว่าน่าจะมีบ้านพักผู้ป่วยโรคเอดส์ระยะสุดท้าย เนื่องจากมีผู้ป่วยเป็นจำนวนมากที่ถูกทอดทิ้ง ทั้งได้เห็นสภาพความเป็นอยู่ของผู้ป่วยที่ไม่ได้รับการเหลียวแล ดังนั้นในปี ๒๕๓๕ ท่านจึงตัดสินใจเริ่มโครงการธรรมรักษ์นิเวศน์ ที่วัดพระบาทน้ำพุ จ.ลพบุรี โดยมีวัตถุประสงค์ในการสร้างจิตสำนึกของสังคมให้มีเมตตาและมนุษยธรรมต่อผู้ป่วยโรคเอดส์ที่ถูกทอดทิ้งจากครอบครัวและสังคม เพื่อให้ได้รับการดูแลช่วยเหลือจนถึงวาระสุดท้าย

โครงการธรรมรักษานิเวศน์ในระยะแรก หลวงพ่ออลงกต ต้องเผชิญอุปสรรคปัญหามากมาย ตั้งแต่รับผู้ป่วยมาดูแลด้วยตนเอง ทั้งซักเสื้อผ้า ซัดห้องน้ำ ภูพื้น ทำกับข้าว ป้อนอาหาร เช็ดตัว บีบนวดทายา ฝ้าไข้ แม้ยามผู้ป่วยสิ้นลมหายใจก็ช่วยจัดการอาบน้ำแต่งกายศพ ท่ามกลางกระแสการคัดค้านของชาวบ้าน บ้างร้องเรียนให้ย้ายโครงการไปที่อื่น บ้างก็ประท้วงด้วยการไม่ใส่บาตร ต่อมาท่านได้พยายามชี้แจงจนชาวบ้านเข้าใจ กระทั่งเริ่มมีอาสาสมัครคอยให้ความช่วยเหลือในหลายด้าน กระนั้นก็ยังมิเพียงพอ กล่าวคือหลายครั้งกลับมีผู้ป่วยมากเกินกว่าจะรองรับได้ หรือประสบปัญหาเรื่องค่าใช้จ่าย แต่ท่านก็ยังคงมุ่งมั่นดำเนินโครงการต่อไป ด้วยหลักปรัชญาที่ใช้ในการทำงานเสมอมา นั่นก็คือความเมตตา ท่านจึงเป็นเสมือนแสงธรรม เป็นที่พึ่งสุดท้ายแก่ผู้ป่วยอย่างแท้จริง

หลวงพ่อลงกตในวัย ๖๐ ปี ยังคงต้องออกบิณฑบาตและรับกิจนิมนต์ทุกวัน เพื่อรับบริจาคเงินมาเป็นค่าใช้จ่าย และยังคงดูแลให้กำลังใจผู้ป่วยอย่างใกล้ชิด แม้จะมีแรงเสียดทานหรือข้อกังขาจากสังคมต่อสิ่งที่ท่านทำอยู่ แต่ท่านก็ยังคงยึดถือศรัทธาในการทำงาน ละวางคำติฉินนินทา ดังที่ท่านมักกล่าวเสมอว่า “คนสรรเสริญ คนนินทา แม้กระทั่งคนที่พยายามจะทำให้เราล้ม มีเป็นธรรมดา ทำให้เราได้ว่ารู้ว่า เมื่อเราจะยืนหยัดอยู่อย่างนี้ เราต้องยอมรับว่าสิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นแน่ๆ ไม่วันใดก็วันหนึ่ง และถึงมันจะเกิดขึ้นซ้ำๆ ก็แล้วแต่ แต่เราต้องไม่ตาย ไม่ตายในที่นี้คือไม่ตายจากศรัทธาในสิ่งที่เรามี ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะเสด็จดับขันธปรินิพพาน ท่านตรัสว่า จงยังประโยชน์ตนและผู้อื่นให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท ถ้าแปลเป็นภาษาง่ายๆ ก็คือ จงมีชีวิตอยู่เพื่อทำประโยชน์ให้ถึงที่สุด หลวงพ่อเอง ถ้าต้องเกิดอีก ก็ขอเป็นคนที่เกิดมาเพื่อให้คนอื่น มีใจของการเป็นผู้ให้ แต่ไม่ได้ให้เพื่อให้ตัวเองได้รับการยกย่องสรรเสริญ”

คณะกรรมการบริหาร มูลนิธิธรรมรักษ ชุดปัจจุบัน

๑. พระราชวิสุทธิประชานาถ	ประธานที่ปรึกษา มูลนิธิธรรมรักษ
๒. ดร. วิชัย ไทยถาวร	ประธานกรรมการ
๓. นายเฉลิมชัย ลี้มสกุล	รองประธานกรรมการ
๔. นางประนอม คำเที่ยง	กรรมการ
๕. พล.ต.ต. ภิรมย์ มาลากุล ณ อยุธยา	กรรมการ
๖. นายธนชัย ไม้ประดิษฐ์	กรรมการ และ ประชาสัมพันธ์
๗. นายบัญญัติ จันทร์ดา	กรรมการ และ ศึกษาสงเคราะห์
๘. นายพงษ์พันธ์ วรพิพัฒน์	กรรมการ และ สวัสดิการ
๙. พ.อ. (หญิง) ประยงค์ สัมพันธุ์	กรรมการ และ เจริญญาติ
๑๐. นางสมจิตต์ แต่งสมุด	กรรมการ และ ปฏิคม
๑๑. นางสาวสายใจ เลิศวิริยะประภา	กรรมการ และ ผู้ช่วยปฏิคม
๑๒. นายบรรเจต เทพพำนัก	กรรมการ
๑๓. นายเฉลิมพล พลमुख	กรรมการ และ เลขานุการ
๑๔. นายชินทร์ คนมัน	กรรมการ และ ผู้ช่วยเลขานุการ

๓.๒ ภาคเหนือ ศึกษาการจัดสวัสดิการสังคมพระครูสุจินนันทกิจ (พระอาราจารย์สมคิด) วัดโป่งคำ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน

๑) หลักพุทธธรรมที่พระครูสุจินนันทกิจนำมาบูรณาการ

พระครูสุจินนันทกิจเป็นพระสงฆ์ตัวอย่างในด้านการอุทิศตนเพื่อการพัฒนาสังคมให้มีความพร้อมทั้งทางด้านความคิดและด้านคุณธรรมที่ยั่งยืน ท่านมิใช่เพียงแต่เป็นพระสงฆ์ที่ใช้การเทศน์เป็นเครื่องมือในการพัฒนาสังคมแต่ท่านใช้หลักของการร่วมมือระหว่างวัดกับชุมชนเป็นเครื่องมือหลักในการสั่งสอน หรือในมุมมองของผู้ศึกษาได้พบว่าแท้ที่จริงแล้วการปฏิบัติงานของพระครูสุจินนันทกิจเข้าอยู่ในข่ายของการใช้หลักสามัคคีธรรมในการช่วยพัฒนาสังคม

หากวิเคราะห์หลักสามัคคีธรรมที่พระครูสุจินนันทกิจนำไปใช้พัฒนาสังคมนั้น อาจจะมีวิเคราะห์ได้ดังนี้

๑. เมตตาการุณยธรรม พึงแสดงออกแก่กันด้วยความเมตตา ต้องหยุดการเบียดเบียนทางกายลง ต้องระดมสมองความคิดความรู้เพื่อให้บรรลุถึงกิจกรรมที่ยุติการเบียดเบียนเช่นฆ่ากันให้ได้

พระครูสุจินนันทกิจได้พยายามทำให้คนในสังคมนำออกทางกายปฏิบัติ โดยเน้นให้คนในสังคมได้ใช้กำลังกายร่วมกันทำงานเพื่อพัฒนาสังคม ฝ่ายสงฆ์ก็เป็นที่ยึดเหนี่ยวให้คนในสังคมเกิดศรัทธา ในขณะที่ฝ่ายฆราวาสก็ออกมาช่วยกันระดมกำลังและความคิดเพื่อส่งเสริมร่วมกับพระสงฆ์ในการปฏิบัติกิจกรรมต่างเพื่อสังคม

๒. เมตตาวจีกรรม การพูดจาแสดงความคิดเห็นใด ๆ ออกไปต้องประกอบไปด้วยความเมตตา ไม่พูดจาด้วยโทสะ ความโกรธหรือความเคียดแค้น แต่พูดด้วยเหตุผล ความจริงหลักฐานและข้อสำคัญต้องยอมรับซึ่งกันและกัน

พระครูสุจินนันทกิจได้พยายามทำให้คนในสังคมนำออกทางวจีปฏิบัติด้วยการเปิดโอกาสให้วัดและชุมชนได้มีส่วนร่วมในการพูดแสดงความคิดเห็นต่าง ๆ ในการระดมกำลังความคิดเพื่อแก้ไขปัญหาและส่งเสริมความแข็งแรงให้แก่สังคม ดังคำพูดที่ว่า “หากไม่หันหน้าคุยกัน ปัญหาที่เกิดขึ้นย่อมไม่มีทางแก้ไข” ซึ่งผลจากการเปิดโอกาสให้วัดและชุมชนได้พูดคุยกันนั้นปรากฏว่าทำให้เกิดความร่วมมือในการปฏิบัติงานต่าง ๆ ได้ดี

๓. เมตตาเมทนีกรรม ตั้งใจไว้ให้ดีกว่า จะทำและพูดด้วยความเมตตา ไม่ทำและพูดด้วยกิเลสอื่น ๆ ที่จะนำไปสู่ความขัดแย้งเช่นฆ่าเบียดเบียนปีศาจกัน

พระครูสุจินนันทกิจได้พยายามทำให้คนในสังคมนำออกทางจิตปฏิบัติด้วยการพยายามสร้างโครงการที่วัดและชุมชนมีส่วนร่วมกันในการทำงาน สร้างจิตสำนึกที่ดีให้เกิดขึ้นกับทั้งฝ่ายสงฆ์และฝ่ายฆราวาส เหมือนดังคำพูดที่ว่า “จิตที่ดีย่อมนำมาซึ่งการปฏิบัติที่ดี” ดังนั้นผลของการสร้างจิตสำนึกที่ดีให้เกิดขึ้นกับคนในชุมชนจึงนำมาซึ่งความสงบสุขของสังคม เมื่อสังคมสงบสุข วัดก็ได้รับผลคือความศรัทธาและแรงอุปถัมภ์จากคนในชุมชนด้วยเช่นกัน

๔. ทิฐิวิญญูตา มีความเห็นตรงกัน ความเห็นที่จะต้องตรงกันในเบื้องต้นคือทุกคนต้องการความสงบ แนวทางที่ไปสู่ความสงบต้องไม่เบียดเบียน ไม่กระทบกระทั่งทำร้ายหรือทำลายกันทุกด้าน

พระครูสุจินนันทกิจได้พยายามทำให้คนในสังคมนำออกความเห็นที่ตรงกัน โดยผ่านมาจากการทำเมตตาการุณยธรรม คือ ให้คนในสังคมได้พูดคุยแสดงความคิดเห็นร่วมกันอย่างมีเหตุมีผล จากนั้นจึงเกิด

เป็นการปฏิบัติเมตตาทายกรรม คือเมื่อคนในสังคมมีความคิดเห็นที่ตรงกันอันเนื่องมาจากการพูดคุยกันแล้วจึงเกิดการปฏิบัติตามข้อสรุปหรือข้อตกลงที่มีต่อกัน และในท้ายที่สุดเมื่อคนในชุมชนทั้งฝ่ายสงฆ์และฝ่ายฆราวาสได้ลงมือปฏิบัติกิจกรรมร่วมกันแล้ว ผลคือความสำนึกทางจิตใจอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการลงมือปฏิบัติกิจกรรม ซึ่งหลัก เมตตาทายกรรม เมตตาจารกรรม และเมตตาโมกรรม เป็นหลักธรรมที่ต้องปฏิบัติให้สอดคล้องและต่อเนื่องกันจึงจะเกิดเป็นทิวทัศน์สามัญญา คือ การมีความเห็นตรงกันได้

๕. สีสสามัญญา คือ การมีศีลธรรม จริยธรรม คุณธรรม และจารีตประเพณีต่าง ๆ ที่คนในชุมชนในชาติปฏิบัติกันอยู่ ต้องได้รับการสานต่ออย่างเหมาะสม การอยู่ร่วมกันของคนจากหลากหลายเผ่าพันธุ์ ศาสนาและความเชื่อต้องมีข้อปฏิบัติร่วมที่มาจาก การตกลงปลงใจ เต็มใจที่จะปฏิบัติกันทุกฝ่าย

พระครูสุจิตนันทกิจได้พยายามจัดกิจกรรมต่างโดยคำนึงถึงผลของกิจกรรมที่ต้องมีศีลธรรม จริยธรรม คุณธรรม และได้คำนึงถึงจารีตประเพณี อาทิ โครงการ “พลังสร้างสรรค์ละอ่อนน่าน ฮักบ้านเกิด” ที่เน้นให้ละอ่อนหรือเยาวชนเมืองน่าน ไม่ว่าจะเป็สามเณรหรือฆราวาสได้มีส่วนร่วมในการสืบสานประเพณีและวิถีชีวิตของความเป็นคนเมืองน่านผ่านออกมาทางกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้น ซึ่งจะเห็นได้ว่าเป็นการปลูกฝังให้เยาวชนของชาติมีจิตสำนึกในความดีงามของการดำรงชีพ และเป็นการเน้นย้ำให้เยาวชนรู้จักสำนึกรักในประเพณีของตนอันถือได้ว่าเป็นการช่วยสืบสานวัฒนธรรมและประเพณีไปพร้อมกัน

๒) รูปแบบการดำเนินงาน

พระครูสุจิตนันทกิจได้เปิดวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน เพื่อพัฒนาศักยภาพของชุมชนให้มีความกินดีอยู่ดีและสามารถมีความเป็นอยู่อย่างยั่งยืนได้ โดยพระครูสุจิตนันทกิจได้มองเห็นปัญหาของชุมชนที่เกิดขึ้นและพยายามให้คำแนะนำ ช่วยเหลือ และแสวงหาทางออกให้กับชุมชน จึงมีการจัดตั้ง “ศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ชุมชนบ้านโป่งคำ” โดยเอาวัดโป่งคำแห่งนี้เป็เวทีที่แสดงออกและเวทีประชาคมของชุมชน โดยมีการจัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ เพื่อแสวงหาองค์ความรู้และภูมิปัญญาของชุมชนเพื่อพัฒนาให้เห็นศักยภาพของชุมชน เช่น

- กลุ่มಯ้อมผ้าศีลธรรมชาติ
- กลุ่มเพาะเห็ด
- กลุ่มผู้สูงอายุ รวมกลุ่มเป็กลุ่มตีเหล็ก / กลุ่มจักสาน
- กลุ่มเกษตรอินทรีย์
- กลุ่มเยาวชนเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- กลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนโป่งคำ
- กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพัฒนา
- กลุ่มเครือข่ายแหล่งเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง

โดยได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และองค์กรเครือข่ายต่าง ๆ เพื่อมาต่อยอดทางความคิดและพัฒนาศักยภาพของชุมชน ทั้งนี้ชุมชนบ้านโป่งคำได้น้อมรับพระราชดำรัส เรื่อง “ทฤษฎีปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” มาปฏิบัติภายในชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนมีความเป็นอยู่แบบพอเพียง พอดี พอกินและพอใจ ในวิถีชีวิตแบบชุมชนพอเพียง โดยชุมชนโป่งคำได้รับโครงการพัฒนา

คือโครงการขยายผลโครงการหลวงโปงคำ ทั้งนี้ชุมชนวัดโปงคำก็ได้เปิดศูนย์การศึกษา เรียกว่า “มหาวิทยาลัยชีวิต” ของมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร เพื่อพัฒนาบุคลากรในชุมชนเขตอำเภอสันติสุข ให้เป็นแกนนำในการขยายเขตพัฒนาต่อไป

ในด้านการทำงานพระครูสุจินนันทกิจ จัดเป็นนักพัฒนาชุมชนที่สามารถกระตุ้นให้คนในชุมชนสำนึกรักและหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเป็นหลัก ซึ่งจากการทำงานท่านได้ประสานการทำงานกับหน่วยงานอื่น ๆ จนกระทั่งได้รับในประกาศเกียรติคุณจากหน่วยงานต่าง ๆ เช่น สำนักงานควบคุมโรคติดต่อ กระทรวงสาธารณสุข คณะกรรมการนโยบายและสังคมแห่งชาติ และสถาบันราชภัฏอุดรดิตถ์

๓) การดำเนินงานด้านสังคมสงเคราะห์และสวัสดิการสังคม

โครงการเสริมสร้างศักยภาพเครือข่ายเยาวชนจังหวัดน่าน ได้มีการจัดการอบรมการสำรวจและประเมินสภาพป่าอย่างง่าย โดยสองวิทยากร นายวุฒิพงษ์ นาคสกุล และน.ส.สุภาภรณ์ ปันวารีนักวิชาการอิสระมาให้ความรู้ มีวัตถุประสงค์ เพื่อให้เยาวชนได้เรียนรู้ขั้นตอนและวิธีการสำรวจ และประเมินสภาพป่าอย่างง่าย เพื่อที่เยาวชนจะได้นำการเรียนรู้ครั้งนี้ไปใช้ประโยชน์ในการจัดทำข้อมูลในโครงการของตนเอง โดยมีกลุ่มเยาวชนที่ทำงานเกี่ยวกับเรื่องป่าเข้าร่วม ดังนี้

๑. โครงการอนุรักษ์ป่าชุมชนต้นน้ำ กลุ่มเยาวชนบ้านห้วยนา อำเภอสันติสุข
๒. โครงการปลูกผักพื้นถิ่นธรรมชาติที่บ้าน กลุ่มเยาวชนห้วยหมี่ อำเภอบ่อเกลือ
๓. โครงการสร้างฝาย สร้างบารมี กลุ่มโรงเรียนวัดบ่อหลวง อำเภอบ่อเกลือ
๔. โครงการอนุรักษ์การบวชป่า กลุ่มสามเณรโรงเรียนวัดปรางค์ อำเภอปัว และมีเยาวชนโรงเรียนบ้านป่าแดด พร้อมผู้ใหญ่ในพื้นที่ร่วมเรียนรู้ด้วย สนับสนุนโดยมูลนิธิสยามกัมมาจล ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน)

๖. โครงการ “พลังสร้างสรรค์ละอ่อนน่าน ฮักบ้านเกิด”

ฯลฯ

จากทั้งหมดทั้งหมด ที่ได้นำเสนอเรื่องราวของพระครูสุจินนันทกิจ พระผู้ซึ่งเจริญรอยตามคำสอนของพ่อ คือ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พ่อผู้วางรากฐานอันมั่นคงให้กับลูกหลานไทย โดยพระครูสุจินนันทกิจได้นำมาถ่ายทอดเพราะเล็งเห็นความสำคัญ ของคน สังคม ป่าไม้ ตลอดจนสภาพแวดล้อมต่าง ๆ อันเป็นผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคม โดยการปลูกฝังเริ่มต้นตั้งแต่เยาวชนตลอดจนคนในสังคม ให้ได้ตระหนักถึงความสำคัญ และบทบาทหน้าที่ของตนอันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน โดยสิ่งสำคัญคือต้องมองใน ๓ มิติ คือ

๑. ต้องเข้าใจการเปลี่ยนแปลงของสังคมก่อนเพื่อนำไปสู่ตัวปัญหา เช่น เข้าใจปัญหาความยากจนของแต่ละชุมชนพื้นที่ สัจธรรมการเกิดแก่เจ็บตายหรือทุกข์ทั้งหลายถูกอธิบายในแต่ละศาสนาแตกต่างกัน ไม่ควรสรุปปัญหาง่าย ๆ และไม่ระมัดระวัง

๒. พยายามทำความเข้าใจและแสวงหาความรู้เชิงปฏิบัติการ เพื่อควบคุมตนให้คิดเสมอว่ากำลังทำอะไร กระทบใครบ้าง โดยมีศีลเป็นตัวกำกับตัวเราให้อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ในสังคม

๓. ผลักดันงานวิจัยในเชิงปฏิบัติการหรือข้อก้ำกับต่าง ๆ ตามหลักพุทธศาสนาให้ฝังเข้าไปอยู่ในใจของคน เพื่อผลักดันสังคมไทยในช่วงเปลี่ยนผ่านให้ก้าวต่อไปได้ แต่ในความเป็นจริงเราไม่สามารถแก้ปัญหาผ่านคำสอนได้เพราะการสอนจะมีค่าต่อเมื่อคนถูกสอนโยยหาคำตอบที่เป็นอุดมคติของชีวิต

และปัจจุบันพบว่ามีคนกลุ่มชนชั้นกลางจำนวนหนึ่งที่โยยหาคำตอบจากลัทธิใหม่มากขึ้น การใช้อำนาจรัฐในการกำกับเพียงอย่างเดียวไม่ได้ผล สิ่งที่เราทำจึงไม่ใช่อาศัยอำนาจจากข้างบนหรือพุทธศาสนา แต่เป็นอำนาจที่ฝังอยู่ในใจของคน

ทั้งนี้ ท่านพระครูสุจินนันทกิจ^๑ ผู้ประสานงานศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดน่าน ระบุว่า เป้าหมายในการทำงานว่าต้องการให้ชาวบ้านเข้าถึงโอกาสในการทำงาน และได้งานวิจัยที่เป็นคำตอบของชาวบ้าน โดยมีวัดเป็นสถาบันหลักของสังคม และพระเป็นที่พึ่งของคนในชุมชน จึงต้องค้นหาเครื่องมือในการทำวิจัยเพื่อหาปัญหาและคำตอบเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน ทั้งนี้ น่านมีปัญหาหลายด้านโดยเฉพาะทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน และปัญหาความยากจน กระบวนการวิจัยจึงเริ่มด้วยการทบทวนสถานการณ์ปัญหา วิเคราะห์หาสาเหตุ และนำคำตอบมาเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาโดยใช้ธรรมเป็นแนวทาง และให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมด้วยโดยทำให้เห็นความสำคัญของสิ่งใกล้ตัว และเชื่อมโยงสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริงกับวิถีชีวิต ด้วยการศึกษาระดมคำสอนที่ชาวบ้านเคารพนับถือเพื่อการอยู่ร่วมกัน รวมถึงธรรมที่เป็นธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่จะช่วยเกื้อกูลชาวบ้าน รองรับวิถีของคนในชุมชนให้อยู่ดีกินดี ตลอดจนให้ชาวบ้านได้เรียนรู้การตื่นตัวของสังคม โดยใช้วิธีการจัดเวทีพูดคุยกับชาวบ้าน นำภูมิปัญญาความรู้ของคนในชุมชนมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน จนสามารถพบแนวทางการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม งานวิจัยจึงไม่ใช่เรื่องยากหากทำในสิ่งใกล้ตัวและสามารถหาคำตอบในการแก้ปัญหาเพื่อสร้างความมั่นคงให้กับคนในสังคมได้

๓.๓ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ศึกษาการจัดสวัสดิการสังคมพระครูอมรชัยคุณ(หลวงตา แชร) วัดสุชัยคุณาราม อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา

๑) ด้านรูปแบบการดำเนินงาน

การทำงานใน ในช่วงระยะแรก ๆ ท่านเริ่มพัฒนาถนนหนทางให้ชุมชนได้สามารถติดต่อสื่อสารหรือมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น แล้วก็มีโครงการจัดหาน้ำสะอาด สร้างส้วมให้ถูกสุขลักษณะ ส่งเสริมการปลูกผักสวนครัวรั้วกินได้ เพื่อให้เกิดการพึ่งตนเอง มีการรักษาโรคด้วยยาสมุนไพร มีการสร้างสาธารณสุขมูลฐาน มีเรื่องสหกรณ์ยา มีการตั้งธนาคารโคกระบือ มีกลุ่มออมทรัพย์ร้านค้าชุมชน รวมทั้งมีการตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เพื่อชาวบ้านจะได้เอาลูกเล็กมาฝากไว้ก่อนที่จะออกไปทำนา เพื่อทำไร่นาได้อย่างสะดวกสบาย มีการส่งเสริมอาชีพเพื่อให้เป็นรายได้เสริม มีโครงการบำบัดรักษายาเสพติด ในช่วงปีวิกฤตเศรษฐกิจปี พ.ศ.๒๕๔๐ ก็มีโครงการธนาคารรีไซเคิล อยู่ในหลายพื้นที่ของอีสาน มีการทำส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ ปุ๋ยชีวภาพ

“การทำงานพัฒนา” เครือข่ายพระสังฆะพัฒนาโคราช ในอดีตที่ผ่านมา วัดและพระสงฆ์มีบทบาทที่เกี่ยวข้องกันกับความเป็นอยู่ของคนในชุมชนเป็นอย่างมาก วัดได้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของสังคม โดยทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของแต่ละหมู่บ้าน นอกจากนี้ ยังทำหน้าที่ในการประกาศศาสนาจน

^๑ พระครูสุจินนันทกิจ บรรยายพิเศษในโครงการเวทีแลกเปลี่ยนเพื่อการขับเคลื่อนโครงการวิจัยเชิงพุทธธรรม ครั้งที่ ๑ “ทิศทางการวิจัยเชิงพุทธธรรม” ณ สถาบันวิจัยหรือศูนย์ ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำพูน ภายใต้การสนับสนุนของฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๗.

เป็นที่ยอมรับและศรัทธา และเป็นທີ່เคารพของคนในชุมชน แต่เมื่อความเจริญในรูปแบบต่าง ๆ เริ่มหลั่งไหลเข้าสู่ชุมชน บทบาทของวัดและพระสงฆ์เริ่มลดลง ทำให้วัดและพระสงฆ์มีการมุ่งเน้นการพัฒนาแต่ “ทางโลก” ทำให้ละเลยมิติ “ทางธรรม” เป็นเหตุให้สถาบันศาสนาคงเหลือแต่บทบาทในการประกอบพิธีกรรมเท่านั้น

ในจังหวัดนครราชสีมาเองก็เหมือนกันที่ประสบปัญหาเช่นนี้ ทางพระสงฆ์ในจังหวัดนครราชสีมา จึงมีการรวมตัวกันเพื่อทำงานพัฒนาชุมชน ในชื่อที่ว่า “เครือข่ายพระสังฆะพัฒนาโคราช” ที่มีวิธิตัด และ วิถีการทำงาน ที่หลายคนก็ยังคงสงสัยว่าพระสงฆ์ทำอะไรได้บ้างต่อการพัฒนาชุมชน

การก่อเกิดของเครือข่ายพระสังฆะพัฒนาจังหวัดนครราชสีมา ก่อตั้งโดยพระสงฆ์นักพัฒนา กลุ่มหนึ่งที่มีความสัมพันธ์และเคยร่วมทำงานพัฒนามาด้วยกัน อีกทั้งมีอุดมการณ์ร่วมกัน ที่ต้องการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน โดยการนำของพระครูใบฎีกาชฎิล อมรปญโญ หรือ ที่เรียกกันติดปากว่า “หลวงตาแฮร์”

หลังจากมีการรวมกลุ่มกันได้ครั้งแรก ๑๐ วัด ก็ได้ทำงานหลายโครงการเพื่อชุมชน เริ่มต้นได้เริ่มทำงานด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชน งานอบรมคุณธรรมจริยธรรม งานฝึกอาชีพด้านการผลิตปุ๋ยจุลินทรีย์ในชุมชน จนทำให้เกิดความเชื่อมั่นของพระสงฆ์ในพื้นที่และคนในชุมชน” พระครูใบฎีกาชฎิล อมรปญโญ หรือ “หลวงตาแฮร์” ประธานเครือข่ายพระสังฆะพัฒนากล่าวถึงความเป็นมาของเครือข่ายว่า

“เมื่อทำงานไปได้ระยะหนึ่ง ในปี พ.ศ. ๒๕๔๕ ก็คิดว่าการทำงานไม่สามารถทำได้โดยลำพัง ทางพระสังฆะพัฒนาจึงร่วมมือกับพระสังฆาธิการ ในจังหวัดนครราชสีมา ซึ่งเป็นโครงสร้างเครือข่ายตามระบบการปกครองของคณะสงฆ์ประจำจังหวัด มารวมพลังกันเพื่อทำงานในการสร้างเข้มแข็งให้กับชุมชน จนตอนนี้ถ้าพูดถึงเครือข่ายพระสังฆะพัฒนาโคราช ก็หมายถึงเครือข่ายของพระสงฆ์ทั้งจังหวัด ซึ่งถือได้ว่าเป็นความสัมพันธ์ทั้งแนวตั้งและแนวนราบ”

แนวคิด “พัฒนาคนก่อนพัฒนางาน” คุณธรรม นำหน้าการพัฒนาทุกรูปแบบ โดยเน้นการพัฒนาคนก่อนพัฒนางาน นี่คือนโยบายต้นแบบของการทำงานเครือข่ายพระสังฆะพัฒนา โดยพยายามให้พระสงฆ์ในเครือข่ายได้ทำงานด้วยความสุข และมีสัมมาสมาธิให้เกิดการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างกัน เพื่อสร้างความสามัคคีกันในกลุ่มของพระสงฆ์เพื่อผลักดันงานให้ไปสู่ความสำเร็จ ซึ่งพระสงฆ์นั้นมีความเชื่อความศรัทธาเป็นทุน มีบุญเป็นกำไร มีปัญหาเป็นตัวแก้ไข และมีเงินเป็นผลพลอยได้ โดยเป้าหมายสูงสุดเพื่อความยั่งยืน และความเข้มแข็งในชุมชน พระครูใบฎีกาชฎิล อมรปญโญ หรือ “หลวงตาแฮร์” กล่าว

ซึ่งมีปรัชญาว่าต่อจากธรรมทนายาท จังหวัดนครราชสีมา ที่เปรียบเสมือนเป็นแนวคิดหลักสำหรับการทำงานของเครือข่าย ว่า **“เสริมสร้างความรู้ เชิดชูคุณธรรม พัฒนาผู้นำ สงเคราะห์มวลชน ประสานองค์กร นำทางพันทุกซ์”** โดยมีกระบวนการทำงานที่สำคัญของเครือข่ายในด้านการจัดการให้ความรู้ จัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับคนในชุมชน ซึ่งรวมไปถึงผู้นำชุมชน ผู้สูงอายุ เยาวชน หรือกลุ่มคนที่มีปัญหาเรื่องต่าง ๆ ทั้งการติดยาเสพติด และติดการพนัน หรือชาวบ้านที่ประสบปัญหาเรื่องการทำมาหากิน ทั้งการอบรม การศึกษาดูงานที่อื่น การพัฒนาความเป็นผู้นำ การให้ผู้นำเป็นตัวอย่างที่ดี การรวมกลุ่มให้ทำกิจกรรมที่สร้างสรรค์ และการจัดสวัสดิการตามความเหมาะสมของแต่ละ

ละชุมชน เพื่อสร้างแกนนำและคณะทำงาน ซึ่งในอนาคตจะเป็นกำลังหลักในการทำงานของเครือข่าย พระสงฆ์ บ้านไคพัฒนา ๗ ชั้นเพื่อชุมชน

ในกระบวนการทำงานพัฒนาที่เครือข่ายพระสงฆ์พัฒนาได้ใช้ทำงานร่วมกับชุมชนนั้น ประกอบด้วยขั้นตอนการทำงานที่เป็นระบบ ตั้งแต่ก่อนเริ่มทำงาน จนกระทั่งลงมือปฏิบัติงานในพื้นที่ และรวมไปถึงการประเมินผลการทำงานในแต่ละพื้นที่เพื่อการพัฒนาและปรับปรุง โดยทางเครือข่ายฯ ได้สร้างเครื่องมือสำหรับการมองชุมชนและร่วมทำงานโดยใช้ “บันได ๗ ชั้นเพื่อการพัฒนา” ดังนี้

ขั้นที่ ๑ จะทำหน้าที่ในการค้นหาทุนทางสังคม เรียนรู้ศีกษางานชุมชน

ขั้นที่ ๒ ก็ถอดองค์ความรู้และถอดบทเรียนที่ได้ศึกษามา

ขั้นที่ ๓ ในการสร้างการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อปลูกจิตสำนึกต่อการเปลี่ยนแปลงชุมชนตนเอง

ขั้นที่ ๔ ก็พยายามพัฒนาปรับปรุงและสร้างความภูมิใจในชุมชนโดยการเสริมแรงสนับสนุนที่เข้มแข็ง เพื่อเกิดพลัง และความสุขในการมองชุมชน

ขั้นที่ ๕ คือการพยายามหาทางออกและแก้ปัญหาในชุมชนของตนเอง เมื่อเห็นว่าการทำงาน ได้ผลในระดับหนึ่งควรเป็นแบบอย่างต่อการเรียนรู้ในชุมชนอื่นๆ

ขั้นที่ ๖ คือ ขยายผลสู่ชุมชนอื่น เพื่อเป็นแบบอย่าง

ขั้นที่ ๗ ก็นำสู่ความรู้เหล่านั้น ไปสู่เวทีสาธารณะ และสร้างวิทยากรในชุมชน

ถึงแม้สภาพปัญหาในชุมชนมีความซับซ้อน และเกี่ยวข้งกันหลายๆ ฝ่ายทั้งทางด้าน เศรษฐกิจ สังคม และค่านิยมความเชื่อ การที่จะแก้ปัญหาขึ้นนั้นคงเกิดขึ้นไม่ได้เพียงคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ซึ่งถ้ามองถึงการเชื่อมโยงทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชน นำมาประยุกต์ และพัฒนาให้เกิดการแก้ปัญหา นั้น พระสงฆ์เองก็เป็นเพียงส่วนหนึ่งของการพัฒนานั้น แต่การทำงานของพระสงฆ์ที่เข้าไปเป็นส่วน หนึ่งของการพัฒนา ถือได้ว่าส่งผลดีต่อชุมชนเป็นอย่างมาก ในการเป็นจุดเริ่มต้น และกระบวนการ ขับเคลื่อนกิจกรรมหรืองานในชุมชน ซึ่งหากถอดบทเรียนจากความสำเร็จในอดีต จะพบว่า เครื่องมือที่ สำคัญที่สุดคือ “ความเชื่อ ความศรัทธา” ที่ประชาชนมีต่อพระ และ “จิตสาธารณะ” ที่สมาชิกในชุมชน มีร่วมกัน ทั้งนี้ “เครือข่าย” ก็เกิดขึ้นโดยอัตโนมัติ และนำไปใช้ในการเชื่อมโยงจากเครือข่ายพระสงฆ์ สู่ชาวบ้านในชุมชนด้วยเช่นกัน

๒) ตัวอย่างงานด้านสังคมสงเคราะห์

โครงการเครือข่ายพุทธชนันตี - สังฆะเพื่อสังคม

เนื่องในมหามงคลสมัย พุทธชนันตี ๒,๖๐๐ ปีแห่งการตรัสรู้ ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ได้มีการเฉลิมฉลองปฏิบัติบูชาในช่วงระหว่างวิสาขบูชา ๒๕๕๓ - วิสาขบูชา ๒๕๕๖ เป็นเวลา ๓ ปีเต็ม นั้น ได้เกิดเหตุการณ์สำคัญที่เหล่าพุทธบริษัททั้งฝ่ายบรรพชิต และคฤหัสถ์จากทิศ ทั้ง ๔ ของประเทศ ไทยได้มาประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์การทำงานในมิติด้าน พุทธศาสนากับสังคมจากกัน และกัน ก่อเกิดความเป็นกัลยาณมิตร จนสามารถรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายของพุทธบริษัทที่ทำงานทาง สังคม ภายใต้ชื่ออันเป็นมงคลสูงสุดว่า “เครือข่ายพุทธชนันตี - สังฆะเพื่อสังคม” อันมีความหมายถึง การรวมกลุ่มกันของพุทธบริษัทอย่างเข้มแข็งสามัคคีโดยธรรม ประดุจตั้งสังฆะ ที่ออกมาทำงาน สร้างสรรค์ธรรมมิกสังคม หรือทำให้เกิดสังคมที่เป็นไปในครรลองแห่งพุทธธรรม อันถือเป็นการร่วม ประกาศชัยชนะแห่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในการตรัสรู้ร้อยสี่จัมมให้เป็นที่ประจักษ์แก่ชาวโลก โดย ทุกท่านเห็นพ้องกันว่า จะถือว่าเครือข่ายพุทธชนันตี - สังฆะเพื่อสังคม จะได้ก่อกำเนิดขึ้นอย่างเป็น

ทางการในวันวิสาขบูชา ๒๕๕๔ นี้ เพื่ออุทิศถวายแด่ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าในวาระสำคัญ ๒,๖๐๐ ปี แห่งการตรัสรู้ อันจะเป็นการร่วมเฉลิมฉลองปฏิบัติบูชาพร้อมกันกับชาวพุทธทั่วโลก

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อร่วมเฉลิมฉลองวาระสำคัญ เนื่องในมหากรรมมาภิสมัย พุทธชยันตี ๒,๖๐๐ ปี แห่งการตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในแนวทางการปฏิบัติบูชาเป็นสำคัญ

๒. เพื่อเจริญรอยตามแบบอย่างแห่งสังฆะที่สามัคคีกันโดยธรรม ในการผสานความร่วมมือ พระภิกษุสงฆ์ และคฤหัสถ์ที่ทำงานในมิติด้านพุทธศาสนากับ สังคมในภูมิภาคต่างๆ ให้เกิดการรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายอย่างเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน (ตามหลักอปริหานิยธรรม และสาราณียธรรม โดยปราศจากผลประโยชน์แอบแฝงทางธุรกิจเงินทอง แอบแฝงการหาสาวกเข้าสำนักลัทธิ หรือผลประโยชน์แอบแฝงทางการเมือง)

๓. เพื่อก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การถอดบทเรียนองค์ความรู้ จากประสบการณ์การทำงานด้านพุทธศาสนากับสังคม ระหว่างสมาชิกเครือข่าย เพื่อต่อยอดพัฒนาการทำงาน และสื่อสารออกสู่สาธารณะ

๔. เพื่อช่วยเหลือสนับสนุนสงเคราะห์ซึ่งกัน และกันระหว่างสมาชิกเครือข่ายตามหลักสังคหวัตถุธรรม ให้สามารถพัฒนาศักยภาพในการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับสังคมทางโลกได้อย่างมีประสิทธิภาพ ควบคู่ไปกับการเจริญงอกงามในธรรมวินัยแห่งบวรพุทธศาสนา

๕. เพื่อรวมพลังกันดำเนินงาน หรือขับเคลื่อนประเด็นทางพุทธศาสนากับสังคมที่เป็นประโยชน์สาธารณะ

๒) ตัวอย่างงานด้านสวัสดิการสังคมเชิงพุทธ

โครงการบ้าน-วัดชุมพลังความรู้ทำชุมชนเมืองย่าโมเข้มแข็ง

ด้านพระครูอมรชัยคุณ หรือหลวงตาแฮร์ ใช้ศิลปะการจัดการเข้ามาเป็นเครื่องมือแก้ปัญหา พระสงฆ์ก็สามารถเข้ามามีบทบาทได้ เพราะถ้าชาวบ้านเดือดร้อนพระก็ย่อมต้องเดือดร้อนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ “พระครูอมรชัยคุณ อมรปญโญ เข้ามาช่วยชาวบ้านทำแผนชุมชน เรียนรู้ศึกษาดูงานจากไม้เรียง มีการรวบรวมเครือข่ายในการทำงาน เชื่อมโยงเครือข่ายตำบล แต่ละหมู่บ้านมีความเข้มแข็งที่หลากหลายถ้าเข้มแข็งก็สามารถแก้ปัญหาความยากจน ด้านหนึ่งเรามีทำงานวิจัยในหมู่บ้าน โดยให้มีการจัดการความรู้ จากนั้นก็นำไปสู่การถ่ายทอดความรู้ งานทุกอย่าง สำเร็จได้ต้องร่วมมือร่วมใจกัน

โครงการ “พระเห็นพระ สร้างศาสนทายาท ภาคอีสาน”

พระครูอมรชัยคุณ กรรมการที่ปรึกษาโครงการฯ และหนึ่งในต้นแบบรูปธรรมการจัดพื้นที่ควบคุมปัจจัยเสี่ยง กล่าวสรุปให้แนวทางการทำโครงการนี้ต่อไปว่า "ต่อไปอาจมีโครงการวัดปลอดพระ ถ้าเราไม่มีศาสนทายาท เพราะพระรุ่นใหญ่ๆ ที่ทำงานกันอยู่ตอนนี้ ก็แก่ชราลงทุกวัน สุขภาพย่ำแย่ ตายกันทุกปี อีกไม่กี่ปีน่าจะหมดรุ่น พระแก่ก็เยอะ แต่สวัสดิการรัฐ เพื่อดูแลพระน้อยเหลือเกิน จะสบาย แต่ที่พระเกจิอาจารย์ อยากให้ทุกท่านให้ความสำคัญกับการระดมแนวคิดในการดูแลพระด้วยกัน เวลาป่วยไข้ ไม่สบาย หรือต้องเดินทางไปไหนมึงมีสวัสดิการในการดูแล และถ้ามีพระหนุ่มๆ

มาช่วยงาน มาขับเคลื่อนร่วมกัน ก็พอมีความหวังได้ว่า งานพระสงฆ์นักพัฒนาแบบนี้จะยังมีอยู่ และน่าจะทำคุณประโยชน์ต่อพระสงฆ์ด้วยกัน ชุมชน และสังคมได้อย่างยั่งยืน"

สรุปการศึกษาจากกรณี “หลวงตาแฮร์” พระคุณเจ้าที่ทำงานประสานความร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ โดยเฉพาะกับทางกรมอนามัย ที่มีการดำเนินงานโครงการวัดส่งเสริมสุขภาพอยู่ เพราะเห็นว่า ในปัจจุบันพระสงฆ์ที่มีอยู่เกือบ ๓๐๐,๐๐๐ รูป นี้ ในปัจจุบัน เกือบ ๕๐ % จะมีปัญหาสุขภาพ โดยเฉพาะโรคความดันโลหิต โรคหัวใจ โรคเบาหวาน โรคอ้วน มีวัดไม่ถึง ๑๐ % ของวัดทั้งหมดที่มีอยู่ประมาณ ๓๐,๐๐๐ วัด ที่มีการจัดสภาพ และสิ่งแวดล้อมที่ดี นอกจากนั้นยังเห็นว่า พระสงฆ์เป็นกลุ่มคนอีกกลุ่มหนึ่งที่มีความรู้ ประสบการณ์ และความสามารถในการเข้าไปพัฒนาชุมชนต่าง ๆ ได้ จึงได้เสนอประเด็นนี้เข้าสู่กระบวนการสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ จนในที่สุดเรื่องนี้เป็นระเบียบวาระหนึ่งในการประชุมสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ และได้ทำงานร่วมกับเครือข่ายสมัชชาสุขภาพจังหวัดนครราชสีมามาตั้งแต่ปี ๒๕๕๒ โดยเฉพาะการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์เต็มหัวใจให้สังคม โดยร่วมมือกับ ๒๒ เครือข่ายทั่วทั้งจังหวัด มานำเสนอเรื่องราวดี ๆ ที่เกิดขึ้น และนำประเด็นเหล่านี้มาเป็นประเด็นขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะ อีกเรื่องหนึ่งก็คือ การใช้สถานที่ของวัดเป็นสถานที่ฝึกอบรม สร้างเสริมคุณธรรม และจริยธรรมแบบมีส่วนร่วมให้กับเด็ก และเยาวชน ซึ่งทำมาตั้งแต่จัดตั้งอาศรมประมาณปี ๒๕๒๖ มีคนเข้าอบรมนับหมื่นคนมาจากทั้งใน และนอกจังหวัดนครราชสีมา

สำหรับเรื่องสุขภาพของพระสงฆ์ เดิมนั้นหลวงตาเข้าไปร่วมเป็นกรรมการกองทุนส่งเสริมจัดสวัสดิการของนครราชสีมา ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากกระทรวงการพัฒนาสังคม และความมั่นคงของมนุษย์ (พม.) จนเป็นต้นแบบที่ทางกระทรวง พม. นำไปขยายผลในจังหวัดอื่น ๆ และเรื่องหนึ่งที่ทำก็คือ การจัดสวัสดิการสำหรับดูแลพระสงฆ์ และเห็นว่ามีบางเรื่องต้องยกระดับกิจกรรมนี้เป็นข้อเสนอเชิงนโยบาย เพื่อจะได้นำไปขยายผลให้กว้างขวางขึ้น จึงได้เสนอเรื่องนี้ร่วมกับทางภาคีเข้าไปที่คณะกรรมการจัดสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ ตั้งแต่ ๒๕๕๓ และในที่สุดก็ได้รับการบรรจุเป็นเรื่องหนึ่งในหลายระเบียบวาระการประชุมสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ ครั้งที่ ๕ นี้ และไม่นานมานี้ หลวงตาเพิ่งเข้ารับพระราชทานรางวัล เสาเสมาธรรมจักร จากพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เมื่อวันที่ ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๕ อีกด้วย

จะเห็นว่าตลอดสายธารชีวิตของหลวงตาแฮร์ตั้งแต่วัยเด็กจนถึงปัจจุบัน ได้อุทิศชีวิตทั้งชีวิตให้กับงานทั้งการเผยแผ่พระศาสนา การอบรมจิตใจ และงานพัฒนาในหลากหลายสาขา โดยหลักการสำคัญที่ได้เห็นจากการศึกษาจะพบว่าจุดที่หลวงตาแฮร์ให้ความสำคัญก็คือ "การสร้างเครือข่าย" ซึ่งจะเห็นว่าทุกงานหลวงตาแฮร์ได้ใช้เครือข่ายเข้ามาหนุนการทำงานจนสำเร็จก่อเกิดผลลัพธ์ที่ดีทุกครั้งในช่วงปี ๒๕๔๓

จากงานพัฒนาชุมชนที่สร้างคุณูปการอย่างมากต่อประเทศชาติ ทำให้ในปี ๒๕๕๕ หลวงตาแฮร์ได้รับคัดเลือกให้เป็นผู้ทำคุณประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา ประเภทสงเคราะห์ประชาชน และส่งเสริมการพัฒนาชุมชนโดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา สาขาสงเคราะห์ประชาชน และชุมชน ถือเป็นรางวัลอันทรงเกียรติสูงสุดในชีวิต

ถึงแม้สภาพปัญหาในชุมชนมีความซับซ้อน และเกี่ยวข้องกันหลายๆ ฝ่ายทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และค่านิยมความเชื่อ การที่จะแก้ปัญหาเหล่านั้นคงเกิดขึ้นไม่ได้เพียงคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ซึ่งถ้ามองถึงการเชื่อมโยงทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชน นำมาประยุกต์ และพัฒนาให้เกิดการแก้ปัญหา

นั้น พระสงฆ์เองก็เป็นเพียงส่วนหนึ่งของการพัฒนานั้น แต่การทำงานของพระสงฆ์ที่เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนา ถือได้ว่าส่งผลดีต่อชุมชนเป็นอย่างมาก ในการเป็นจุดเริ่มต้น และกระบวนการขับเคลื่อนกิจกรรม หรืองานในชุมชน ซึ่งหากถอดบทเรียนจากความสำเร็จในอดีต จะพบว่า เครื่องมือที่สำคัญที่สุดคือ “ความเชื่อ ความศรัทธา” ที่ประชาชนมีต่อพระ และ “จิตสาธารณะ” ที่สมาชิกในชุมชน มีร่วมกัน ทั้งนี้ “เครือข่าย” ก็เกิดขึ้นโดยอัตโนมัติ และนำไปใช้ในการเชื่อมโยงจากเครือข่ายพระสงฆ์สู่ชาวบ้านในชุมชนด้วยเช่นกัน

๓) ตัวอย่างการบูรณาการหลักพุทธธรรมกับงานด้านการสังคมสงเคราะห์

หลวงตาแชรร์มีโอกาสไปศึกษาดูงานที่ “ศูนย์ศึกษา และพัฒนาชุมชนไม้เรียง” ตำบลไม้เรียง อำเภอดงควัก จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งมีการจัดทำแผนแม่บทชุมชนเป็นเหมือนการวางแผนชีวิตของแต่ละครอบครัวเน้นการเลี้ยงตัวเองได้ ไม่พึ่งเพื่อ รู้จักแบ่งปัน ภายใต้แนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จนสามารถสร้างชุมชนให้เข้มแข็งได้จริงเป็นรูปธรรมนี้เองเป็นอีกจุดเปลี่ยนสำคัญให้หลวงตาแชรร์นำมาเป็นต้นแบบพัฒนาชุมชน ทั้งการอบรมให้ความรู้ และจัดกิจกรรมชุมชนอย่างต่อเนื่อง เน้นให้รู้จักพึ่งตนเอง และมีคุณธรรมในการดำเนินชีวิต เช่น การฝึกอาชีพเกษตรกรรมตามแนวธรรมชาติ การจัดอบรมคุณธรรมเยาวชน การอบรมแกนนำชุมชน เพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง ฯลฯ โดยมีการทำงานร่วมกับเครือข่าย และองค์กรต่างๆอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน เช่น ปี ๒๕๔๘ พัฒนาอาศรมธรรมทายาทให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ อบรมโรงเรียนผู้นำ สร้าง และขยายเครือข่ายจิตอาสา ปี ๒๕๕๓ เป็นผู้เสนอประเด็นเรื่อง “สุขภาพพระสงฆ์” ให้เป็นนโยบายสาธารณะระดับชาติ ซึ่งต่อมาได้รับการแต่งตั้งให้เป็นประธานคณะทำงานวิชาการ “พระสงฆ์กับการพัฒนาสุขภาพ” ตามนโยบายสาธารณะด้านสุขภาพเพื่อผลักดันสู่การแก้ไขปัญหาย่างเป็นระบบของคณะกรรมการจัดสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ ฯลฯ

เครือข่ายสมัชชาสุขภาพสุโขทัยฯ

พระครูอมรชัยคุณ กรรมการจาก ผู้ทรงคุณวุฒิเสนอให้มีการจัดระเบียบในการปฏิบัติต่าง ๆ ให้ชัดเจนไม่ซ้ำซ้อน เพิ่มการสื่อสารให้ทั่วถึง และควรมีนโยบายให้หน่วยราชการ และองค์กรปฏิบัติการเป็นต้นแบบ ตลอดจนมีมาตรการทางกฎหมาย มาตรการทางสังคม และระบบศีลธรรมมาสนับสนุนด้วย

๔) ตัวอย่างการบูรณาการหลักพุทธธรรมกับงานด้านสวัสดิการสังคม

หลังเกิดวิกฤตเศรษฐกิจครั้งใหญ่ ส่งผลให้เกิดปัญหาว่างงาน และประชาชนมีหนี้สินจำนวนมาก หลวงตาแชรร์จึงเป็นผู้นำร่วมกับชุมชนในการจัดทำโครงการ “สวัสดิการชุมชนอย่างยั่งยืน” เพื่อพัฒนาชุมชนพื้นที่แถบภาคอีสาน สามารถช่วยเหลือผู้เดือดร้อนได้กว่า ๒๐๐ คน และหลวงตาแชรร์พบว่าเครื่องมือสำคัญที่จะขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนให้มีประสิทธิภาพคือ “การเน้นสร้างเครือข่ายระหว่างกัน” ทำให้ต่อมาเกิดการประสานความร่วมมือกันของเครือข่ายพระสงฆ์พัฒนาทั้งหมดในจังหวัดนครราชสีมาภายใต้ชื่อ “เครือข่ายพระสงฆ์พัฒนาโคราช” โดยจัดให้มีการพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์ด้วยกันเองก่อน ซึ่งเป็น “งานพัฒนาคน” ที่หลวงตาแชรร์ให้ความสำคัญมากที่สุด เพื่อให้พระสงฆ์สามารถเป็นผู้นำ มีความรู้ และถ่ายทอดสู่ชุมชนได้ โดยระยะแรกเป็นการพัฒนาด้านอนุรักษ์ และฟื้นฟูป่าของชุมชน ก่อนจะขยายไปสู่งานพัฒนาด้านอื่น ๆ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มบุคคลที่เข้ามา

ช่วยเหลือ แก้ปัญหาให้กับคนอีสานด้วยแรงจูงใจที่ว่า ทำไมพระสงฆ์นักพัฒนาท่านถึงได้เข้ามาทำงานร่วมกับชุมชน เข้ามาทำงานพัฒนาชุมชน จากการศึกษาสรุปได้ ๕ ประเด็นหลักคือ

ประเด็นที่ ๑. พระสงฆ์นักพัฒนาท่านพบเห็นปัญหาความทุกข์ยากของชาวบ้านในชุมชน เบื้องต้นพระสงฆ์นักพัฒนาส่วนใหญ่เกือบทั้งหมดเป็นพระท้องถิ่น คำว่าพระท้องถิ่นคือท่านอยู่ในชุมชนนั่นเอง ดังนั้นชีวิตตั้งแต่ เริ่มเกิดมาจนทำงาน ชีวิตท่านได้พบเห็น ได้คลุกคลีกับปัญหาอยู่ตลอด ดังนั้นท่านทราบดีว่า คนในชุมชนของท่านมีปัญหาอะไร ประสบปัญหาความทุกข์ยากอย่างไร เดือดร้อนอย่างไร

ประเด็นที่ ๒. พระสงฆ์นักพัฒนาท่านมองเห็นว่า ท่านต้องการฟื้นฟูบทบาท เพื่อสังคมของพระพุทธศาสนา พระสงฆ์นักพัฒนาหลายรูปท่านมองว่า ในช่วงเวลาปัจจุบัน ศาสนากับชาวบ้าน ฆราวาสเริ่มห่างเหินกันมาก มีลักษณะที่เป็นช่องว่างกันมากพอสมควร แล้วในที่สุดแล้ว บทบาทของพระสงฆ์กับสังคมก็เริ่มลดลงเรื่อย ๆ ดังนั้นท่านจึงคิดอยากจะฟื้นฟูบทบาท ซึ่งสังคมอันนี้ เพื่อให้พระพุทธศาสนาได้สามารถสร้างประโยชน์ เอื้อประโยชน์ให้กับสังคม

ประเด็นที่ ๓. พระสงฆ์นักพัฒนาท่านพูดถึงเรื่องของความต้องการที่จะส่งเสริมคุณภาพชีวิตที่ดีให้กับญาติโยม ซึ่งที่จริงแล้วส่วนใหญ่ญาติโยมที่ท่านพูดถึงก็คือ เป็นญาติพี่น้องใกล้ชิด หรือคนใกล้ชิดกับตัวท่านทั้งนั้น ก็คือหมายความว่า ในชุมชนหมู่บ้าน ชาวบ้านก็คือ พี่น้องกัน เป็นคนใกล้ชิด เป็นญาติพี่น้อง เป็นคนรู้จักสนิทสนมกัน ดังนั้นสิ่งที่ท่านทำ เหมือนกับท่านช่วยเหลือญาติพี่น้องของท่าน และคนในครอบครัวของท่าน สิ่งที่ท่านทำ ไม่ได้ทำเพื่อตัวท่านเอง สิ่งที่ท่านทำไม่ได้ทำเพื่อคนข้างนอก การทำงานของพระสงฆ์นักพัฒนาไม่เคยคิดถึงเรื่องของยศถาบรรดาศักดิ์ งานของพระสงฆ์นักพัฒนาไม่สามารถที่จะไปอ้างอิง เพื่อขอตำแหน่งพระครูได้ หรืออ้างอิงเพื่อขอตำแหน่งในคณะสงฆ์ได้ ดังนั้นสิ่งที่ท่านทำ ท่านทำด้วยใจ ทำเพื่อชุมชนของท่าน

ประเด็นที่ ๔. มีพระสงฆ์ส่วนหนึ่งในระยะหลัง ท่านได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียน โดยเข้ามา โดยเข้ามาเรียนในมหาวิทยาลัยสงฆ์ในพื้นที่ต่าง ๆ ทั้งในวิทยาเขตภาคอีสาน และในกรุงเทพฯ เมื่อเรียนจบแล้ว มีพระสงฆ์บัณฑิตทั้งหลายส่วนหนึ่ง พยายามอยากจะกลับเข้าไปสู่ชุมชน นำเอาความรู้ที่ท่านได้มาศึกษาเล่าเรียน กลับไปช่วยเหลือชุมชนของท่าน ท่านคิดว่าท่านเป็นบุคคลผู้มีโอกาสดีทางสังคม มีชาวบ้านอีกจำนวนไม่น้อยที่มีโอกาสได้เรียนได้ศึกษา ดังนั้นท่านเป็นกลุ่มบุคคลหนึ่งที่มีโอกาสดี ดังนั้นท่านอยากจะคืนสิ่งที่ดีเหล่านี้กลับสู่ชุมชนของท่าน ท่านถึงกลับไปทำงานพัฒนา ทั้ง ๆ ที่ท่านมีโอกาสหลายอย่าง ทั้งอาจจะเป็นพระอาจารย์สอนในมหาวิทยาลัยสงฆ์ก็ได้ หรือไปสอนตามมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ก็มีแต่หลายท่านเลือกกลับสู่ชุมชน เพื่อท่านจะได้ทำงานในสิ่งที่ท่านคิดหวังว่าจะ เป็นประโยชน์

ประเด็นที่ ๕. พระสงฆ์นักพัฒนาท่านคิดว่า การทำงานของท่านเป็นความพยายามที่จะอุทิศตัวเองเพื่อช่วยเหลือสังคม เพราะที่จริงแล้วท่านยึดว่า พระสงฆ์ก็อยู่ได้ด้วยปัจจัย ๔ และอาหารของชาวบ้าน ถ้าชาวบ้านไม่สนับสนุนปัจจัย ๔ ทั้งหลาย พระสงฆ์ก็อยู่ไม่ได้ เพราะฉะนั้นเมื่อพระสงฆ์สามารถอยู่ได้ ท่านก็คิดว่าชาวบ้านก็ควรจะต้องอยู่ได้ด้วย ชาวบ้านอยู่ไม่ได้ พระสงฆ์ก็อยู่ไม่ได้ เพราะฉะนั้นปัญหาของชาวบ้านก็เป็นปัญหาส่วนหนึ่งของพระสงฆ์ ดังนั้นท่านจึงคิดทำงานทุกอย่าง เพื่อให้ชาวบ้านหลุดพ้นจากปัญหา

๓.๔ ภาคใต้ ศึกษาการจัดการสวัสดิการสังคมของพระครูปลัดวรพล ฐิตคุโณ วัดควนกาหลง จังหวัดสตูล

๑) รูปแบบการจัดการสังคมสงเคราะห์และสวัสดิการสังคม ตามหน้าที่ของพระสงฆ์

หน้าที่ของพระสงฆ์หรือที่เราได้ยินกันบ่อยว่ากิจของสงฆ์มีทั้ง หน้าที่โดยพระธรรมวินัย และ หน้าที่ต่อสังคม

หน้าที่โดยพระธรรมวินัย

หน้าที่โดยพระธรรมวินัย หมายถึง หน้าที่ที่พระธรรมวินัยโดยตรง รวมทั้งหน้าที่ที่คณะสงฆ์ กำหนดให้ โดยมีดังต่อไปนี้

๑. รักษาศีลให้บริสุทธิ์ โดยที่ต้องรักษา คือ จาตุปาริสุทธิศีล เช่น ปาฏิโมกข์สังวรศีล อิทธิยสังวรศีล อาชีวนปาริสุทธิศีล ปัจฉยสันนิตศีล

๒. ทำกิจวัตรต่างๆให้ครบถ้วน กล่าวคือ ข้อปฏิบัติที่ต้องทำเป็นประจำ

๓. ศึกษาไตรสิกขา อันได้แก่ สीलสิกขา คือ การรักษากาย วาจา ให้เรียบร้อย จิตตสิกขา คือ การทำจิตให้สงบ ปัญญาสิกขา คือ การใช้ปัญญาในการแก้ไขปัญหา

๔. บริหารคณะสงฆ์ตามตำแหน่งหน้าที่ พระภิกษุที่อุปสมบทแล้วหลายพรรษาและมีความรู้ทางพระธรรมวินัยพอสมควร มักจะได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้บริหาร ซึ่งแต่ละตำแหน่งมีหน้าที่ปฏิบัติต่างๆเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ประชาชน

๕. เผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างขวางออกไป โดยสามารถกระทำได้ทั้งในวัด นอกวัด แม้แต่การเดินทางไปไหนต่อไหนด้วยอาการสำรวมก็ถือว่าเป็นการเผยแผ่ไปด้วย

๖. ปฏิสังขรณ์เสนาสนะ และปูชนียสถานในวัด ซึ่งนอกจากการซ่อมแซมแล้วยังต้องสร้างเพิ่มเติม

๗. สืบต่อพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นหน้าที่ที่ติดไปตลอดการครองสมณเพศตลอดชีวิต

หน้าที่ต่อสังคม โดยจะมีทั้งหมด ๗ อย่าง ดังนี้

๑. อบรมให้ประชาชนมีคุณธรรม ไม่ทำความชั่ว รู้จักการนำหลักธรรมพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งการที่จะทำกิจกรรมดังกล่าวนี้พระสงฆ์สามารถทำนอกเหนือจากการกระทำปกติ

๒. จัดให้มีการอบรมสมาธิ เพื่อให้ประชาชนมีความสงบในจิตใจและมีความเจริญทางปัญญาสูง

๓. อุปถัมภ์บำรุงโรงเรียนที่อยู่ในวัด และนอกวัด

๔. นำประชาชนมาประกอบพิธีในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

๕. อนุรักษ์ศิลปวัตถุ ปูชนียวัตถุ และปูชนียสถาน และแนะนำประชาชนให้อนุรักษ์ด้วย

๖. แนะนำส่งเสริมให้ประชาชนพัฒนาท้องถิ่น และรักษาสิ่งแวดล้อม

๗. แนะนำประชาชนให้ช่วยกันรักษาป่า และสงวนพันธุ์สัตว์ป่า

หน้าที่ของพระสงฆ์เป็นการแสดงว่าพระสงฆ์นั้นเป็นตัวแทนของพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ถ้าในยุคใดพระสงฆ์ปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวคลาดเคลื่อน ในยุคนั้นประชาชนก็จะขาดความนับถือ สังคมไม่เห็นคุณค่าทางพระพุทธศาสนา และพระพุทธศาสนาก็จะเสื่อมลง แต่ถ้าในยุคใดที่พระสงฆ์ปฏิบัติหน้าที่

ครบถ้วน ในยุคนั้นพระสงฆ์จะมีประชาชนนับถือมาก และพระพุทธศาสนาก็จะรุ่งเรือง ซึ่งทำให้เป็น ศูนย์รวมทางจิตใจ และเมื่อมีประชาชนมานับถือก็จะสร้างโบราณวัตถุและโบราณสถาน ดังนั้น พระสงฆ์จึงมีความสำคัญในฐานะเป็นตัวแทนของพระพุทธศาสนาที่สืบทอดพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง

จากรูปแบบบูรณาการหลักพุทธธรรมกับงานสังคมสงเคราะห์และสวัสดิการที่ได้นำเสนอไปใน เบื้องต้นของรายงานเล่มนี้ เมื่อเราได้นำมาวิเคราะห์ ศึกษาเปรียบเทียบกับโครงการ “บ้านหัวทาง” โมเดลดับไฟใต้ตามโครงการตำรวจผู้รับใช้ชุมชน ของท่านพระครูปลัดวราพล ฐิติคุณ ครั้งนี้นั้น จะเห็น ได้ชัดเจนว่าท่านได้ดำเนินกิจการของโครงการอย่างเป็นรูปแบบ มีวิธีการการดำเนินงานที่ถูกต้อง

รูปแบบสวัสดิการมีความชัดเจน มีวัตถุประสงค์และเป้าหมายเป็นไปเพื่อชุมชนและประชาชน การดำเนินงานโครงการของท่านเป็นไปด้วยหลักธรรม ทั้งพรหมวิหารธรรม ๔ และหลักสังคหวัตถุ ธรรม ๔ และหลักธรรมสัปปุริสธรรม ๗ ซึ่งหลักธรรมทั้งหมดนี้เป็นหลักธรรมสำหรับนักบริหาร นัก สังคมสงเคราะห์อย่างแท้จริง วิธีการสังคมสงเคราะห์ของท่านพระครูปลัดวราพล ฐิติคุณ ในโครงการง การนี้นั้นหากนำมาประยุกต์กับวิธีการสังคมสงเคราะห์ตามแนวพระพุทธศาสนา ย่อมได้รับผลลัพธ์เป็น ที่น่าพึงพอใจกล่าวคือ

หลักพุทธธรรมที่เป็นวิธีการสังคมสงเคราะห์ คือ คำสอนที่สอนให้บุคคลรู้จักการดำเนินชีวิต ของมนุษย์รู้จักดำเนินชีวิตให้บรรลุประโยชน์ที่เป็นจุดหมายของชีวิต ที่เรียกว่า อัตถะ ๓ ประการ ได้แก่

๑) ทิฏฐธัมมิกัตถะ เป็นวิธีสงเคราะห์ให้บุคคลได้มาซึ่งปัจจัยสี่ที่จำเป็นต่อร่างกายอย่าง เพียงพอ เป็นการสงเคราะห์รายบุคคล

๒) สัมปรายิกัตถะ เป็นวิธีการสงเคราะห์เพื่อให้สังคมมีความสุข เป็นการตอบสนองด้าน สังคม เป็นการมุ่งสงเคราะห์เพื่อให้แก่ปัญหาส่วนสังคม

๓) ปรมัตถะ เป็นวิธีการสงเคราะห์ด้านจิตใจ เพื่อให้บุคคลมีความมั่นคงสงบสุข เป็นการ ตอบสนองด้านจิตใจ วิธีนี้เป็นการดับปัญหาอย่างสิ้นเชิง

ในทางพระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่เป็นข้อปฏิบัติสำหรับนักบริหารหรือนักปกครองที่มี อำนาจหน้าที่ในการปกครองหมู่คณะ บริหารกิจการของหมู่คณะหรือประเทศชาติไว้อย่างมากมาย เพื่อให้ผู้ปกครองหรือผู้บริหารนั้นได้ใช้อำนาจหน้าที่ เพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชนและประเทศชาติ อย่างแท้จริง พระพุทธเจ้าทรงเน้นถึงความสำคัญของผู้ปกครองหรือผู้บริหารเป็นอย่างมากจะต้อง ประพฤติให้เป็นแบบอย่างแก่ผู้อื่นหรือผู้ใต้บังคับบัญชา ฉะนั้นหลักในการบริหารตามแนวพุทธศาสนา สามารถสรุปลงได้ ๓ ประการ คือ

๑. การบริหารตน เป็นหลักการที่ว่าผู้บริหารที่ดี ต้องสามารถบริหารควบคุมตนเองให้ดี เสียก่อน จึงจะสามารถบริหารคนอื่นได้ดี

๒. บริหารคน เมื่อผู้บริหารสามารถบริหารตนได้ดีแล้ว ก็จะพัฒนาไปสู่การบริหารบุคคลหรือ ผู้ใต้บังคับบัญชา

๓. บริหารงาน คนกับงานเป็นสิ่งที่คู่กัน ถ้านักบริหารสามารถจัดการกับตนเอง คนได้ดีก็จะ นำไปสู่ความสำเร็จของการบริหารงานอย่างแน่นอน หลักธรรมสำคัญที่ผู้บริหารหรือผู้ที่เตรียมตัว เพื่อ เป็นผู้บริหารควรที่จะพัฒนาทั้ง ๓ ด้าน คือ พัฒนาดน พัฒนาคน และพัฒนางาน เพราะการพัฒนาทั้ง ๓ ด้านนั้น จะสร้างความสุขให้แก่ตนเองและสังคมตลอดไป

การนำเอาหลักธรรมไปปฏิบัติเพื่อการบริหารตนเองนั้นมีหลายวิธี คือ อาจจะเริ่มต้นด้วยหลักธรรมข้อใดข้อหนึ่ง

โดยการศึกษาด้วยตนเองหรือปรึกษาหารือสนทนาธรรมกับพระภิกษุที่แตกฉานเรื่องธรรมะต่างๆ แล้วยึดถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ซึ่งอาจนำหลักการปฏิบัติตามหัวใจสำคัญของพุทธศาสนา ๓ ขั้นตอนมาเป็นแนวทางก็ย่อมได้ คือ

๑. การละเว้นการทำความชั่วทั้งปวง
๒. การกระทำความดี
๓. การทำจิตใจให้บริสุทธิ์

ดังนั้น รูปแบบการจัดการสังคมสงเคราะห์และสวัสดิการสังคมของพระครูปลัดวราพล ฐิติคุโณ วัดควรวาหลง จังหวัดสตูล รวมไปถึงหลักพุทธธรรมที่ได้นำมาประยุกต์ใช้ เพื่อให้รูปแบบการจัดการสังคมสงเคราะห์และสวัสดิการสังคม เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดผลสำเร็จตามเป้าหมาย และวัตถุประสงค์อย่างมากที่สุด

๓.๕ ภาคเครือข่ายที่ทำงานด้านสวัสดิการสังคม มีความร่วมมือกันระหว่างพระสงฆ์ และภาคประชาชน ได้แก่ กลุ่มสังฆะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิตของพระอาจารย์สุบิน ปณีโต วัดไร่ล้อม จังหวัดตราด ดังนี้

๑) ตัวแบบในการวิเคราะห์ การดำเนินกิจกรรมกลุ่มสังฆะสมทรัพย์พบว่า มีตัวแบบที่น่าศึกษา ๖ ประการคือ

๑. การประสานวิธิตัด ๓ ปรัชญาคือศาสนาชุมชนและครอบครัวเข้าด้วยกัน
๒. การเจาะกลุ่มเป้าหมายที่สำคัญในชุมชนคือ
 - วัด
 - กลุ่มทำบุญซึ่งอนุমানได้ว่าเป็นคนดีของชุมชน
 - การขยายเครือข่ายพระ

๓. การเรียนรู้จากการลงมือทำทันทีที่กล่าวคือตั้งกลุ่มและให้กุ้และออมในวันแรกเลย

๔. การผูกเชื่อมโยงบุญใจและเงินออมเข้าด้วยกันกับสังฆะและกฎเกณฑ์ประชาธิปไตยของกลุ่ม

๕. การปรับสร้างวิธิตัดใหม่ด้วยการให้สวัสดิการแก่ปัจเจกเพื่อให้เกิดเป็นกลุ่มที่แข็งแกร่งฝึกฝนความเสียสละและควบคุมพฤติกรรมสมาชิกร่วมกัน

๖. ระบบ ๕ ปี ๔ รุ่นปีรับสมาชิก

๑. การประสานวิธิตัด ๓ ปรัชญาคือศาสนาชุมชนและครอบครัวเข้าด้วยกัน

เครือข่ายสังฆะสมทรัพย์มีความเป็นมาจากการประสานวิธิตัด ๓ ปรัชญาคือศาสนาชุมชนและครอบครัวเข้าด้วยกันในการพบปะกับชุมชนพระอาจารย์สุบิน ปณีโตพยายามเน้นให้ประชุมชนมองเห็นความสำคัญของการพึ่งพาตนเองและการมีสังฆะโดยการรวมกลุ่มกันและเริ่มทำด้วยตนเองไม่มีภักวหรือรอให้มีปัจจัยภายนอกเข้ามาช่วยส่วนการปรับเงินจากสมาชิกที่ไม่ตรงต่อเวลาบัญชีละ ๑๐ บาท

หรือ ๒๐ บาทก็เป็นกระบวนการที่ฝึกฝนให้คนมีสัจจะรู้จักรับผิดชอบต่อตัวเองซึ่งจะยังผลให้มีความรับผิดชอบในสังคมโดยที่สัจจะเดียวกันก็ได้เน้นให้เห็นคุณค่าของความช่วยเหลือเอื้ออาทรร่วมคิดร่วมทำกับคนในชุมชนอันนำไปสู่ความสมัครสมานสามัคคีเพื่อสร้างสรรค์ความน่าอยู่ของชุมชนให้มีความเข้มแข็งทั้งยังได้ปลูกฝังให้มีความสัมพันธ์ภายในครอบครัวมีมากขึ้นด้วยการแสดงให้เห็นว่าทุกคนในครอบครัวล้วนมีศักยภาพมีความสามารถที่ช่วยเหลือซึ่งกันละกันได้ลูกๆสามารถช่วยพ่อแม่ได้คนเฒ่าคนแก่ก็สามารถช่วยเหลือครอบครัวได้เพราะทุกคนในครอบครัวมีสิทธิที่จะเป็นสมาชิกกลุ่มได้ออมได้เงินที่ออมนี้จะเป็นฐานให้ครอบครัวได้กู้ยืมมาใช้ยามขาดแคลนเหมือนกับพ่อแม่มักกู้เงินจากลูกเองทั้งหมดนี้ล้วนเกิดขึ้นจากการได้ปฏิบัติจริงในการทำกิจกรรมของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ร่วมกัน

๒. การเจาะกลุ่มเป้าหมายที่สำคัญในชุมชนช่วยให้การทำงานในระยะต่อไปทำได้สะดวกรวดเร็วขึ้นเพราะกลุ่มเหล่านี้มีศักยภาพในการที่จะขยายงานของตนต่อไปได้หากเขาได้มีความรู้ความเข้าใจและเห็นความสำคัญในกิจกรรมและได้ลงมือทำด้วยตนเองกลุ่มเป้าหมายที่พระสุบิน ปณิโตใช้เป็นเหมือนคานงัดให้กิจกรรมสามารถขยายตัวอย่างรวดเร็วนี้ได้แก่

-วัด

พระอาจารย์สุบิน ปณิโตดำเนินการแผ่แพร่ความคิดในการจัดตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ให้แก่ชุมชนต่างๆโดยได้เข้าไปตามวัดของชุมชนเหล่านั้นในวันพระหรือวันที่ชาวบ้านในชุมชนนั้นมาทำบุญร่วมกันที่วัดเป็นจำนวนมากแล้วขออนุญาตเจ้าอาวาสเพื่อบรรยายให้ชาวบ้านฟังในระหว่างที่สอดแทรกหลักธรรมต่างๆในพระพุทธศาสนาเข้าไปด้วยการใช้วัดเป็นฐานดำเนินกิจกรรมเช่นนี้ได้ช่วยฟื้นฟูหรือเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนให้มีความแน่นแฟ้นขึ้นมาเป็นอย่างมากเพราะทำให้วัดได้มีโอกาสเกื้อกูลตอบแทนแก่ชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้นนอกเหนือจากเดิมที่เคยให้ธรรมต่างๆในการดำเนินชีวิตนอกจากนี้พระบางรูปยังได้ช่วยเป็นที่เลี้ยงแก่กลุ่มในหลายด้านเช่นการทำบัญชีการเขียนใบสัญญาขณะเดียวกันด้วยความที่วัดเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ประกอบกันบนศาลาวัดที่ชาวบ้านทำกิจกรรมร่วมกันนั้นจะมีพระประธานและพระภิกษุประจำอยู่เสมอคนในชุมชนเลยให้ความเคารพยำเกรงต่อสถานที่ที่มีความเชื่อมั่นต่อกระบวนการทำงานของกลุ่มว่าจะไม่มีการทุจริตในขณะเดียวกันกรรมการกลุ่มที่ปฏิบัติหน้าที่ก็จะไม่กล้าทำการทุจริตนอกจากนี้การที่วัดเป็นพื้นที่สาธารณะของชุมชนซึ่งเปิดกว้างให้ผู้คนสามารถเข้าออกได้ตลอดเวลาทำให้กิจกรรมกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ที่กระทำขึ้นในวัดเป็นกิจกรรมที่เปิดกว้างต่อการตรวจสอบด้วยสมาชิกจะสามารถมองเห็นกระบวนการได้ตลอดเวลา

-กลุ่มทำบุญซึ่งอนุমানได้ว่าคนดีในชุมชน

กลุ่มคนที่มาทำบุญที่วัดจะเป็นกลุ่มที่ได้รับข้อมูลที่ถ่ายทอดจากพระอาจารย์สุบิน ปณิโต เป็นกลุ่มในชุมชนคนกลุ่มนี้เป็นที่เคารพยกย่องในชุมชนว่ามีศีลธรรมเพราะเข้าวัดทำบุญอยู่เสมอเป็นคนกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่เริ่มทำกิจกรรมกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เป็นกลุ่มแรกจึงได้รับการเชื่อถือ จากสมาชิกอื่นๆ ในชุมชนและเมื่อสมาชิกชุดที่เริ่มก่อตั้งนี้ได้ถ่ายทอดประสบการณ์ในการดำเนินกิจกรรมให้เพื่อนบ้านเห็นถึงคุณประโยชน์ที่รับจากการเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มก็จะทำให้คนในชุมชนมีโอกาสเข้าร่วมได้มากขึ้นกลุ่มคนดีในชุมชนที่เป็นผู้เริ่มก่อตั้งกลุ่มนั้นจะมีส่วนหนึ่งได้รับการคัดเลือกจากสมาชิกในเป็นกรรมการของกลุ่มจะพบว่าในปีต่อๆ มาเมื่อหมดวาระลงกรรมการส่วนใหญ่ก็จะได้รับการเลือกตั้งเข้า

มาให้เป็นกรรมการต่ออีกเสมออันเป็นกระบวนการที่ตอกย้ำให้เห็นถึงความเชื่อมั่นไว้วางใจของคนในชุมชนที่มีต่อกรรมการเหล่านั้นให้ทำหน้าที่ผู้นำของคนหรือทำหน้าที่แทนตนเองเป็นผู้นำที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติอันเกิดจากกระบวนการของกลุ่มเป็นกลไกในการคัดเลือกเวลาตั้งกรรมการขึ้นมาแล้วเขาจะพยายามเลือกคนที่ดีที่สุด มีสะอาดใจบริสุทธิ์เข้ามาบริหารการเงินในขณะเดียวกันด้วยเนื้องานที่ขยายตัวเพิ่มขึ้นในแต่ละปีก็ได้ทำให้มีการดูแลอย่างใกล้ชิดเป็นพี่เลี้ยงให้ทุกกลุ่มปีหนึ่งไปร้อยละแห่งกลุ่มตั้งใหม่จะต้องไปเป็นพี่เลี้ยงสามสี่ครั้งในช่วงแรกๆนับเป็นภารกิจที่ค่อนข้างหนักสำหรับคนคนเดียว พระสุบินจึงได้พยายามถ่ายทอดความคิดในการจัดตั้งกลุ่มนี้ไปสู่พระรูปอื่นๆทั้งภายในจังหวัดใกล้เคียงเพื่อให้ทำหน้าที่เผยแพร่กิจกรรมนี้สู่ชุมชนให้ได้มากขึ้นการขยายเครือข่ายพระเช่นนี้ทำให้มีภิกษุหลายรูปเข้ามารับหน้าที่นี้ในหลายจังหวัดเช่นจันทบุรี เชียงราย ระยอง ฯลฯ ในขณะเดียวกันพระที่ประจำอยู่ตามวัดต่างๆที่พระอาจารย์สุบิน ปณีโตออกไปเผื่อแผ่ก็ให้ความสนใจและกิจกรรมในฐานะเป็นพี่เลี้ยงให้แก่กลุ่มได้เป็นอย่างดีและเป็นหลักให้แก่การดำเนินกิจกรรมของแต่ละกลุ่มได้

๓. การเรียนรู้จากการลงมือทำทันทีที่กล่าวคือตั้งกลุ่มแล้วให้กู้และออมในวันแรกเลย

วันแรกที่เริ่มก่อตั้งกลุ่มแต่ละกลุ่มนั้นหลังจากพระสุบิน ปณีโต ได้บรรยายเชิญชวนให้ชาวบ้านเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์แล้วพระอาจารย์สุบิน ปณีโตจะแนะนำให้ชาวบ้านเริ่มต้นด้วยการออมเงินอย่างต่ำเดือนละ ๑๐ บาทเพื่อให้ชาวบ้านยอมที่จะทดลองออมร่วมกันโดยมีกรรมการส่วนหนึ่งทำหน้าที่รับเงินออมของสมาชิกพร้อมๆกันนั้นก็มีการทำกิจกรรมอีกส่วนหนึ่งทำหน้าที่ลงชื่อเพื่อกู้เงินเมื่อเสร็จสิ้นกระบวนการออมแล้วก็จะสามารถเปิดให้กู้ได้ทันทีทำให้ชาวบ้านสามารถมองเห็นประโยชน์ที่ได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรมเพราะในการทำกิจกรรมกลุ่มออมทรัพย์ในอนาคตสมาชิกไม่สามารถกู้ได้ทันทีที่ต้องนำเงินไม่ออมนั้นไปฝากธนาคารเสียก่อนทำให้เกิดปัญหาของความเชื่อมั่นของกรรมการเกิดขึ้นได้ทำให้สมาชิกได้มีการลงมือทำจริงคือออมและกู้ได้ทันทีที่เริ่มก่อตั้งกลุ่มเช่นนี้ทำให้ชาวบ้านมองเห็นประโยชน์ที่ได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรมได้อย่างชัดเจนไม่ต้องรอเหมือนเมื่อก่อนซึ่งจะเกิดความรู้สึกว่าจะไม่ได้รับประโยชน์จากการออมนั้นขณะเดียวกันกรรมการที่ทำงานก็รู้สึกสบายใจเพราะไม่ต้องเก็บเงินไว้กับตัวเองอันจะนำไปสู่ข้อครหาต่างๆนานาได้นอกจากนี้การที่ดำเนินกิจกรรมของกลุ่มให้เสร็จได้ภายในวันเดียวก็ทำให้เกิดความประหยัดค่าใช้จ่ายต่างๆลงไปได้มากกรรมการทำงานได้เดือนละ ๑ วันไม่ต้องรับภาระมากนักนอกจากนี้ยังทำให้ง่ายต่อการจดจำของสมาชิกด้วยไม่ทำให้สมาชิกหลงวันหรือมาผิดวัน

๔. การผูกเชื่อมโยงบุญใจและเงินออมเข้าด้วยกันกับสัจจะและเกณฑ์ประชาธิปไตยของกลุ่ม

พระอาจารย์สุบิน ปณีโต ชี้ให้สมาชิกของกลุ่มเห็นว่าคนที่คนในชุมชนได้นำเงินนำรวมกันและให้คนอื่นที่กำลังเดือดร้อนกู้เอาไปใช้ก่อนเป็นการช่วยให้คนเหล่านั้นได้โอกาสในการลืมตาอ้าปากขึ้นมาอีกครั้งนับเป็นการทำบุญหรือการสงเคราะห์ที่สำคัญอย่างหนึ่งในการปล่อยให้กู้นี้จะให้กู้แก่สามารถสมาชิกที่กำลังได้รับความเดือดร้อนมากที่สุดด้วยการจัดลำดับที่สองคือคนที่ต้องรับภาระดอกเบี้ยเงินกู้นี้จะให้กู้แก่สมาชิกที่กำลังได้รับความเดือดร้อนมากที่สุดด้วยการจัดลำดับความสำคัญเร่งด่วนไว้ ๓ กรณีที่จะต้องได้รับเงินกู้ก่อนได้แก่ลำดับแรกคือผู้ป่วยลำดับสองคือคนที่ต้องรับภาระดอกเบี้ยเงินกู้ในอัตราหลายๆและลำดับที่สามคือกู้เรื่องการศึกษาเงินที่เหลือจากนี้จะให้กู้แก่สมาชิกทั่วไปเป็นการฝึกให้สมาชิกมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่เพื่อนร่วมชุมชนเกื้อกูลซึ่งกันและกันในขณะเดียวกันการกำหนดวันละช่วงเวลาของกลุ่มจะดำเนินกิจกรรมไว้อย่างชัดเจนเหมือนกันทุกเดือนก็

เป็นการฝึกฝนให้สมาชิกมีความรับผิดชอบต่อตนเองและต่อกลุ่มเพราะสมาชิกจะต้องนำเงินออกหรือกู้เงินมาส่งให้กลุ่มตามวันเวลาที่กำหนดเอาไว้มิฉะนั้นจะถูกปรับตามอัตราที่แต่ละกลุ่มได้กำหนดเอาไว้การกำหนดให้สมาชิกมาพบปะกันทุกเดือนยังมีส่วนในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีขึ้นในชุมชนเพราะได้มีการแลกเปลี่ยนสารทุกข์สุขดิบซึ่งกันและกันร่วมส่องมองสภาพปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชนซึ่งอาจนำไปสู่การร่วมมือแก้ไขปัญหาต่างๆร่วมกันได้

๕. การสร้างวิถีคิดใหม่ด้วยการให้สวัสดิการแก่ปัจเจกเพื่อให้เกิดเป็นกลุ่มที่แข็งแกร่งฝึกฝนความเสียสละและความผูกพันพฤติกรรมสมาชิกร่วมกัน

เมื่อครบรอบปีของการออมกลุ่มจะแบ่งเงินกำไรที่ได้จากดอกเบี้ยเงินกู้ออกเป็นสองส่วนเท่าๆกันส่วนหนึ่งปันผลคืนแก่สมาชิกอีกส่วนหนึ่งจะนำไปใช้เป็นเงินกองทุนสวัสดิการแก่สมาชิกโดยพระอาจารย์สุบิน ปณีโต ได้ชี้ให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญของการมีสวัสดิการและยกตัวอย่างสวัสดิการรักษาพยาบาลที่ข้าราชการและลูกจ้างในสถานประกอบการได้รับถ้าคนทำงานราชการเขาป่วยเขายังมีราชการคุ้มครองเบิกค่ารักษาพยาบาลได้คนทำงานอุตสาหกรรมเขาก็มีกฎหมายประกันสังคมในเบื้องต้นนั้นได้ใช้ไปในเรื่องของการรักษาพยาบาลเป็นใหญ่แต่ก็มีบางกลุ่มที่มีเงินสวัสดิการมากพอได้เริ่มนำเงินสวัสดิการนี้ไปใช้ในการพัฒนาชุมชนของตนให้น่าอยู่มากขึ้นเช่นกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์บ้านอ่าวขาม ต.อ่าวใหญ่ อ.เมือง ที่ได้มีมติให้นำเงินสวัสดิการไปใช้ในการปรับปรุงพื้นที่สาธารณะให้เป็นสนามกีฬาเยาวชนโดยไม่ต้องรอเงินงบประมาณขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) แต่อย่างใด หรือกลุ่มวัดเนินทราย ที่นำเงินบางส่วนไปซื้อเก้าอี้ถวายวัดและใช้เป็นอุปกรณ์ในการทำงานของกลุ่มทุกๆเดือนด้วย

การจัดระบบสวัสดิการขึ้นนี้ เป็นปัจจัยสำคัญที่สำคัญให้กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์สามารถดำรงอยู่ได้ เพราะกองทุนสวัสดิการนี้จะเป็นแรงจูงใจให้สมาชิกไม่ลาออกจากกลุ่ม เพราะถ้าลาออกก็จะไม่ได้รับการแบ่งเงินสวัสดิการให้ เพราะเป็นเงินกองกลางของกลุ่ม โดยพบว่าสมาชิกกลับมีความผูกพันต่อกลุ่มมากขึ้น เพราะต้องพึ่งพาต่อกลุ่มในขณะเดียวกันก็พยายามช่วยกันทำให้เงินกองทุนก้อนนี้โตมากขึ้นเรื่อยๆ เพื่อให้กองทุนนี้สามารถดูแลสมาชิกให้ได้มากที่สุด กลุ่มจึงมีความเข้มแข็งมากขึ้นตลอดเวลา

ในบางกลุ่มได้พยายามเร่งสร้างให้เงินกองทุนสวัสดิการนี้เติบโตรวดเร็วมากขึ้นโดยการนำเงินกองทุนสวัสดิการนี้ไปปล่อยให้สมาชิกกู้ในอัตราดอกเบี้ยที่เท่ากันกับดอกเบี้ยเงินกู้ก่อนที่ได้จากการออมแต่เมื่อมีดอกเบี้ยกลับมาก็นำเข้าสมทบกับกองทุนสวัสดิการทั้งหมดไม่ได้นำไปปันผลให้กลับคือแก่สมาชิกทำให้เงินกองทุนสวัสดิการนี้สามารถเติบโตได้เร็วขึ้นในขณะเดียวกันกองทุนสวัสดิการนี้เป็นกลไกที่สำคัญในการให้คนส่วนใหญ่ของชุมชนได้ควบคุมพฤติกรรมของคนในชุมชนด้วยเช่นสมาชิกบางกลุ่มได้สิทธิค่ารักษาพยาบาลนอนโรงพยาบาลได้คืนละ ๕๐๐ บาท ถ้าใครสูบบุหรี่เขาจะปรับคืนละ ๑๐๐ บาท ถ้าใครสูบบุหรี่ที่ ๒ ก็ปรับเพิ่มมากขึ้นอีกถ้าคุณเล่นการพนันก็จะลงโทษอย่างนี้หรือบางกลุ่มจะตกลงในที่ประชุมเลยว่าถ้าใครซื้อสิทธิ์ขายเสียไป ๕๐๐ บาท เราจะหยุดจ่ายค่ารักษาพยาบาลมูลค่า ๕๐๐ บาทเลยเพราะคุณได้ตรงนั้นแล้วกลุ่มก็ไม่จำเป็นต้องจ่ายค่ารักษาพยาบาลคุณคนในหมู่บ้านเขาจะรู้กันว่าใครขายเสีย

๖. ระบบ ๕ ปี ๔ รุ่น ปีรับสมาชิก

หลักการที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือการเปิดรับสมาชิกเพียง ๔ รุ่น แล้วหยุดรับไประยะหนึ่ง อาจจะเป็น ๓ ปี หรือ ๔ ปี แล้วแต่กลุ่มจะกำหนดแล้วจึงค่อยเปิดรับสมาชิกใหม่อีกครั้งการดำเนินการเช่นนี้ช่วยให้คำในชุมชนที่มองเห็นคุณค่าของกลุ่มริบสมัครเป็นสมาชิกก่อนที่จะปิดรับไปเสียก่อนในขณะเดียวกันรายละเอียดของหลักเกณฑ์ภายในกลุ่มก็กำหนดสมาชิกรุ่นแรกหรือสมาชิกที่สมัครในปีแรกมีสิทธิรับเงินค่ารักษาพยาบาลเต็มอัตราที่กลุ่มกำหนดให้รุ่นที่ ๒ ๓ และ ๔ ก็จะได้รับลดหลั่นกันไป รุ่นละครั้งหนึ่งของรุ่นก่อนหน้านั้นทำให้สมาชิกในรุ่นหลังหลัง จะได้รับเงินสวัสดิการน้อยกว่าการหยุดรับสมัครจะทำให้เงินกองทุนสวัสดิการนี้ขยายตัวเติบโตขึ้นจนพอเพียงกับการช่วยเหลือสมาชิกในขณะเดียวกันสมาชิกรุ่นหลังหลังก็จะได้รับการเลื่อนชั้นให้ไปอยู่ในรุ่นที่สูงขึ้นด้วยเช่นรุ่น ๒ ก็จะได้รับ การปรับให้ได้รับสิทธิเท่าเทียมกับรุ่น ๑

ปรัชญาของการทำงาน

การดำเนินการกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์จึงมีแก่นแท้คือการสร้างคุณธรรมและสวัสดิการกลุ่ม ให้แก่กลุ่มคนทั้งคนในชนบทและบ้านเมืองด้วยการใช้

๑. คุณค่าทางพระพุทธศาสนาได้แก่ สัจจะ เสียสละ ความเอื้ออาทรช่วยเหลือกันการใช้คนดี บริหารควบคุมคนไม่ดี

๒. ระบบบริหารการเงินที่เป็นของประชาชนโดยประชาชนเพื่อประชาชนด้วยการจัดแบ่งเป็น ระบบต่างๆ คือ

-เงินกองทุนสวัสดิการครบวงจรชีวิต

-เงินกู้

-ศูนย์กลางการระดมเงินออม

-ตลาดนัด (หุน-สินค้า)

๓. การพึ่งพาตนเองของชุมชนใน ๓ ด้านคือ

-ด้านคุณธรรมและวินัย

-ด้านสวัสดิการชุมชนครบวงจร

-ด้านการเป็นศูนย์กลางการเงินของชุมชน

๔. การเปิดโอกาสให้คนทั้งชุมชนไม่เว้นแม้แต่คนแก่หรือเด็กได้มีส่วนร่วมในผลประโยชน์ของ กลุ่ม

๕. การยึดโยงชุมชนด้วยวัฒนธรรมชุมชนและกองทุนสวัสดิการ

๖. การพึ่งพาซึ่งกันและกันของคนในชุมชน

การบวนการเรียนรู้และปฏิบัติธรรมผ่านการออมเงิน-บริหารเงินชุมชน

กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ที่ได้รับการส่งเสริมโดยพระอาจารย์สุบิน ปณีโต มีหลักการที่สำคัญคือ

๑. การเริ่มออมและกู้โดยการทดลองทำและเรียนรู้ทันทีในวันเดียวกันกับวันที่เริ่มต้นก่อตั้ง กลุ่มสมาชิกพร้อมกันทุกคนเป็นการให้ความรู้และโอกาสในการฝึกฝนอย่างครบถ้วนทั้งกระบวนการ ในวันแรกของการดำเนินกิจกรรมอันเป็นโอกาสแรกเริ่มที่สมาชิกกำลังให้ความสนใจสูงสุดต่อกิจกรรม ของกลุ่ม

๒. การจัดการการเงินระดับชุมชนหรือกลุ่มย่อยย่อยที่เกิดขึ้นในทุกรอบเดือนนี้มีความสำคัญ ดังต่อไปนี้

-การเปิดเวทีประชาธิปไตยขั้นอันนำไปสู่การร่วมกันสร้างศีลธรรมใหม่หรือกฎของชุมชนในแต่ละท้องถิ่นซึ่งเป็นกระบวนการกำหนดตนเองที่ฟื้นฟูขึ้นมาใหม่ได้อีกครั้ง

-การสร้างกระบวนการเรียนรู้เรื่องการเงินและเศรษฐกิจชุมชนให้แก่สมาชิก

-การสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มและบทบาทของสตรีให้มีมากขึ้นเรื่อยๆ

๓. การร่วมบริหารกองทุนสวัสดิการของชุมชน และปรับพฤติกรรมไปสู่ กฎประชาธิปไตยของชุมชน โดยกองทุนนี้ มีความสำคัญ ๓ ประการคือ

-เป็นการสร้างจิตสำนึกความเสียสละให้แก่คนในชุมชน

-เป็นหลักประกันของชีวิต ครอบครัว และชุมชน

-ช่วยควบคุมพฤติกรรมของคนในชุมชน

๔. การริเริ่มกลุ่มเกิดขึ้นจากในวัด ซึ่งสามารถดึงคนดีของชุมชนให้เข้ามา ร่วมกันทำงานเพื่อชุมชนอันเป็นการสร้างความเชื่อมโยงระหว่างวัดและคนดีเข้ากับส่วนใหญ่ในชุมชนนำไปสู่กิจกรรมการสร้างสรรค์ชุมชนด้านอื่นต่อไป

๕. การติดตามพฤติกรรมโดยใช้ตัวชี้วัด ของสมาชิกกลุ่มกลุ่มในเชิงศีลธรรมและการฝึกธรรมะผ่านกิจกรรมการออม

๖. การขยายเครือข่ายผ่านพระในช่วงเข้าพรรษาโดยมีกิจกรรมงานบุญเป็นโอกาสในการสื่อที่สำคัญ

สรุปผลวิเคราะห์ที่ชี้ให้เห็นบทบาทของเครือข่ายคุณค่ากับการแก้ปัญหาความยากจน

จากคุณลักษณะกฎเกณฑ์ดังกล่าวทำให้กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ได้สร้างบทบาททางสังคม ๕ ประการ คือ

๑. บทบาทการรวมคน

๒. บทบาทการรวมเงิน

๓. บทบาทการรวมปัญญาความคิด

๔. บทบาทการสร้างกองทุนสวัสดิการ เงินกองกลาง

๕. บทบาทการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

ทั้ง ๕ ประการ จะเป็นฐานในการพัฒนาภาพรวมของชุมชนต่อไป ซึ่งต้องอาศัยภาวะผู้นำและการบริหารจัดการที่ดีคนในชุมชนจะเข้าร่วมเป็นสมาชิกจำนวนมากจึงสามารถนำเอาทุนมาสร้างอุดมการณ์ภายใต้ผลประโยชน์ทางการเงินได้

๑. บทบาทการรวมคน

ในชุมชนที่มีปัญหาเรื่องความสามัคคีส่วนหนึ่งมาจากปัญหาการเลือกตั้งตามระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทน ไม่ว่าจะเป็นระดับผู้ใหญ่ กำนัน อบต. ส.จ. หรือ ส.ว. จะก่อให้เกิดความขัดแย้งจากการหาเสียงการเป็นหัวคะแนนอย่างไรก็ตามชุมชนยังต้องพึ่งพาอาศัยกันตามวัฒนธรรมประเพณี และค่านิยมบางอย่างแต่พลังเหล่านี้เริ่มลดบทบาทลงไปมาก เนื่องจากชีวิตประจำวันต้องพึ่งพาเงินทองและการแสวงหาความสุขส่วนตัวมากการเชื่อมต่อคนเข้ามาหากันได้ง่ายและรวดเร็วคือการใช้เงินเป็นเครื่องดึง เรื่องประสานประโยชน์และเมื่อคนมารวมกันแล้วผู้นำจะสามารถบริหารคน

และใช้คนเหล่านั้นไปสู่การพัฒนาค่านิยมการพึ่งพากันขึ้นมาใหม่พร้อมทั้งรื้อฟื้นวิถีของการพึ่งพากัน การเห็นความสำคัญต่อความสุขร่วมกับการปรับปรุงพฤติกรรมการผลิตเกษตรก็จะตามมา

๒. บทบาทการรวมเงิน

การเงินในชุมชนที่หมุนเวียนอยู่ประจำวันมีอยู่จริงแต่ขาดการจัดการที่เหมาะสมที่เป็นการจัดการที่ชุมชนได้รับประโยชน์เต็มที่ ไม่ต้องพึ่งพาสถาบันการเงินที่ดูเอาส่วนเกินออกจากชุมชนการจัดการเงินแบบกลุ่มการเงินชุมชนมีมานานเช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มธนาคารหมู่บ้าน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเกษตรต่างๆ แต่กลุ่มเหล่านี้มักมีการจัดการเงินที่ไม่ก่อประโยชน์แก่ตนเอง เมื่อรวมเงินได้แล้วจะนำไปฝากธนาคารไว้ก่อนโดยให้เหตุผลว่า เงินยังน้อยรอให้ได้มากกว่าและมักถูกสถาบันการเงินเสนอให้เข้าโครงการกู้เพิ่มก็เท่าของวงเงินฝากซึ่งชาวบ้านต้องบริหารเงินให้พนักงานธนาคารพอถึงเวลาเขาก็มาเอาดอกเบี้ยไปแต่ชาวบ้านอาจจะทะเลาะกันเพราะคิดว่าเงินตนเองที่มีอยู่มันน้อยแต่กลุ่มจะสะสมทรัพย์ไม่หมิ่นเงินน้อย พยายามทวนกระแสเมื่อรวมเงินได้ครั้งแรกทำอะไรปล่อยกู้ทันทีแล้วระบบการเงินและการจัดการจะทำเติบโตขึ้นอย่างคาดไม่ถึงพร้อมทั้งผลกำไรจากการกู้ยืมจะกันไว้กองกลางครั้งหนึ่งของทุกปี การรวมเงินจึงมีทั้งเงินฝาก และเงินกองกลางเราสามารถนำเอาทุนเหล่านี้ไปสร้างกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนได้ต่อเนื่องทำให้ระบบการเงินเติบโตขึ้นจะมีข้อตกลงว่าเมื่อจะถอนเงินฝากคืนสามารถถอนได้แต่ต้องฝากให้ครบ ๒๐,๐๐๐ บาท แล้วถอนได้ครั้งหนึ่งเป็นต้น (เป็นตัวเลขสมมุติ)

๓. บทบาทการรวมปัญญาความคิด

เมื่อมีคนมารวมกัน มีการใช้เงินสำหรับบริหารจัดการ ทำให้การแก้ไขปัญหาต่างๆ ทำได้ง่ายขึ้นมากดังที่พระอาจารย์สุบิน ปณีโต ได้ข้อคิดจากการเดินธุดงค์ในภาคใต้ ก่อนที่จะมาพบกับครูชูป ยอดแก้ว ว่าชาวบ้านคิดการใหญ่โดยที่ตนเองไม่มีฐานไม่มีทุน พอคิดจะแก้ปัญหาที่คิดถึงว่าจะเอาเงินกู้จากที่ไหน โดยไม่ได้ใคร่ครวญเลยว่าเมื่อนำมาลงทุนแล้วจะได้กำไรหรือไม่ จะมีความเสี่ยงที่จะขาดทุนตรงไหน ท่านจึงได้เสนอให้ชาวบ้านทดลองสะสมเงินไว้ ให้เป็นทุนของตนเอง และเมื่อมีทุนแล้วมีความประหยัดเกิดขึ้นแล้วย่อมนำไปสู่การตัดสินใจในสิ่งที่มีใคร่ครวญรอบครอบขึ้น

๔. บทบาทการสร้างกองทุนสวัสดิการกองกลาง

เกษตรกรชาวบ้านมีหลักประกันโดยรัฐต่อหัวเพียงประมาณ ๒๐๐ บาทต่อปี ในขณะที่ภาครัฐและเอกชน มีมากถึงประมาณ ๓,๐๐๐ บาทต่อปี ดังนั้น ความมั่นคงในการดำรงชีวิตคนในภาคราชการ ภาคเอกชน จึงมีความรู้สึกมั่นคงกว่า โดยโครงสร้างที่ไม่เท่าเทียมนี้ กลุ่มจะสะสมทรัพย์จึงเสนอให้ชุมชนจัดสวัสดิการด้วยตนเอง เหมือนเป็นการเสียภาษีให้แก่ตนเอง แล้วกลุ่มก็จัดสรรภาษีนั้นมาให้แก่สมาชิกที่เสียภาษีและเป็นหลักประกันอนาคต

ในอีกด้านหนึ่ง กองทุนสวัสดิการกลายเป็นเครื่องมือให้พระสงฆ์ใช้ในการสั่งสอนธรรมะโดยที่ไม่ต้องบรรยายเพียงแต่ไปตั้งกฎเกณฑ์ที่เหมาะสมให้สมาชิกต้องปฏิบัติตามศีลธรรมที่ร่วมกันตั้งขึ้นมา

๕. บทบาทการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

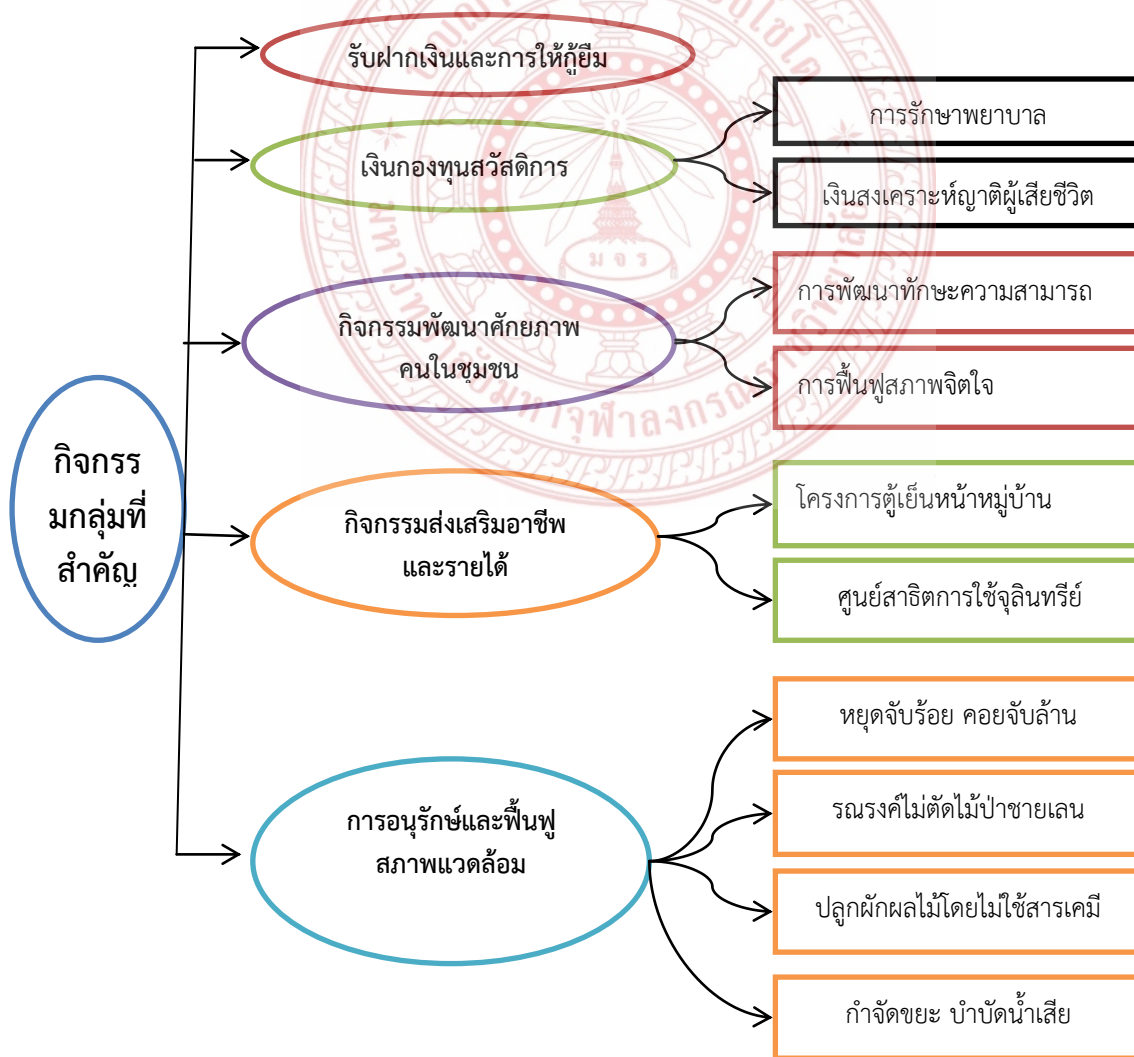
การต่อยอดกิจกรรมกลุ่มไปสู่การรวมซื้อขายสินค้าเฉพาะในวันทำการกลุ่ม (ไม่ต้องมีการจัดตั้งร้านค้า) ทำให้สมาชิกได้รับสินค้าราคาถูกคุณภาพดี มีการต่อรองกับผู้ค้าส่งปลีกและผลกำไรที่เกิดขึ้นส่วนหนึ่งใช้ในการจัดการ ส่วนหนึ่งสมทบกองทุนสวัสดิการ กรณีกลุ่มใดที่สมาชิกไม่สนใจสินค้า

ของกลุ่ม สามารถใช้สวัสดิการมาล่อ เช่น สมาชิกที่ซื้อสินค้ากลุ่ม เมื่อเจ็บป่วยได้สวัสดิการนอนโรงพยาบาล ได้มากกว่าคนไม่ซื้อสินค้ากลุ่ม แม้จะเป็นสมาชิกรุ่นเดียวกัน

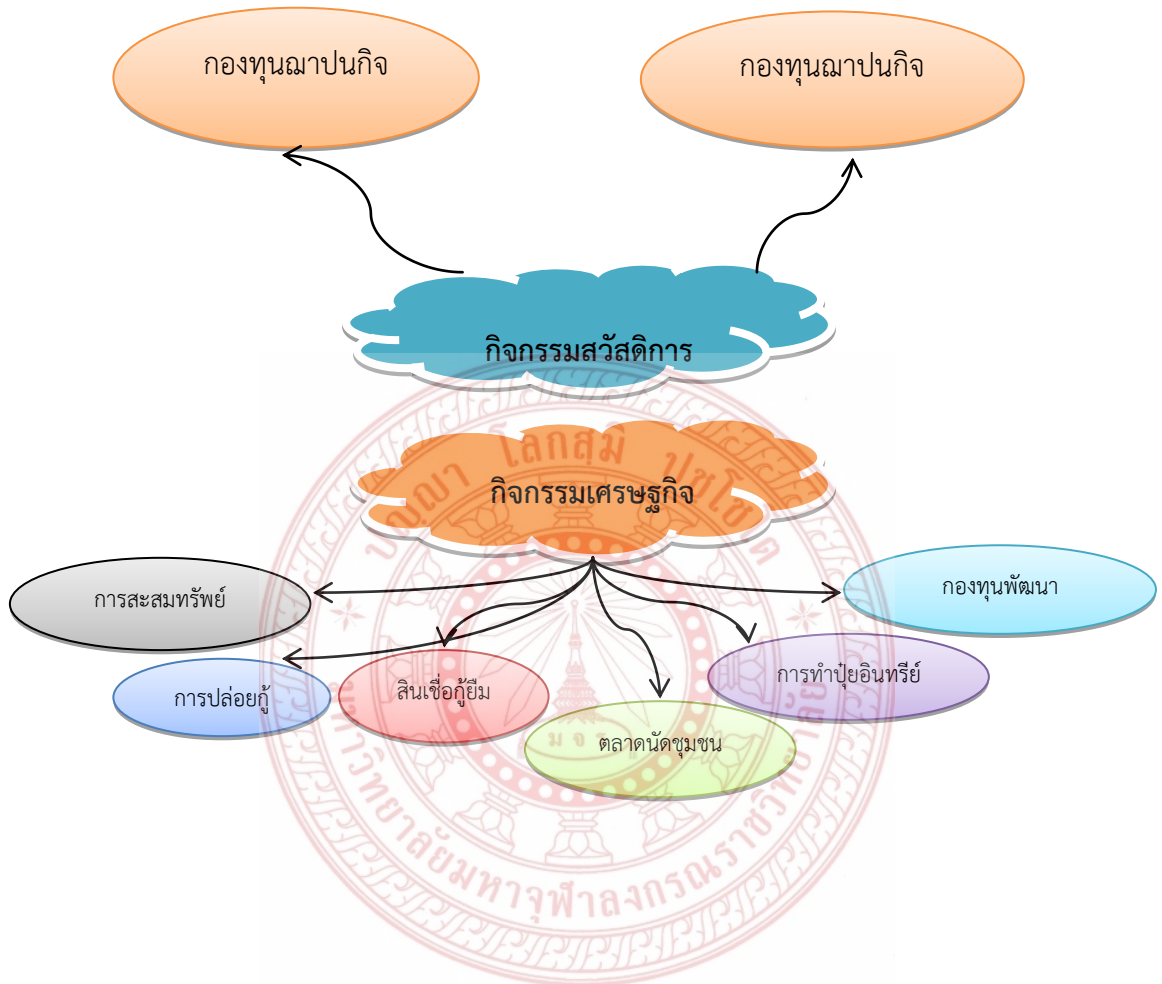
จากการวิเคราะห์หัตถดแบบสรุปลักษณะที่ชี้ให้เห็นบทบาทของเครือข่ายคุณค่ากับการแก้ปัญหาความยากจนจากคุณลักษณะภูมณฑลดังกล่าวทำให้กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ได้สร้างบทบาททางสังคม ๕ ประการ คือ ๑) บทบาทการรวมคน ๒) บทบาทการรวมเงิน ๓) บทบาทการรวมปัญญาความคิด ๔) บทบาทการสร้างกองทุนสวัสดิการ เงินกองกลาง ๕) บทบาทการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

บทบาททั้ง ๕ ประการ จะเป็นฐานในการพัฒนาภาพรวมของชุมชนต่อไป ซึ่งต้องอาศัยภาวะผู้นำและการบริหารจัดการที่ดีคนในชุมชนจะเข้าร่วมเป็นสมาชิกจำนวนมากจึงสามารถนำเอาทุนมาสร้างอุดมการณ์ภายใต้ผลประโยชน์ทางการเงินได้ ตัวอย่าง กิจกรรมของกลุ่มที่สำคัญของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ จังหวัดตราด ในการจัดสวัสดิการสังคม มีมุมมองที่สำคัญ ๕ ประเด็น ได้แก่ รับฝากเงินและการให้กู้ยืม เงินกองทุนสวัสดิการ กิจกรรมพัฒนาศักยภาพคนในชุมชน กิจกรรมส่งเสริมอาชีพและรายได้ การอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพแวดล้อม ซึ่งปรากฏดังภาพที่ ๓

ภาพที่ ๓ กิจกรรมที่สำคัญของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์

กิจกรรมของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์

บทที่ ๔

รูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมด้วยวิถีวัฒนธรรมชุมชนเชิงพุทธบูรณาการ

ในบทนี้มุ่งศึกษาถึงรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมด้วยวิถีวัฒนธรรมชุมชนเชิงพุทธบูรณาการ แนวทางการสร้างเครือข่ายการจัดสวัสดิการสังคมเชิงพุทธบูรณาการ โดยมีประเด็นการศึกษาข้อมูลเชิงลึกไปตามลำดับ ดังนี้

๑. หลักการทั่วไปของเครือข่ายการจัดสวัสดิการสังคมเชิงพุทธบูรณาการ
๒. กลไกความร่วมมือของชุมชนและองค์กรภายนอก
๓. แนวทางการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางจัดสวัสดิการสังคมด้วยวิถีวัฒนธรรมชุมชนเชิงพุทธบูรณาการ
๔. สรุปวิเคราะห์รูปแบบการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางการจัดสวัสดิการสังคมด้วยวิถีวัฒนธรรมชุมชนเชิงพุทธบูรณาการ

๔.๑ หลักการทั่วไปของเครือข่ายการจัดสวัสดิการสังคมเชิงพุทธบูรณาการ

วัดในฐานะเป็นสถานที่ๆ ให้การรักษาสุขภาพชุมชนนั้นมียุ่จำนวนมากในสังคมไทย แต่มีงานศึกษาในด้านนี้ค่อนข้างน้อยมาก ทำให้เรามีบทเรียนเกี่ยวกับการรักษาสุขภาพชุมชนของวัดน้อยตามไปด้วย อีกประการหนึ่งที่สำคัญ คือความเชื่อมั่นของการแพทย์พื้นบ้านยังเป็นสิ่งที่น่าเคลือบแคลงทั้งในด้านองค์ความรู้ วิธีการรักษาและประสิทธิภาพของการรักษา ทำให้พระสงฆ์ส่วนหนึ่งที่ทำกิจกรรมในด้านนี้ จึงมักถูกตั้งข้อสงสัยเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์และบางครั้งก็อยู่ในสถานะสุมเสี่ยงต่อความผิดพลาดจากการรักษา เนื่องจากการแพทย์พื้นบ้านดั้งที่กล่าวไปแล้ว มีความหลากหลายตามสภาพพื้นที่และมีลักษณะผสมผสานการแพทย์หลายแผนเข้าด้วยกัน อีกทั้งยังมีลักษณะเปิดรับวิธีการใหม่ๆ และมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบตลอดเวลา ดังที่ ชัยชนะ สุวรรณเวช และคณะกล่าวว่า ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม และสถานะนิเวศน์ที่เกิดขึ้นในโลกปัจจุบัน ได้ส่งผลกระทบต่อระบบการแพทย์แบบตะวันตกและระบบการแพทย์แบบดั้งเดิม การแพทย์แบบดั้งเดิมยังต้องเผชิญหรือแข่งขันกับการแพทย์แบบตะวันตกอย่างหนัก หมอพื้นบ้านและหมอแผนโบราณกำลังเผชิญกับภาวะการณดังกล่าว การผสมผสานและความขัดแย้งของสองวัฒนธรรมจะส่งผลกระทบต่อระบบการรักษาโรคแบบพื้นบ้านโดยส่วนรวม เพราะเหตุที่ระบบการแพทย์พื้นบ้านเป็นระบบเปิดโอกาสในการรับสิ่งใหม่ วิธีการใหม่หรือแนวคิดแบบใหม่ที่เข้ามาผสมผสานได้ตลอดเวลา การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวกลายเป็นความกดดันเชิงบริบทหรือสิ่งใหม่ที่ทรงอิทธิพลมากกว่าสิ่งเก่า ก่อให้เกิดการปรับตัว (Adaptability) ภายในระบบการแพทย์พื้นบ้านเพื่อความอยู่รอดของสถานะและบทบาททางสังคม บางครั้งอาจเกิดเป็นการเปลี่ยนแปลง (Change) เพื่อความสอดคล้องกับบริบททางสังคมแบบใหม่เพราะเหตุนั้น การศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของการแพทย์พื้นบ้านส่วนใหญ่ จึงมักศึกษาวิธีการปฏิบัติเพื่อรักษาโรค (Therapeutic Practices) ของหมอพื้นบ้าน (Indigenous Medical Practitioner) อย่างไรก็ตาม การสำรวจถึงบริบททางสังคมที่มีความสัมพันธ์กับระบบการแพทย์พื้นบ้าน การศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงด้านโครงสร้างองค์กร ตลอดจนจนแนวคิด (Ideology) และการปฏิบัติของหมอพื้นบ้าน ก็เป็นอีกแง่มุมหนึ่งที่น่าสนใจ ดังนั้น การสำรวจและ

การศึกษาถึงธรรมชาติและระดับของการเปลี่ยนแปลงภายในระบบการแพทย์พื้นบ้าน อาจศึกษาได้เป็น ๓ ด้านคือ

๑. การศึกษาบริบททางสังคมกับการเปลี่ยนแปลงของระบบการแพทย์พื้นบ้าน อันเนื่องมาจากผลกระทบการผลิตแบบทุนนิยม ส่งผลต่อการดูแลสุขภาพความเจ็บป่วยของสังคม การเพิ่มขึ้นทางประชากร และการกลายเป็นเมือง (Urbanization) อย่างรวดเร็วของสังคม ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อการดูแลสุขภาพความเจ็บป่วยของสังคมและผลักดันให้เกิดทางเลือกในการรักษาความเจ็บป่วย

๒. การศึกษาการปรับตัวและการเปลี่ยนแปลงของระบบการแพทย์พื้นบ้าน ทั้งในด้านโครงสร้างองค์กร ผู้ให้การรักษาโรค ที่เป็นหมอพื้นบ้าน ผู้ป่วย และประชาชนในสังคมว่าประเด็นเหล่านี้ในอดีตเป็นอย่างไร และปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร จะทำให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงการแพทย์พื้นบ้านได้ชัดเจนมากขึ้น

๓. การศึกษาการปรับตัว (Role Adaptation) ของหมอพื้นบ้าน เป็นการศึกษาถึงกระบวนการแสดงออกทางสังคมจิตวิทยาในเชิงปฏิบัติ โดยพิจารณาถึงแนวคิด (Ideology) และพฤติกรรม (Behavior) ที่แสดงออกมาเพื่อการดำรงสถานะและการคงอยู่ทางวิชาชีพในสภาพสังคมวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไป การที่หมอพื้นบ้านเผชิญกับความต้องการของผู้ป่วยที่เปลี่ยนแปลงไปและการบริการทางการแพทย์แบบตะวันตกที่สะดวกและกว้างขวาง หมอพื้นบ้านจึงมีปฏิริยาต่อสภาวะดังกล่าวไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง เช่น การปรับตัวทางการรักษา (Adaptive Curing Roles) การลดลงของบทบาทการรักษา (Attenuated Curing Roles) การปรากฏใหม่ของบทบาทการรักษา (Emergent Curing Roles) เป็นต้น^๑

การประเมินบทบาทปัจจุบันของหมอพื้นบ้าน และการใช้ประโยชน์ในอนาคตจะต้องเข้าใจในรายละเอียด เพื่อการวิเคราะห์ธรรมชาติและทิศทางของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในระบบการแพทย์พื้นบ้าน ตัวอย่างเช่น การเปลี่ยนแปลงของการรับสมัครใหม่ (Recruitment) และการอบรมของหมอพื้นบ้าน การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ส่งผลกระทบต่อรูปแบบการวินิจฉัย และการรักษาโรคของหมอพื้นบ้าน การเปลี่ยนแปลงในการปฏิบัติของการรักษาแบบพื้นบ้าน ผลของการรักษาแบบใหม่หรือวิธีใหม่ที่ปรากฏขึ้นต่อความเจ็บป่วย และการดูแลสุขภาพของประชาชน เป็นต้น ประเด็นเหล่านี้เป็นเรื่องราวที่ควรศึกษาอย่างรอบด้านและลึกซึ้งต่อไป

อานันท์ กาญจนพันธุ์ ได้กล่าวไว้อย่างน่าสนใจว่า ความรู้ต้องเชื่อมโยงกับระบบคุณค่า เพราะภูมิปัญญาเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพของพื้นบ้านมีความสลับซับซ้อน สิ่งที่เราพูดกันเป็นอย่างมากคือ ภูมิปัญญาในการดูแลสุขภาพ ด้านที่สำคัญเลย คือ ผู้ที่เป็นหมอก็จะรู้วิธีการ รู้กฎเกณฑ์ รู้บทบาทของตัวเองว่าทำอะไร ด้านนี้สามารถเข้าใจได้ง่าย และคนที่อยู่นอกระบบก็เข้าใจได้ง่าย เช่น วิธีการรักษา ยาที่รักษา ฯลฯ แต่สิ่งที่เราควรพิจารณาร่วมด้วย ก็คือ ระบบคิด วิธีคิด ระบบคุณค่า มีเรื่องราวของแบบแผนบางอย่างที่เป็นสัญลักษณ์หรือทางวิชาการเรียกว่า ระบบความหมาย เพราะภาษาจะมีความเข้าใจได้จะต้องให้ความหมายก่อน ซึ่งคนทั่วไปไม่ค่อยเข้าใจว่ามันเป็นอย่างไร

^๑ ชัยชนะ สุวรรณเวช และคณะ, ศักยภาพหมอพื้นบ้านกับการสาธารณสุขมูลฐาน, (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงสาธารณสุข, ๒๕๓๕), หน้า ๓๘-๔๗.

เกี่ยวข้องกันอย่างไร เพราะเป็นการแยกแยะระบบความสัมพันธ์ต่างๆ ในสังคม ระบบการดูแลสุขภาพ ไม่ได้แค่เรื่องของอวัยวะอันใดอันหนึ่ง แต่เป็นเรื่องของระบบความสัมพันธ์หลายชั้นที่ซ้อนกันอยู่ ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน สังคม ชุมชน และยังสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม ถ้าปล่อยให้คนไปเอา ยาสมุนไพรมาขาย ก็ไปเก็บสมุนไพรกันจนหมดป่า เพราะไม่สนใจความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ และยังมีเรื่องความสัมพันธ์ของคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติอีก ยังมีเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ ไสยศาสตร์ ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนหลายระบบ และสิ่งเหล่านี้ยังอยู่ในที่และระบบคิดเดียวกัน เช่น หมอรักษากระดูก หมอรักษากระดูก หมอเหล่านี้ไม่ได้ใช้เฉพาะเทคนิควิธี แต่ได้ผูกพันเรื่องราวเหล่านี้ไว้ด้วย ดังนั้น ถ้าเราไม่ได้เข้าใจเขา ก็จะไม่เข้าใจวิถีรักษา และระบบวิถีคิดของเขาด้วย^๒ เพราะหมอพื้นบ้าน เป็นองค์ประกอบพื้นฐานที่สุดของระบบแพทย์พื้นบ้าน มีการพัฒนาภายใต้เงื่อนไขเฉพาะของท้องถิ่น ทั้งการกำหนดเองและถูกกำหนดจากระบบความคิด ความเชื่อ การทำมาหากิน ประวัติความเป็นมา ทรัพยากรธรรมชาติแวดล้อมตลอดจนปัญหาความเจ็บป่วยที่แตกต่างกันไป แต่เป็นสิ่งที่มีความเฉพาะถิ่นเฉพาะเวลาและแตกต่างหลากหลาย ทำให้มีหมอพื้นบ้านหลายประเภท ซึ่งมีความแตกต่างกันทางความคิดความเชื่อและวิธีการรักษา ซึ่งมีอยู่ทั่วไปในทุกท้องถิ่นโดยเฉพาะในชนบท รวมไปถึงบทบาทของพระสงฆ์ในฐานะหมอพระในชุมชน หรือพระสงฆ์ให้การสนับสนุนงานสาธารณสุข โดยจะทำหน้าที่ช่วยในการแนะนำชาวบ้านให้ไปใช้บริการที่สถานบริการสาธารณสุข การรู้จักใช้ยาและการรักษาพยาบาลเบื้องต้น การรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ การรักษาสุขภาพอนามัย นอกจากหมอพระบางท่านจะรักษาผู้ป่วยด้วยยาแผนปัจจุบันแล้ว ยังมีการร่วมกับยาสมุนไพรให้หมอพระประสบผลสำเร็จในการรักษาโรคทางกายและทางใจ และเป็นที่ยกย่องว่าหมอพระจะสามารถแก้ไขปัญหาได้ หากได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาล โดยการอบรมให้ความรู้ทางการแพทย์สมัยใหม่ที่ถูกต้อง

นับได้ว่า พระสงฆ์ไทยมีบทบาทในการรักษาโรค โดยเฉพาะการใช้สมุนไพร โดยการส่งเสริมชุมชนให้เห็นความสำคัญของสมุนไพรพื้นบ้านในการรักษาอาการเจ็บป่วยขั้นพื้นฐาน โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายมากเกินไปเกินความจำเป็น นอกจากนั้น พระสงฆ์เองยังสามารถทำหน้าที่ให้ความรู้เกี่ยวกับสุขภาพ เช่น ขณะกำลังแสดงธรรม พระสงฆ์จะสอดแทรกความรู้ในการประกอบยาสมุนไพรใช้รักษาโรค การแจกพันธุ์พืชสมุนไพรให้ชาวบ้านนำไปปลูกในพื้นที่รอบบ้าน

สรุปได้ว่า บทบาทพระสงฆ์นั้น มี ๓ ประการสำคัญ คือ

๑. การให้คำปรึกษา การอธิบายแก่ผู้ป่วย ผู้ติดเชื้อและครอบครัวให้เข้าใจปัญหาตนเอง และนำไปสู่ความคิดในการตัดสินใจที่จะแก้ปัญหาต่างๆ หน้าที่สำคัญมากของการให้คำปรึกษา คือ การเตรียมผู้ติดเชื้อได้เตรียมตัวเตรียมใจ ให้สามารถเผชิญปัญหาต่างๆ ได้ รวมทั้งมีความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น

๒. การให้ความรู้แก่ผู้ป่วย เกี่ยวกับโรคเอดส์ และวิธีการปฏิบัติตนเพื่อให้มีสุขภาพที่ดี ไม่รับเชื้อเพิ่มอีก

^๒ วนิดา ขุนบุญจันทร์, กระทบวนทัศน์การแพทย์พื้นบ้านไทย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกิจการโรงพยาบาลองค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, ๒๕๔๖), หน้า ๗๕-๗๘.

๓. การให้บริการช่วยเหลือ โดยเน้นด้านขวัญและกำลังใจ เป็นที่ปรึกษาเพื่อช่วยลดภาวะความเครียดของอารมณ์และจิตใจ อีกประการหนึ่ง คือ ควรเข้าถึงแหล่งงานของผู้ป่วยเพื่อให้เกิดการยอมรับและไม่ผลักดันผู้ป่วยให้ออกจากงานหรือถูกทอดทิ้ง และควรหาทางออกที่เหมาะสมในการช่วยเหลือ

พิสิฐภัฏ บัญไชย ได้ทำการศึกษาเรื่อง พระสงฆ์กับการใช้สมุนไพรเพื่อการดูแลสุขภาพสำหรับประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า บทบาทพระสงฆ์ในการใช้สมุนไพรดูแลสุขภาพชุมชน พระสงฆ์เชื่อว่า สาเหตุสำคัญของการเจ็บป่วย คือ พฤติกรรมการบริโภคอาหารที่ซื้อมาจากตลาดมากเกินไป อาหารมีสารพิษปนเปื้อนและเป็นอันตรายต่อร่างกาย ความเสื่อมโทรมของร่างกายตามอายุช้ำ เชื้อโรค และมีสาเหตุมาจากผีหรือคาถาอาคมของผู้อื่น ซึ่งการเก็บหาสมุนไพรนั้น พระสงฆ์ได้เก็บหาจากป่าธรรมชาติใกล้ชุมชน ปลูกและผลิตสมุนไพรเอง หรือซื้อมาจากตลาด แล้วนำมาปลูกเสก ตากให้แห้ง เก็บรักษาไว้เป็นตำรับยา ผลการรักษาพบว่า ผู้ป่วยส่วนใหญ่มีความพึงพอใจและหลายรายหายจากการเจ็บป่วย แต่ยาสมุนไพรส่วนใหญ่ ยังไม่มีผลการวิจัยทางการแพทย์สมัยใหม่รับรอง ซึ่งแนวทางในการพัฒนางานด้านสมุนไพร คือ ควรส่งเสริมกิจกรรมสมุนไพรศึกษาในวัดหรือโรงเรียนให้มากขึ้น สนับสนุนให้พระสงฆ์และประชาชนผลิตสมุนไพรบางชนิดใช้เองและผลิตเพื่อการพาณิชย์ ส่งเสริมการวิจัยทางการแพทย์ และการวิจัยทางภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับสมุนไพรพื้นบ้าน^๓

ในงานศึกษาของ ศศิกัญจน์ ไชดาลา เรื่อง การฟื้นฟูระบบสุขภาพชุมชนโดยใช้พรรณพืชสมุนไพรในเขตลุ่มน้ำห้วยระวีตอนปลาย จังหวัดสุรินทร์ พบว่า ชุมชนต่างๆ ได้ใช้ประโยชน์จากพรรณพืชสมุนไพรมาหลายชั่วอายุคน โดยมีต้นทุนทรัพยากรในเขตป่าชุมชน ป่าพิธีกรรม ป่าช้า ดอนปู่ตา ทำเลเลี้ยงสัตว์ และป่าบุง ป่าตามริมน้ำ แต่ในปัจจุบันองค์ความรู้ในด้านการแพทย์แผนโบราณกำลังจะขาดช่วงการสืบทอด เนื่องจากถูกละเลยและมองข้ามคุณค่าความสำคัญ อันเป็นผลมาจากกระแสการบริโภคนิยมและรูปแบบการบำบัดรักษาของแพทย์แผนปัจจุบัน ส่งผลให้พืชสมุนไพรถูกตีค่าเป็นเพียงสินค้าออกเร่ขาย อย่างไรก็ตาม ยังมีองค์กรชุมชนในนามกลุ่มสมุนไพรชุมชนลุ่มน้ำมูล ซึ่งมีพระจำเริญ รวิวัฒน์ เป็นผู้นำร่วมกับหมอพื้นบ้าน นักพัฒนาอิสระ และชาวบ้านร่วมกันดำเนินกิจกรรมการฟื้นฟูระบบสุขภาพตั้งแต่ระดับชุมชนฐานล่าง อาทิ การแจกจ่ายยาแผนโบราณ การทำน้ายอผสมว่านสมุนไพร การผลิตลูกประคบและน้ำมันนวด ควบคู่กับกิจกรรมรณรงค์ปลูกจิตสำนึก เป็นต้น การรวบรวมพืชสมุนไพรที่หายากและใกล้สูญพันธุ์ไปจากธรรมชาติ การปลูกป่าและบวชป่าถวายเป็นพระราชกุศล เพื่อสร้างความเข้มแข็งในการพึ่งพาตนเองในด้านสุขภาพ^๔

รัชณี จันท์เกษ จิราพร ลีมีปานานนท์ ประพจน์ เกตุรากาศ และคณะ ได้ศึกษาเรื่อง การบูรณาการการแพทย์แผนไทย: บทบาทวัดกับการดูแลสุขภาพชุมชน พบว่า การให้บริการในการ

^๓ พิสิฐภัฏ บัญไชย, พระสงฆ์กับการใช้สมุนไพรเพื่อการดูแลสุขภาพสำหรับประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, รายงานวิจัย, (สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๔), หน้า บทคัดย่อ.

^๔ ศศิกัญจน์ ไชดาลา, การฟื้นฟูระบบสุขภาพชุมชนโดยใช้พรรณพืชสมุนไพรในเขตลุ่มน้ำห้วยระวีตอนปลาย จังหวัดสุรินทร์, รายงานวิจัย, (ศูนย์เครือข่ายการเรียนรู้ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, ๒๕๔๕), หน้า บทคัดย่อ.

ดูแลรักษาสุขภาพชุมชนเป็นการดูแลทั้งกาย จิต สังคม และยังพบว่าความสัมพันธ์ ความศรัทธาที่ดีต่อกันระหว่างหมอพื้นบ้าน ผู้ป่วย และเครือข่าย ผู้ให้บริการส่วนใหญ่เป็นหมอพระ หมอพื้นบ้าน โครงสร้างการจัดการอยู่ในลักษณะคณะกรรมการวัด โดยมอบให้เจ้าอาวาสหรือหมอพระเป็นผู้ตัดสินใจ วิธีการรักษาหลักใช้ยาสมุนไพรที่ปรุงขึ้นเอง และการนวด วัดบางแห่งมีการจัดทำระบบจัดเก็บทะเบียนประวัติ และระบบการส่งตัวผู้ป่วยไปยังสถานบริการอื่นด้วย ส่วนแนวทางในการสนับสนุนเพื่อให้วัดเป็นส่วนหนึ่งของระบบการบริการสาธารณสุข สามารถสรุปได้เป็น ๓ รูปแบบ คือ รูปแบบที่ ๑ วัดมีบทบาทเป็นศูนย์กลางในการให้บริการสุขภาพในบางเรื่อง ไม่มีเครือข่ายบูรณาการเป็นการพัฒนาและเติบโตตามปัจจัยแวดล้อมที่กำหนด เช่น จำนวนผู้รับบริการ ในรูปแบบนี้ควรเน้นการสนับสนุนด้านวิชาการ การสืบทอดความรู้ และส่งเสริมให้เกิดเครือข่าย รูปแบบที่ ๒ วัดมีบทบาทเป็นศูนย์กลางในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนให้เข้าใจและตระหนักในคุณค่าของตน อันนำไปสู่สุขภาพของประชาชน เน้นการสนับสนุนในการถอดบทเรียนเพื่อเป็นทุนให้การทำงานอย่างต่อเนื่อง รูปแบบที่ ๓ วัดมีบทบาทเป็นศูนย์กลางของระบบสุขภาพชุมชนโดยการบูรณาการเข้ากับระบบสุขภาพของชาติ เน้นการส่งเสริมสนับสนุนเชื่อมโยงกลไกที่เกี่ยวข้องในระดับนโยบาย และสามารถพัฒนาวัดเป็นโครงการนำร่องได้^๕

การแพทย์พื้นบ้านจึงเป็นทั้งระบบวัฒนธรรมและระบบสังคม (Cultural and Social System) ที่เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพของท้องถิ่น ถูกหล่อหลอมจากเงื่อนไขแวดล้อมเชิงบริบท เช่นเดียวกับสถาบันอื่นๆ ในสังคมพื้นบ้านทั่วไป สถาบันทางการแพทย์แทบจะแยกไม่ออกจากสถาบันศาสนาหรือสถาบันที่ควบคุมความสงบเรียบร้อย หรือการจัดระเบียบสังคม หลายกรณีคำอธิบายของสาเหตุความเจ็บป่วยมาจากสถาบันศาสนาหรือสถาบันที่จัดระเบียบสังคม และบางครั้งระบบการแพทย์พื้นบ้านมีได้มีบทบาทหรือหน้าที่เฉพาะการรักษาความเจ็บป่วยเท่านั้น หากแต่ตัวหมอหรือสถาบันก็มีบทบาทหน้าที่ทางสังคมอื่นๆ ด้วย

เนื่องจากวิธีการรักษาของแพทย์พื้นบ้าน เป็นระบบการเรียนรู้วิธีการรักษาเป็นระบบปิด โดยวิธีการรักษาใช้สมุนไพรเป็นตัวยาหลัก และมีคาถากำกับยาเป็นตัวเสริม แพทย์พื้นบ้านจะให้ความสำคัญเกี่ยวกับของแสดงมาก มีการติดตามผลเพื่อปรับเปลี่ยนวิธีการรักษา ตลอดจนยึดถือธรรมเนียมการประพฤติตน โดยมีกลไกทางสังคมเป็นเครื่องควบคุมความประพฤติ แพทย์ที่ประพฤติตัวนอกกรอบ ถือว่าเป็นการผิดครู ซึ่งแพทย์พื้นบ้านเชื่อว่า การประพฤติผิดเหล่านี้จะทำให้ตนเองและครอบครัวเจ็บป่วย คนไข้ไม่เชื่อถือ และไม่มารับการรักษา ในที่สุดก็ต้องเลิกประกอบอาชีพแพทย์พื้นบ้าน ดังนั้น ทฤษฎีความเชื่อและวิถีการปฏิบัติของระบบการแพทย์ท้องถิ่น มักสะท้อนโลกทัศน์อุดมคติ หรือความคิดหลักที่ครอบงำอยู่ด้วย ตัวอย่างเช่น ประเพณีความเชื่อเรื่องผีปูดของชาวอีสานที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตในทุกๆ ด้าน หรือความเชื่อในเรื่องผีปวยของคนล้านนา รวมทั้งการอธิบายถึงความเจ็บป่วยที่เกิดขึ้น หรือความเชื่อต่อการคงอยู่และการสิ้นไปของชีวิต และโดยที่ระบบความเชื่อดังกล่าวนี้ของท้องถิ่นแตกต่างจากการแพทย์สมัยใหม่ การประเมินผลการรักษาแบบพื้นบ้าน

^๕ รัชณี จันท์เกษ จิราพร ลัมปานานนท์ ประพจน์ เกตุราภาค และคณะ, การบูรณาการการแพทย์แผนไทย: บทบาทวัดกับการดูแลสุขภาพชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักกิจกรรมโรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, ๒๕๕๑), หน้า (๙).

และหมอพื้นบ้านจึงต้องอาศัยแนวความคิดที่กว้างกว่าประสิทธิภาพในการกำจัดอาการหรือรักษาโรคให้หายเท่านั้น ซึ่งนั่นเป็นหัวใจสำคัญของการรักษาทางกาย (Bio-Medicine) แต่ตรงกันข้ามกับประสิทธิภาพการรักษาโดยหมอพื้นบ้าน ซึ่งจะต้องพิจารณาความสามารถในการแสดงบทบาทมากกว่าการรักษาโรคให้หายขาดเพียงอย่างเดียว

ผู้วิจัยสรุปความจากบทความเกี่ยวกับปัจจัยที่สำคัญของการแพทย์พื้นบ้านของ อานันท์ กาญจนพันธุ์ ว่า การเสริมกลไกของการแพทย์พื้นบ้านต้องทำการศึกษาโดยการเปิดเวทีเรียนรู้ เพื่อให้เกิดความรู้ว่า หมอพื้นบ้านคืออะไรหรือคือใคร มีศักดิ์ศรี มีสิทธิ มีความเป็นตัวตน มีพื้นที่ยืนอยู่อย่างไรในสังคมไทย ถ้าต้องการให้ระบบการแพทย์พื้นบ้านมีความยั่งยืน และต้องการให้การแพทย์พื้นบ้านตอบสนองความต้องการของคนจำนวนหนึ่งได้ เพราะคนไม่สามารถใช้ระบบการแพทย์ปัจจุบันได้ทางเดียว ดังนั้น ต้องให้ความสำคัญกับสิทธิของหมอพื้นบ้าน เช่น กรณีให้สิทธิในการดูแลคนในหมู่บ้านหรือในชุมชน แต่ถ้านำไปขายบริการรักษาภายนอกมีความผิด ดังนั้นเป็นต้น ทำให้ต้องมาเน้นที่อำนาจสิทธิและความเป็นตัวตนของหมอพื้นบ้านให้มากขึ้น เนื่องจากว่าในปัจจุบันมีการครอบงำและความพยายามที่จะเปลี่ยนระบบแพทย์พื้นบ้านให้กลายเป็นระบบเชิงพาณิชย์ ทำให้เกิดกรณีว่ามีบางคนนำระบบการแพทย์พื้นบ้านไปสร้างปัญหาความเดือดร้อน ทำให้ทางราชการต้องเข้าไปควบคุม เพราะถ้าเป็นระบบการแพทย์พื้นบ้านที่แท้จริงแล้ว ชุมชนคือผู้ควบคุมไม่ใช่ทางราชการ

ดังนั้น แนวทางหรือทิศทางในการพัฒนาระบบการแพทย์พื้นบ้านให้เข้มแข็ง จึงควรพิจารณาถึงการเคารพสิทธิความเป็นตัวตนของหมอพื้นบ้าน โดยชี้ให้เห็นว่า ถ้าเปิดให้มีการควบคุมจากภายนอกจะเป็นปัญหา เพราะระบบการแพทย์พื้นบ้านจะพัฒนาได้ก็เพราะการต่อสู้ไม่ให้ถูกครอบงำ เพื่อทำให้มีลักษณะเจาะจง ถ้าพยายามไปเปลี่ยนให้เป็นระบบทั่วไปมากขึ้นจะทำการแพทย์พื้นบ้านเสียพลังไป และไม่สามารถตอบสนองความแตกต่างที่เจาะจงของท้องถิ่นได้ และถ้าเมื่อไม่ให้ความสำคัญกับศักดิ์ศรีและความเป็นตัวตน โดยเข้าไปเพิ่มการควบคุมก็จะทำให้ภูมิปัญญาล่มสลายหรือหายไปเป็นระบบที่ไม่สามารถควบคุมตนเองได้

ประเด็นที่สำคัญ คือ เนื่องจากระบบการแพทย์พื้นบ้านเป็นระบบที่ไม่มองคนเหมือนกับสิ่งของ แต่เป็นระบบที่พยายามมองคนให้เป็นคนที่มีความรู้สึกและจิตวิญญาณ เพราะฉะนั้น หากไร้ซึ่งความมีศักดิ์ศรี ตกอยู่ภายใต้การควบคุมก็จะสูญเสียความเป็นคนไปด้วย เพราะการแพทย์พื้นบ้านผนวกรวมและพันพ้องอยู่กับการมีส่วนร่วมของชุมชนมาโดยตลอด ดังนั้น ควรเสริมอำนาจและศักดิ์ศรีไปกับเรื่องของการส่งเสริมและการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในระบบนี้ให้มากขึ้น มากกว่าให้คนภายนอกจะเข้าไปแทรกแซงในทางใดทางหนึ่ง ซึ่งเป็นปฏิกิริยาต่อการส่งเสริมการแพทย์พื้นบ้านและเป็นการทำลายชุมชนในทางอ้อม สรุปว่า ควรเพิ่มความรู้ให้มากขึ้นบนเวทีต่างๆ ให้เกิดการเรียนรู้กันและกันทั้งคนนอกและคนใน และต้องเคารพศักดิ์ศรีและความเป็นตัวตนของคนเหล่านี้โดยการไม่เข้าไปแทรกแซง^๖

อานันท์ กาญจนพันธุ์ กล่าวว่า จากการที่ผมศึกษาเมื่อ ๒๐ ปีที่แล้วพบว่า ระบบวิถีคิดของการรักษาพยาบาลพื้นถิ่นทางภาคเหนือมันซ้อนกันอยู่ เช่น ในเรื่องของการเปิดน้ำในนาให้ไหลไปนา

^๖ ธนิตา ขุนบุญจันทร์, *กระบวนการทัศน์การแพทย์พื้นบ้านไทย*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกิจการโรงพยาบาลเพื่อการส่งเสริมสุขภาพประชาชน, ๒๕๔๖), หน้า ๗๐-๗๒.

คนอื่นบ้าง หลายคนอาจคิดว่าบ้าหรือเปล่าที่ต้องตื่นกลางดึกไปเปิด ก็เพราะระบบคุณค่าวิถีคิดของพื้นบ้านตัวที่เป็นหัวใจที่สุดคือ ระบบคุณค่าที่เน้นความอุดมสมบูรณ์ของทั้งชุมชน หมายถึง ชีวิตความเป็นอยู่ของคนจำนวนมากของคนที่อยู่ในชุมชน อย่างทางเหนือที่เขาคิดว่าสิ่งนี้สำคัญ เพราะเขาเชื่อในเรื่องของสิ่งที่เรียกว่า ชีต เช่น ถ้าใครไปถมบ่อน้ำ มันชีต เพราะอะไร เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ต้องใช้ร่วมกันในชุมชน ถ้าใครละเมิดก็จะเกิดความไม่ตั้งงาม ทำให้ชีวิตอัปมงคล มันก็เป็นข้อห้ามประเพณีกำกับไว้ว่า อย่าไปทำอะไร ละเมิดสิทธิ ละเมิดความอุดมสมบูรณ์ หรือความผาสุกในชีวิตของคนอื่น เพราะเป็นต้นตอสำคัญของชีวิต ดังนั้นใครละเมิด มันชีตทั้งนั้น คือความไม่อุดมสมบูรณ์หรือความไม่ผาสุกของคนจำนวนมาก^๗

อานันท์ กาญจนพันธุ์ สรุปรว่า อำนาจและศีลธรรมของความรู้คือตัวตนของหมอพื้นบ้าน เพราะว่า ภูมิปัญญาที่อยู่ ๔ มิติ โดยมีวิถีคิดและคุณค่าไม่ได้ลอยอยู่ แต่มันเกี่ยวพันกับอำนาจ และอำนาจก็มีหลายเรื่อง เช่น อำนาจเกี่ยวข้องกับการให้ความสำคัญความอุดมสมบูรณ์ของคนส่วนใหญ่เป็นอำนาจอย่างหนึ่ง ถ้าแปลเป็นภาษาปัจจุบัน เรียกว่า สิทธิ หรือ ศักดิ์ศรี หรือตัวตน ถ้าเมื่อเรามองเรื่องนี้แล้วเรามองไม่เห็นเขาเป็นคน ไม่เห็นคนอยู่ในสายตา เช่น หมอพื้นบ้านไม่เห็นอยู่ในสายตาก็หมายความว่าไม่ระบุ คือ ไม่เห็นเขามีตัวตน ไม่เห็นเขามีศักดิ์ศรี มันก็ทำให้ความเข้าใจเกี่ยวข้องกับระบบมันอ่อนลงไปหรือทำให้เราเข้าใจผิดไปได้ ดังนั้น มิติที่กล่าวถึงภูมิปัญญา จึงไม่ใช่มีแค่ด้านเดียว แต่เกี่ยวพันกับด้านอำนาจ สิทธิ ความมีตัวตน เป็นประเด็นที่สำคัญระบบเรื่องอำนาจแค่อำนาจอย่างเดียวในทางภาคเหนือ ประกอบด้วย ความอุดมสมบูรณ์ ความมีอาวุธ โหราศาสตร์ เรื่องของพุทธศาสนา บุญบาป ก็เป็นอำนาจ เรื่องของอำนาจ คาถาเย็น รวมทั้งปัญหาที่เกี่ยวข้องกับธาตุทั้ง ๔ ก็เป็นเรื่องของอำนาจบางอย่าง การทรง ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับผู้หญิง ก็จะเกี่ยวพันกับไสยศาสตร์ คาถาร้อน คาถาเย็น การปลุกเสก คุณไสย ทั้งหมดเป็นความคิดที่เกี่ยวข้องกับอำนาจ และอำนาจก็เกี่ยวพันกับผู้ประกอบพิธี เช่น พุทธศาสนาก็ไปเกี่ยวกับพระ ดังนั้น พระภิกษุก็ไม่ได้สวดมนต์อย่างเดียว แต่พระภิกษุจะเกี่ยวข้องกับพิธีการรักษาพยาบาลอย่างมากมาย เช่น ทางภาคเหนือ การทำพิธีกรรมต่างๆ จะไปเกี่ยวพันกับวิธีการดูแลสุขภาพ ตั้งแต่เรื่องของสะเดาะเคราะห์ที่ไปจนถึงพิธีกรรมพระสังฆา (คนที่ใกล้จะตายแล้ว) ไปจนถึงสังฆทานดิบ ซึ่งพิธีกรรมจะเกี่ยวพันอยู่กับการอยู่ดีมีสุขของผู้คน ดังนั้นพระสงฆ์จึงทำพิธีภายใต้ระบบคิดเรื่องอำนาจที่มากับความคิดเรื่องบุญบาป เช่นเดียวกับหมอเมืองต่างๆ ก็ไม่ใช่รู้เฉพาะเรื่องยาสมุนไพรหรือต่อกระดูกอย่างเดียว บางครั้งกลายเป็นผู้วิเศษ หรือตบถุ เช่น ครูบาศรีวิชัย ซึ่งมีพลังอำนาจ บารมี อยู่เหนือความเข้าใจของคนทั่วไป ดังนั้น สิ่งเหล่านี้จึงเชื่อมโยงกับที่มาของอำนาจต่างๆ เป็นระบบคิด เรียกกระบวนทัศน์ทั้งหมดนี้ว่า ระบบศีลธรรม ที่เชื่อมโยงเกี่ยวพันกับชุมชนท้องถิ่นนั้นๆ เพราะเกี่ยวพันกับความเชื่อเรื่อง ชีต ซึ่งเท่ากับเป็นตัวบ่งชี้ถึงอำนาจและศีลธรรมของส่วนรวม คือ ถ้าเข้าใจเรื่องความอุดมสมบูรณ์ว่า เป็นวิถีคิดที่ให้ความสำคัญผาสุกแก่คนส่วนใหญ่ ก็เป็นเรื่องของชีต ชีต ก็คือกฎเกณฑ์ บังคับ คุณค่า เพราะมันเชื่อมโยงกันเป็นองค์รวม^๘

ปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ ปัจจัยสนับสนุนจากภาครัฐ ดังที่ เมธี จันทจารุภรณ์ ได้กล่าวถึงเหตุผลในการประกาศพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๕๐ ว่า สุขภาพ หมายถึง

^๗ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๕-๗๗.

^๘ อ้างแล้ว, ธนิตา ขุนบุญจันทร์, กระบวนทัศน์การแพทย์พื้นบ้านไทย, หน้า ๗๗-๗๘.

ภาวะของมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางกาย จิต ปัญญา และสังคม ที่เชื่อมกันเป็นองค์รวมอย่างสมดุล การวางระบบเพื่อดูแลแก้ปัญหาด้านสุขภาพของประชาชน จึงไม่อาจมุ่งเน้นที่การจัดบริการเพื่อรักษาพยาบาลเพียงอย่างเดียว เพราะจะทำให้รัฐและประชาชนต้องเสียค่าใช้จ่ายมาก และจะเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ ในขณะที่เดียวกันโรคและปัจจัยที่คุกคามมีการเปลี่ยนแปลงและมีความสลับซับซ้อนมากขึ้น จำเป็นต้องมีการดำเนินการให้ประชาชนมีความรู้เท่ากัน มีส่วนร่วม มีระบบเสริมสร้างสุขภาพและระวังป้องกันอย่างสมบูรณ์ ดังนั้น การประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ เพื่อวางกรอบและแนวทางในการกำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์ และการดำเนินงานด้านสุขภาพของประเทศ รวมทั้งมีองค์กรและกลไกเพื่อให้เกิดการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องและมีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย จะนำไปสู่เป้าหมายในการเสริมสร้างสุขภาพ รวมทั้งสามารถดูแลแก้ไขปัญหาสุขภาพของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพและทั่วถึง จะเห็นได้ว่า ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับพระราชบัญญัติฉบับนี้ก็คือประชาชนนั่นเอง แต่ในขณะเดียวกัน ถ้าประชาชนไม่รับรู้ถึงสิทธิที่ตนเองพึงได้รับตามพระราชบัญญัติฉบับนี้ ประชาชนก็จะกลายเป็นผู้เสียโอกาส^๔

อานาจ ศรีรัตนบัลล์ กล่าวว่า บทบาทของบุคลากรด้านสาธารณสุข รวมทั้งแพทย์ ในบริบทของพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ น่าจะเป็นบทบาทเดิมบวกกับบทบาทด้านการส่งเสริมสุขภาพ คือ

๑. การนำแนวคิดเรื่อง การเพิ่มพลังอำนาจ (Empowerment) มาใช้กับ “บริการ” ส่งเสริม ป้องกัน รักษา ฟันฟู กล่าวคือ ให้ผู้รับบริการมีส่วนร่วม (ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมติดตามผล) เพื่อเพิ่มความสามารถในการควบคุมสุขภาพให้กับผู้รับบริการ โดยมีเป้าหมายที่จะให้ (๑) การส่งเสริม ป้องกันรักษาและฟันฟูที่ทำอยู่เกิดผลดีกับผู้รับบริการยิ่งขึ้น (๒) เป็นผลดีต่อการควบคุม “สุขภาพ” โดยรวมของผู้รับบริการและครอบครัว และ (๓) เพิ่มประสิทธิภาพการให้บริการของผู้ให้บริการ (ในมุมมองโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ นี่คือการสร้างเสริมสุขภาพผู้ป่วยและญาติ)

๒. เนื่องจากระบบบริการสาธารณสุขมี “บุคลากรวิชาชีพ” ที่มีความรู้ความสามารถสูง จึงสามารถเป็นผู้ช่วยเหลือ (Facilitator) ให้กับการดำเนินงานสร้างเสริมสุขภาพของบุคคลและชุมชนได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรูปแบบของการดำเนินงานแบบร่วมมือกันหลายภาคส่วน โดยมีชุมชนเป็นเจ้าของ (ในมุมมองโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ นี่คือการสร้างเสริมสุขภาพชุมชน)

สรุปว่า บทเรียนการดูแลรักษาสุขภาพชุมชนของวัดโดยใช้การแพทย์พื้นบ้านนั้น จำเป็นต้องมีลักษณะที่เชื่อมโยงกับระบบคุณค่าต่างๆ ของสังคม ทำให้หมอพระและหมอพื้นบ้านสามารถแสดงตัวตนที่เกี่ยวข้องกับบทบาทหน้าที่ทางสังคมหลายด้านทั้งระบบความเชื่อและระบบการควบคุมระเบียบทางสังคมควบคู่ไปกับระบบการรักษาสุขภาพชุมชน จนบางครั้งไม่สามารถแยกแยะออกจากกันได้เด็ดขาด ซึ่งนั่นก่อให้เกิดลักษณะเด่นของหมอพระและหมอพื้นบ้าน แต่อย่างไรก็ตาม ลักษณะเด่นที่ว่านี้ก็มีส่วนทำให้เกิดจุดอ่อนได้เช่นกัน นั่นคือ เมื่อใดก็ตาม หมอพระและหมอพื้นบ้านถูกแยกให้ออกจากระบบต่างๆ ที่ว่านั้น ก็เป็นเหตุทำให้หมอพระและหมอพื้นบ้านไม่สามารถทำหน้าที่ได้ เช่น สังคมคาดหวังให้พระสงฆ์ทำหน้าที่ด้านศาสนาความเชื่ออย่างเดียว ก็จะทำให้พระสงฆ์ขาดความ

^๔ เมธี จันทจักรุณณ์, ประเด็นที่ไม่ควรมองข้ามใน “พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๕๐”, วารสาร ความปลอดภัยและสุขภาพ, (เมษายน – มิถุนายน ๒๕๕๐), หน้า ๕๙.

เชื่อถือในการทำหน้าที่ด้านการรักษา หรือเมื่อใดก็ตาม ระบบการควบคุมระเบียบทางสังคม คือ ความเชื่อเรื่องจารีต ไสยศาสตร์ ไม่ได้ได้รับความเชื่อถือแล้ว หมอพื้นบ้านก็ไม่สามารถทำการรักษาให้เป็นที่เชื่อถือต่อไปได้^{๑๐}

ดังนั้น สรุปปัจจัยสำคัญจากการวิเคราะห์หอดแบบสรุปผลวิเคราะห์ที่ชี้ให้เห็นบทบาทของเครือข่ายคุณค่ากับการแก้ปัญหาความยากจนจากคุณลักษณะกฎเกณฑ์ดังกล่าวทำให้กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ได้สร้างบทบาททางสังคม ๕ ประการ คือ ๑) บทบาทการรวมคน ๒) บทบาทการรวมเงิน ๓) บทบาทการรวมปัญญาความคิด ๔) บทบาทการสร้างกองทุนสวัสดิการ เงินกองกลาง ๕) บทบาทการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน บทบาททั้ง ๕ ประการ จะเป็นฐานในการพัฒนาภาพรวมของชุมชนต่อไป ซึ่งต้องอาศัยภาวะผู้นำและการบริหารจัดการที่ดีคนในชุมชนจะเข้าร่วมเป็นสมาชิกจำนวนมากจึงสามารถนำเอาทุนมาสร้างอุดมการณ์ภายใต้ผลประโยชน์ทางการเงินได้ ตัวอย่าง กิจกรรมของกลุ่มที่สำคัญของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ จังหวัดตราด ในการจัดสวัสดิการสังคม มีมุมมองที่สำคัญ ๕ ประเด็น ได้แก่ ๑) รับฝากเงินและการให้กู้ยืม เงินกองทุนสวัสดิการ กิจกรรมพัฒนาศักยภาพคนในชุมชน กิจกรรมส่งเสริมอาชีพและรายได้ เช่นการอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพแวดล้อมของการแพทย์พื้นบ้านจึงมิใช่หมายรวมแค่การได้ปัจจัยการช่วยเหลือจากภายนอก เช่น เงินงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ อาคารสถานที่ หรือองค์ความรู้เท่านั้น แต่สิ่งที่หมอพื้นบ้านต้องการมากก็คือ ศักดิ์ศรีและสิทธิความเป็นตัวตนของหมอพื้นบ้านที่ไม่ใช่การได้กฎหมายหรือใบอนุญาตการรักษา ซึ่งเป็นการเข้าไปควบคุมมาตรฐานเท่านั้น แต่ยังหมายถึงการสร้างการยอมรับและความเชื่อมั่นจากสังคมที่มีต่อหมอพระและหมอพื้นบ้านด้วย ซึ่งนั่นทำให้การศึกษาเพื่อถอดองค์ความรู้ว่า หมอพระและหมอพื้นบ้านรู้อะไรบ้าง มีวิธีการรักษาอย่างไร และมีผลเป็นอย่างไร เป็นสิ่งที่ยังไม่เพียงพอ และอาจไม่สามารถทำให้สำเร็จได้หมดสิ้น เนื่องจากความหลากหลายของการแพทย์พื้นบ้านดังที่กล่าวไปแล้ว แต่การศึกษาควรทำให้เกิดกระแสการยอมรับและสร้างศรัทธาของประชาชนที่มีต่อหมอพระและหมอพื้นบ้าน เพื่อให้หมอพระและหมอพื้นบ้านได้ทำหน้าที่ตามบทบาทหน้าที่อย่างเต็มที่ เพราะเป้าหมายที่แท้จริงของการรักษา อาจไม่ใช่ประสิทธิภาพของการรักษาเท่านั้น แต่อาจหมายถึงภาพของความเอื้ออาทรช่วยเหลือกันของคนในสังคมที่มีต่อผู้ป่วย เพราะมนุษย์นั้นเป็นสัตว์สังคม หมายความว่า ถึงแม้ผู้ป่วยจะเจ็บเป็นหมื่นตายก็ขอมิใครสักคนที่เห็นใจ ดูแลเอาใจใส่ และได้มีสติตอนที่ยังมีชีวิตอยู่ ก่อนที่ชีวิตจะจบลงอย่างมีความสุขนั่นเอง

๔.๒ กลไกความร่วมมือของชุมชนและองค์กรภายนอก

ปัจจุบันกิจกรรมความร่วมมือนี้ได้มีการขยายตัวและเป็นแบบอย่างให้ที่อื่นนำไปทำตามหลายแห่ง และทุกวันจันทร์แรกของเดือน จะมีการประชุมสมาชิกชมรมหมอเมืองแม่แจ่ม โดยมีพระครูวิโรจน์สุนทรเป็นที่ปรึกษา นอกจากนั้น ท่านก็มีกิจกรรมที่ทำกับองค์กรภายนอก ในลักษณะของการสร้างและสานสัมพันธ์เครือข่าย ในโครงการบ้านจุ่มเมืองเย็น ของสถาบันโพธิยาลัย มหาวิทยาลัยมหา

^{๑๐} อานาจ ศรีรัตนบัลล์, “การสร้างเสริมสุขภาพ และพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๕๐”, วารสารอายุรศาสตร์อีสาน, (กรกฎาคม – กันยายน ๒๕๕๐), หน้า ๑๑.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ และเป็นที่ปรึกษาให้กับชมรมชีวิตใหม่ ของผู้ติดเชื้อเอดส์ของอำเภอแม่แจ่ม

ในทุกกิจกรรม ได้รับความร่วมมือจากชุมชนเป็นอย่างดี เนื่องจากพระพุทธศาสนาเป็นทุนเดิมทางสังคม และพระสงฆ์ก็เป็นที่เคารพศรัทธาของประชาชนในพื้นที่ แม้ว่าคนที่เข้ามาช่วยงานของวัดนั้นอาจจะเป็นคนเดิมๆ บ้างก็ตาม ในเรื่องนี้ ท่านพระครูสุจินนันทกิจ ให้ความเห็นว่า “ตามแบบวิถีของชุมชนตั้งแต่อดีต ชาวบ้านจะมีการปรับตัวตลอดเวลาเพื่อให้อยู่รอดได้ โดยเฉพาะการขอรับความช่วยเหลือจากหน่วยราชการหรือองค์กรภายนอก” ท่านเห็นว่า “เราควรทำหน้าที่ของเรา เพื่อให้ได้ผลตามเป้าหมาย ไม่ใช่ทำให้คนอื่นเห็นผลงานของเรา หากเขาเห็นด้วยและเห็นดี เขาอาจจะอยากสนับสนุนและช่วยเหลือเรา” ท่านยกตัวอย่างว่า “อย่างทางโรงพยาบาลและสาธารณสุขก็เข้าร่วมตั้งแต่แรก สิบปีกว่าแล้ว เมื่อก่อนนี้ สถานที่นี้จะใช้วัดบ้าง โรงพยาบาลบ้างสลับกันไปมา ตอนหลังนี้มีอาคาร คนก็จะมาที่นี่มากกว่า เมื่อก่อนนี้ ที่นี่ ไม่มีอาคารต้องใช้ศาลาหลังเล็ก แล้วก็ต้องใช้พื้นที่วนเวียนกันไปเรื่อยๆ การประชุมแต่ละครั้ง เมื่อก่อนนี้ น่าเสียดายไม่ได้บันทึกอะไรไว้ คือ มีการจัดประชุมกันบ่อย แล้วเราจะเก็บความรู้ใส่ตัวใครตัวมัน เมื่อก่อนสูตรยาต่างๆ หมอเมืองแลกเปลี่ยนกัน แต่ว่าเมื่อก่อนมันไม่ได้เก็บรายละเอียดไว้ แต่หลังจากนั้นมา ก็จะมีเจ้าหน้าที่โรงพยาบาล มาเป็นเลขาให้ มีเภสัชกรมาทำการจดบันทึกด้วย ประชุมวันนี้พูดเรื่องอะไรบ้าง จะมีหมอเมืองบางคนที่ยังหวงความรู้ เราพยายามทำความเข้าใจและแลกเปลี่ยนกันมาตลอด”

ส่วนประเด็นปัญหาการจำหน่ายนั้น ท่านกล่าวว่า “ไม่มีปัญหาเกี่ยวกับการจำหน่ายสมุนไพร ถึงแม้ไม่มีใบประกอบโรคศิลป์ เพราะทางสาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่ก็มาสนับสนุนโรงพยาบาลก็ให้การสนับสนุน สาธารณสุขแม่แจ่มก็ให้การสนับสนุน แต่คุยกับหมอเมืองว่า ในเมื่อองค์กรของรัฐเขาสนับสนุนแล้ว แต่เราก็พยายามใช้ในชุมชน เราช่วยเหลือชุมชนเราก่อนเป็นการพึ่งพาอาศัยกัน นอกจากโรงพยาบาลและสาธารณสุขแล้ว ยังมีหน่วยงานยังมีเทศบาลได้ให้งบประมาณในการก่อสร้าง ส่วนโรงพยาบาลและสาธารณสุขก็จะให้ความรู้ด้านวิชาการต่างๆ แต่ละปีจะมีการอบรมหมอเมือง โดยเภสัชกรจากหน่วยงานอื่นๆ อย่างเช่น จากคณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ แล้วทางสาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่ ก็เสนอว่า ถ้าตัวยาตัวใดที่ได้ผลดี หรือว่าวิจัยแล้วมีคุณภาพดี ก็จะขอไปรับรองให้ ส่วนองค์กรข้างนอกอื่นๆ แล้วก็มืองค์กรจากญี่ปุ่นมาเข้าร่วมด้วย แต่เขาก็มาร่วมฟังเอาความรู้เฉยๆ ยังไม่ได้ช่วยอะไร”

ท่านกล่าวถึงกิจกรรมที่ขยายเพิ่มเติมอีกว่า “ในอำเภอแม่แจ่ม ยังมีบางวัดที่พระสงฆ์บางรูปเข้ามาเกี่ยวข้องกับบังเอิญก็มี อย่างเช่นพิธีกรรม คำว่าหมอเมืองนี้ ก็คือไม่ใช่ว่าจะรักษาโดยสมุนไพรอย่างเดียว หมอเมืองบางคนเป็นหมอแก้ปวดเคราะห์ปิดนาม มีการประกอบพิธีกรรมครอบคลุมกันหมด พระสงฆ์บางวัดก็ทำพิธีกรรมสืบชะตา ปิดเคราะห์ปิดนาม เรื่องนี้ คิดว่าจะดึงเข้ามาเป็นกิจกรรมเกี่ยวข้องกับสมุนไพรได้ คือจะทำให้ครบหมด คือ ทำพิธีกรรมปิดเคราะห์ปิดนามและใช้สมุนไพรเข้ามาช่วย แต่พระสงฆ์บางวัดอาจไม่ได้ใช้สมุนไพรเข้ามาช่วย แต่ทำพิธีสืบชะตาให้อย่างเดียวก็ได้” และเสริมความคิดว่า “รูปแบบของวัด ถ้าจะขยายผลไปสู่วัดอื่น จะทำก็ได้เฉพาะสมาชิกที่เคยพูดคุยกันไว้ว่า ที่ไหนจะเปิดสาขาใหม่ ตอนนี้มีหลายวัดที่พร้อมจะแลกเปลี่ยนความรู้ด้านสมุนไพรกัน อย่างบนดอยก็มีหลายหมู่บ้านที่เสนอมา เช่น บ้านห้วยหลอง บ้านฮ่อ บ้านกระเหรียง ก็มาสมัครเป็นสมาชิก บางคนอาจจะจัดทำที่บ้านก็แนะนำมาได้ ถ้าเขาต้องการ”

“ตอนนี้รู้สึกว่าการเรียนจะสนใจมากขึ้น ทางโรงเรียนราชประชาฯ ก็ไปจัดสวนที่โรงเรียนด้วย เขาก็ขอให้ทางคณะกรรมการไปเป็นคณะกรรมการร่วมที่โรงเรียน ตอนนี้โรงเรียนราชประชาฯ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี สร้าง เขาก็เอาเข้าไปทำอยู่และก็เป็นอัตราส่วนของมัธยมแม่แจ่มนี้ก็ส่งนักเรียนมาศึกษา ถ้าเป็นเด็กประถมจะแนะนำเกี่ยวกับองค์ความรู้และจะใช้ยาเดี่ยวๆ แต่ถ้าเป็นเด็กมัธยมก็จะแนะนำเกี่ยวกับยาตำรับ ยาตำรับนี้ใช้หลายตัวรวมกัน นี่เป็นยาแก่นิวจะใช้หลายตัวรวมกัน เรียกว่ายาตำรับ แต่ถ้ายาเดี่ยวเบื้องต้น สำหรับนักเรียนประถม ก็เช่น ใช้หญ้าหนวดแมว แก้วปัสสาวะขัด เขาก็ไปต้มกิน แต่ต้องบอกถึงคุณและโทษของมัน อย่างหญ้าหนวดแมวนี้ จะมีผลเสียหน่อย คือ คนเป็นโรคหัวใจไม่ให้กิน สมุนไพรบางตัวเป็นโรคก่อนถึงจะกินได้ แต่ถ้าสมุนไพรบางตัว เราไม่เป็นโรคก็ใช้ได้ เช่น ประเภทยาบำรุง ต้มยากินได้ แม้ไม่เป็นโรคอะไร”

บทบาทในการดูแลเครือข่ายการจัดสวัสดิการสังคมเชิงพุทธบูรณาการ ให้อวดและบ้านได้พึ่งพาอาศัยกัน มีหน่วยงานภาครัฐหรือหน่วยงานภายนอกชุมชนให้การสนับสนุน

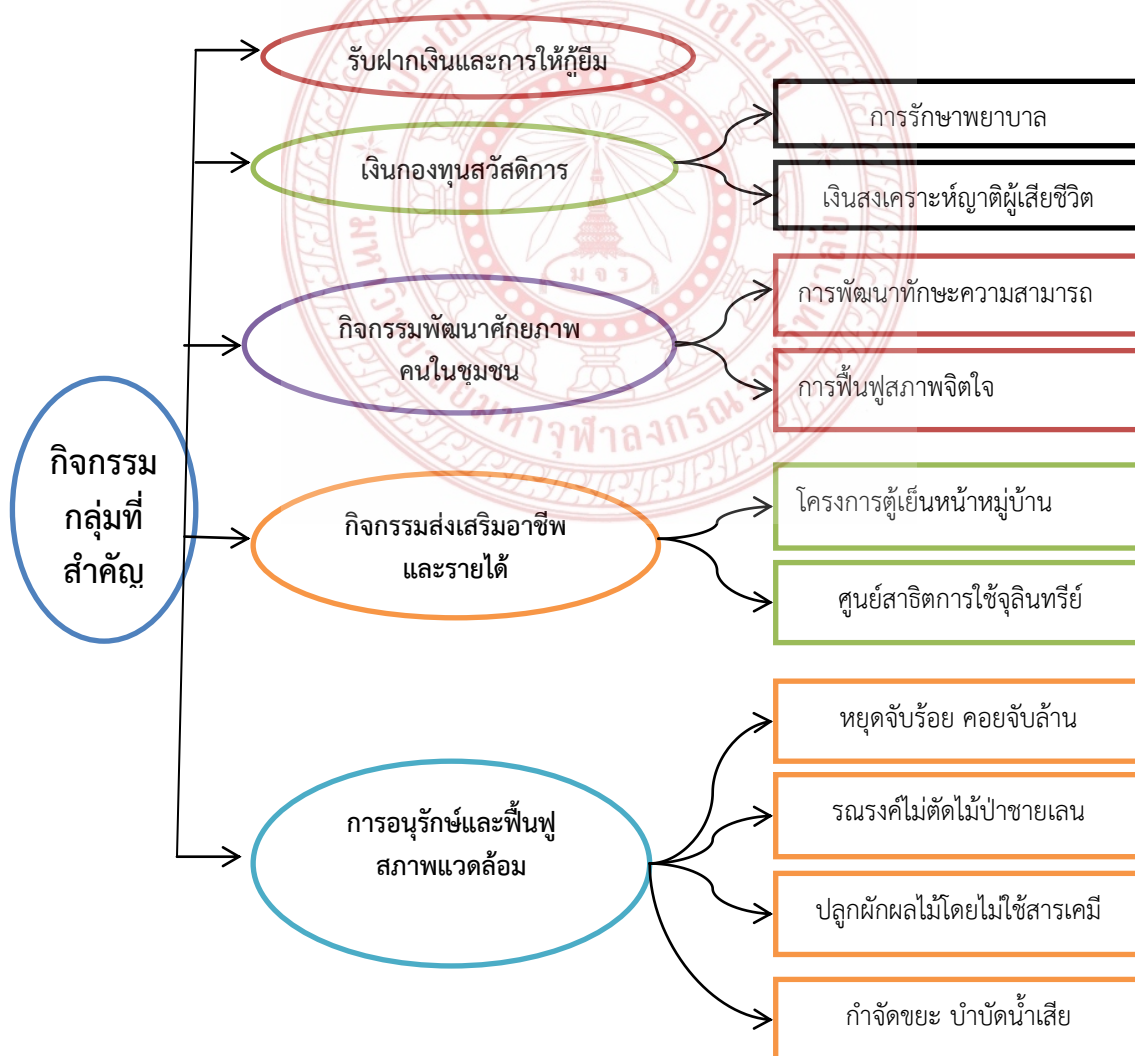

๔.๓ แนวทางการพัฒนาศักยภาพวัดเป็นศูนย์สวัสดิการชุมชนเชิงพุทธบูรณาการ

จากการวิเคราะห์ถอดแบบสรุปผลวิเคราะห์ที่ชี้ให้เห็นบทบาทของเครือข่ายคุณค่ากับการแก้ปัญหาความยากจนจากคุณลักษณะกฎเกณฑ์ดังกล่าวทำให้กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ได้สร้างบทบาททางสังคม ๕ ประการ คือ ๑) บทบาทการรวมคน ๒) บทบาทการรวมเงิน ๓) บทบาทการรวมปัญญาความคิด ๔) บทบาทการสร้างกองทุนสวัสดิการ เงินกองกลาง ๕) บทบาทการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

บทบาททั้ง ๕ ประการ จะเป็นฐานในการพัฒนาภาพรวมของชุมชนต่อไป ซึ่งต้องอาศัยภาวะผู้นำและการบริหารจัดการที่ดีคนในชุมชนจะเข้าร่วมเป็นสมาชิกจำนวนมากจึงสามารถนำเอาทุนมาสร้างอุดมการณ์ภายใต้ผลประโยชน์ทางการเงินได้ ตัวอย่าง กิจกรรมของกลุ่มที่สำคัญของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ จังหวัดตราด ในการจัดสวัสดิการสังคม มีมุมมองที่สำคัญ ๕ ประเด็น ได้แก่ รับฝากเงินและการให้กู้ยืม เงินกองทุนสวัสดิการ กิจกรรมพัฒนาศักยภาพคนในชุมชน กิจกรรมส่งเสริมอาชีพและรายได้ สุดท้ายคือการอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพแวดล้อม ซึ่งปรากฏดังภาพที่ ๓

ภาพที่ ๓ กิจกรรมที่สำคัญของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์

ดังนั้น บทบาทในการดูแลเครือข่ายการจัดสวัสดิการสังคมเชิงพุทธบูรณาการให้วัดและบ้านได้พึ่งพาอาศัยกัน เป็นบ้านจุ่มเมืองเย็น หรือเป็นกลุ่มที่มีวัดเป็นจุดศูนย์กลาง ทั้งนี้ท่านพระครูสุจินนันทกิจ เล่าให้ฟังว่า ตั้งแต่เด็กเล็กๆ นำมาสืบสานความรู้ต่อ เพราะว่าสมัยนี้คนเริ่มมีการศึกษา ทำให้บ้านกับวัดเริ่มห่างเหินกัน แต่ถ้าเรามีกิจกรรมด้านองค์ความรู้ เด็กก็เข้ามาศึกษาดำรงสมาธิปฏิบัติ ทำให้ใกล้ชิดวัดมากขึ้น สืบสานต่อความรู้ต่อไป ด้านการเรียนตัวเมือง ก็ถือเป็นต้นแบบที่อยากเพื่อให้เด็กเข้ามาศึกษาดำรงสมาธิเหมือนกัน ดังนั้นก็ถือเป็นบทบาทสำคัญอย่างหนึ่งของพระสงฆ์ทุกรูปจะต้องดำเนินการ เพราะว่าชาวพุทธเชื่อในพระสงฆ์อยู่แล้ว ถ้าพระสงฆ์เป็นแกนนำก็จะดีมาก การดูแลทรัพยากรดิน น้ำ ป่า ในอำเภอแม่แจ่ม ถ้าพระสงฆ์ขอความร่วมมืออะไรชาวบ้านก็จะมาร่วมอย่างดี มันก็เป็นจุดดีอย่างหนึ่ง ถ้าเราทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่า สมุนไพร ตำรายา อาตมามักจะคุยกับหมอเมืองอยู่เสมอว่า เวลาไปเดินป่าสมุนไพรการผลิตยาสมุนไพร เราผลิตได้ แต่บางคนทำเป็นธุรกิจ ให้คนไปเอาสมุนไพรจากป่ามาทีละมากๆ มันก็เป็นการทำลายสมุนไพร แต่ว่าในกลุ่มหมอเมืองเรา จะมีกฎกติกาว่า นำสมุนไพรในป่ามาเพียงบางส่วนเพื่อรักษาคนเท่านั้น แต่นำมาแล้วให้เพาะขยายพันธุ์ที่บ้านให้แพร่หลาย เพื่อนำไปใช้อย่างมีคุณค่า ป่าชุมชนใกล้หมู่บ้านมีพื้นที่ประมาณ ๖๐๐ กว่าไร่ มีหมอเมืองและเด็กเยาวชนจากหมู่บ้านต่างๆ ร่วมกันปลูกป่า ดูแลป่า ถ้าชาวบ้านมาอบรมที่วัดแล้ว หากเจ็บป่วยก็สามารถไปเก็บตัวยาสสมุนไพรรักษาได้ หมอเมืองแต่ละคนต่างก็เรียนมาจากสำนักต่างกัน บางคนเรียนจากครูบาอาจารย์ บางคนเรียนจากตำรา บางคนสืบจากตระกูล บางคนเรียนจากความบังเอิญเช่นภรรยาป่วยสามีไปหายามาปรุงให้จนตนเองพัฒนาเป็นหมอเมืองก็มี ท่านได้กล่าวเพิ่มเติมว่า “อย่างวัดนี้ ก็เป็นจุดศูนย์กลางชุมชน เพราะว่าถ้ามีคนไข้มาที่วัดนี้ ยาตัวใดที่ทำไม่ได้ในศูนย์แห่งนี้ ก็จะแนะนำไปหาพ่ออยู่หมอเมืองในแต่ละตำบล แต่ละท้องถิ่น สมมุติว่า คนที่เป็นโรคมะเร็งก็จะแนะนำไปหาพ่ออยู่หิ้ว บ้านบัวนา ถ้าต้องการยาธาตุบำรุงร่างกาย ก็แนะนำไปหาพ่ออยู่ไว บ้านกอก ถ้าต้องการยาอบหน้ามีดตาลาย คลอดลูกใหม่ ก็แนะนำไปหาพ่ออยู่เปี้ย บ้านแม่แทน ดังนั้นวัดจึงเป็นจุดศูนย์กลางในการส่งต่อคนไข้ไปหาหมอเมือง เป็นการแบ่งเบาภาระให้กับโรงพยาบาลด้วย” งานช่วยเหลือสังคมตามอุดมการณ์ของท่านจากจุดเล็กๆ โดยพยายามทำจุดที่เล็กนั้นให้เป็นผลเป็นรูปธรรมก่อน เช่น การทำสวนสมุนไพรและยาสมุนไพร ส่วนกิจกรรมในบริบทที่กว้างขึ้นก็จะขยายตัวออกไปตาม ดังเช่นโครงการปลูกป่าและปลูกสวนสมุนไพรที่บ้านป่าฝางนี้ ซึ่งเป็นหนึ่งในกิจกรรมของชมรมหมอเมือง ถือได้ว่าเป็นโครงการที่ขยายผลต่อจากสวนสมุนไพรภายในวัด ดังกล่าวไปแล้ว ท่านไม่ได้ต้องการเพิ่มจำนวนของสวนสมุนไพร หากแต่ต้องการให้มีการปลูกพืชสมุนไพรในหลายสถานที่ตามสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน เพราะเงื่อนไขของความยั่งยืนของการทำสวนสมุนไพรคือ ต้องหาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่เหมาะสมให้กับพืชสมุนไพรแต่ละชนิด ต้องมีการดูแล และต้องมีระบบน้ำที่ดี การปลูกพืชสมุนไพรในหลายสถานที่ตามสภาพแวดล้อมที่ต่างกัน ส่วนหนึ่งยังเป็นการศึกษาสภาพแวดล้อมใหม่ที่เหมาะสมกับพืชสมุนไพรแต่ละชนิดด้วย ในการส่งเสริมให้ชาวบ้านนำพืชสมุนไพรไปใช้ในวิถีประจำวัน และสอนให้ชาวบ้านมีความรู้ความเข้าใจ ความสนใจและการเห็นคุณค่าต่อพืชสมุนไพรอย่างความมั่นคง สิ่งต่อไปที่จะต้องตามมาคือ การนำตัวยาสสมุนไพรรเหล่านั้นมาแปรรูปและนำไปใช้ประโยชน์ เช่นที่บ้านเจียงท่านได้ดำเนินการจัดให้มีการนวดแผนไทยและการอบสมุนไพร โดยมีเป้าหมายให้บริการตามความต้องการและความจำเป็นของชุมชน นอกจากนี้ กิจกรรมที่ทำเป็น

ประจำปีทุกปี ปีละครั้งในช่วงวันสงกรานต์ คือ พิธีรดน้ำดำหัวหมอมือง ก็มีให้นำเอาสมาชิกซึ่งเป็นหมอมืองทั้งหมดมารับพิธีพร้อมกัน ในพิธีนี้ จะคัดเลือกเอาคนที่เป็หมอมืองอาวุโสจริงมานั่งดำหัวประมาณสิบคน จะมีน้ำข้าวตอกดอกไม้เครื่องดำหัวเพื่อขอสมาคารวะ ถือเป็นกิจกรรมหนึ่งที่ใช้บูรณาการประเพณีพิธีกรรมในท้องถิ่นเข้ากับกิจกรรมการดูแลสุขภาพชุมชน

๔.๔ สรุปวิเคราะห์รูปแบบการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางการจัดสวัสดิการสังคมด้วยวิถีวัฒนธรรมชุมชนเชิงพุทธบูรณาการ

๔.๔.๑ บทบาทของวัดในการพัฒนาเป็นศูนย์กลางการจัดสวัสดิการสังคม

๑. บทบาทการรวมคน

ในชุมชนที่มีปัญหาเรื่องความสามัคคีส่วนหนึ่งมาจากปัญหาการเลือกตั้งตามระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทน ไม่ว่าจะเป็ระดับผู้ใหญ่ กำนัน อบต. ส.จ. หรือ ส.ว. จะก่อให้เกิดความขัดแย้งจากการหาเสียงการเป็นหัวคะแนนอย่างไรก็ตามชุมชนยังต้องพึ่งพาอาศัยกันตามวัฒนธรรมประเพณี และค่านิยมบางอย่างแต่พลังเหล่านี้เริ่มลดบทบาทลงไปมาก เนื่องจากชีวิตประจำวันต้องพึ่งพาเงินทองและการแสวงหาความสุขส่วนตัวมากการเชื่อมต่อคนเข้ามาหากันได้ง่ายและรวดเร็วคือการใช้เงินเป็นเครื่องดึง เรื่องประสานประโยชน์และเมื่อคนมารวมกันแล้วผู้นำจะสามารถบริหารคนและใช้คนเหล่านั้นไปสู่การพัฒนาค่านิยมการพึ่งพากันขึ้นมาใหม่พร้อมทั้งรื้อฟื้นวิถีของการพึ่งพากัน การเห็นความสำคัญต่อความสุขร่วมกับการปรับปรุงพฤติกรรมการผลิตเกษตรก็จะตามมา

๒. บทบาทการรวมเงิน

การเงินในชุมชนที่หมุนเวียนอยู่ประจำวันมีอยู่จริงแต่ขาดการจัดการที่เหมาะสมที่เป็นการจัดการที่ชุมชนได้รับประโยชน์เต็มที่ ไม่ต้องพึ่งพาสถาบันการเงินที่ดูดเอาส่วนเกินออกจากชุมชนการจัดการเงินแบบกลุ่มการเงินชุมชนมีมานานเช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มธนาคารหมู่บ้าน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเกษตรกรต่างๆ แต่กลุ่มเหล่านี้มักมีการจัดการเงินที่ไม่ก่อประโยชน์แก่ตนเอง เมื่อรวมเงินได้แล้วจะนำไปฝากธนาคารไว้ก่อนโดยให้เหตุผลว่า เงินยังน้อยรอให้ได้มากกว่าและมักถูกสถาบันการเงินเสนอให้เข้าโครงการกู้เพิ่มก็เท่าของวงเงินฝากซึ่งชาวบ้านต้องบริหารเงินให้พนักงานธนาคารพอถึงเวลาเขาก็มาเอาดอกเบี้ยไปแต่ชาวบ้านอาจทะเลาะกันเพราะคิดว่าเงินตนเองที่มีอยู่มันน้อยแต่กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ไม่หมีเงินน้อย พยายามทวนกระแสเมื่อรวมเงินได้ครั้งแรกเท่าไรปล่อยกู้ทันทีแล้วระบบการเงินและการจัดการจะทำเติบโตขึ้นอย่างคาดไม่ถึงพร้อมทั้งผลกำไรจากการกู้ยืมจะกันไว้กองกลางครั้งหนึ่งของทุกปี การรวมเงินจึงมีทั้งเงินฝาก และเงินกองกลางเราสามารถนำเอาทุนเหล่านี้ไปสร้างกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนได้ต่อเนื่องทำให้ระบบการเติบโตทั้งนี้จะมีข้อตกลงว่าเมื่อจะถอนเงินฝากคืนสามารถถอนได้แต่ต้องฝากให้ครบ ๒๐,๐๐๐ บาท แล้วถอนได้ครั้งหนึ่งเป็นต้น (เป็นตัวเลขสมมุติ)

๓. บทบาทการรวมปัญญาความคิด

เมื่อมีคนมารวมกัน มีการใช้เงินสำหรับบริหารจัดการ ทำให้การแก้ไขปัญหาต่างๆ ทำได้ง่ายขึ้นมากดังที่พระอาจารย์สุบิน ปณีโต ได้ข้อคิดจากการเดินธุดงค์ในภาคใต้ ก่อนที่จะมาพบกับครูชูป ยอดแก้ว ว่าชาวบ้านคิดการใหญ่โดยที่ตนเองไม่มีฐานไม่มีทุน พอคิดจะแก้ปัญหาที่คิดถึงว่าจะเอาเงินกู้จากที่ไหน โดยไม่ได้ใคร่ครวญเลยว่าเมื่อนำมาลงทุนแล้วจะได้กำไรหรือไม่ จะมีความเสี่ยงที่จะ

ขาดทุนตรงไหน ท่านจึงได้เสนอให้ชาวบ้านทดลองสะสมเงินไว้ ให้เป็นทุนของตนเอง และเมื่อมีทุนแล้วมีความประหยัดเกิดขึ้นแล้วย่อมนำไปสู่การตัดสินใจในสิ่งที่มีการใคร่ครวญรอบคอบขึ้น

๔. บทบาทการสร้างกองทุนสวัสดิการกองกลาง

เกษตรกรชาวบ้านมีหลักประกันโดยรัฐต่อหัวเพียงประมาณ ๒๐๐ บาทต่อปี ในขณะที่ภาครัฐและเอกชน มีมากถึงประมาณ ๓,๐๐๐ บาทต่อปี ดังนั้น ความมั่นคงในการดำรงชีวิตคนในภาคราชการ ภาคเอกชน จึงมีความรู้สึกมั่นคงกว่า โดยโครงสร้างที่ไม่เท่าเทียมนี้ กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์จึงเสนอให้ชุมชนจัดสวัสดิการด้วยตนเอง เหมือนเป็นการเสียภาษีให้แก่ตนเอง แล้วกลุ่มก็จัดสรรภาษีนั้นมาให้แก่สมาชิกที่เสียภาษีและเป็นหลักประกันอนาคตในอีกด้านหนึ่ง กองทุนสวัสดิการกลายเป็นเครื่องมือให้พระสงฆ์ใช้ในการสั่งสอนธรรมะโดยที่ไม่ต้องบรรยายเพียงแต่ไปตั้งกฎเกณฑ์ที่เหมาะสมให้สมาชิกต้องปฏิบัติตามศีลธรรมที่ร่วมกันตั้งขึ้นมา

๕. บทบาทการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

การต่อยอดกิจกรรมกลุ่มไปสู่การรวมซื้อขายสินค้าเฉพาะในวันทำการกลุ่ม (ไม่ต้องมีการจัดตั้งร้านค้า) ทำให้สมาชิกได้รับสินค้าราคาถูกคุณภาพดี มีการต่อรองกับผู้ค้าส่งปลีกและผลกำไรที่เกิดขึ้นส่วนหนึ่งใช้ในการจัดการ ส่วนหนึ่งสมทบกองทุนสวัสดิการ กรณีกลุ่มใดที่สมาชิกไม่สนใจสินค้าของกลุ่ม สามารถใช้สวัสดิการมาล่อ เช่น สมาชิกที่ซื้อสินค้ากลุ่ม เมื่อเจ็บป่วยได้สวัสดิการนอนโรงพยาบาล ได้มากกว่าคนไม่ซื้อสินค้ากลุ่ม แม้จะเป็นสมาชิกรุ่นเดียวกัน

๕.๔.๒ การดำเนินงานเพื่อพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางการจัดสวัสดิการสังคม

๑. ใช้หลักธรรมทางศาสนาที่เน้นในเรื่องสัจจะ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การพึ่งตนเองเป็นหัวใจสำคัญของการกำหนดแนวทางการทำกิจกรรมสะสมทรัพย์ โดยใช้หลักธรรมดังกล่าวสอดแทรกไปพร้อมกับการดำเนินงานของกลุ่ม

๒. พัฒนาเรื่องการออมทรัพย์ให้เกิดผลประโยชน์ร่วมของชุมชน เพื่อสร้างแรงจูงใจให้เกิดความร่วมมือพึ่งพากัน แทนการแก่งแย่งตัวใครตัวมัน

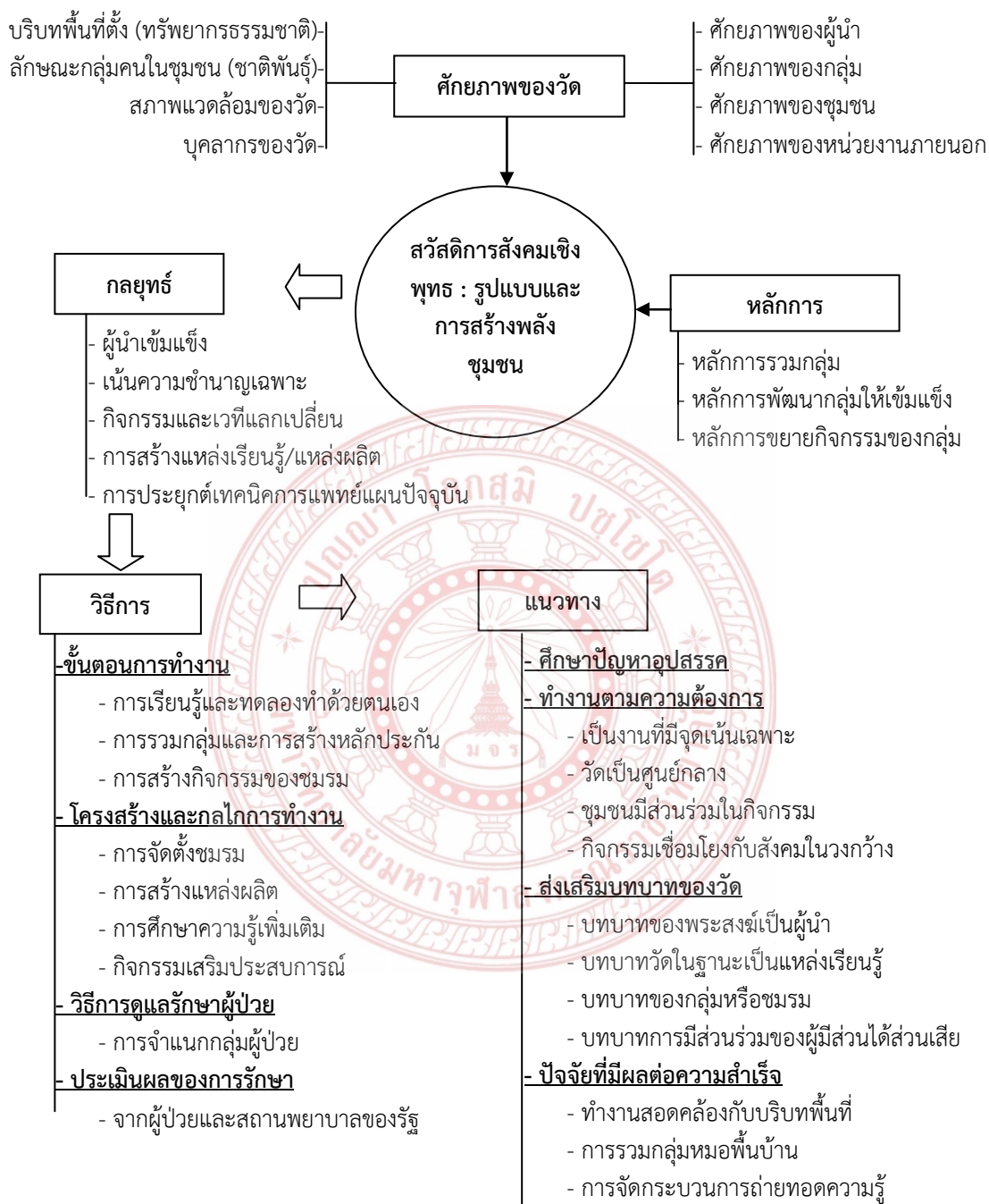
๓. ใช้วิธีคิด “จิตสำนึกร่วมชุมชน” ทดแทนวิธีคิดแบบตัวใครตัวมัน โดยอาศัยระบบการบริหาร การจัดการเกี่ยวกับสวัสดิการ การกำหนดกลุ่มเป้าหมายและการใช้กลไกของชุมชนในการตรวจสอบเพื่อสร้างจิตสำนึกร่วมกัน

๔. มีระบบการจัดการตลอดทั้งกรรมการและที่ปรึกษามีความโปร่งใสสามารถตรวจสอบได้

๕. การบริหารมีความยืดหยุ่นสอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจ สังคม ชุมชน เช่น การให้กู้เงิน การระดมเงินฝากตามกำลังความสามารถ การจัดการเรื่องปันผลและสวัสดิการที่ตอบสนองความต้องการของชาวบ้าน ผู้นำ และคณะกรรมการ เป็นที่ศรัทธา เคารพนับถือและเป็นที่ยึดมั่นในความซื่อสัตย์สุจริตและจริงใจ

๖. สร้างเงื่อนไข ให้ผู้คนมาพบปะได้รับรู้ทุกข์สุขกันและกันอยู่เสมอ ด้วยการออมเป็นประจำทุกเดือน

ผังแนวทางการพัฒนาศักยภาพวัดเป็นศูนย์สวัสดิการชุมชนเชิงพุทธบูรณาการ

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอการส่งเสริมสวัสดิการชุมชนเชิงพุทธบูรณาการ และแนวทางเสริมศักยภาพของวัดเป็นศูนย์สวัสดิการชุมชนเชิงพุทธบูรณาการ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในพื้นที่กรณีศึกษา จำนวน ๕ พื้นที่ ได้แก่ ๑)ภาคกลาง ศึกษาการจัดสวัสดิการสังคมของพระราชวิสุทธิประชาณาถ(หลวงพ่อลองกต) วัดพระบาทน้ำพุ จังหวัดลพบุรี ๒)ภาคเหนือ ศึกษาการจัดสวัสดิการสังคมพระครูสุจินนันทกิจ (พระอาราจารย์สมคิด) วัดโป่งคำ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน ๓)ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ศึกษาการจัดสวัสดิการสังคมพระครูอมรชัยคุณ(หลวงตาแฮร์) วัดสุขัยคณาราม อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา ๔) ภาคใต้ ศึกษาการจัดสวัสดิการสังคมพระครูปลัดวรพล ฐิตคุโณ วัดควนกาหลง จังหวัดสตูล และ ๕) ภาคเครือข่ายที่ทำงานด้านสวัสดิการสังคม มีความร่วมมือกันระหว่างพระสงฆ์ และภาคประชาชน ได้แก่ กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิตของพระอาจารย์สุบิน ปณีโต จังหวัดตราด โดยกำหนดในประเด็นที่สำคัญประชากรและกลุ่มตัวอย่างใช้การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) คือ กลุ่มผู้นำ คือ พระสงฆ์ที่เป็นเจ้าอาวาส กลุ่มผู้ปฏิบัติงาน คือบุคลากรเจ้าหน้าที่ โดยใช้การทบทวนเอกสารวิชาการที่เกี่ยวข้อง การสังเกตการณ์ ประเด็นในการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม แล้วผลนำมาวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงคุณภาพ สรุปผลได้ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากผลการศึกษสามารถผลตามวัตถุประสงค์ได้ดังนี้

๕.๑.๑ ศักยภาพของวัดในการส่งเสริมสวัสดิการชุมชนเชิงพุทธบูรณาการ

จากผลการศึกษาริบทของวัด พบว่า การดำเนินการเพื่อให้วัดเป็นสถานที่รักษาสวัสดิการชุมชนนั้น สิ่งแรกที่ต้องคำนึงถึงคือ ความแตกต่างของบริบทพื้นที่ให้การรักษาวัดเจียงเนื่องจากบางชุมชนตั้งอยู่ในพื้นที่ห่างไกลหน่วยงานทางการแพทย์ที่ทันสมัย มีปัญหาด้านการเดินทาง บางแห่งเป็นพื้นที่สูงและเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ ทำให้ประชาชนมีปัญหาการเข้าถึงบริการของภาครัฐ แต่มีจุดเด่น คือ ตั้งอยู่ใกล้กับเขตพื้นที่ป่าที่อุดมสมบูรณ์ และมีพืชสมุนไพรตามธรรมชาติจำนวนมาก ประกอบกับกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่มีองค์ความรู้เกี่ยวกับยาสมุนไพร ทำให้วัดเจียงสามารถดำเนินการในเรื่องนี้ได้ ดังนั้น การดำเนินงานด้านสวัสดิการชุมชนของวัดจึงควรพิจารณาความสอดคล้องเหมาะสมของพื้นที่นั้นๆ เป็นสำคัญด้วย บริบทของวัดในการรักษาสวัสดิการชุมชน โดยสรุปคือ

๑) พื้นที่ให้การรักษาห่างไกลหน่วยงานทางการแพทย์ที่ทันสมัย มีปัญหาด้านการเดินทาง บางแห่งเป็นพื้นที่สูงและเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ ทำให้ประชาชนมีปัญหาการเข้าถึงบริการของภาครัฐ

๒) พื้นที่ตั้งใกล้กับเขตพื้นที่ป่าที่อุดมสมบูรณ์ และมีพืชสมุนไพรตามธรรมชาติจำนวนมาก

๓) กลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่มีองค์ความรู้เกี่ยวกับการรักษาพื้นบ้านและยาสมุนไพร

๔) สภาพแวดล้อมของวัด มีการจัดสวนสมุนไพรเป็นแหล่งเรียนรู้ อาคารพิพิธภัณฑ์และจำหน่ายสมุนไพร สถานที่ประชุมชมรมหอพื้นบ้าน และห้องผลิตยาสมุนไพร

๕) บุคลากร มีสมาชิกเครือข่ายหมอเมืองแม่แจ่ม จำนวน ๓๐ กว่าคน

๖) ผู้ป่วยส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านในอำเภอแม่แจ่มและผู้ป่วยทั่วไปที่สนใจการรักษาด้วยยาสมุนไพร

จากผลการศึกษาศักยภาพของวัด พบว่า เนื่องจากวัดเจียง มีรูปแบบการแพทย์พื้นบ้านที่จัดตั้งกลุ่มขึ้นมาเอง ได้รับการสนับสนุนหน่วยงานทางการแพทย์ท้องถิ่น ทำให้มีศักยภาพการรักษาในระดับท้องถิ่น ซึ่งไม่เป็นทางการ อีกทั้งประสิทธิภาพในการรักษาก็ยังไม่มีกรอบมาตรฐาน แต่อย่างไรก็ตาม วัดเจียงก็มีความพยายามในการรวมกลุ่มหมอเมืองเพื่อสร้างหลักประกันความมั่นใจให้กับผู้ป่วยในชุมชน กล่าวโดยสรุป คือ

๑) ศักยภาพของผู้นำ มีความชำนาญการแพทย์แผนไทยและงานศิลปะ เป็นพระนักพัฒนา นักเผยแพร่ธรรมและทำกิจกรรมด้านการอนุรักษ์ด้านสิ่งแวดล้อมของอำเภอแม่แจ่ม

๒) ศักยภาพของกลุ่ม การจัดกลุ่มเครือข่ายหมอเมืองในอำเภอแม่แจ่ม มีสมาชิกกว่า ๓๐ คน จากกลุ่มชาติพันธุ์ ๕ กลุ่ม มีการประชุมและทำกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

๓) ศักยภาพของชุมชน การตั้งกลุ่มเรียนรู้พืชยาสมุนไพรแก่เยาวชนและชาวบ้านที่สนใจการเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาต่างๆ ของชุมชน

๔) ศักยภาพของหน่วยงานภายนอก การได้รับความร่วมมือจากองค์กรภายนอก เช่น สาธารณสุขอำเภอแม่แจ่ม เกษตรโรงพยาบาลแม่แจ่ม ผู้นำชุมชน และองค์กรพัฒนาทั้งภาครัฐและเอกชน

จากผลการศึกษาหลักการดูแลรักษาสวัสดิการชุมชนของวัด พบว่า วัดเจียง ใช้หลักการรวมกลุ่ม โดยจัดตั้งกลุ่มหมอพื้นบ้านที่เล็งเห็นปัญหาสวัสดิการชุมชน หลังจากนั้น จึงพัฒนากิจกรรมของกลุ่มให้มีความเข้มแข็งและขยายกิจกรรมของกลุ่มให้บูรณาการกับกิจกรรมอื่นๆ ของสังคม กล่าวโดยสรุป มีหลักการ ๓ ประการ คือ

๑) หลักการรวมกลุ่มหมอพื้นบ้านที่เล็งเห็นปัญหาสวัสดิการชุมชน

๒) หลักการพัฒนากลุ่มให้เข้มแข็ง

๓) หลักการขยายกิจกรรมของกลุ่มให้บูรณาการกับกิจกรรมอื่นๆ ของสังคม

อย่างไรก็ตาม การที่จะนำหลักการนั้นไปใช้ให้ได้ผล วัดเจียงได้มีการสร้างกลยุทธ์ ดังนี้

๑) ผู้นำมีความรู้เกี่ยวกับการแพทย์พื้นบ้าน

๒) เน้นการใช้การแพทย์พื้นบ้านแบบดั้งเดิม

๓) กิจกรรมการรวมกลุ่มและเวทีแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ของหมอพื้นบ้านเป็นประจำ

๔) การสร้างแหล่งเรียนรู้ยาสมุนไพร มีสถานที่ผลิตยาสมุนไพร

๕) การนำเทคนิคการแพทย์แผนปัจจุบันมาใช้ในกระบวนการเก็บรวบรวมองค์ความรู้ เช่น การทำระเบียนพืชสมุนไพร การทำแผนที่ยาสมุนไพร การทำตำรับการปรุงยาสมุนไพร เป็นต้น

จากผลการศึกษาวิธีการดูแลรักษาสวัสดิการชุมชนของวัด พบว่า วิธีการส่งเสริมสวัสดิการชุมชนเชิงพุทธบูรณาการของวัด โดยสรุปการทำงานได้ดังนี้

๑) ขั้นตอนการทำงาน

๑.๑) การเรียนรู้และทดลองทำด้วยตนเอง

- ๑.๒) การรวมกลุ่มและการสร้างหลักประกันให้แก่กลุ่ม
- ๑.๓) การสร้างกิจกรรมของชมรมหมอเมือง
- ๒) โครงสร้างและกลไกการทำงาน
 - ๒.๑) การจัดตั้งชมรมหมอพื้นบ้านแม่แจ่ม
 - ๒.๒) การสร้างสวนเรียนรู้พืชสมุนไพร
 - ๒.๓) การจัดเก็บและรวบรวมคัมภีร์โบราณและพืชตำรายาสมุนไพร
 - ๒.๔) กิจกรรมการเดินป่าศึกษาพืชสมุนไพร
- ๓) วิธีการดูแลรักษาผู้ป่วย มีการแบ่งเป็นกลุ่มอาการของโรค คือ
 - ๓.๑) ผู้ป่วยที่เป็นโรคทั่วไป
 - ๓.๒) ผู้ป่วยที่เป็นโรคร้ายแรง
 - ๓.๓) ผู้ป่วยที่ได้รับสารพิษจากสารเคมี
 - ๓.๔) ผู้ป่วยที่เป็นโรคเกี่ยวข้องกับจิตใจ
 - ๓.๕) ผู้ป่วยที่รับบริการนัด

๔) ผลของการรักษาผู้ป่วยด้วยยาสมุนไพร เป็นการรักษาบรรเทาอาการของโรคให้หายขาด จึงเห็นผลช้าไม่เหมือนกับยาแผนปัจจุบัน แต่ไม่มีสารตกค้างหรืออาการผลข้างเคียงจากยาเหมือนยาแผนปัจจุบัน แต่ก็มียาสมุนไพรบางตัวที่มีผลกระทบกับโรคบางชนิด ต้องมีหมอเมืองให้คำปรึกษาและการรักษาอย่างใกล้ชิด หรือบางกรณีผู้ป่วยเป็นโรคแทรกซ้อนมาก การรักษาด้วยยาสมุนไพรอย่างเดียวก็ไม่หายหรือหายช้า ในบางกรณีผู้ป่วยจึงต้องใช้ยาสมุนไพรและยาแผนปัจจุบันควบคู่กัน ส่วนผลการรักษากลุ่มผู้ป่วยที่ได้รับสารพิษ พบว่า หลังจากการใช้ยาสมุนไพรและการอบสมุนไพร ผู้ป่วยมีสารพิษในร่างกายลดลง แต่ผู้ป่วยก็อาจได้รับสารพิษจากสารเคมีเพิ่ม ดังนั้น ควรมีการแก้ไขการรักษาสุขภาพให้รอบด้าน คือ การงดใช้สารเคมีในการเกษตร การไม่รับประทานอาหารที่มีสารพิษตกค้าง หรือการสัมผัสกับสารเคมี การใช้ปุ๋ยอินทรีย์แทนปุ๋ยเคมี ทั้งหมดก็คือการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมให้น่าอยู่น่าอาศัยจะเป็นการรักษาสุขภาพที่ดีที่สุด

๕.๑.๒ แนวทางเสริมศักยภาพของวัดเป็นศูนย์สวัสดิการชุมชนเชิงพุทธบูรณาการ

๑. การประสานวิถีคิด ๓ ปรัชญาคือศาสนาชุมชนและครอบครัวเข้าด้วยกัน

ยกตัวอย่าง เครือข่ายสะสมทรัพย์มีความเป็นมาจากการประสานวิถีคิด ๓ ปรัชญาคือศาสนาชุมชนและครอบครัวเข้าด้วยกันในการพบปะกับชุมชนพระอาจารย์สุบิน ปณีโตพยายามเน้นให้ประชุมชนมองเห็นความสำคัญของการพึ่งพาตนเองและการมีสัจจะโดยการรวมกลุ่มกันและเริ่มทำด้วยตนเองไม่มีวักลัวหรือรอให้มีปัจจัยภายนอกเข้ามาช่วยส่วนการปรับเงินจากสมาชิกที่ไม่ตรงต่อเวลาบัญชีละ ๑๐ บาทหรือ ๒๐ บาทก็เป็นกระบวนการที่ฝึกฝนให้คนมีสัจจะรู้จักรับผิดชอบต่อตัวเองซึ่งจะยังผลให้มีความรับผิดชอบในสังคมโดยที่สุดขณะเดียวกันก็ได้เน้นให้เห็นคุณค่าของความช่วยเหลือเอื้ออาทรร่วมคิดร่วมทำกับคนในชุมชนอันนำไปสู่ความสมัครสมานสามัคคีเพื่อสร้างสรรค์ความน่าอยู่ของชุมชนให้มีมากขึ้นรวมทั้งยังได้ปลูกฝังให้มีความสัมพันธ์ภายในครอบครัวมีมากขึ้นด้วยการแสดงให้เห็นว่าทุกคนในครอบครัวล้วนมีศักยภาพมีความสามารถที่ช่วยเหลือซึ่งกันละกันได้ลูกๆสามารถช่วยพ่อแม่ได้คนเฒ่าคนแก่ก็สามารถช่วยเหลือครอบครัวได้เพราะทุกคนในครอบครัวมีสิทธิที่จะเป็นสมาชิกกลุ่ม

ได้ออมได้เงินที่ออมนี้จะเป็นฐานให้ครอบครัวได้กู้ยืมมาใช้ยามขาดแคลนเหมือนกับพ่อแม่กู้เงินจากลูกเองทั้งหมดนี้ส่วนเกิดขึ้นจากการได้ปฏิบัติจริงในการทำกิจกรรมของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ร่วมกัน

๒. การเจาะกลุ่มเป้าหมายที่สำคัญในชุมชนช่วยให้การทำงานในระยะต่อไปทำได้สะดวกรวดเร็วขึ้น

๓. การเรียนรู้จากการลงมือทำทันทีที่กล่าวคือตั้งกลุ่มแล้วให้กู้และออมในวันแรกเลย

๔. การผูกเชื่อมโยงบุญใจและเงินออมเข้าด้วยกันกับสัจจะและเกณฑ์ประชาธิปไตยของกลุ่ม

๕. การสร้างวิถีคิดใหม่ด้วยการให้สวัสดิการแก่ปัจเจกเพื่อให้เกิดเป็นกลุ่มที่แข็งแกร่งฝึกฝนความเสียสละและควบคุมพฤติกรรมสมาชิกร่วมกัน

การจัดระบบสวัสดิการขั้นนี้ เป็นปัจจัยสำคัญที่สำคัญให้กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์สามารถดำรงอยู่ได้ เพราะกองทุนสวัสดิการนี้จะเป็นแรงจูงใจให้สมาชิกไม่ลาออกจากกลุ่ม เพราะถ้าลาออกก็จะได้ไม่ได้รับการแบ่งเงินสวัสดิการให้ เพราะเป็นเงินกองกลางของกลุ่ม โดยพบว่าสมาชิกกลับมีความผูกพันต่อกลุ่มมากขึ้น เพราะต้องพึ่งพาต่อกลุ่มในขณะเดียวกันก็พยายามช่วยกันทำให้เงินกองทุนก้อนนี้โตมากขึ้นเรื่อยๆ เพื่อให้กองทุนนี้สามารถดูแลสมาชิกให้ได้มากที่สุด กลุ่มจึงมีความเข้มแข็งมากขึ้นตลอดเวลา

การดำเนินการกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์จึงมีแก่นแท้คือการสร้างคุณธรรมและสวัสดิการกลุ่มให้แก่กลุ่มคนทั้งคนในชนบทและบ้านเมืองด้วยการใช้

๑. คุณค่าทางพระพุทธศาสนาได้แก่ สัจจะ เสียสละ ความเอื้ออาทรช่วยเหลือกันการใช้คนดีบริหารควบคุมคนไม่ดี

๒. ระบบบริหารการเงินที่เป็นของประชาชนโดยประชาชนเพื่อประชาชนด้วยการจัดแบ่งเป็นระบบต่างๆ คือ

-เงินกองทุนสวัสดิการครบวงจรชีวิต

-เงินกู้

-ศูนย์กลางการระดมเงินออม

-ตลาดนัด (หุน-สินค้า)

๓. การพึ่งพาตนเองของชุมชนใน ๓ ด้านคือ

-ด้านคุณธรรมและวินัย

-ด้านสวัสดิการชุมชนครบวงจร

-ด้านการเป็นศูนย์กลางการเงินของชุมชน

๔. การเปิดโอกาสให้คนทั้งชุมชนไม่เว้นแม้แต่คนแก่หรือเด็กได้มีส่วนร่วมในผลประโยชน์ของกลุ่ม

๕. การยึดโยงชุมชนด้วยวัฒนธรรมชุมชนและกองทุนสวัสดิการ

๖. การพึ่งพาซึ่งกันและกันของคนในชุมชน

กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ที่ได้รับการส่งเสริมโดยพระอาจารย์สุบิน ปณีโต มีหลักการที่สำคัญคือ

๑. การเริ่มออมและกู้โดยการทดลองทำและเรียนรู้ทันทีในวันเดียวกันกับวันที่เริ่มต้นก่อตั้งกลุ่มสมาชิกพร้อมกันทุกคนเป็นการให้ความรู้และโอกาสในการฝึกฝนอย่างครบถ้วนทั้งกระบวนการในวันแรกของการดำเนินกิจกรรมอันเป็นโอกาสแรกเริ่มที่สมาชิกกำลังให้ความสนใจสูงสุดต่อกิจกรรมของกลุ่ม

๒. การจัดการการเงินระดับชุมชนหรือกลุ่มย่อยย่อยที่เกิดขึ้นในทุกรอบเดือนนี้มีความสำคัญ ดังต่อไปนี้

-การเปิดเวทีประชาธิปไตยขั้นอันนำไปสู่การร่วมกันสร้างศีลธรรมใหม่หรือกฎของชุมชนในแต่ละท้องถิ่นซึ่งเป็นกระบวนการกำหนดตนเองที่ฟื้นฟูขึ้นมาใหม่ได้อีกครั้ง

-การสร้างกระบวนการเรียนรู้เรื่องการเงินและเศรษฐกิจชุมชนให้แก่สมาชิก

-การสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มและบทบาทของสตรีให้มีมากขึ้นเรื่อยๆ

๓. การร่วมบริหารกองทุนสวัสดิการของชุมชน และปรับพฤติกรรมไปสู่ กฎประชาธิปไตยของชุมชน โดยกองทุนนี้ มีความสำคัญ ๓ ประการคือ

-เป็นการสร้างจิตสำนึกความเสียสละให้แก่คนในชุมชน

-เป็นหลักประกันของชีวิต ครอบครัว และชุมชน

-ช่วยควบคุมพฤติกรรมของคนในชุมชน

๔. การริเริ่มกลุ่มเกิดขึ้นจากในวัด ซึ่งสามารถดึงคนดีของชุมชนให้เข้ามาร่วมกันทำงานเพื่อชุมชนอันเป็นการสร้างความเชื่อมโยงระหว่างวัดและคนดีเข้ากับส่วนใหญ่ในชุมชนนำไปสู่กิจกรรมการสร้างสรรค์ชุมชนด้านอื่นต่อไป

๕. การติดตามพฤติกรรมโดยใช้ตัวชี้วัด ของสมาชิกกลุ่มกลุ่มในเชิงศีลธรรมและการฝึกธรรมะผ่านกิจกรรมการออม

๖. การขยายเครือข่ายผ่านพระในช่วงเข้าพรรษาโดยมีกิจกรรมงานบุญเป็นโอกาสในการสื่อที่สำคัญ

จากผลการศึกษาแนวทางของวัดในการส่งเสริมสวัสดิการชุมชนเชิงพุทธบูรณาการของชุมชน พบว่า

๑) ปัญหาและอุปสรรคของการดูแลรักษาสวัสดิการชุมชนของวัด เนื่องจากแพทย์พื้นบ้านยังมีข้อจำกัดและเงื่อนไขต่างๆ เช่น ติดขัดอยู่ที่กฎหมาย และระเบียบราชการต่างๆ เกี่ยวกับการรักษาด้วยยาสมุนไพร การรวมกลุ่มของหมอเมืองเพื่อสร้างหลักประกันและความมั่นคงให้กับหมอพื้นบ้านแหล่งพืชสมุนไพรตามธรรมชาติค่อนข้างขาดแคลน จึงต้องสวนสมุนไพรเพื่อเป็นแหล่งผลิตทรัพยากรและเป็นอุทยานการเรียนรู้ให้การศึกษา การปลูกสวนป่าเพิ่ม และปัญหาการสืบต่อและถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับยาสมุนไพร จึงควรให้มีการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียน การจัดฝึกอบรมความรู้เรื่องการปลูกพืชสมุนไพร การดูแลรักษา ความรู้ในเรื่องการเก็บยา และการผลิตยาสมุนไพร

๒) ความต้องการการดูแลรักษาสวัสดิการชุมชนของวัด เป็นแผนงานที่ต้องการจะทำในอนาคตของวัดเจียง คือเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมทางสังคม ประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนอย่างแท้จริง และโดยเฉพาะเรื่องการดูแลสุขภาพ และสมุนไพร มีลักษณะสำคัญ ๔ ประการดังนี้ คือ

๒.๑) เป็นงานที่มีจุดเน้นในกิจกรรมของชมรมหมอมือแม่แจ่ม

๒.๒) งานของชุมชนบ้านเจียง ซึ่งมีวัดเจียงเป็นศูนย์กลาง

๒.๓) งานที่เป็นกิจกรรมร่วมของชาวแม่แจ่ม ทั้งในส่วนที่ท่านเป็นพระสงฆ์ผู้มีบทบาทสำคัญรูปหนึ่งของอำเภอแม่แจ่ม และในฐานะเป็นชาวแม่แจ่มผู้มีสำนึกและตระหนักถึงความสำคัญของท้องถิ่น

๒.๔) งานหรือกิจกรรมที่มีผลหรือเชื่อมโยงกับสังคมในขอบเขตที่กว้างไปกว่าพื้นที่แม่แจ่ม

๓) บทบาทของวัดในการดูแลรักษาสวัสดิการชุมชนของวัดเจียง คือ

๓.๑) บทบาทของพระสงฆ์เป็นผู้นำที่เฝ้าหาความรู้ด้านการแพทย์พื้นบ้าน และมีความมั่นใจในการนำความรู้ด้านการแพทย์พื้นบ้านไปใช้ในการรักษาสวัสดิการชุมชน

๓.๒) บทบาทวัดในฐานะเป็นแหล่งเรียนรู้การแพทย์พื้นบ้าน โดยเริ่มจากสิ่งที่รู้และสร้างให้เห็นเป็นรูปธรรมก่อนแล้วก็ขยายไปสู่การพัฒนางานให้กว้างขวางขึ้น

๓.๓) บทบาทของบุคลากรให้รวมกลุ่มกันเป็นชมรมหมอมือแม่แจ่ม การรวมกลุ่มหมอมือแม่แจ่มที่มีอยู่ในชุมชน และทำกิจกรรมเวทีแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างสมาชิก การศึกษาสำรวจและรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับยาสมุนไพรและการรักษาพื้นบ้านระหว่างสมาชิกและชุมชน การผลิตยาสมุนไพรเพื่อให้บริการ สร้างสถานที่ผลิตยาสมุนไพรเพื่อให้บริการรักษาสวัสดิการชุมชน และจำหน่ายยาเพื่อนำรายได้มาใช้จ่ายในการดำเนินโครงการ รวมไปถึงการจัดกิจกรรมถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับการแพทย์พื้นบ้าน การจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อสืบทอดภูมิปัญญาเกี่ยวกับการแพทย์พื้นบ้านแก่คนรุ่นหลัง ทั้งในเรื่องเกี่ยวกับสมุนไพรหรือตำรายา โดยการจัดเก็บและรวบรวมคัมภีร์โบราณและพิสดารยาสมุนไพร และการจัดกิจกรรมการเรียนรู้จากการเดินป่าศึกษาพืชสมุนไพร

๓.๔) บทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชนและผู้ป่วยในกิจกรรมพัฒนาชุมชน เช่น กิจกรรมการเรียนรู้เดินป่าศึกษาพืชสมุนไพร กิจกรรมปลูกพืชสมุนไพรในบ้าน กิจกรรมเกษตรปลอดสารเคมี กิจกรรมปลูกป่าเพื่ออนุรักษ์พื้นที่ของสมุนไพรตามธรรมชาติ และจัดทำทะเบียนพืชสมุนไพรในพื้นที่ รวมไปถึงการส่งเสริมให้หมอมือแม่แจ่มมีความรู้มากขึ้น และได้สิทธิ์ตามระเบียบของราชการในการรักษาและใช้ยาสมุนไพร

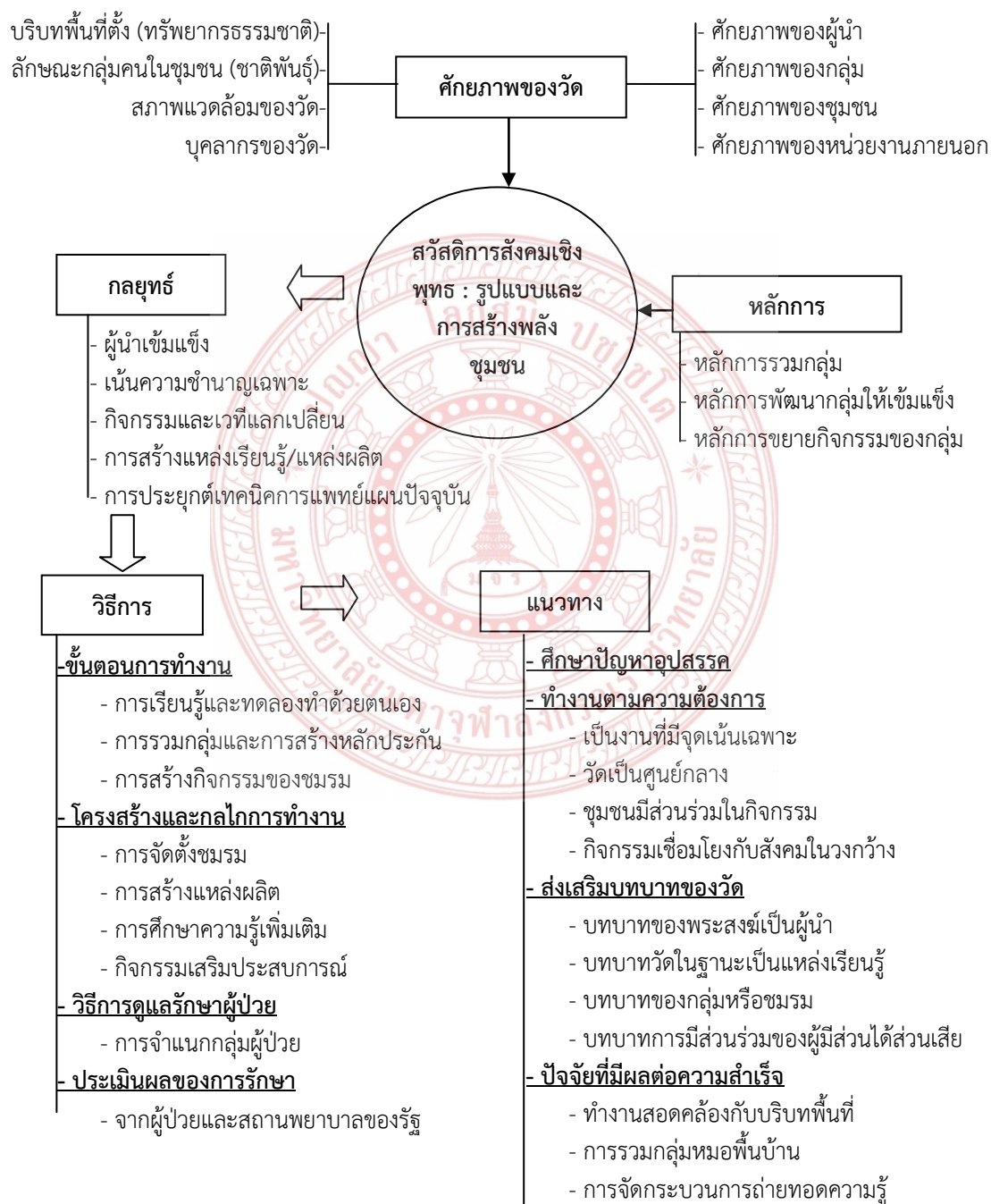
๔) ปัจจัยสำคัญทำให้เกิดแหล่งดูแลรักษาสวัสดิการชุมชน

๔.๑) บริบทของพื้นที่ การพิจารณาถึงความเหมาะสมของพื้นที่ ซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรพื้นฐานในการผลิต

๔.๒) การรวมกลุ่มหมอมือแม่แจ่ม ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญ เนื่องจากหมอมือแม่แจ่มเหล่านี้เป็นทั้งทรัพยากรบุคคลและเป็นทรัพยากรความรู้ รวมไปถึงความตั้งใจจริงในการทำงานและทำกิจกรรมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ

๔.๓) การจัดการกระบวนการถ่ายทอดการแพทย์พื้นบ้าน เป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้การแพทย์พื้นบ้านมีความยั่งยืนต่อไปสู่คนรุ่นหลังและการเผยแพร่ความรู้สู่ชาวบ้านในชุมชนอย่างต่อเนื่อง รวมไปถึงการเชื่อมโยงกับกิจกรรมพัฒนาอื่นๆ ของชุมชน

ผังแนวทางการพัฒนาศักยภาพวัดเป็นศูนย์สวัสดิการชุมชนเชิงพุทธบูรณาการ

๕.๒ อภิปรายผล

จากผลการศึกษาริบทและศักยภาพของวัดในการรักษาสวัสดิการชุมชน ทำให้ทราบว่าบริบทของพื้นที่เป็นปัจจัยแรกสุดในการกำหนดรูปแบบการรักษาสวัสดิการชุมชน และเรายังพบว่าการแพทย์พื้นบ้านนั้นมีความหลากหลายแตกต่างกันไปตามแต่ละพื้นที่ แต่ก็สามารถทำงานรวมกลุ่มกันได้และให้การยอมรับซึ่งกันและกันในความหลากหลายนั้น ดังเช่น ชมรมแพทย์พื้นบ้านอำเภอแม่แจ่ม ประกอบไปด้วยภูมิปัญญาการรักษาถึง ๕ กลุ่ม ตามความแตกต่างของกลุ่มชาติพันธุ์ และหมอเมืองแต่ละคนก็มีความชำนาญและถนัดในการรักษาแตกต่างกัน ดังที่ อานันท์ กาญจนพันธุ์ กล่าวว่าระบบการแพทย์พื้นบ้านมีลักษณะผูกโยงอยู่กับเงื่อนไขของท้องถิ่นอย่างมาก เมื่อศึกษาการแพทย์พื้นบ้านล้านนา ใน ๘ จังหวัดก็มีความแตกต่างกัน เช่น ความเชื่อเรื่องผีตัวเดียวกัน ในต่างอำเภอต่างหมู่บ้านก็ยังมีวิถีคิดต่างกัน เพราะมีบริบทที่ไม่เหมือนกัน ทำให้องค์ความรู้เหล่านี้มีลักษณะเฉพาะเจาะจงตามท้องถิ่น และมีข้อเสนอแนะว่า การสร้างมาตรฐานจะเป็นการทำลายระบบการแพทย์พื้นบ้าน เพราะฉะนั้น ควรส่งเสริมการจัดการความรู้ภายใต้ความเฉพาะเจาะจงและความหลากหลายนั้น^๑

ส่วนในด้านศักยภาพของวัดในการดูแลรักษาสวัสดิการชุมชน เราพบว่า วัดมีศักยภาพเพียงพอที่จะมีส่วนร่วมในการดูแลด้านสวัสดิการชุมชนร่วมกับหน่วยงานทางสาธารณสุขภาครัฐ ดังที่ ชัยชนะ สุวรรณเวช และคณะ กล่าวว่า ศักยภาพของหมอพื้นบ้าน มี ๒ ส่วน คือ ๑) ส่วนที่เป็นความรู้ความสามารถหรือประสิทธิภาพของหมอโดยตรง และ ๒) ส่วนที่เป็นปัจจัยแวดล้อม ในที่นี้ได้แก่ สังคมและเศรษฐกิจ วัฒนธรรม เงื่อนไขทางนิเวศวิทยา เศรษฐกิจการเมือง ความทันสมัยการพัฒนาทางการแพทย์และสาธารณสุข การให้ความสำคัญกับการแพทย์พื้นบ้านของรัฐ เงื่อนไขทางด้านปัญหาความเจ็บไข้ได้ป่วยหรือสภาวะสุขภาพ เป็นต้น หมอพื้นบ้านในที่นี้ มีสองนัย คือ นัยแรก หมอพื้นบ้านที่เป็นบุคคลแต่ละคน นัยที่สอง หมอพื้นบ้านในฐานะเป็นสถาบันทางสังคมที่มีบทบาทในการรักษาสวัสดิการชุมชน^๒ ในการศึกษาครั้งนี้ก็คือ สถาบันศาสนาหรือวัดที่ให้การรักษาสวัสดิการชุมชน ซึ่งมีทรัพยากร ความรู้ ความสามารถ ประสิทธิภาพ และบทบาทในการดูแลรักษาสุขภาพของประชาชน ซึ่งจากประเด็นที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่า วัดเจียง มีศักยภาพทั้งในด้านผู้นำ ซึ่งมีความรู้ในเรื่องการแพทย์พื้นบ้าน ศักยภาพของกลุ่มและการรวมกลุ่มหมอพื้นบ้าน ส่วนปัจจัยแวดล้อม คือ ศักยภาพของชุมชน ที่ให้ความร่วมมือ และที่ขาดไม่ได้คือ การให้การยอมรับและสนับสนุนความร่วมมือของหน่วยงานทางการแพทย์ของภาครัฐ ซึ่งก็คือ ศักยภาพของหน่วยงานภายนอกที่เข้ามาให้การสนับสนุนวัดในการดูแลรักษาสวัสดิการชุมชน

หลักการและวิธีการดูแลรักษาสวัสดิการชุมชนของวัด พบว่า วัดเจียง มีหลักการในการทำงานสวัสดิการชุมชนแบบองค์รวม ตามแนวคิดสุขภาพแบบองค์รวม (Holistic Health) เป็นแนวคิดที่เน้นความสมดุลของร่างกาย จิตใจ สังคมและจิตวิญญาณเพื่อให้การดำเนินชีวิตเป็นไปอย่างมีความสุข โดย

^๑ ธนิตา ขุนบุญจันทร์, *กระบวนทัศน์การแพทย์พื้นบ้านไทย*, (กรุงเทพฯ: สำนักงานกิจการโรงพยาบาลองค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, ๒๕๔๖), หน้า ๖๖-๖๘.

^๒ ชัยชนะ สุวรรณเวช และคณะ, *ศักยภาพหมอพื้นบ้านกับการสาธารณสุขมูลฐาน*, (กรุงเทพฯ: กระทรวงสาธารณสุข, ๒๕๓๕), หน้า ๔๗-๕๐.

เริ่มต้นที่ระดับบุคคล ครอบครัวและชุมชน และสังคม ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังเช่น วัดเจียงให้หลักการรวมกลุ่มหมอบ้านให้สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมเพื่อช่วยกันดูแลรักษาสวัสดิการชุมชน และจัดกิจกรรมให้ชาวบ้านในชุมชนเกิดความตระหนักถึงการดูแลสุขภาพ มีการจัดกิจกรรมต่างๆ ที่บูรณาการเข้ากับกิจกรรมชุมชนและกิจกรรมการอนุรักษ์ธรรมชาติของท้องถิ่น ตามหลักการพื้นฐานของสุขภาพองค์รวม ที่ให้คุณค่าในการพัฒนา ปรับปรุงและแก้ไขการดำเนินชีวิตประจำวันให้สอดคล้องกับการรักษาสุขภาพ และเน้นการให้คุณค่าต่อวิถีชีวิต รวมทั้งการจัดการศึกษาเรียนรู้แก่เยาวชนและประชาชนอย่างต่อเนื่อง เพื่อสืบต่อการดูแลสุขภาพสวัสดิการชุมชนนี้ให้ยั่งยืนต่อไป

ส่วนวิธีการดูแลสุขภาพสวัสดิการชุมชนของวัด พบว่า วัดเจียง มีการใช้พิธีปิดเคราะห์ ใช้สูตรคาถา พรหมน้ำมนต์ให้ เพื่อให้ผู้ป่วยมีสภาพจิตใจดีขึ้น เนื่องจากชาวบ้านมีความเชื่อว่า การบำบัดรักษาและการป้องกันโรคสามารถที่จะหายได้โดยมีพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ จะทำให้มีกำลังใจดีขึ้นและมีความศรัทธาที่จะทำให้โรครหายเร็วขึ้นด้วย จะเห็นได้ว่า ภูมิปัญญาแพทย์พื้นบ้านมีการเชื่อมโยงของภูมิปัญญาทั้งในเรื่องของกาย ใจ สังคมและสิ่งแวดล้อม คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติเข้าด้วยกัน และในพระพุทธศาสนานั้น กล่าวถึงการรักษาโรคทางกายมี ๓ วิธี คือ ๑) การรักษาทางการแพทย์ เช่น การใช้ยาสมุนไพร เป็นต้น ๒) การใช้ธรรมบำบัด คือ การปฏิบัติตามหลักธรรม และ ๓) การรักษาด้วยพลังจิต ได้แก่ การใช้พุทธานุภาพ การกล่าวสัจจวาจา และการทำปริตร ส่วนโรคทางใจนั้นบำบัดได้ด้วยการเจริญวิปัสสนา ซึ่งในพิธีกรรมหมอบธรรมของชาวอีสานนั้น ก็ประกอบด้วยแนวคิด ๒ ประการ คือ แนวคิดเชิงอภิปรัชญา ประกอบด้วย อำนาจเหนือธรรมชาติ พลังลึกลับ ความเชื่อเรื่องธรรม ได้รับอิทธิพลจากการสวดพระปริตรทางพุทธศาสนา อำนาจเหนือไสยศาสตร์ ความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธรูป แนวคิดเชิงจริยศาสตร์ ประกอบด้วย ความคิดเกี่ยวกับความดี เคารพบูชาพระรัตนตรัย เคารพบูชาธรรมและครูบาอาจารย์ การปฏิบัติตามข้อชะล่า (ข้อห้าม) เป็นต้น

จากการศึกษาบทบาทของวัดในการดูแลสุขภาพสวัสดิการชุมชน พบว่า กรณีวัดเจียง บทบาทของพระสงฆ์เป็นผู้นำที่เฝ้าหาความรู้ด้านการแพทย์พื้นบ้าน การสร้างบทบาทวัดในฐานะเป็นแหล่งเรียนรู้การแพทย์พื้นบ้าน การสร้างบทบาทของบุคลากรให้รวมกลุ่มกันเป็นชมรมหมอบ้าน และการสร้างบทบาทของชุมชนและผู้ป่วยให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาชุมชน ซึ่งมีงานศึกษาวิจัยหลายชิ้นที่แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์นั้นนอกจากจะเป็นผู้นำทางศาสนาและจิตใจแล้ว บทบาทส่วนหนึ่งก็ได้ทำหน้าที่ในการรักษาสวัสดิการชุมชน ดังเช่น พระสงฆ์มีบทบาทให้การสนับสนุนงานสาธารณสุข โดยการแนะนำชาวบ้านให้ไปใช้บริการที่สถานบริการสาธารณสุข การรู้จักใช้ยาและการรักษาพยาบาลเบื้องต้น การรักษาสุขภาพอนามัย และมีหลายวัดที่ทำหน้าที่ให้การรักษาผู้ป่วย เนื่องจากผู้ป่วยยังมีความเชื่อในการแพทย์แผนโบราณไทย ความเชื่อไสยศาสตร์ หมอพระบางท่านจึงต้องรักษาผู้ป่วยด้วยยาแผนปัจจุบันร่วมกับการใช้สมุนไพร นับได้ว่า พระสงฆ์ไทยมีบทบาทสำคัญในการรักษาโรค โดยเฉพาะการใช้สมุนไพร โดยการส่งเสริมชุมชนให้เห็นความสำคัญของสมุนไพรพื้นบ้านในการรักษาอาการเจ็บป่วยขั้นพื้นฐาน อาจกล่าวได้ว่า บทบาทพระสงฆ์ไทยนั้น มี ๓ ประการสำคัญ คือ ๑) การให้คำปรึกษา ๒) การให้ความรู้แก่ผู้ป่วย และ ๓) การให้บริการช่วยเหลือ โดยเน้นด้านขวัญและกำลังใจ เป็นที่ปรึกษาเพื่อช่วยลดภาวะความเครียดของอารมณ์และจิตใจ สอดคล้องกับ

งานศึกษาของ พิสิฐภัฏ บุษยไชย พบว่า พระสงฆ์มีบทบาทในการใช้สมุนไพรดูแลสุขภาพสวัสดิการชุมชน โดยเก็บหามาจากป่าธรรมชาติใกล้ชุมชน ปลูกและผลิตสมุนไพรเอง หรือซื้อมาจากตลาด แล้วนำมาปรุงแจกจ่ายให้กับชาวบ้าน^๓ ศศิกัญจน์ ไชดาลา พบว่า พระสงฆ์เป็นผู้นำร่วมกับหมอพื้นบ้าน นักพัฒนาอิสระ และชาวบ้านร่วมกันดำเนินกิจกรรมการฟื้นฟูระบบสุขภาพตั้งแต่ระดับชุมชนฐานล่าง ควบคู่กับกิจกรรมรณรงค์ปลูกจิตสำนึก และรวบรวมพืชสมุนไพรที่หายากและใกล้สูญพันธุ์ไปจากธรรมชาติ^๔ และ รัชณี จันทร์เกษ จิราพร ลัมปานานนท์ ประพจน์ เกตตราภาค และคณะ พบว่า บทบาทการให้บริการในการดูแลสุขภาพสวัสดิการชุมชนของพระสงฆ์ เป็นการดูแลทั้งกาย จิต สังคม และยังพบว่าการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันระหว่างหมอพื้นบ้าน ผู้ป่วย และเครือข่าย^๕ จากงานศึกษาเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ในสังคมไทยมีบทบาทสำคัญในการดูแลสุขภาพสวัสดิการชุมชน โดยส่วนใหญ่เน้นการรักษาด้วยยาสมุนไพร การใช้ภูมิปัญญาด้านพิธีกรรมความเชื่อควบคู่กับการใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อดูแลสุขภาพผู้ป่วยทั้งในด้านกาย จิต สังคม และการอนุรักษ์รักษาสิ่งแวดล้อมอย่างบูรณาการ

จากผลการศึกษาปัจจัยที่เป็นแนวทางในการพัฒนาวัดเป็นศูนย์สวัสดิการชุมชนเชิงพุทธบูรณาการ พบว่า วัดที่จะพัฒนาเป็นวัดที่ทำบทบาทหน้าที่ในการรักษาสวัสดิการชุมชน ควรศึกษาในเรื่องความพร้อมของวัดและชุมชน โดยเฉพาะพระสงฆ์ที่เป็นผู้นำควรเป็นผู้มีความรู้เกี่ยวกับการแพทย์พื้นบ้าน และเป็นผู้หน้าที่เข้มแข็ง พร้อมทั้งการมีองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง หรือมีการรวมกลุ่มหมอพื้นบ้านในพื้นที่ รวมทั้งการพิจารณาถึงบริบทของพื้นที่ของวัดด้วยว่า ตั้งอยู่ในพื้นที่ลักษณะใด และจะดำเนินการดูแลสุขภาพสวัสดิการชุมชนแบบใด การสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ และวัดควรมีนโยบายในการส่งเสริมสวัสดิการชุมชนโดยให้ชาวบ้านในชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมเกี่ยวกับสวัสดิการชุมชน การเชื่อมโยงกับกิจกรรมพัฒนาของชุมชนหรือแทรกการรักษาสวัสดิการชุมชนให้เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตชุมชน และการจัดกระบวนการถ่ายทอดการแพทย์พื้นบ้านสู่กลุ่มเยาวชนหรือชาวบ้านในชุมชนให้มีการสืบทอดต่อไป ดังที่ เมธี จันท์จรรุภรณ์ ได้กล่าวถึงเหตุผลในการประกาศพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๕๐ ว่า จำเป็นต้องมีการดำเนินการให้ประชาชนมีความรู้เท่ากัน มีส่วนร่วม มีระบบเสริมสร้างสุขภาพและระวังป้องกันอย่างสมบูรณ์ โดยมีองค์กรและกลไกให้เกิดการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องและมีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย แต่ในขณะเดียวกัน ถ้าประชาชนไม่รับรู้ถึง

^๓ พิสิฐภัฏ บุษยไชย, พระสงฆ์กับการใช้สมุนไพรเพื่อการดูแลสุขภาพสำหรับประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, รายงานวิจัย, (สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๔), หน้า บทคัดย่อ.

^๔ ศศิกัญจน์ ไชดาลา, การฟื้นฟูระบบสวัสดิการชุมชนโดยใช้พรรณพืชสมุนไพรในเขตลุ่มน้ำห้วยระวีตอนปลาย จังหวัดสุรินทร์, รายงานวิจัย, (ศูนย์เครือข่ายการเรียนรู้ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, ๒๕๔๕), หน้า บทคัดย่อ.

^๕ รัชณี จันทร์เกษ จิราพร ลัมปานานนท์ ประพจน์ เกตตราภาค และคณะ, การบูรณาการการแพทย์แผนไทย:บทบาทวัดกับการดูแลสุขภาพสวัสดิการชุมชน, (กรุงเทพฯ: สำนักกิจกรรมโรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, ๒๕๕๑), หน้า (๙).

สิทธิที่ตนเองพึงได้รับตามพระราชบัญญัติฉบับนี้ ประชาชนก็จะกลายเป็นผู้เสียโอกาส^๖ และอำนาจ ศรีรัตนบัลล์ กล่าวถึง บทบาทของบุคลากรด้านสาธารณสุข รวมทั้งแพทย์ ในบริบทของพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ ว่า ควรนำแนวคิดเรื่อง การเพิ่มพลังอำนาจ (Empowerment) มาใช้กับการบริการรักษาสุขภาพ กล่าวคือ ให้ผู้รับบริการมีส่วนร่วม ในการร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมติดตามผล เพื่อเพิ่มความสามารถในการควบคุมสุขภาพให้กับผู้รับบริการ^๗ ส่วนระบบบริการสาธารณสุข ซึ่งมีบุคลากรวิชาชีพที่มีความรู้ความสามารถสูง ก็สามารถเป็นผู้ช่วยเหลือ (Facilitator) ให้กับ การดำเนินงานสร้างเสริมสุขภาพของบุคคลและชุมชนในรูปแบบของการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วมจากหลายภาคส่วน โดยให้ชุมชนหรือวัดเป็นศูนย์กลางในการดำเนินกิจกรรมดูแลรักษาสวัสดิการชุมชน

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะในการพัฒนา

๑) ควรมีการพัฒนาเครือข่ายพระสงฆ์ที่ทำงานเกี่ยวกับการแพทย์พื้นบ้านให้มีกิจกรรมทำงานร่วมกัน โดยเป็นการพัฒนาเครือข่ายหลายระดับตั้งแต่ระดับเล็กในพื้นที่จนถึงระดับใหญ่ เช่น ระดับตำบล ระดับอำเภอ ระดับจังหวัด ระดับภูมิภาค และระดับประเทศ มีการจัดตั้งสมาคมแพทย์พื้นบ้าน ซึ่งมีวัดเป็นศูนย์กลาง มีการคัดเลือกตัวแทนในการบริหารจัดการ แสวงหาทุนและความร่วมมือกับหน่วยงานแพทย์ภาครัฐและภาคเอกชน ในการให้ความช่วยเหลือทางด้านเทคนิค องค์ความรู้ และวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็น รวมไปถึงการได้รับการรับรองและยอมรับในมาตรฐานการรักษา การประกาศเกียรติคุณแพทย์พื้นบ้านดีเด่น การมอบทุนในการพัฒนาและปรับปรุงการรักษาให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

๒) ควรมีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการแพทย์พื้นบ้านให้ปรากฏแก่สาธารณชนในสื่อต่างๆ เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อสารมวลชน และสื่อออนไลน์ การจัดประชุมสัมมนาในระดับต่างๆ การทำสื่อให้ความรู้ และสื่อการเรียนการสอนแพทย์พื้นบ้านในโรงเรียน วัด และสถาบันการศึกษาในระดับอุดมศึกษา และการพัฒนาให้เปิดสอนหลักสูตรวิชาชีพแพทย์พื้นบ้านสำหรับนักเรียนนักศึกษาและประชาชนทั่วไป รวมไปถึงการประชาสัมพันธ์ให้ความรู้ที่ถูกต้องแก่สาธารณชนทั่วไป

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยต่อไป

๑) ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงพัฒนา โดยการส่งเสริมการฝึกอบรมความรู้หรือพัฒนาหลักสูตรการแพทย์พื้นบ้านให้แก่พระสงฆ์เพื่อยกระดับความรู้ในเรื่องการแพทย์พื้นบ้าน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาวัดให้เป็นสถานที่รักษาสวัสดิการชุมชน รวมไปถึงการวิจัยประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการรักษาโดยใช้แนวคิดการแพทย์แบบองค์รวมเน้นการบูรณาการทั้งการรักษาทางกาย ทางจิตและทางสังคม

^๖ เมธี จันทจารย์ภรณ์, ประเด็นที่ไม่ควรมองข้ามใน “พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๕๐”, วารสาร ความปลอดภัยและสุขภาพ, (เมษายน – มิถุนายน ๒๕๕๐). หน้า ๕๙.

^๗ อำนาจ ศรีรัตนบัลล์, “การสร้างเสริมสุขภาพ และพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๕๐”, วารสาร อารยศาสตร์อีสาน, (กรกฎาคม – กันยายน ๒๕๕๐), หน้า ๑๑.

๒) ควรมีการศึกษาวิจัยวัดที่เป็นสถานให้บริการแพทย์พื้นบ้านในภูมิภาคอื่นๆ ทั่วประเทศเพื่อจัดทำเป็นฐานข้อมูลและการสร้างเครือข่ายวัดที่เป็นสถานรักษาสวัสดิการชุมชน รวมไปถึงการศึกษาเปรียบเทียบแนวทางในการรักษาที่มีความแตกต่างกัน เพื่อนำจุดดีและจุดด้อยไปใช้ใน พัฒนาวัดให้เป็นสถานรักษาสวัสดิการชุมชนที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น

บรรณานุกรม

๑. ภาษาบาลี - ไทย:

๑.๑ ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

๑.๒ ข้อมูลทุติยภูมิ

๑.๒.๑ หนังสือ

กรรณิการ์ พรหมเสาร์ และคณะ,ผู้แปล.Robert H. Bannerman, John Burton, Ch'en Wen-chien, ผู้เขียน, การแพทย์พื้นบ้านกับการดูแลสุขภาพสุขภาพ (Traditional medicine and health care coverage). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, ๒๕๔๐.

ชบ ยอดแก้ว. กระบวนการนโยบายสาธารณะ กรณีโครงการสัจจะลดรายจ่ายวันละ ๑ บาทเพื่อทำสวัสดิการภาคประชาชน. จังหวัดสงขลา. ๒๕๔๙.

ชัยชนะ สุวรรณเวช และคณะ, ศักยภาพหมอพื้นบ้านกับการสาธารณสุขมูลฐาน, (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงสาธารณสุข, ๒๕๓๕).

ธนิดา ขุนบุญจันทร์. กระบวนการแพทย์พื้นบ้านไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, ๒๕๔๖.

ทัศนีย์ ลักขณาภิชนชัช, การสังคมสงเคราะห์ชุมชน : มรรควิธีสู่ชุมชนเข้มแข็ง, พิมพ์ครั้งที่ ๕ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕).

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), แก่นแท้พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร :ธรรมสารการพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๑๕๕.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), โภชนงค์พุทธวิธีเสริมสุขภาพ, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก), ๒๕๔๐.

ระพีพรรณ คำหอม และอภิญญา เวชยชัย, ทิศทางและรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมของประเทศ, (กรุงเทพมหานคร: กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, ๒๕๔๘).

รัชณี จันทร์เกษ์ จิราพร ลีมปานานท์ ประพจน์ ภาตธรรมา และคณะ, การบูรณาการการแพทย์แผนไทย: บทบาทวัดกับการดูแลสุขภาพชุมชน, (กรุงเทพฯ: สำนักกิจกรรมโรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, ๒๕๕๑).

วรวุฒิ สุวรรณระดา, กองทุนสวัสดิการภาคประชาชนจังหวัดสงขลา, รายงานฉบับสมบูรณ์, ๒๕๕๐.

วศิน อินทสระ. หลักคำสอนสำคัญในพุทธศาสนา (พุทธปรัชญาเถรวาท). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เจริญกิจ, ๒๕๓๕.

สำนักพัฒนาระบบบริการสุขภาพ. คู่มือประเมินรับรองมาตรฐานศูนย์สุขภาพชุมชน. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงสาธารณสุข, ม.ป.ป..

อภิวัฒน์ โปธิ์สาน, พุทธศาสน์แนวปฏิบัติเพื่อชีวิต, (มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๑).

๑.๒.๒ รายงานวิจัย

ชนวนทอง ธนสุกาญจน์ ประสิทธิ์ ลีระพันธ์ และลักขณา เตมศิริกุลชัย. **โครงการวิจัยระบบสุขภาพชุมชน**. รายงานวิจัย. กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุขและองค์การอนามัยโลก, ๒๕๕๒.

ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ, “สวัสดิการโดยภาคชุมชน (๑) กลุ่มออมทรัพย์”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.), ๒๕๔๗.

พระอนุพงษ์ พรหมสะอาด, “การประยุกต์ใช้หลักอริยสัจ ๔ ในการจัดการความเครียด”, รายงานการวิจัย, (สาขาวิชาการส่งเสริมสุขภาพ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), ๒๕๕๑.

พิสิฏฐ์ บุญไชย, พระสงฆ์กับการใช้สมุนไพรเพื่อการดูแลสุขภาพสำหรับประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, รายงานวิจัย, (สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๔.

ภัชรบถ ฤทธิเต็ม และพระนคร ปริงฤทธิ. **ศักยภาพและบทเรียนของวัดในการดูแลสุขภาพชุมชนจังหวัดเชียงใหม่**. รายงานวิจัย. เครือข่ายบริหารการวิจัยภาคเหนือตอนบน สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, ๒๕๕๑.

ภัชรบถ ฤทธิเต็ม, **การพัฒนาศักยภาพวัดเป็นศูนย์สุขภาพชุมชนเชิงบูรณาการ**, (รายงานการวิจัย : สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์, ๒๕๕๖.

ศศิกาญจน์ ไชดาลา, **การฟื้นฟูระบบสวัสดิการชุมชนโดยใช้พรรณพืชสมุนไพรในเขตลุ่มน้ำห้วยระวีตอนปลาย จังหวัดสุรินทร์**, รายงานวิจัย, (ศูนย์เครือข่ายการเรียนรู้ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, ๒๕๕๕.

๑.๒.๓ บทความ

กฤษณา ศรีธรรมมา ศรีรินทร์ ทองธรรมชาติ และพิษณุเข้มพิลา. “การสืบค้นภูมิปัญญาแพทย์พื้นบ้านอีสานในคัมภีร์ยาโบราณ”. บทความวิจัยใน **วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม**. ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒, (พฤษภาคม - สิงหาคม ๒๕๕๒)

เมธี จันทจักรุณณ์, ประเด็นที่ไม่ควรมองข้ามใน “พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๕๐”, **วารสารความปลอดภัยและสุขภาพ**, (เมษายน - มิถุนายน ๒๕๕๐).

สำนักงานมาตรฐานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, **ทิศทางและรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมของประเทศไทย**, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด เทพเพ็ญวานิส, ๒๕๔๘).

อำนาจ ศรีรัตนบัลล์, “การสร้างเสริมสุขภาพ และพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๕๐”, **วารสารอายุรศาสตร์อีสาน**, (กรกฎาคม - กันยายน ๒๕๕๐).

วารสารธรรมรักษ์, มูลนิธิธรรมรักษ์ วัดพระบาทน้ำพุ จังหวัดลพบุรี.

บทความพิเศษ

พระครูสุจินนันทกิจ, บทบรรยายพิเศษในโครงการเวทีแลกเปลี่ยนเพื่อการขับเคลื่อนโครงการวิจัยเชิงพุทธธรรม ครั้งที่ ๑ “ทิศทางการวิจัยเชิงพุทธธรรม” ณ สถาบันวิจัยหรือศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำพูน ภายใต้การสนับสนุนของฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ๒๕๕๗.

พระอาจารย์สุบิน ปณีโต. เอกสารประกอบการอบรมการจัดตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิต. トラด : วัดไผ่ล้อม อำเภอเมือง. (๒๕๕๖)

๑.๒.๔ สัมภาษณ์

พระราชวิสุทธิประชาณาท(หลวงพ่อลงกต) วัดพระบาทน้ำพุ จังหวัดลพบุรี
 พระครูสุจินนันทกิจ (พระอาราจารย์สมคิด) วัดโป่งคำ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน
 พระครูอมรชัยคุณ(หลวงตาแซร์) วัดสุขัยคณาราม อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา
 พระครูปลัดวรพล ฐิตคุโณ วัดควนกาหลง จังหวัดสตูล
 พระอาจารย์สุบิน ปณีโต วัดไผ่ล้อม จังหวัดตราด
 พระครูจากรูเขมากร วัดทองทั่ว จังหวัดจันทบุรี
 พระมหาประเสริฐ ภาวโร เลขานุการเจ้าคณะจังหวัดนครราชสีมา
 นายเฉลิมชัย ลิ่มสกุล รองประธานกรรมการมูลนิธิธรรมรักษ์(วัดพระบาทน้ำพุ)
 นายเฉลิมพล พลมุข กรรมการและเลขานุการ มูลนิธิธรรมรักษ์ (วัดพระบาทน้ำพุ)
 นายชาญเกษม เมืองศิริ กรรมการโครงการธรรมรักษ์นิเวศน์ (วัดพระบาทน้ำพุ)
 นายธนชัย ไม้ประดิษฐ์ รองประธานกรรมการโครงการธรรมรักษ์นิเวศน์ (วัดพระบาทน้ำพุ)
 นายหนั้ว วุฒิกุล. หมอเมืองชมรมหม่อมแม่แจ่ม. จังหวัดน่าน
 น.ส.สุภาภรณ์ ปันวารี นักวิชาการอิสระ โครงการอนุรักษ์ป่าชุมชนต้นน้ำ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน
 กลุ่มเยาวชนบ้านโป่งคำ เจ้าหน้าที่วัดโป่งคำจังหวัดน่าน

๑.๒.๕ สารสนเทศจากเวปต์ไวด์เว็บ (World Wide Web)

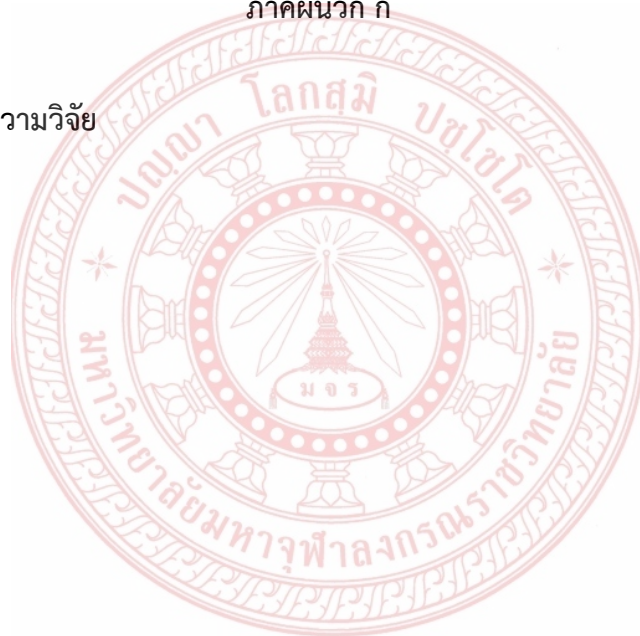
ประเวศ วะสี. ๗ แนวทางสร้างสุขภาพชุมชน. ข้อมูลออนไลน์ : [แหล่งข้อมูล]

http://news.sanook.com/crime/crime_100334.php [๙ พฤษภาคม ๒๕๕๙].

“เรื่องพิเศษอาชญากรรม” [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.manager.co.th>, [๑๑ เมษายน ๒๕๕๙]

ภาคผนวก ก

- บทความวิจัย

สวัสดิการสังคมเชิงพุทธ : รูปแบบและการสร้างพลังชุมชน

พระมหานันทวิทย์ ชีรภโท

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง สวัสดิการสังคมเชิงพุทธ : รูปแบบและการสร้างพลังชุมชน มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิด และรูปแบบจัดสวัสดิการสังคมตามแนวพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในสังคมไทย ๒) เพื่อวิเคราะห์หลักการและวิธีการส่งเสริมเครือข่ายการจัดสวัสดิการสังคมของพระสงฆ์และชุมชนตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย ๓) เพื่อนำเสนอรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมด้วยวิถีวัฒนธรรมชุมชนเชิงพุทธบูรณาการ

ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การวิจัยทั้งในเชิงเอกสารและการวิจัยศึกษาในภาคสนาม (Field Study) จำนวน ๕ พื้นที่ ได้แก่ ๑) ภาคกลาง พระราชวิสุทธิประชาณ(หลวงพ่อลงกต) วัดพระบาทน้ำพุ จังหวัดลพบุรี ๒)ภาคเหนือ พระครูสุจินนันทกิจ (พระอาราญ์สมคิด) วัดโป่งคำ จังหวัดน่าน ๓)ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พระครูอมรชัยคุณ(หลวงตาเชษฐ์) วัดสุขัคณาราม อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา ๔) ภาคใต้ พระครูปลัดวรพล จิตคุโณ วัดควนกาหลง จังหวัดสตูล และ ๕) ภาคเครือข่ายที่ทำงานด้านสวัสดิการสังคม ของกลุ่มสังฆะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิตของพระอาจารย์สุบิณ ปณีโต วัดไผ่ล้อม จังหวัดตราด โดยกำหนดศึกษาในประเด็นที่สำคัญโดยใช้การทบทวนเอกสารวิชาการที่เกี่ยวข้อง การสังเกต การสัมภาษณ์ การร่วมประชุม และการสนทนากลุ่ม แล้วผลนำมาวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงคุณภาพ สรุปผลได้ดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ใช้การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) คือ กลุ่มพระสงฆ์ ผู้มีส่วนได้เสีย หรือผู้เกี่ยวข้องที่มีส่วนผลักดันการจัดสวัสดิการสังคมในรูปแบบต่าง ๆ และองค์กรเครือข่ายการจัดสวัสดิการสังคมของพระสงฆ์และชุมชนตามแนวพระพุทธศาสนา เพื่อให้เห็นการพัฒนาารูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมและการสร้างพลังชุมชนด้วยวิถีวัฒนธรรมชุมชนเชิงพุทธบูรณาการ โดยสรุปผลการศึกษา ดังนี้

พระสงฆ์ในสังคมไทยได้มีการดำเนินการเพื่อส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคมในมิติต่างๆ เช่น การจัดสวัสดิการด้านการเงิน การส่งเสริมทรัพย์ ด้านผู้สูงอายุ การดูแลสุขภาพ การศึกษา อาชีพ รายได้ เป็นต้น โดยมีกระบวนการทำงานร่วมกับภาครัฐ เอกชน ชุมชนและฝ่ายต่าง ๆ โดยวัดบทบาททางสังคม ๕ ประการ คือ ๑) บทบาทการรวมคน ๒) บทบาทการรวมเงิน ๓) บทบาทการรวมปัญญา ความคิด ๔) บทบาทการสร้างกองทุนสวัสดิการ เงินกองกลาง ๕) บทบาทการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ทั้งนี้บทบาททั้ง ๕ ประการ จะเป็นฐานในการพัฒนาภาพรวมของชุมชนต่อไป ซึ่งต้องอาศัยภาวะผู้นำ และการบริหารจัดการที่ดีคนในชุมชนจะเข้าร่วมเป็นสมาชิกจำนวนมากจึงสามารถนำเอาทุนมาสร้างอุดมการณ์ภายใต้ผลประโยชน์ทางการเงินได้ ตัวอย่าง กิจกรรมของกลุ่มที่สำคัญของกลุ่มสังฆะสมทรัพย์ จังหวัดตราด ในการจัดสวัสดิการสังคม มีมุมมองที่สำคัญ ๕ ประเด็น ได้แก่ รับผิดชอบต่อสังคม การให้กู้ยืม เงินกองทุนสวัสดิการ กิจกรรมพัฒนาศักยภาพคนในชุมชน กิจกรรมส่งเสริมอาชีพและรายได้ สุดท้ายคือการอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพแวดล้อม

วัดที่จะพัฒนาเป็นวัดที่ทำบทบาทหน้าที่ในการรักษาสวัสดิการชุมชน ควรศึกษาในเรื่องความพร้อมของวัดและชุมชน โดยเฉพาะพระสงฆ์ที่เป็นผู้นำควรเป็นผู้มีความรู้เกี่ยวกับการแพทย์

พื้นบ้าน และเป็นผู้หน้าที่เข้มแข็ง พร้อมทั้งการมีองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง หรือมีการรวมกลุ่มหมอพื้นบ้านในพื้นที่ รวมทั้งการพิจารณาถึงบริบทของพื้นที่ของวัดด้วยว่า ตั้งอยู่ในพื้นที่ลักษณะใด และจะดำเนินการดูแลรักษาสวัสดิการชุมชนแบบใด การสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ และวัดควรมีนโยบายในการส่งเสริมสวัสดิการชุมชนโดยให้ชาวบ้านในชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมเกี่ยวกับสวัสดิการชุมชน การเชื่อมโยงกับกิจกรรมพัฒนาของชุมชนหรือแทรกการรักษาสวัสดิการชุมชนให้เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตชุมชน และการจัดกระบวนการถ่ายทอดการแพทย์พื้นบ้านสู่กลุ่มเยาวชนหรือชาวบ้านในชุมชนให้มีการสืบทอดต่อไป

ABSTRACT

The objectives of this research 1) to study the conceptual and social welfare pattern along the Buddhist monks in Thailand's community, 2) to analyze the principles and ways to promote social welfare network of monks and community follow Buddhism in Thai society, 3) to propose social models through integrated Buddhist cultural.

This research is qualitative research and mixed up with the document and field study methods in 5 regions: 1) Central region. Phrarachawisutthiphrachanat (Luang Phor Alongkot) Wat Phrabat Namphu, Lopburi 2) North region. Phrakhrusujinnunthakij (Phra Ajhan Somkid) Wat Pong Kham, Nan 3) Northeast region. Phrakhruamonchaikhun (Luangta Share). Wat Suchaikanarami, Sikhio, Nakhon Ratchasima 4) South region. Phrakhruphaladwaraphon Thithakhuno Wat Khuan Kalong, Satun and 5) network working group's pledges on social welfare savings to improve the moral life cycle of Phra Ajhan Subin Paneeto Wat Phai Lom, Trat. Determine the main issues using the document review, observations, interviews and focus group discussions. The results are analyzed in term of qualitative data.

Populations and samples, the selection of a specific sample is the group of monks to stakeholders or stakeholders who have pushed welfare society in various forms, and enterprise social welfare network of monks and community follow Buddhism in Thai society. The conclusion of the study as follows:

Monks in Thai society have been working to promote social welfare under various dimensions such as; financial welfare, wealth accumulation, the elderly, health care, education, career, income, etc. in the works with the public sector, private sector, community and other parties. The five social roles are measured: 1) role-playing people 2) role of money 3) role to collective intelligence 4) role to

welfare fund creation, 5) role of community economic development. The five roles will be the basic for further development of the community. That requires leadership and good management of the community to participate, so it can bring the capital to create an ideology under the financial benefits (e.g. activities of a group of Sadja Saving in Trat). There are five main points of view on social welfare, issues include: deposits and welfare loans fund, community empowerment activities, strengthening career and income and the environment conservation and rehabilitation.

The temple, that will be developed as a temple to serves a role in the welfare of the community. There should be studying of the readiness of the temple itself and the community, and especially monk leaders, should have knowledge of folk medicine and strong leadership with a strong community, organization or a group of folk healers in the area, including a consideration of the context of the area of the temple that is located in the area either way and will continue to maintain a particular community welfare. Supporting from government, Temple should have a policy to promote the welfare of communities by providing villagers in the community participate in activities related to community welfare. Linking with community development activities, or inserting community welfare are the part of the community's path, and organizing the process of transmitting folk medicine to youth or villagers in the community for further succession.

บทนำ

สวัสดิการสังคมมีรากฐานมาจากความรู้สึกรังเกียจที่คนในสังคมมีต่อเพื่อนมนุษย์ อีกกลุ่มหนึ่งซึ่งเดือดร้อนและช่วยเหลือตนเองไม่ได้ ในระยะเริ่มแรกคำว่า สวัสดิการสังคมยังไม่ปรากฏชัดเจนในสังคมไทย เป็นเพียงความคิดในการอุทิศตนเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม โดยได้รับอิทธิพลจากตะวันตกในอังกฤษและเยอรมัน ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของสวัสดิการสังคมนี้ ซึ่งต่อมา คำว่า สวัสดิการสังคม ดูเหมือนเป็นที่นิยมและนำมาพูดกันมากในกระแสสังคมไทยปัจจุบันโดยเฉพาะรัฐบาลภายใต้การนำของพรรคเพื่อไทย ซึ่งได้มีโครงการสวัสดิการสังคมในรูปแบบเอื้ออาทรเกิดขึ้นหลายโครงการ และมีโครงการสวัสดิการขนาดใหญ่เช่น โครงการหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า โครงการแก้ปัญหาสังคมและความยากจนเชิงบูรณาการ โครงการบ้านเอื้ออาทร โครงการเรียนทุนการศึกษา จึงสรุปได้ว่า ความหมายของสวัสดิการสังคม หมายถึงระบบการบริการสังคมเพื่อป้องกันแก้ไข และพัฒนาสังคม โดยการจัดบริการดังกล่าวต้องตอบสนองความต้องการพื้นฐานของประชาชนและความมั่นคงทางสังคมในระดับมาตรฐาน เป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนที่คำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และความเป็นธรรมในสังคม โดยประชาชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดบริการสวัสดิการสังคม รัฐบาลได้กำหนดเป้าหมายสวัสดิการสังคมไว้ว่า “สังคมสวัสดิการ ถ้วนหน้า ในปี ๒๕๖๐” ต้องการให้ประชาชนคนไทยทุกคนได้รับการดูแลและมีสวัสดิการพื้นฐานในเรื่องที่มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตและมีหลักประกัน ทำ

ให้หน่วยงานทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องต้องจับมือร่วมกันเดินหน้าดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ ซึ่งนโยบายดังกล่าวอาจเกิดจากผลของพระราชบัญญัติส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม พ.ศ. ๒๕๔๖ (ฉบับแรก) และต่อมาได้เป็นพระราชบัญญัติส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๕๕๐ (ฉบับที่ ๒) โดยมีสาระสำคัญคือ เป็นกฎหมายแม่บทคุ้มครองส่งเสริมระบบการจัดบริการทางสังคมซึ่งเกี่ยวกับการป้องกัน การแก้ไขปัญหา การพัฒนา และการส่งเสริมความมั่นคงทางสังคม เพื่อตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานของประชาชน ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและพึ่งตนเองได้อย่างทั่วถึงเหมาะสม เป็นธรรม และให้เป็นไปตามมาตรฐาน ทั้งทางด้านการศึกษาสุขภาพอนามัย ที่อยู่อาศัย การทำงาน และการมีรายได้ นันทนาการ กระบวนการยุติธรรม และบริการทางสังคมทั่วไป โดยคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิที่ประชาชนจะต้องได้รับ และการมีส่วนร่วมในการจัดสวัสดิการสังคมทุกระดับ

แม้คำว่า “สวัสดิการสังคม” จะเป็นคำใหม่ในสังคมไทยแต่ความคิดเกี่ยวกับสวัสดิการสังคมก็มีปรากฏอยู่ในสังคมไทยมานานนับตั้งแต่การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในหมู่เครือญาติ เพื่อนสนิท ชุมชน รวมทั้งหน่วยงานสงเคราะห์ของภาคเอกชนต่าง ๆ ตัวอย่างเช่น ผู้สูงอายุเลี้ยงหลาน หลานส่งเงินให้ปู่ย่าตายาย ทำบุญเข้าวัด การบวชเพื่อสร้างโอกาสทางการศึกษาของเด็กชาย การหยิบยืมเงินเพื่อนบ้าน การทำบุญให้ผู้ยากไร้ ฯลฯ เมื่อสังคมไทยพัฒนาเข้าสู่วิถีการผลิตแบบทุนนิยม โครงสร้างสังคมเศรษฐกิจและการเมืองเปลี่ยนแปลง ระบบสวัสดิการใหม่จึงถูกสร้างขึ้นเพื่อรองรับปัญหาที่เกิดขึ้นจากการเติบโตของภาคอุตสาหกรรมในเมือง และการล่มสลายของภาคชนบท ปัจจุบันการจัดสวัสดิการสังคมมีความครอบคลุมและสามารถตอบสนองความต้องการของแต่ละกลุ่มเป้าหมายและในเชิงพื้นที่มากขึ้น โดยมีการดำเนินงานจัดสวัสดิการสังคมตามองค์ประกอบ ๔ ด้านหลัก ประกอบด้วย การบริการสังคม การช่วยเหลือทางสังคม การประกันสังคม และการช่วยเหลือเกื้อกูลของภาคประชาชนโดยมีการดำเนินงานดังนี้

๑) การบริการสังคม (Social Service) เป็นการจัดการบริการโดยรัฐ เพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐานของประชาชนครอบคลุม ๔ ด้านหลัก ได้แก่ การศึกษา การสาธารณสุข สิ่งอำนวยความสะดวก และที่พักอาศัย โดยมีการดำเนินงานที่สำคัญ ดังนี้

๒) การช่วยเหลือทางสังคม (Social Assistance) เป็นการดำเนินงานของภาครัฐในการให้การสงเคราะห์แก่กลุ่มเด็กและเยาวชน ผู้สูงอายุ ผู้พิการ สตรี และกลุ่มผู้ด้อยโอกาส ที่มีปัญหาความเดือดร้อน โดยมีการดำเนินงาน ดังนี้

๓) การประกันสังคม (Social Insurance) เป็นการจัดสวัสดิการสังคมโดยภาครัฐ เพื่อคุ้มครองป้องกันประชาชนที่มีรายได้ไม่ได้รับความเดือดร้อน เมื่อต้องสูญเสียรายได้ทั้งหมด หรือบางส่วน หรือมีรายได้ไม่เพียงพอแก่การเลี้ยงชีพ ให้ยังมีหลักประกันที่สามารถบรรเทาความเดือดร้อนสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ตามสมควร โดยครอบคลุมทั้งกลุ่มผู้ใช้แรงงาน กลุ่มข้าราชการ และประชาชนทั่วไป

๔) การช่วยเหลือเกื้อกูลของภาคประชาชน เป็นการดำเนินการขององค์กรชุมชน ภาคธุรกิจเอกชนที่เข้ามาช่วยเหลือรับผิดชอบต่อปัญหาสังคม และกิจการประกันภัยของเอกชน

การจัดสวัสดิการสังคมในสังคมไทยมีรากฐานมาจากแนวคิดทางพระพุทธศาสนา “บำบัตทุกข์ บำรุงสุข” ของพระราชาผู้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ผู้ทรงทศพิธราชธรรม ซึ่งในพระราชจริยวัตรตาม

ทศพิธราชธรรม มี “ทาน” คือการให้เพื่อช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสและผู้ทุกข์ยาก และ “จาคะ” คือการเสียสละ แบ่งปันเจือจาน เพื่อยังประโยชน์ให้แก่ผู้อื่นและสังคมซึ่งสวัสดิการสังคมของชาวพุทธคือหลักการของการปกครองแผ่นดินหรือการวางนโยบายสวัสดิการสังคมเชิงพุทธ สรุปได้ ๕ ข้อใหญ่ด้วยกัน คือ

- ๑) ผู้ปกครองแผ่นดินต้องยึดหลักธรรมาธิปไตย
- ๒) ต้องมีการจัดการคุ้มครองทางสังคมแก่ชนทุกหมู่เหล่าในแผ่นดินอย่างเสมอภาค
- ๓) ต้องป้องกันไม่ให้เกิดความไม่เป็นธรรมใด ๆ เกิดขึ้นในแผ่นดิน
- ๔) ต้องส่งเสริมให้มีการโยกย้ายทรัพยากร และแบ่งปันให้แก่ผู้ไร้ทรัพย์
- ๕) ผู้ปกครองแผ่นดินต้องปรึกษาเรื่อง ความดี ความชั่ว กับสถาบันสงฆ์อยู่เสมอ

งานด้านสังคมสงเคราะห์ เป็นภารกิจสำคัญอย่างหนึ่งของคณะสงฆ์ไทย วัดหรือพระสงฆ์เป็นอีกส่วนหนึ่งที่มีบทบาทในดูแลสุขภาพชุมชน โดยมีพระสงฆ์เป็นแกนนำ จัดทำโครงการหรือกิจกรรมทำให้วัดกับชุมชนมีความสัมพันธ์ที่ตึกมากขึ้นเมื่อยามที่ชุมชนมีปัญหาสุขภาพ พระสงฆ์นอกจากจะให้การบำบัดด้วยยาสมุนไพรซึ่งเป็นยารักษาทางร่างกายแล้ว ยังให้การบำบัดทางจิตใจแก่ผู้ป่วยด้วยหลักธรรมทางพุทธศาสนาอีกด้วย ถือเป็นการรักษาทั้งกายและใจควบคู่กันไป¹

ปัจจุบันพระสงฆ์ในสังคมไทยได้มีการดำเนินการเพื่อส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคมในมิติต่างๆ เช่น การจัดสวัสดิการด้านการเงิน การสะสมทรัพย์ ด้านผู้สูงอายุ การดูแลสุขภาพ การศึกษา อาชีพ รายได้ เป็นต้น โดยมีกระบวนการทำงานร่วมกับภาครัฐ เอกชน ชุมชนและฝ่ายต่าง ๆ เช่น กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ที่ก่อตั้งโดยพระอาจารย์สุบิน ปณีโต วัดไร่ล่อม จังหวัดตราด ต้นแบบของการดำเนินงานด้านการออมทรัพย์, วัดพระบาทน้ำพุ จังหวัดลพบุรี โดยพระราชวิสุทธิประชานาถ(หลวงพ่อดลगत) กลุ่มฮักเมืองน่าน พระครูพิทักษ์นันทคุณ วัดโป่งคำ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน ที่ใช้กิจกรรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและสวัสดิการสังคมในการพัฒนาอาชีพและรายได้ สร้างเครือข่ายวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นต้น โดยพระสงฆ์และเครือข่ายเหล่านี้ มีเป้าหมายหลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาควบคู่กับการพัฒนาสังคม การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม การจัดสวัสดิการชุมชน การสงเคราะห์ชุมชน และการปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่น

โดยมีเป้าหมายหลัก คือ การใช้หลักการทางพระพุทธศาสนาควบคู่กับการพัฒนาชีวิตและสังคม เพื่อให้บุคคลพึ่งพาตนเองได้ มีการยึดมั่นในความดี มีการช่วยเหลือแบ่งปัน สร้างความผูกพันด้วยกิจกรรมการพัฒนา มีการสื่อสารเพื่อให้คนเข้าถึงสัจธรรมด้วยวิถีการปฏิบัติจากการดำเนินชีวิตและการพัฒนาสังคม โดยคำนึงถึงความยั่งยืนของบุคคล สังคม และสิ่งแวดล้อม

จากกระบวนการทำงานของพระสงฆ์ที่ดำเนินการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและการจัดสวัสดิการสังคมดังกล่าว คณะผู้วิจัยในฐานะหน่วยงานที่ทำการศึกษาศึกษาและส่งเสริมการเรียนรู้ทางด้านพุทธศาสนา จึงสนใจที่จะศึกษาถึงแนวคิด หลักการ และการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการจัดสวัสดิการสังคมตามแนวพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย ศึกษากระบวนการและเครือข่ายการจัดสวัสดิการสังคมตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย เพื่อสังเคราะห์ รูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมของภาคประชาชนด้วยวิถีแห่งวัฒนธรรมและการสร้างพลังชุมชนเชิงพุทธบูรณาการต่อไป

¹ ภัชรภณ ฤทธิ์เต็ม และพระนคร ปริงฤทธิ์, ศักยภาพและบทเรียนของวัดในการดูแลสุขภาพชุมชนจังหวัดเชียงใหม่, รายงานวิจัย (สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, ๒๕๕๑), หน้า ๑๑๑ - ๑๑๖.

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑) เพื่อศึกษาแนวคิด และรูปแบบจัดสวัสดิการสังคมตามแนวพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในสังคมไทย
- ๒) เพื่อวิเคราะห์หลักการและวิธีการส่งเสริมเครือข่ายการจัดสวัสดิการสังคมของพระสงฆ์และชุมชนตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย
- ๓) เพื่อนำเสนอรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมด้วยวิถีวัฒนธรรมชุมชนเชิงพุทธบูรณาการ

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา มุ่งเน้นการศึกษาในมิติต่างๆ คือ

- ๑) ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับระบบสวัสดิการสังคมทั้งตะวันตก-ออก จากเอกสารตำราวิชาการ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
- ๒) ศึกษากระบวนการและเครือข่ายการจัดสวัสดิการสังคมของพระสงฆ์และชุมชนตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย
- ๓) การวิเคราะห์ถึงกระบวนการเสริมสร้างรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมของภาคประชาชนด้วยวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ
- ๔) การสังเคราะห์สร้างและพัฒนารูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมของภาคประชาชนด้วยวิถีแห่งวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ

ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ในการวิจัยในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้ใช้หลักเกณฑ์ในการคัดเลือก โดยอิงหลักเกณฑ์เปรียบเทียบกับงานศึกษาของ รัชณี จันทร์เกษ, จิราพร ลิ้มปานานนท์, ประพจน์ เกตุราภาค และคณะ² จำนวน ๕ พื้นที่ ได้แก่ พระสงฆ์และกลุ่มเครือข่ายที่มีบทบาทจัดสวัสดิการสังคมบนฐานด้วยความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนา ในภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย ประกอบด้วย

- ๑) ภาคกลาง ศึกษาการจัดสวัสดิการสังคมของพระราชวิสุทธิประชานาถ(หลวงพ่อดลنگต) วัดพระบาทน้ำพุ จังหวัดลพบุรี
- ๒) ภาคเหนือ ศึกษาการจัดสวัสดิการสังคมของพระครูสุจินนันทกิจ(สมคิด จรณธมโม) วัดโป่งคำ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน
- ๓) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ศึกษาการจัดสวัสดิการสังคมของพระครูอมรชัยคุณ (หลวงตาแฮร์) วัดสุขชัยคุณาราม อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา
- ๔) ภาคใต้ ศึกษาการจัดสวัสดิการสังคมของพระครูปลัดวรพล วิฑิตคุโณ วัดควนกาหลง จังหวัดสตูล

² รัชณี จันทร์เกษ, จิราพร ลิ้มปานานนท์, ประพจน์ เกตุราภาค และคณะ, การบูรณาการการแพทย์แผนไทย: บทบาทวัดกับการดูแลสุขภาพชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักกิจกรรมโรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, ๒๕๕๑), หน้า ๔๔.

๕) ศึกษาเครือข่ายที่ทำงานด้านสวัสดิการสังคม มีความร่วมมือกันระหว่างพระสงฆ์ และภาคประชาชน ได้แก่ กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิตของพระอาจารย์ สุบิน ปณีโต วัดไผ่ล้อม จังหวัดตราด

ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ได้แก่ กลุ่มพระสงฆ์ ผู้มีส่วนได้เสีย หรือผู้เกี่ยวข้องที่มีส่วนผลักดันการจัดสวัสดิการสังคมในรูปแบบต่าง ๆ และองค์กรเครือข่ายการจัดสวัสดิการสังคมของพระสงฆ์และชุมชนตามแนวพระพุทธศาสนา ในทั้ง ๔ ภูมิภาค เพื่อให้เห็นการพัฒนา รูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมของภาคประชาชนด้วยวิถีแห่งวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ ประกอบด้วย

๑) ภาคกลาง ศึกษาการจัดสวัสดิการสังคมของพระราชวิสุทธิประชาณาถ(หลวงพ่อดองกต) วัดพระบาทน้ำพุ จังหวัดลพบุรี

๒) ภาคเหนือ ศึกษาการจัดสวัสดิการสังคมของพระครูสุจินนันทกิจ(สมคิด จรณธมโม) วัดโป่งคำ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน

๓) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ศึกษาการจัดสวัสดิการสังคมของพระครูอมรชัยคุณ (หลวงตาแฮร์) วัดสุขัยคณาราม อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา

๔) ภาคใต้ ศึกษาการจัดสวัสดิการสังคมของพระครูปลัดวรพล จิตคุโณ วัดควนกาหลง จังหวัดสตูล

๕) ศึกษาเครือข่ายที่ทำงานด้านสวัสดิการสังคม มีความร่วมมือกันระหว่างพระสงฆ์ และภาคประชาชน ได้แก่ กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิตของพระอาจารย์ สุบิน ปณีโต วัดไผ่ล้อม จังหวัดตราด

วิธีการดำเนินวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การวิจัยทั้งในเชิงเอกสารและการวิจัยศึกษาในภาคสนาม (Field Study) มีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

๑. การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study)

การศึกษาและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง ทั้งหนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม ภาพถ่าย เอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงประวัติ ความเป็นมา วัฒนธรรม บทบาท ความสัมพันธ์ และการสวัสดิการสังคมทั้งในต่างประเทศและในประเทศไทย ทั้งในระดับนโยบาย ประชาชน ดังนี้

๑) ศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องทั้งหนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม ภาพถ่าย และเอกสารอื่นๆ โดยอาศัยช่วงเวลาเป็นกรอบในการศึกษา

๒) ทำการศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบกระบวนการประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการจัดสวัสดิการสังคมตามแนวพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์และชุมชนในสังคมไทย ทั้งในระดับนโยบาย ประชาชน องค์กร ชุมชน และสถาบันการศึกษาทางพระพุทธศาสนา

๓) ศึกษาวิเคราะห์รูปแบบและแนวทางการพัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมของประชาชนด้วยวิธีแห่งวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ

๔) สรุปผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงประวัติความเป็นมา วัฒนธรรม บทบาท ความสัมพันธ์ และการจัดสวัสดิการสังคมของประชาชนด้วยวิธีแห่งวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้าในภาคสนาม

๒. การศึกษาในภาคสนาม (Field Study)

การวิจัยครั้งนี้ ใช้การคัดเลือกแหล่งข้อมูลวิจัยและผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อทราบถึงแนวคิด บทบาท ความสัมพันธ์ รูปแบบ และกระบวนการจัดสวัสดิการสังคมด้วยวิธีแห่งวัฒนธรรมบนฐานความสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนา(เชิงพุทธบูรณาการ) ในพื้นที่ที่เป็นกรณีศึกษา โดยมีขั้นตอนการศึกษาค้นคว้า ดังนี้

๑) ทำการศึกษาและคัดเลือกองค์กร ชุมชน สถาบันทางพระพุทธศาสนา พระสงฆ์ โดยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของเรื่อง คือ เป็นองค์กร/ชุมชน ที่มีบทบาทและความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาในระดับชุมชน ผูกพันกับสังคมไทย

๒) ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การร่วมสังเกตการณ์ประชุมกลุ่มย่อย ร่วมกับชุมชน พระสงฆ์ ผู้บริหาร บุคลากร เจ้าหน้าที่ และส่วนงานที่เกี่ยวข้อง

๓) ดำเนินการศึกษาระบบรูปแบบ การจัดการ และแนวทางการพัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมตามแนวพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์และชุมชนในสังคมไทย โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการศึกษาวิจัย

๔) สรุปและนำเสนอผลการศึกษาที่ได้ทั้งจากการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนาม โดยนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นที่สำคัญ คือ ประวัติ ความเป็นมา บทบาท ความสัมพันธ์ วัฒนธรรม การจัดรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมของภาคประชาชนด้วยวิธีแห่งวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ ในมิติต่างๆ ทั้งนี้ เน้นการนำผลการศึกษาวิจัยมาเผยแพร่ให้รัฐบาล คณะสงฆ์ ผู้บริหาร ชุมชน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องของในระดับประเทศได้รับทราบ

๕) วิเคราะห์รูปแบบและแนวทางการพัฒนาเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมของภาคประชาชนด้วยวิธีแห่งวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ โดยมุ่งเน้นเพื่อให้สามารถใช้เป็นเกณฑ์ประเมินการจัดสวัสดิการสังคมเชิงพุทธในประเทศไทยที่มีมาตรฐานและมีประสิทธิภาพ

๖) สรุปผลการศึกษาวิจัย และข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยได้ทำการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ประกอบด้วยกลุ่มผู้นำ ประกอบด้วยประชากร ได้แก่ พระสงฆ์ สมาชิกกลุ่ม สมาชิกเครือข่าย บุคลากรจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

๓. เครื่องมือในการศึกษาวิจัย

การดำเนินการตามโครงการวิจัยมีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารงานวิจัย รายงานการประชุมที่เกี่ยวข้อง การสังเกตในการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) การจัดเวทีประชุม ส่วนการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลนั้นเน้นวิธีการแสวงหาความรู้ จากการตั้งประเด็นหลักในการศึกษาเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมของภาคประชาชนด้วยวิธีแห่งวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ โดยดำเนินการและใช้เครื่องมือที่สำคัญ ได้แก่

๑) การศึกษาเอกสารเพื่อค้นหาวัฒนธรรม บทบาทการจัดสวัสดิการสังคมของภาคประชาชนด้วยวิถีแห่งวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ

๒) การร่วมประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) เพื่อทราบถึงทิศทางและการพัฒนารูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมของภาคประชาชนด้วยวิถีแห่งวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ

๓) ศึกษาและติดตามผลการปฏิบัติหน้าที่เพื่อศึกษาแนวคิด หลักการ และการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการจัดสวัสดิการสังคมตามแนวพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์และชุมชนในสังคมไทย

๔) การสังเกต ซึ่งเป็นการสังเกตพฤติกรรมและการแสดงออกของฝ่ายต่างๆ ที่จะทำให้ควบคู่กับการสัมภาษณ์พระสงฆ์ และเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชน เพื่อให้สามารถมองเห็นถึงรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมของภาคประชาชนด้วยวิถีแห่งวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ

๕) การสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับพระสงฆ์ นักวิชาการ ผู้บริหาร ผู้นำชุมชนและผู้เกี่ยวข้องกับรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมของภาคประชาชนด้วยวิถีแห่งวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ

๖) การสังเกต เพื่อศึกษาแนวคิด หลักการ และวิธีการจัดสวัสดิการสังคมตามแนวพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์และชุมชนในสังคมไทย

๔. เครื่องมือที่สร้างขึ้นในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่

- ๑) แบบสัมภาษณ์และสังเกต
- ๒) ประเด็นในการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม
- ๓) การบันทึกภาพและเสียง

๕. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการสำรวจ สังเกตการณ์ สัมภาษณ์ และสนทนากลุ่ม โดยมีขั้นตอนการเก็บข้อมูลตามกิจกรรมวิจัยต่อไปนี้

๑) การสำรวจและสังเกตการณ์ในพื้นที่ เพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมของภาคประชาชนด้วยวิถีแห่งวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ งานวิจัยโดยใช้แบบสำรวจ การสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์ สนทนากลุ่ม และการบันทึกภาพและเสียง หลังจากนั้นคณะผู้วิจัยได้จัดทำรายงานสรุปวิเคราะห์รูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมของภาคประชาชนด้วยวิถีแห่งวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการของแต่ละพื้นที่

๖. การประมวลผลและการวิเคราะห์ข้อมูล

๑) ข้อมูลทุติยภูมิเป็นการสำรวจเอกสารที่เกี่ยวข้องเพื่อวิเคราะห์เนื้อหาและสังเคราะห์ตามกรอบประเด็นศึกษา

๒) ข้อมูลปฐมภูมิเป็นการนำข้อมูลจากการสำรวจ สังเกตการณ์ การสัมภาษณ์ และสนทนากลุ่ม โดยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

๓) นำผลการวิเคราะห์จากข้อ ๑-๒ มาทำการสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมภาคประชาชนด้วยวิถีแห่งวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ

ผลการวิจัย

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยขอสรุปผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยดังนี้การวิจัย ดังนี้

๑. ศักยภาพของวัดในการส่งเสริมสวัสดิการชุมชนเชิงพุทธบูรณาการ

จากผลการศึกษาริบทของวัด พบว่า การดำเนินการเพื่อให้วัดเป็นสถานที่รักษา สวัสดิการชุมชนนั้น สิ่งแรกที่ต้องคำนึงถึงคือ ความแตกต่างของบริบทพื้นที่ให้การรักษาวัดเจียง เนื่องจากบางชุมชนตั้งอยู่ในพื้นที่ห่างไกลหน่วยงานทางการแพทย์ที่ทันสมัย มีปัญหาด้านการเดินทาง บางแห่งเป็นพื้นที่สูงและเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ ทำให้ประชาชนมีปัญหาการเข้าถึงบริการของภาครัฐ แต่มี จุดเด่น คือ ตั้งอยู่ใกล้กับเขตพื้นที่ป่าที่อุดมสมบูรณ์ และมีพืชสมุนไพรตามธรรมชาติจำนวนมาก ประกอบกับกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่มีองค์ความรู้เกี่ยวกับยาสมุนไพร ทำให้วัดเจียงสามารถดำเนินการในเรื่องนี้ได้ ดังนั้น การดำเนินงานด้านสวัสดิการชุมชนของวัดจึงควรพิจารณาความสอดคล้องเหมาะสม ของพื้นที่นั้นๆ เป็นสำคัญด้วย บริบทของวัดในการรักษาสวัสดิการชุมชน โดยสรุปคือ

- ๑) พื้นที่ให้การรักษาท่างไกลหน่วยงานทางการแพทย์ที่ทันสมัย มีปัญหาด้านการเดินทาง บางแห่งเป็นพื้นที่สูงและเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ ทำให้ประชาชนมีปัญหาการเข้าถึงบริการของภาครัฐ
- ๒) พื้นที่ตั้งใกล้กับเขตพื้นที่ป่าที่อุดมสมบูรณ์ และมีพืชสมุนไพรตามธรรมชาติจำนวนมาก
- ๓) กลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่มีองค์ความรู้เกี่ยวกับการรักษาพื้นบ้านและยาสมุนไพร
- ๔) สภาพแวดล้อมของวัด มีการจัดสวนสมุนไพรเป็นแหล่งเรียนรู้ อาคารพิพิธภัณฑสถานและ จำหน่ายสมุนไพร สถานที่ประชุมชมรมหมอพื้นบ้าน และห้องผลิตยาสมุนไพร
- ๕) บุคลากร มีสมาชิกเครือข่ายหมอแม่แจ่ม จำนวน ๓๐ กว่าคน
- ๖) ผู้ป่วยส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านในอำเภอแม่แจ่มและผู้ป่วยทั่วไปที่สนใจการรักษาด้วยยาสมุนไพร

จากผลการศึกษาศักยภาพของวัด พบว่า เนื่องจากวัดเจียง มีรูปแบบการแพทย์พื้นบ้านที่ จัดตั้งกลุ่มขึ้นมาเอง ได้รับการสนับสนุนหน่วยงานทางการแพทย์ท้องถิ่น ทำให้มีศักยภาพการรักษาใน ระดับท้องถิ่น ซึ่งไม่เป็นทางการ อีกทั้งประสิทธิภาพในการรักษาก็ยังไม่มีมาตรฐาน แต่ อย่างไรก็ตาม วัดเจียงก็ยังคงมีความพยายามในการรวมกลุ่มหมอเมืองเพื่อสร้างหลักประกันความมั่นใจ ให้กับผู้ป่วยในชุมชน กล่าวโดยสรุป คือ

- ๑) ศักยภาพของผู้นำ มีความชำนาญการแพทย์แผนไทยและงานศิลปะ เป็นพระ นักพัฒนา นักเผยแพร่ธรรมและทำกิจกรรมด้านการอนุรักษ์ด้านสิ่งแวดล้อมของอำเภอแม่แจ่ม
- ๒) ศักยภาพของกลุ่ม การจัดกลุ่มเครือข่ายหมอเมืองในอำเภอแม่แจ่ม มีสมาชิกกว่า ๓๐ คน จากกลุ่มชาติพันธุ์ ๕ กลุ่ม มีการประชุมและทำกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง
- ๓) ศักยภาพของชุมชน การตั้งกลุ่มเรียนรู้พืชยาสมุนไพรแก่เยาวชนและชาวบ้านที่สนใจ การเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาต่างๆ ของชุมชน
- ๔) ศักยภาพของหน่วยงานภายนอก การได้รับความร่วมมือจากองค์กรภายนอก เช่น สาธารณสุขอำเภอแม่แจ่ม เกษตรโรงพยาบาลแม่แจ่ม ผู้นำชุมชน และองค์กรพัฒนาทั้งภาครัฐและ เอกชน

จากผลการศึกษาหลักการดูแลรักษาสวัสดิการชุมชนของวัด พบว่า วัดเจียง ใช้หลักการรวมกลุ่ม โดยจัดตั้งกลุ่มหมอพื้นบ้านที่เล็งเห็นปัญหาสวัสดิการชุมชน หลังจากนั้น จึงพัฒนากิจกรรมของกลุ่มให้มีความเข้มแข็งและขยายกิจกรรมของกลุ่มให้บูรณาการกับกิจกรรมอื่นๆ ของสังคม กล่าวโดยสรุป มีหลักการ ๓ ประการ คือ

- ๑) หลักการรวมกลุ่มหมอพื้นบ้านที่เล็งเห็นปัญหาสวัสดิการชุมชน
 - ๒) หลักการพัฒนากลุ่มให้เข้มแข็ง
 - ๓) หลักการขยายกิจกรรมของกลุ่มให้บูรณาการกับกิจกรรมอื่นๆ ของสังคม
- อย่างไรก็ตาม การที่จะนำหลักการนั้นไปใช้ให้ได้ผล วัดเจียงได้มีการสร้างกลยุทธ์ ดังนี้
- ๑) ผู้นำมีความรู้เกี่ยวกับการแพทย์พื้นบ้าน
 - ๒) เน้นการใช้การแพทย์พื้นบ้านแบบดั้งเดิม
 - ๓) กิจกรรมการรวมกลุ่มและเวทีแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ของหมอพื้นบ้านเป็นประจำ

๔) การสร้างแหล่งเรียนรู้อย่างยั่งยืน มีสถานที่ผลิตยาสมุนไพร

๕) การนำเทคนิคการแพทย์แผนปัจจุบันมาใช้ในกระบวนการเก็บรวบรวมองค์ความรู้ เช่น การทำระเบียนพืชสมุนไพร การทำแผนที่ยาสมุนไพร การทำตำรับการปรุงยาสมุนไพร เป็นต้น

จากผลการศึกษาวิธีการดูแลรักษาสวัสดิการชุมชนของวัด พบว่า วิธีการส่งเสริมสวัสดิการชุมชนเชิงพุทธบูรณาการของวัด

๔) ผลของการรักษาผู้ป่วยด้วยยาสมุนไพร เป็นการรักษาบรรเทาอาการของโรคให้หายขาด จึงเห็นผลช้าไม่เหมือนกับยาแผนปัจจุบัน แต่ไม่มีสารตกค้างหรืออาการผลข้างเคียงจากยาเหมือนยาแผนปัจจุบัน แต่ก็มียาสมุนไพรบางตัวที่มีผลกระทบบกกับโรคบางชนิด ต้องมีหมอเมืองให้คำปรึกษาและการรักษาอย่างใกล้ชิด หรือบางกรณีผู้ป่วยเป็นโรคแทรกซ้อนมาก การรักษาด้วยยาสมุนไพรอย่างเดียวก็ไม่หายหรือหายช้า ในบางกรณีผู้ป่วยจึงต้องใช้ยาสมุนไพรและยาแผนปัจจุบันควบคู่กัน ส่วนผลการรักษากลุ่มผู้ป่วยที่ได้รับสารพิษ พบว่า หลังจากการใช้ยาสมุนไพรและการอบสมุนไพร ผู้ป่วยมีสารพิษในร่างกายลดลง แต่ผู้ป่วยก็อาจได้รับสารพิษจากสารเคมีเพิ่ม ดังนั้น ควรมีการแก้ไขการรักษาสุขภาพให้รอบด้าน คือ การงดใช้สารเคมีในการเกษตร การไม่รับประทานอาหารที่มีสารพิษตกค้าง หรือการสัมผัสกับสารเคมี การใช้ปุ๋ยอินทรีย์แทนปุ๋ยเคมี ทั้งหมดก็คือการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมให้น่าอยู่น่าอาศัยจะเป็นการรักษาสุขภาพที่ดีที่สุด

๒. แนวทางเสริมศักยภาพของวัดเป็นศูนย์สวัสดิการชุมชนเชิงพุทธบูรณาการ

๑. การประสานวิถีคิด ๓ ปรัชญาคือศาสนาชุมชนและครอบครัวเข้าด้วยกัน

ยกตัวอย่าง เครือข่ายสะสมทรัพย์มีความเป็นมาจากการประสานวิถีคิด ๓ ปรัชญาคือศาสนาชุมชนและครอบครัวเข้าด้วยกันในการพบปะกับชุมชนพระอาจารย์สุบิน ปณิโตพยายามเน้นให้ประชุมมองเห็นความสำคัญของการพึ่งพาตนเองและการมีสัจจะโดยการรวมกลุ่มกันและเริ่มทำด้วยตนเองไม่มีวักลัวหรือรอให้มีปัจจัยภายนอกเข้ามาช่วยส่วนการปรับเงินจากสมาชิกที่ไม่ตรงต่อเวลา บัญชีละ ๑๐ บาทหรือ ๒๐ บาทก็เป็นกระบวนการที่ฝึกฝนให้คนมีสัจจะรู้จักรับผิดชอบต่อตัวเองซึ่งจะยังผลให้มีความรับผิดชอบในสังคมโดยที่สุดขณะเดียวกันก็ได้เน้นให้เห็นคุณค่าของความช่วยเหลือเอื้อ

อาหารร่วมคิดร่วมทำกับคนในชุมชนอันนำไปสู่ความสมัครสมานสามัคคีเพื่อสร้างสรรค์ความน่าอยู่ของชุมชนให้มีมากขึ้นรวมทั้งยังได้ปลูกฝังให้มีความสัมพันธ์ภายในครอบครัวมีมากขึ้นด้วยการแสดงให้เห็นว่าทุกคนในครอบครัวล้วนมีศักยภาพมีความสามารถที่ช่วยเหลือซึ่งกันละกันได้ลูกๆสามารถช่วยพ่อแม่ได้คนเฒ่าคนแก่ก็สามารถช่วยเหลือครอบครัวได้เพราะทุกคนในครอบครัวมีสิทธิที่จะเป็นสมาชิกกลุ่มได้ออมได้เงินที่ออมนี้จะเป็นฐานให้ครอบครัวได้กู้ยืมมาใช้ยามขาดแคลนเหมือนกับพ่อแม่กู้เงินจากลูกเองทั้งหมดนี้ล้วนเกิดขึ้นจากการได้ปฏิบัติจริงในการทำกิจกรรมของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ร่วมกัน

๒. การเจาะกลุ่มเป้าหมายที่สำคัญในชุมชนช่วยให้การทำงานในระยะต่อไปทำได้สะดวกรวดเร็วขึ้น

๓. การเรียนรู้จากการลงมือทำทันทีที่กล่าวคือตั้งกลุ่มแล้วให้กู้และออมในวันแรกเลย

๔. การผูกเชื่อมโยงบุญใจและเงินออมเข้าด้วยกันกับสัจจะและเกณฑ์ประชาธิปไตยของกลุ่ม

๕. การสร้างวิถีคิดใหม่ด้วยการให้สวัสดิการแก่ปัจเจกเพื่อให้เกิดเป็นกลุ่มที่แข็งแกร่งฝึกฝนความเสียสละและควบคุมพฤติกรรมสมาชิกร่วมกัน

การจัดระบบสวัสดิการขึ้นนี้ เป็นปัจจัยสำคัญที่สำคัญให้กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์สามารถดำรงอยู่ได้ เพราะกองทุนสวัสดิการนี้จะเป็นแรงจูงใจให้สมาชิกไม่ลาออกจากกลุ่ม เพราะถ้าลาออกก็จะได้ไม่ได้รับการแบ่งเงินสวัสดิการให้ เพราะเป็นเงินกองกลางของกลุ่ม โดยพบว่าสมาชิกกลับมีความผูกพันต่อกลุ่มมากขึ้น เพราะต้องพึ่งพาต่อกลุ่มในขณะเดียวกันก็พยายามช่วยกันทำให้เงินกองทุนก้อนนี้โตมากขึ้นเรื่อยๆ เพื่อให้กองทุนนี้สามารถดูแลสมาชิกให้ได้มากที่สุด กลุ่มจึงมีความเข้มแข็งมากขึ้นตลอดเวลา

จากผลการศึกษาแนวทางของวัดในการส่งเสริมสวัสดิการชุมชนเชิงพุทธบูรณาการของชุมชน พบว่า

๑) ปัญหาและอุปสรรคของการดูแลรักษาสวัสดิการชุมชนของวัด เนื่องจากแพทย์พื้นบ้านยังมีข้อจำกัดและเงื่อนไขต่างๆ เช่น ดัดขัดอยู่ที่กฎหมาย และระเบียบราชการต่างๆ เกี่ยวกับการรักษาด้วยยาสมุนไพร การรวมกลุ่มของหมอเมืองเพื่อสร้างหลักประกันและความมั่นคงให้กับหมอพื้นบ้านแหล่งพืชสมุนไพรตามธรรมชาติค่อนข้างขาดแคลน จึงต้องสวนสมุนไพรเพื่อเป็นแหล่งผลิตทรัพยากรและเป็นอุทยานการเรียนรู้ให้การศึกษา การปลูกสวนป่าเพิ่ม และปัญหาการสืบต่อและถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับยาสมุนไพร จึงควรให้มีการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียน การจัดฝึกอบรมความรู้เรื่องการปลูกพืชสมุนไพร การดูแลรักษา ความรู้ในเรื่องการเก็บยา และการผลิตยาสมุนไพร

๒) ความต้องการการดูแลรักษาสวัสดิการชุมชนของวัด เป็นแผนงานที่ต้องการจะทำในอนาคตของวัดเจียง คือเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมทางสังคม ประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนอย่างแท้จริง และโดยเฉพาะเรื่องการดูแลสุขภาพ และสมุนไพร มีลักษณะสำคัญ ๔ ประการดังนี้ คือ

๒.๑) เป็นงานที่มีจุดเน้นในกิจกรรมของชมรมหมอเมืองแม่แจ่ม

๒.๒) งานของชุมชนบ้านเจียง ซึ่งมีวัดเจียงเป็นศูนย์กลาง

๒.๓) งานที่เป็นกิจกรรมร่วมของชาวแม่แจ่ม ทั้งในส่วนที่ท่านเป็นพระสงฆ์ผู้มีบทบาทสำคัญรูปหนึ่งของอำเภอแม่แจ่ม และในฐานะเป็นชาวแม่แจ่มผู้มีสำนึกและตระหนักถึงความสำคัญของท้องถิ่น

๒.๔) งานหรือกิจกรรมที่มีผลหรือเชื่อมโยงกับสังคมในขอบเขตที่กว้างไปกว่าพื้นที่แม่แจ่ม

๓) บทบาทของวัดในการดูแลรักษาสวัสดิการชุมชนของวัดเจียง คือ

๓.๑) บทบาทของพระสงฆ์เป็นผู้นำที่เฝ้าหาความรู้ด้านการแพทย์พื้นบ้าน และมีความมั่นใจในการนำความรู้ด้านการแพทย์พื้นบ้านไปใช้ในการรักษาสวัสดิการชุมชน

๓.๒) บทบาทวัดในฐานะเป็นแหล่งเรียนรู้การแพทย์พื้นบ้าน โดยเริ่มจากสิ่งที่รู้และสร้างให้เห็นเป็นรูปธรรมก่อนแล้วก็ขยายไปสู่การพัฒนางานให้กว้างขวางขึ้น

๓.๓) บทบาทของบุคลากรให้รวมกลุ่มกันเป็นชมรมหมอพื้นบ้าน การรวมกลุ่มหมอพื้นบ้านที่มีอยู่ในชุมชน และทำกิจกรรมเวทีแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างสมาชิก การศึกษาสำรวจและรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับยาสมุนไพรและการรักษาพื้นบ้านระหว่างสมาชิกและชุมชน การผลิตยาสมุนไพรเพื่อให้บริการ สร้างสถานที่ผลิตยาสมุนไพรเพื่อให้บริการรักษาสวัสดิการชุมชน และจำหน่ายยาเพื่อนำรายได้มาใช้จ่ายในการดำเนินโครงการ รวมไปถึงการจัดกิจกรรมถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับการแพทย์พื้นบ้าน การจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อสืบทอดภูมิปัญญาเกี่ยวกับการแพทย์พื้นบ้านแก่คนรุ่นหลัง ทั้งในเรื่องเกี่ยวกับสมุนไพรหรือตำรับยา โดยการจัดเก็บและรวบรวมคัมภีร์ใบลานและพิสดารายาสมุนไพร และการจัดกิจกรรมการเรียนรู้จากการเดินป่าศึกษาพืชสมุนไพร

๓.๔) บทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชนและผู้ป่วยในกิจกรรมพัฒนาชุมชน เช่น กิจกรรมการเรียนรู้เดินป่าศึกษาพืชสมุนไพร กิจกรรมปลูกพืชสมุนไพรในบ้าน กิจกรรมเกษตรปลอดสารเคมี กิจกรรมปลูกป่าเพื่ออนุรักษ์พื้นที่ของสมุนไพรตามธรรมชาติ และจัดทำทะเบียนพืชสมุนไพรในพื้นที่ รวมไปถึงการส่งเสริมให้หมอเมืองมีความรู้มากขึ้น และได้สิทธิ์ตามระเบียบของราชการในการรักษาและใช้ยาสมุนไพร

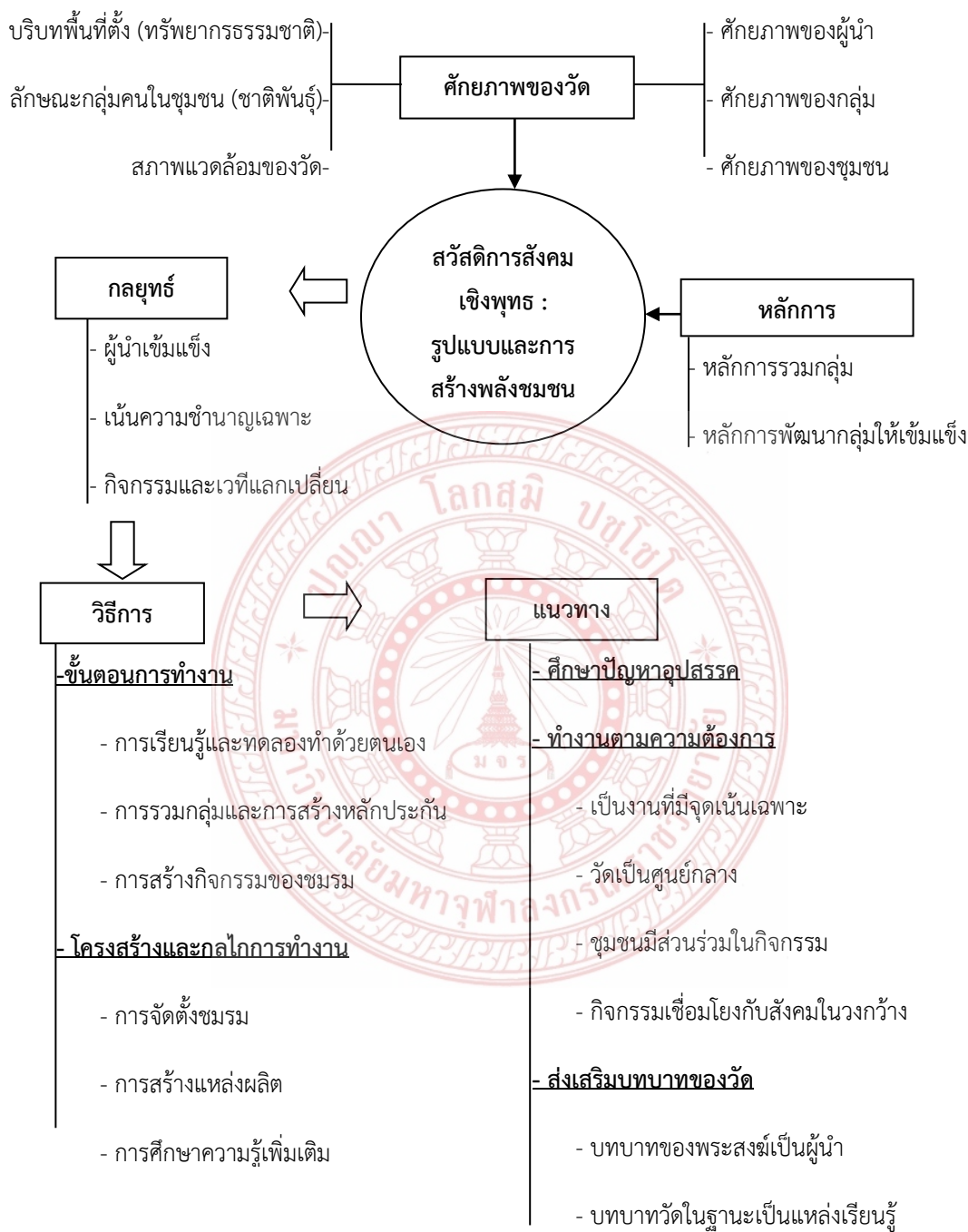
๔) ปัจจัยสำคัญทำให้เกิดแหล่งดูแลรักษาสวัสดิการชุมชน

๔.๑) บริบทของพื้นที่ การพิจารณาถึงความเหมาะสมของพื้นที่ ซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรพื้นฐานในการผลิต

๔.๒) การรวมกลุ่มหมอพื้นบ้าน ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญ เนื่องจากหมอพื้นบ้านเหล่านี้เป็นทั้งทรัพยากรบุคคลและเป็นทรัพยากรความรู้ รวมไปถึงความตั้งใจจริงในการทำงานและทำกิจกรรมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ

๔.๓) การจัดกระบวนการถ่ายทอดการแพทย์พื้นบ้าน เป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้การแพทย์พื้นบ้านมีความยั่งยืนต่อไปสู่คนรุ่นหลังและการเผยแพร่ความรู้สู่ชาวบ้านในชุมชนอย่างต่อเนื่อง รวมไปถึงการเชื่อมโยงกับกิจกรรมพัฒนาอื่นๆ ของชุมชน

ผังแนวทางการพัฒนาศักยภาพวัดเป็นศูนย์สวัสดิการชุมชนเชิงพุทธบูรณาการ

อภิปรายผล

จากผลการศึกษาบริบทและศักยภาพของวัดในการรักษาสวัสดิการชุมชน ทำให้ทราบว่าบริบทของพื้นที่เป็นปัจจัยแรกสุดในการกำหนดรูปแบบการรักษาสวัสดิการชุมชน และเรายังพบว่าการแพทย์พื้นบ้านนั้นมีความหลากหลายแตกต่างกันไปตามแต่ละพื้นที่ แต่ก็สามารถทำงานรวมกลุ่มกันได้และให้การยอมรับซึ่งกันและกันในความหลากหลายนั้น ดังเช่น ชมรมแพทย์พื้นบ้านอำเภอแม่แจ่ม ประกอบไปด้วยภูมิปัญญาการรักษาถึง ๕ กลุ่ม ตามความแตกต่างของกลุ่มชาติพันธุ์ และหมอเมืองแต่ละคนก็มีความชำนาญและถนัดในการรักษาแตกต่างกัน ดังที่ อานันท์ กาญจนพันธุ์ กล่าวว่าระบบการแพทย์พื้นบ้านมีลักษณะผูกโยงอยู่กับเงื่อนไขของท้องถิ่นอย่างมาก เมื่อศึกษาการแพทย์พื้นบ้านล้านนา ใน ๘ จังหวัดก็มีความแตกต่างกัน เช่น ความเชื่อเรื่องผีตัวเดียวกัน ในต่างอำเภอต่างหมู่บ้านก็ยังมีวิธีคิดต่างกัน เพราะมีบริบทที่ไม่เหมือนกัน ทำให้องค์ความรู้เหล่านี้มีลักษณะเฉพาะเจาะจงตามท้องถิ่น และมีข้อเสนอแนะว่า การสร้างมาตรฐานจะเป็นการทำลายระบบการแพทย์พื้นบ้าน เพราะฉะนั้น ควรส่งเสริมการจัดการความรู้ภายใต้ความเฉพาะเจาะจงและความหลากหลายนั้น³

ส่วนในด้านศักยภาพของวัดในการดูแลรักษาสวัสดิการชุมชน เราพบว่า วัดมีศักยภาพเพียงพอที่จะมีส่วนร่วมในการดูแลด้านสวัสดิการชุมชนร่วมกับหน่วยงานทางสาธารณสุขภาครัฐ ดังที่ ชัยชนะ สุวรรณเวช และคณะ กล่าวว่า ศักยภาพของหมอพื้นบ้าน มี ๒ ส่วน คือ ๑) ส่วนที่เป็นความรู้ความสามารถหรือประสิทธิภาพของหมอโดยตรง และ ๒) ส่วนที่เป็นปัจจัยแวดล้อม ในที่นี้ได้แก่ สังคมและเศรษฐกิจ วัฒนธรรม เงื่อนไขทางนิเวศวิทยา เศรษฐกิจการเมือง ความทันสมัยการพัฒนาทางการแพทย์และสาธารณสุข การให้ความสำคัญกับการแพทย์พื้นบ้านของรัฐ เงื่อนไขทางด้านปัญหาความเจ็บไข้ได้ป่วยหรือสภาวะสุขภาพ เป็นต้น หมอพื้นบ้านในที่นี้ มีสองนัย คือ นัยแรก หมอพื้นบ้านที่เป็นบุคคลแต่ละคน นัยที่สอง หมอพื้นบ้านในฐานะเป็นสถาบันทางสังคมที่มีบทบาทในการรักษาสวัสดิการชุมชน⁴ ในการศึกษาครั้งนี้ก็คือ สถาบันศาสนาหรือวัดที่ให้การรักษาสวัสดิการชุมชน ซึ่งมีทรัพยากร ความรู้ ความสามารถ ประสิทธิภาพ และบทบาทในการดูแลสุขภาพของประชาชน ซึ่งจากประเด็นที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่า วัดเจียง มีศักยภาพทั้งในด้านผู้นำ ซึ่งมีความรู้ในเรื่องการแพทย์พื้นบ้าน ศักยภาพของกลุ่มและการรวมกลุ่มหมอพื้นบ้าน ส่วนปัจจัยแวดล้อม คือ ศักยภาพของชุมชน ที่ให้ความร่วมมือ และที่ขาดไม่ได้คือ การให้การยอมรับและสนับสนุนความร่วมมือของหน่วยงานทางการแพทย์ของภาครัฐ ซึ่งก็คือ ศักยภาพของหน่วยงานภายนอกที่เข้ามาให้การสนับสนุนวัดในการดูแลรักษาสวัสดิการชุมชน

³ ธนิตา ขุนบุญจันทร์, *กระบวนทัศน์การแพทย์พื้นบ้านไทย*, (กรุงเทพฯ: สำนักงานกิจการโรงพยาบาลองค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, ๒๕๔๖), หน้า ๖๖-๖๘.

⁴ ชัยชนะ สุวรรณเวช และคณะ, *ศักยภาพหมอพื้นบ้านกับการสาธารณสุขมูลฐาน*, (กรุงเทพฯ: กระทรวงสาธารณสุข, ๒๕๓๕), หน้า ๔๗-๕๐.

หลักการและวิธีการดูแลรักษาสวัสดิการชุมชนของวัด พบว่า วัดเจียง มีหลักการในการทำงาน สวัสดิการชุมชนแบบองค์รวม ตามแนวคิดสุขภาพแบบองค์รวม (Holistic Health) เป็นแนวคิดที่เน้น ความสมดุลของร่างกาย จิตใจ สังคมและจิตวิญญาณเพื่อให้การดำเนินชีวิตเป็นไปอย่างมีความสุข โดย เริ่มต้นที่ระดับบุคคล ครอบครัวและชุมชน และสังคม ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังเช่น วัดเจียงให้ หลักการรวมกลุ่มหมอบ้านให้สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมเพื่อช่วยกันดูแลรักษา สวัสดิการชุมชน และจัดกิจกรรมให้ชาวบ้านในชุมชนเกิดความตระหนักถึงการดูแลสุขภาพ มี การจัดกิจกรรมต่างๆ ที่บูรณาการเข้ากับกิจกรรมชุมชนและกิจกรรมการอนุรักษ์ธรรมชาติของท้องถิ่น ตามหลักการพื้นฐานของสุขภาพองค์รวม ที่ให้คุณค่าในการพัฒนา ปรับปรุงและแก้ไขการดำเนิน ชีวิตประจำวันให้สอดคล้องกับการรักษาสุขภาพ และเน้นการให้คุณค่าต่อวิถีชีวิต รวมทั้งการจัด การศึกษาเรียนรู้แก่เยาวชนและประชาชนอย่างต่อเนื่อง เพื่อสืบต่อการดูแลรักษาสวัสดิการชุมชนนี้ให้ ยั่งยืนต่อไป

ส่วนวิธีการดูแลรักษาสวัสดิการชุมชนของวัด พบว่า วัดเจียง มีการใช้พิธีปิดเคราะห์ ใช้ สูตรคาถา พรหมน้ำมนต์ให้ เพื่อให้ผู้ป่วยมีสภาพจิตใจดีขึ้น เนื่องจากชาวบ้านมีความเชื่อว่าการ บำบัดรักษาและการป้องกันโรคสามารถที่จะหายได้โดยมีพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ จะทำให้มีกำลังใจดี ขึ้นและมีความศรัทธาที่จะทำให้โรคหายเร็วขึ้นด้วย จะเห็นได้ว่า ภูมิปัญญาแพทย์พื้นบ้านมีการ เชื่อมโยงของภูมิปัญญาทั้งในเรื่องของกาย ใจ สังคมและสิ่งแวดล้อม คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่ง เหนือธรรมชาติเข้าด้วยกัน และในพระพุทธศาสนานั้น กล่าวถึงการรักษาโรคทางกายมี ๓ วิธี คือ ๑) การรักษาทางการแพทย์ เช่น การใช้ยาสมุนไพร เป็นต้น ๒) การใช้ธรรมบำบัด คือ การปฏิบัติตาม หลักธรรม และ ๓) การรักษาด้วยพลังจิต ได้แก่ การใช้พุทธานุภาพ การกล่าวสัจจวาจา และการทำ ปิรตร ส่วนโรคทางใจนั้นบำบัดได้ด้วยการเจริญวิปัสสนา ซึ่งในพิธีกรรมหมอบ้านของชาวอีสานนั้น ก็ ประกอบด้วยแนวคิด ๒ ประการ คือ แนวคิดเชิงอภิปราย ประกอบด้วย อำนาจเหนือธรรมชาติ พลังลึกลับ ความเชื่อเรื่องธรรม ได้รับอิทธิพลจากการสวดพระปริตรทางพุทธศาสนา อำนาจเหนือไสย ศาสตร์ ความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธรูป แนวคิดเชิงจริยศาสตร์ ประกอบด้วย ความคิด เกี่ยวกับความดี เคารพบูชาพระรัตนตรัย เคารพบูชาธรรมและครูบาอาจารย์ การปฏิบัติตามข้อชะล่า (ข้อห้าม) เป็นต้น

จากการศึกษาบทบาทของวัดในการดูแลรักษาสวัสดิการชุมชน พบว่า กรณีวัดเจียง บทบาทของพระสงฆ์เป็นผู้นำที่เฝ้าหาความรู้ด้านการแพทย์พื้นบ้าน การสร้างบทบาทวัดในฐานะเป็น แหล่งเรียนรู้การแพทย์พื้นบ้าน การสร้างบทบาทของบุคลากรให้รวมกลุ่มกันเป็นชมรมหมอบ้าน และการสร้างบทบาทของชุมชนและผู้ป่วยให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาชุมชน ซึ่งมีงานศึกษาวิจัย หลายชิ้นที่แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์นั้นนอกจากจะเป็นผู้นำทางศาสนาและจิตใจแล้ว บทบาทส่วนหนึ่ง ก็ได้ทำหน้าที่ในการรักษาสวัสดิการชุมชน ดังเช่น พระสงฆ์มีบทบาทให้การสนับสนุนงานสาธารณสุข โดยการแนะนำชาวบ้านให้ไปใช้บริการที่สถานบริการสาธารณสุข การรู้จักใช้ยาและการ รักษาพยาบาลเบื้องต้น การรักษาสุขภาพอนามัย และมีหลายวัดที่ทำหน้าที่ให้การรักษาผู้ป่วย เนื่องจากผู้ป่วยยังมีความเชื่อในการแพทย์แผนโบราณไทย ความเชื่อไสยศาสตร์ หมอพระบางท่านจึง ต้องรักษาผู้ป่วยด้วยยาแผนปัจจุบันร่วมกับการใช้สมุนไพร นับได้ว่า พระสงฆ์ไทยมีบทบาทสำคัญใน การรักษาโรค โดยเฉพาะการใช้สมุนไพร โดยการส่งเสริมชุมชนให้เห็นความสำคัญของสมุนไพร

พื้นบ้านในการรักษาอาการเจ็บป่วยขั้นพื้นฐาน อาจกล่าวได้ว่า บทบาทพระสงฆ์ไทยนั้น มี ๓ ประการสำคัญ คือ ๑) การให้คำปรึกษา ๒) การให้ความรู้แก่ผู้ป่วย และ ๓) การให้บริการช่วยเหลือ โดยเน้นด้านขวัญและกำลังใจ เป็นที่ปรึกษาเพื่อช่วยลดภาวะความเครียดของอารมณ์และจิตใจ สอดคล้องกับงานศึกษาของ พิสิษฐ บัญไชย พบว่า พระสงฆ์มีบทบาทในการใช้สมุนไพรดูแลสุขภาพจิตชุมชน โดยเก็บหามาจากป่าธรรมชาติใกล้ชุมชน ปลูกและผลิตสมุนไพรเอง หรือซื้อมาจากตลาด แล้วนำมาปรุงแจกจ่ายให้กับชาวบ้าน⁵ ศศิกัญจน์ ไชดาดา พบว่า พระสงฆ์เป็นผู้นำร่วมกับหมอพื้นบ้าน นักพัฒนาอิสระ และชาวบ้านร่วมกันดำเนินกิจกรรมการฟื้นฟูระบบสุขภาพตั้งแต่ระดับชุมชนฐานล่าง ควบคู่กับกิจกรรมรณรงค์ปลูกจิตสำนึก และรวบรวมพืชสมุนไพรที่หายากและใกล้สูญพันธุ์ไปจากธรรมชาติ⁶ และ รัชณี จันท์เกษ์ จิราพร ลัมปานานนท์ ประพจน์ เกตวรากาศ และคณะ พบว่า บทบาทการให้บริการในการดูแลสุขภาพจิตของพระสงฆ์ เป็นการดูแลทั้งกาย จิต สังคม และยังพบว่ามี การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันระหว่างหมอพื้นบ้าน ผู้ป่วย และเครือข่าย⁷ จากงานศึกษาเหล่านี้ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ในสังคมไทยมีบทบาทสำคัญในการดูแลสุขภาพจิตชุมชน โดยส่วนใหญ่ เน้นการรักษาด้วยยาสมุนไพร การใช้ภูมิปัญญาด้านพิธีกรรมความเชื่อควบคู่กับการใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อดูแลสุขภาพผู้ป่วยทั้งในด้านกาย จิต สังคม และการอนุรักษ์รักษาสิ่งแวดล้อมอย่างบูรณาการ

จากผลการศึกษาปัจจัยที่เป็นแนวทางในการพัฒนาวัดเป็นศูนย์สวัสดิการชุมชนเชิงพุทธบูรณาการ พบว่า วัดที่จะพัฒนาเป็นวัดที่ทำบทบาทหน้าที่ในการดูแลสุขภาพจิตชุมชน ควรศึกษาในเรื่องความพร้อมของวัดและชุมชน โดยเฉพาะพระสงฆ์ที่เป็นผู้นำควรเป็นผู้มีความรู้เกี่ยวกับการแพทย์พื้นบ้าน และเป็นผู้หน้าที่เข้มแข็ง พร้อมทั้งการมีองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง หรือมีการรวมกลุ่มหมอพื้นบ้านในพื้นที่ รวมทั้งการพิจารณาถึงบริบทของพื้นที่ของวัดด้วยว่า ตั้งอยู่ในพื้นที่ลักษณะใด และจะดำเนินการดูแลสุขภาพจิตชุมชนแบบใด การสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ และวัดควรมีนโยบายในการส่งเสริมสวัสดิการชุมชนโดยให้ชาวบ้านในชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมเกี่ยวกับสวัสดิการชุมชน การเชื่อมโยงกับกิจกรรมพัฒนาของชุมชนหรือแทรกการดูแลสุขภาพจิตชุมชนให้เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตชุมชน และการจัดกระบวนการถ่ายทอดการแพทย์พื้นบ้านสู่กลุ่มเยาวชนหรือชาวบ้านในชุมชนให้มีการสืบทอดต่อไป ดังที่ เมธี จันท์จรรุภรณ์ ได้กล่าวถึงเหตุผลในการประกาศพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๕๐ ว่า จำเป็นต้องมีการดำเนินการให้ประชาชนมีความรู้เท่ากัน มีส่วนร่วม มีระบบเสริมสร้างสุขภาพและระวังป้องกันอย่างสมบูรณ์ โดยมีองค์กรและกลไกให้

⁵ พิสิษฐ บัญไชย, พระสงฆ์กับการใช้สมุนไพรเพื่อการดูแลสุขภาพสำหรับประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, รายงานวิจัย, (สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๔), หน้า บทคัดย่อ.

⁶ ศศิกัญจน์ ไชดาดา, การฟื้นฟูระบบสวัสดิการชุมชนโดยใช้พรรณพืชสมุนไพรในเขตลุ่มน้ำห้วยระวีตอนปลาย จังหวัดสุรินทร์, รายงานวิจัย, (ศูนย์เครือข่ายการเรียนรู้ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, ๒๕๔๕), หน้า บทคัดย่อ.

⁷ รัชณี จันท์เกษ์ จิราพร ลัมปานานนท์ ประพจน์ เกตวรากาศ และคณะ, การบูรณาการการแพทย์แผนไทย:บทบาทวัดกับการดูแลสุขภาพจิตชุมชน, (กรุงเทพฯ: สำนักกิจกรรมโรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, ๒๕๕๑), หน้า (๙).

เกิดการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องและมีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย แต่ในขณะเดียวกัน ถ้าประชาชนไม่รับรู้ถึงสิทธิที่ตนเองพึงได้รับตามพระราชบัญญัติฉบับนี้ ประชาชนก็จะกลายเป็นผู้เสียโอกาส^๘ และอำนาจ ศรีรัตนบัลล์ กล่าวถึง บทบาทของบุคลากรด้านสาธารณสุข รวมทั้งแพทย์ ในบริบทของพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ ว่า ควรนำแนวคิดเรื่อง การเพิ่มพลังอำนาจ (Empowerment) มาใช้กับการบริการรักษาสุขภาพ กล่าวคือ ให้ผู้รับบริการมีส่วนร่วม ในการร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมติดตามผล เพื่อเพิ่มความสามารถในการควบคุมสุขภาพให้กับผู้รับบริการ^๙ ส่วนระบบบริการสาธารณสุข ซึ่งมีบุคลากรวิชาชีพที่มีความรู้ความสามารถสูง ก็สามารถเป็นผู้ช่วยเหลือ (Facilitator) ให้กับการดำเนินงานสร้างเสริมสุขภาพของบุคคลและชุมชนในรูปแบบของการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วมจากหลายภาคส่วน โดยให้ชุมชนหรือวัดเป็นศูนย์กลางในการดำเนินกิจกรรมดูแลสุขภาพสวัสดิการชุมชน

ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะในการพัฒนา

๑) ควรมีการพัฒนาเครือข่ายพระสงฆ์ที่ทำงานเกี่ยวกับการแพทย์พื้นบ้านให้มีกิจกรรมทำงานร่วมกัน โดยเป็นการพัฒนาเครือข่ายหลายระดับตั้งแต่ระดับเล็กในพื้นที่จนถึงระดับใหญ่ เช่น ระดับตำบล ระดับอำเภอ ระดับจังหวัด ระดับภูมิภาค และระดับประเทศ มีการจัดตั้งสมาคมแพทย์พื้นบ้าน ซึ่งมีวัดเป็นศูนย์กลาง มีการคัดเลือกตัวแทนในการบริหารจัดการ แสวงหาทุนและความร่วมมือกับหน่วยงานแพทย์ภาครัฐและภาคเอกชน ในการให้ความช่วยเหลือทางด้านเทคนิค องค์ความรู้ และวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็น รวมไปถึงการได้รับการรับรองและยอมรับในมาตรฐานการรักษา การประกาศเกียรติคุณแพทย์พื้นบ้านดีเด่น การมอบทุนในการพัฒนาและปรับปรุงการรักษาให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

๒) ควรมีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการแพทย์พื้นบ้านให้ปรากฏแก่สาธารณชนในสื่อต่างๆ เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อสารมวลชน และสื่อออนไลน์ การจัดประชุมสัมมนาในระดับต่างๆ การทำสื่อให้ความรู้ และสื่อการเรียนการสอนแพทย์พื้นบ้านในโรงเรียน วัด และสถาบันการศึกษาในระดับอุดมศึกษา และการพัฒนาให้เปิดสอนหลักสูตรวิชาชีพแพทย์พื้นบ้านสำหรับนักเรียนนักศึกษาและประชาชนทั่วไป รวมไปถึงการประชาสัมพันธ์ให้ความรู้ที่ถูกต้องแก่สาธารณชนทั่วไป

๒. ข้อเสนอแนะในการวิจัยต่อไป

๑) ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงพัฒนา โดยการส่งเสริมการฝึกอบรมความรู้หรือพัฒนาหลักสูตรการแพทย์พื้นบ้านให้แก่พระสงฆ์เพื่อยกมาตรฐานความรู้ในเรื่องการแพทย์พื้นบ้าน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาวัดให้เป็นสถานที่รักษาสวัสดิการชุมชน รวมไปถึงการวิจัยประสิทธิภาพและ

^๘ เมธี จันทจักรภรณ์, ประเด็นที่ไม่ควรมองข้ามใน “พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๕๐”, วารสาร ความปลอดภัยและสุขภาพ, (เมษายน – มิถุนายน ๒๕๕๐). หน้า ๕๙.

^๙ อำนาจ ศรีรัตนบัลล์, “การสร้างเสริมสุขภาพ และพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๕๐”, วารสาร อายุศาสตร์อีสาน, (กรกฎาคม – กันยายน ๒๕๕๐), หน้า ๑๑.

ประสิทธิผลของการรักษาโดยใช้แนวคิดการแพทย์แบบองค์รวมเน้นการบูรณาการทั้งการรักษาทางกายทางจิตและทางสังคม

๒) ควรมีการศึกษาวิจัยวัดที่เป็นสถานที่ให้บริการแพทย์พื้นบ้านในภูมิภาคอื่นๆ ทั่วประเทศเพื่อจัดทำเป็นฐานข้อมูลและการสร้างเครือข่ายวัดที่เป็นสถานรักษาสวัสดิการชุมชน รวมไปถึงการศึกษาเปรียบเทียบแนวทางในการรักษาที่มีความแตกต่างกัน เพื่อนำจุดดีและจุดด้อยไปใช้ในพัฒนาวัดให้เป็นสถานรักษาสวัสดิการชุมชนที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น

บรรณานุกรม

ชนวนทอง ธนสุกาญจน์ ประสิทธิ์ ลีระพันธ์ และลักขณา เตมศิริกุลชัย. **โครงการวิจัยระบบสุขภาพ**

ชุมชน. รายงานวิจัย. กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุขและองค์การอนามัยโลก, ๒๕๕๒.

ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ, “สวัสดิการโดยภาคชุมชน (๑) กลุ่มออมทรัพย์”, รายงานการวิจัย,

(กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.), ๒๕๔๗.

พระอนุพงษ์ พรหมสะอาด, “การประยุกต์ใช้หลักอริยสัจ ๔ ในการจัดการความเครียด”, รายงานการวิจัย,

(สาขาวิชาการส่งเสริมสุขภาพ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), ๒๕๕๑.

พิสิฎฐ์ บุญไชย, พระสงฆ์กับการใช้สมุนไพรเพื่อการดูแลสุขภาพสำหรับประชาชนในภาค

ตะวันออกเฉียงเหนือ, รายงานวิจัย, (สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๔.

ภัชรภถ ฤทธิเต็ม และพระนคร ปริงฤทธิ. **ศักยภาพและบทเรียนของวัดในการดูแลสุขภาพชุมชน**

จังหวัดเชียงใหม่. รายงานวิจัย. เครือข่ายบริหารการวิจัยภาคเหนือตอนบน สำนักงาน

คณะกรรมการการอุดมศึกษา, ๒๕๕๑.

ภัชรภถ ฤทธิเต็ม, **การพัฒนาศักยภาพวัดเป็นศูนย์สุขภาพชุมชนเชิงบูรณาการ,** (รายงานการวิจัย :

สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์, ๒๕๕๖.

ศศิกาญจน์ ไชดาลา, **การฟื้นฟูระบบสวัสดิการชุมชนโดยใช้พรรณพืชสมุนไพรในเขตลุ่มน้ำห้วยระวี**

ตอนปลาย จังหวัดสุรินทร์, รายงานวิจัย, (ศูนย์เครือข่ายการเรียนรู้ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, ๒๕๔๕.

ภาคผนวก ค

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้ และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมา
และผลที่ได้รับจากโครงการ

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้ และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมา และผลที่ได้รับจากโครงการ

วัตถุประสงค์	ผลที่ได้รับ	บรรลุ วัตถุประสงค์	โดยทำให้
๑) เพื่อศึกษาแนวคิดและรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมตามแนวพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในสังคมไทย	๑.ทราบถึงสภาพปัญหาและบริบทสภาพของรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมตามแนวพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย	ข้อที่ ๑	ทำให้ทราบข้อมูลพื้นฐานของสภาพปัญหาและข้อมูลพื้นฐานของรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมตามแนวทางพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย
	๒.ทราบข้อมูลของการพัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมตามแนวพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย	ข้อที่ ๑	
๒) เพื่อวิเคราะห์หลักการและวิธีการส่งเสริมเครือข่ายการจัดสวัสดิการสังคมของพระสงฆ์และชุมชนตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย	๑.ได้กระบวนการพัฒนารูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมด้วยวิถีวัฒนธรรมชุมชนเชิงพุทธบูรณาการ	ข้อ ๒	ได้รูปแบบของสวัสดิการสังคมด้วยวิถีวัฒนธรรมชุมชนเชิงพุทธบูรณาการ
	๒. ได้รูปแบบของคุณภาพสวัสดิการสังคมด้วยวิถีวัฒนธรรมชุมชนเชิงพุทธบูรณาการ	ข้อ ๒	
๓) เพื่อนำเสนอรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมด้วยวิถีวัฒนธรรมชุมชนเชิงพุทธบูรณาการ	๑. แนวทางการพัฒนาสวัสดิการสังคมด้วยวิถีวัฒนธรรมชุมชนเชิงพุทธบูรณาการ	ข้อ ๓	โดยมีทุกภาคส่วนให้การสนับสนุนการสร้างองค์ความรู้ใหม่อย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะระบบของผู้นำที่เป็นแบบอย่างที่ดีสามารถเอื้อให้การบริหารและพัฒนาสวัสดิการสังคมด้วยวิถีวัฒนธรรมชุมชนเชิงพุทธบูรณาการ

- กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. กิจกรรมพัฒนาการเรียนการสอนธรรมศึกษาในสถาบันการศึกษา

- สามารถนำผลวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน รายวิชามนุษย์และสังคม รายวิชาพระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคม เป็นต้น
- สามารถผลวิจัยไปเป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายของสถาบันศึกษา การสร้างเครือข่ายในชุมชน เกี่ยวข้องการพัฒนาชุมชนให้มีพลังอย่างเข้มแข็งและอย่างยั่งยืน เช่น องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ตำบล และหมู่บ้านรักษาศีล ๕ โดยเฉพาะหน่วยงานในท้องถิ่น องค์การสงฆ์ ที่เกี่ยวข้องกับนโยบายหรือโครงสร้างสวัสดิการของรัฐและสวัสดิการของชุมชน
- สามารถนำผลการวิจัยไปสร้างความร่วมมือและเครือข่ายรูปแบบการพัฒนาพลังคุณภาพชีวิตแบบยั่งยืนในชุมชน เชื่อมโยงกับโครงการรัฐสวัสดิการ และสวัสดิการของชุมชนโดยรูปแบบการจัดกิจกรรมเวทีสาธารณะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชน

๒. กิจกรรมด้านวิชาการ

- นำผลวิจัยเสนอหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยตรง คือ สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย นำองค์ความรู้การลงพื้นที่เชิงปฏิบัติการ ไปต่อยอดเชื่อมโยงกับผลการวิจัยเชิงพื้นที่ในภาคอื่นๆ เพื่อสรุปเป็นภาพรวมเชิงนโยบายในการพัฒนาองค์ความรู้ต่อไป
- นำผลวิจัยไปจัดกิจกรรมส่งเสริมการสร้างความร่วมมือในชุมชนและความร่วมมือในชุมชนอื่นๆ เพื่อสร้างเครือข่ายการพัฒนาเพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของชุมชนแบบยั่งยืน และขับเคลื่อนร่วมกับโครงการรัฐสวัสดิการและสวัสดิการชุมชน โดยให้วัด ชุมชน และสถาบันศึกษา เข้ามามีบทบาทในการสร้างความร่วมมือเป็นภาคีเครือข่าย

แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (Structured In-depth Interview)
เรื่อง : “สวัสดิการสังคมเชิงพุทธ : รูปแบบและการสร้างพลังชุมชน”

.....

การศึกษาวิจัยเรื่อง “สวัสดิการสังคมเชิงพุทธ : รูปแบบและการสร้างพลังชุมชน” นี้ ใช้กระบวนการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อหาแสวงหาข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะ และข้อสรุปที่เหมาะสมในประเด็นสาระของการพัฒนาสวัสดิการสังคมเชิงพุทธ : รูปแบบและการสร้างพลังชุมชน เพื่อนำมาตรวจสอบ และนำเสนอรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมด้วยวิถีวัฒนธรรมชุมชนเชิงพุทธบูรณาการ โดยมีรายละเอียดของแนวคำถามในการสัมภาษณ์เชิงลึก ดังต่อไปนี้

ประเด็นในการสัมภาษณ์(Question guideline)

คำชี้แจง: แบบสัมภาษณ์ในการวิจัยนี้แบ่งออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ คำถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้สัมภาษณ์

ชื่อ-นามสกุล.....
ระดับ.การศึกษา.....
ตำแหน่ง/หน้าที่รับผิดชอบ.....
สถานที่ให้สัมภาษณ์.....
วัน/เดือน/ปี.....เวลา.....น.

ตอนที่ ๒ คำถามเกี่ยวกับความจำเป็นและความต้องการในการจัดสวัสดิการสังคมตามแนวพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในสังคมไทยดังนี้

๑. การจัดสวัสดิการสังคมตามแนวพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในสังคมไทย มีความสำคัญและความจำเป็นอย่างไร

.....
.....
.....
.....
.....

๒. การจัดสวัสดิการสังคมตามแนวพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในสังคมไทย มีประโยชน์และมีข้อจำกัดอย่างไร

.....

๓. หากท่านต้องการการจัดสวัสดิการสังคมตามแนวพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในสังคมไทย ท่านเห็นว่าควรมีกระบวนการอย่างไร

ตอนที่ ๓ คำถามเกี่ยวกับการพัฒนาสวัสดิการสังคมด้วยวิถีวัฒนธรรมชุมชนเชิงพุทธบูรณาการโดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

๑. การพัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมด้วยวิถีวัฒนธรรมชุมชนเชิงพุทธบูรณาการควรใช้หลักธรรมข้อใด ใช้กระบวนการอย่างไรบ้าง

๒. การพัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมด้วยวิถีวัฒนธรรมชุมชนเชิงพุทธบูรณาการมีความจำเป็นหรือไม่ อย่างไร

๓. การพัฒนารูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมด้วยวิถีวัฒนธรรมชุมชนเชิงพุทธบูรณาการควรใช้กับชุมชนประเภทใด อย่างไร และควรมีการประยุกต์ใช้กระบวนการสร้างพลังอย่างยั่งยืนของชุมชนอย่างไร หรือไม่

ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

แบบการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)
เรื่อง : “สวัสดิการสังคมเชิงพุทธ : รูปแบบและการสร้างพลังชุมชน”

.....

การศึกษาวิจัยเรื่อง “สวัสดิการสังคมเชิงพุทธ : รูปแบบและการสร้างพลังชุมชน” นี้ ใช้กระบวนการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อหาแสวงหาข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะ และข้อสรุปที่เหมาะสมในประเด็นสาระของการพัฒนาสวัสดิการสังคมเชิงพุทธ : รูปแบบและการสร้างพลังชุมชน เพื่อนำมาตรวจสอบ และนำเสนอรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมด้วยวิถีวัฒนธรรมชุมชนเชิงพุทธบูรณาการ โดยมีรายละเอียดของแนวคำถามในการสนทนากลุ่ม ดังต่อไปนี้

ประเด็นในการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

คำชี้แจง: แบบสัมภาษณ์ในการวิจัยนี้แบ่งออกเป็น 4 ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ คำถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้สัมภาษณ์

ชื่อ-นามสกุล.....
ระดับ.การศึกษา.....
ตำแหน่ง/หน้าที่รับผิดชอบ.....
สถานที่ให้สัมภาษณ์.....
วัน/เดือน/ปี..... เวลา..... น.

ตอนที่ ๒ คำถามเกี่ยวกับความจำเป็นและความต้องการในการจัดสวัสดิการสังคมตามแนวพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในสังคมไทยดังนี้

๑. การจัดสวัสดิการสังคมตามแนวพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในสังคมไทย มีความสำคัญและความจำเป็นอย่างไร

.....
.....
.....
.....
.....

๒. การจัดสวัสดิการสังคมตามแนวพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในสังคมไทย มีประโยชน์ และมีข้อจำกัดอย่างไร

.....
.....
.....

๓. หากท่านต้องการการจัดสวัสดิการสังคมตามแนวพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในสังคมไทย ท่านเห็นว่าควรมีกระบวนการอย่างไร

.....
.....
.....

ตอนที่ ๓ คำถามเกี่ยวกับการพัฒนาสวัสดิการสังคมด้วยวิถีวัฒนธรรมชุมชนเชิงพุทธบูรณาการโดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

๑. การพัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมด้วยวิถีวัฒนธรรมชุมชนเชิงพุทธบูรณาการควรใช้หลักธรรมข้อใด ใช้กระบวนการอย่างไรบ้าง

.....
.....
.....

๒. การพัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมด้วยวิถีวัฒนธรรมชุมชนเชิงพุทธบูรณาการมีความจำเป็นหรือไม่ อย่างไร

.....
.....
.....

๓. การพัฒนารูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมด้วยวิถีวัฒนธรรมชุมชนเชิงพุทธบูรณาการควรใช้กับชุมชนประเภทใด อย่างไร และควรมีการประยุกต์ใช้กระบวนการสร้างพลังอย่างยั่งยืนของชุมชนอย่างไร หรือไม่

.....
.....
.....

ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

.....
.....
.....
.....

ภาคผนวก ง
แบบสรุปโครงการ

แบบสรุปโครงการวิจัย

สัญญาเลขที่	ว.๐๘๓/๒๕๕๗
ชื่อโครงการ	สวัสดิการสังคมเชิงพุทธ : รูปแบบและการสร้างพลังชุมชน
หัวหน้าโครงการ	พระมหานันทวิทย์ ธีรภทฺโท สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ความเป็นมาและความสำคัญ	<p>แม้คำว่า “สวัสดิการสังคม” จะเป็นคำใหม่ในสังคมไทยแต่ความคิดเกี่ยวกับสวัสดิการสังคมก็มีปรากฏอยู่ในสังคมไทยมานานนับตั้งแต่การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในหมู่เครือญาติ เพื่อนสนิท ชุมชน รวมทั้งหน่วยงานสงเคราะห์ของภาคเอกชนต่าง ๆ ตัวอย่างเช่น ผู้สูงอายุเลี้ยงหลาน หลานส่งเงินให้ปู่ย่าตายาย ทำบุญเข้าวัด การบวชเพื่อสร้างโอกาสทางการศึกษาของเด็กชาย การหยิบยืมเงินเพื่อนบ้าน การทำบุญให้ผู้ยากไร้ ฯลฯ เมื่อสังคมไทยพัฒนาเข้าสู่วิถีการผลิตแบบทุนนิยม โครงสร้างสังคมเศรษฐกิจและการเมืองเปลี่ยนแปลง ระบบสวัสดิการใหม่จึงถูกสร้างขึ้นเพื่อรองรับปัญหาที่เกิดขึ้นจากการเติบโตของภาคอุตสาหกรรมในเมือง และการล่มสลายของภาคชนบท ปัจจุบันการจัดสวัสดิการสังคมมีความครอบคลุมและสามารถตอบสนองความต้องการของแต่ละกลุ่มเป้าหมายและในเชิงพื้นที่มากขึ้น โดยมีการดำเนินงานจัดสวัสดิการสังคมตามองค์ประกอบ ๔ ด้านหลัก ประกอบด้วย การบริการสังคม การช่วยเหลือทางสังคม การประกันสังคม และการช่วยเหลือเกื้อกูลของภาคประชาชนโดยมีการดำเนินงานดังนี้</p> <p>๑) การบริการสังคม (Social Service) เป็นการจัดบริการโดยรัฐ เพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐานของประชาชนครอบคลุม ๔ ด้านหลัก ได้แก่ การศึกษา การสาธารณสุข สิ่งอำนวยความสะดวก และที่พักอาศัย โดยมีการดำเนินงานที่สำคัญ ดังนี้</p> <p>๒) การช่วยเหลือทางสังคม (Social Assistance) เป็นการดำเนินงานของภาครัฐในการให้การสงเคราะห์แก่กลุ่มเด็กและเยาวชน ผู้สูงอายุ ผู้พิการ สตรี และกลุ่มผู้ด้อยโอกาส ที่มีปัญหาความเดือดร้อน โดยมีการดำเนินงาน ดังนี้</p> <p>๓) การประกันสังคม (Social Insurance) เป็นการจัดสวัสดิการสังคมโดยภาครัฐ เพื่อคุ้มครองป้องกันประชาชนที่มีรายได้ไม่ได้รับได้รับความเดือดร้อน เมื่อต้องสูญเสียรายได้ทั้งหมด หรือบางส่วน หรือมีรายได้ไม่เพียงพอแก่การเลี้ยงชีพ ให้ยังมีหลักประกันที่สามารถบรรเทาความเดือดร้อนสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ตามสมควร โดยครอบคลุมทั้งกลุ่มผู้ใช้แรงงาน กลุ่มข้าราชการ และประชาชนทั่วไป</p> <p>๔) การช่วยเหลือเกื้อกูลของภาคประชาชน เป็นการดำเนินการขององค์กรชุมชน ภาคธุรกิจเอกชนที่เข้ามาช่วยเหลือรับผิดชอบต่อปัญหาสังคม และกิจการประกันภัยของเอกชน</p> <p>การจัดสวัสดิการสังคมในสังคมไทยมีรากฐานมาจากแนวคิดทางพระพุทธศาสนา “บำบัตทุกข์ บำรุงสุข” ของพระราชาผู้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ผู้ทรงทศพิธราชธรรม ซึ่งในพระราชจริยวัตรตามทศพิธราชธรรม มี “ทาน” คือการให้เพื่อช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสและผู้ทุกข์ยาก และ “จาคะ” คือการเสียสละ แบ่งปันเจือจาน เพื่อยังประโยชน์ให้แก่ผู้อื่นและสังคมซึ่งสวัสดิการสังคมของชาวพุทธคือหลักการของการปกครองแผ่นดินหรือการวางนโยบายสวัสดิการสังคมเชิงพุทธ สรุปได้ ๕ ข้อใหญ่ด้วยกัน คือ</p>

- ๑) ผู้ปกครองแผ่นดินต้องยึดหลักธรรมาธิปไตย
- ๒) ต้องมีการจัดการคุ้มครองทางสังคมแก่ชนทุกหมู่เหล่าในแผ่นดินอย่างเสมอภาค
- ๓) ต้องป้องกันไม่ให้เกิดความไม่เป็นธรรมใด ๆ เกิดขึ้นในแผ่นดิน
- ๔) ต้องส่งเสริมให้มีการโยกย้ายทรัพยากร และแบ่งปันให้แก่ผู้ไร้ทรัพย์
- ๕) ผู้ปกครองแผ่นดินต้องปรึกษาเรื่อง ความดี ความชั่ว กับสถาบันสงฆ์อยู่เสมอ

งานด้านสังคมสงเคราะห์ เป็นภารกิจสำคัญอย่างหนึ่งของคณะสงฆ์ไทย วัดหรือพระสงฆ์ เป็นอีกส่วนหนึ่งที่มีบทบาทในดูแลสุขภาพชุมชน โดยมีพระสงฆ์เป็นแกนนำ จัดทำโครงการหรือกิจกรรม ทำให้วัดกับชุมชนมีความสัมพันธ์ที่ตึกมากขึ้นเมื่อยามที่ชุมชนมีปัญหาสุขภาพ พระสงฆ์นอกจากจะให้การบำบัดด้วยยาสมุนไพรซึ่งเป็นยารักษาทางร่างกายแล้ว ยังให้การบำบัดทางจิตใจแก่ผู้ป่วยด้วยหลักธรรมทางพุทธศาสนาอีกด้วย ถือเป็นการรักษาทั้งกายและใจควบคู่กันไป^๑

ปัจจุบันพระสงฆ์ในสังคมไทยได้มีการดำเนินการเพื่อส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคมในมิติต่างๆ เช่น การจัดสวัสดิการด้านการเงิน การสะสมทรัพย์ ด้านผู้สูงอายุ การดูแลสุขภาพ การศึกษา อาชีพ รายได้ เป็นต้น โดยมีกระบวนการทำงานร่วมกับภาครัฐ เอกชน ชุมชนและฝ่ายต่าง ๆ เช่น กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ที่ก่อตั้งโดยพระอาจารย์สุบิน ปณีโต วัดไร่ล่อม จังหวัดตราด ต้นแบบของการดำเนินงานด้านการออมทรัพย์, วัดพระบาทน้ำพุ จังหวัดลพบุรี โดยพระราชวิสุทธิประชานาถ(หลวงพ่อดลภท) กลุ่มฮักเมืองน่าน พระครูพิทักษ์นันทคุณ วัดโป่งคำ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน ที่ใช้กิจกรรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและสวัสดิการสังคมในการพัฒนาอาชีพและรายได้ สร้างเครือข่ายวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นต้น โดยพระสงฆ์และเครือข่ายเหล่านี้ มีเป้าหมายหลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาควบคู่กับการพัฒนาสังคม การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม การจัดสวัสดิการชุมชน การสงเคราะห์ชุมชน และการปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่น

โดยมีเป้าหมายหลัก คือ การใช้หลักการทางพระพุทธศาสนาควบคู่กับการพัฒนาชีวิตและสังคม เพื่อให้บุคคลพึ่งพาตนเองได้ มีการยึดมั่นในความดี มีการช่วยเหลือแบ่งปัน สร้างความผูกพันด้วยกิจกรรมการพัฒนา มีการสื่อสารเพื่อให้คนเข้าถึงสัจธรรมด้วยวิถีการปฏิบัติจากการดำเนินชีวิตและการพัฒนาสังคม โดยคำนึงถึงความยั่งยืนของบุคคล สังคม และสิ่งแวดล้อม

จากกระบวนการทำงานของพระสงฆ์ที่ดำเนินการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและการจัดสวัสดิการสังคมดังกล่าว คณะผู้วิจัยในฐานะหน่วยงานที่ทำการศึกษาศึกษาและส่งเสริมการเรียนรู้ทางด้านพุทธศาสนา จึงสนใจที่จะศึกษาถึงแนวคิด หลักการ และการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการจัดสวัสดิการสังคมตามแนวพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย ศึกษากระบวนการและเครือข่ายการจัดสวัสดิการสังคมตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย เพื่อสังเคราะห์ รูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมของภาคประชาชนด้วยวิถีแห่งวัฒนธรรมและการสร้างพลังชุมชนเชิงพุทธบูรณาการต่อไป

^๑ ภัชรภณ ฤทธิ์เต็ม และพระนคร ปรังฤทธิ์, ศักยภาพและบทเรียนของวัดในการดูแลสุขภาพชุมชนจังหวัดเชียงใหม่, รายงานวิจัย (สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, ๒๕๕๑), หน้า ๑๑๑ - ๑๑๖.

วัตถุประสงค์โครงการ

- ๑) เพื่อศึกษาแนวคิด และรูปแบบจัดสวัสดิการสังคมตามแนวพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในสังคมไทย
- ๒) เพื่อวิเคราะห์หลักการและวิธีการส่งเสริมเครือข่ายการจัดสวัสดิการสังคมของพระสงฆ์และชุมชนตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย
- ๓) เพื่อนำเสนอรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมด้วยวิถีวัฒนธรรมชุมชนเชิงพุทธบูรณาการ

ผลการวิจัย

๑. ศักยภาพของวัดในการส่งเสริมสวัสดิการชุมชนเชิงพุทธบูรณาการ

จากผลการศึกษาบริบทของวัด พบว่า การดำเนินการเพื่อให้วัดเป็นสถานที่รักษาสวัสดิการชุมชนนั้น สิ่งแรกที่ต้องคำนึงถึงคือ ความแตกต่างของบริบทพื้นที่ให้การรักษาวัดเจียง เนื่องจากบางชุมชนตั้งอยู่ในพื้นที่ห่างไกลหน่วยงานทางการแพทย์ที่ทันสมัย มีปัญหาด้านการเดินทาง บางแห่งเป็นพื้นที่สูงและเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ ทำให้ประชาชนมีปัญหาการเข้าถึงบริการของภาครัฐ แต่มีจุดเด่นคือ ตั้งอยู่ใกล้กับเขตพื้นที่ป่าที่อุดมสมบูรณ์ และมีพืชสมุนไพรตามธรรมชาติจำนวนมาก ประกอบกับกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่มีองค์ความรู้เกี่ยวกับยาสมุนไพร ทำให้วัดเจียงสามารถดำเนินการในเรื่องนี้ได้ ดังนั้น การดำเนินงานด้านสวัสดิการชุมชนของวัดจึงควรพิจารณาความสอดคล้องเหมาะสมของพื้นที่นั้นๆ เป็นสำคัญด้วย บริบทของวัดในการรักษาสวัสดิการชุมชน

๒. แนวทางเสริมศักยภาพของวัดเป็นศูนย์สวัสดิการชุมชนเชิงพุทธบูรณาการ

๑. การประสานวิถีคิด ๓ ประชญาคือศาสนาชุมชนและครอบครัวเข้าด้วยกัน

ยกตัวอย่าง เครือข่ายสะสมทรัพย์มีความเป็นมาจากการประสานวิถีคิด ๓ ประชญาคือศาสนาชุมชนและครอบครัวเข้าด้วยกันในการพบปะกับชุมชนพระอาจารย์สุบิน ปณิโตพยายามเน้นให้ประชุมชนมองเห็นความสำคัญของการพึ่งพาตนเองและการมีสัจจะโดยการรวมกลุ่มกันและเริ่มทำด้วยตนเองไม่มัวกลัวหรือรอให้มีปัจจัยภายนอกเข้ามาช่วยส่วนการปรับเงินจากสมาชิกที่ไม่ตรงต่อเวลาบัญชีละ ๑๐ บาทหรือ ๒๐ บาทก็เป็นกระบวนการที่ฝึกฝนให้คนมีสัจจะรู้จักรับผิดชอบต่อตัวเองซึ่งจะยังผลให้มีความรับผิดชอบในสังคมโดยที่สุดขณะเดียวกันก็ได้เน้นให้เห็นคุณค่าของความช่วยเหลือเอื้ออาทรร่วมคิดร่วมทำกับคนในชุมชนอันนำไปสู่ความสมัครสมานสามัคคีเพื่อสร้างสรรค์ความน่าอยู่ของชุมชนให้มีมากขึ้นรวมทั้งยังได้ปลูกฝังให้มีความสัมพันธ์ภายในครอบครัวมีมากขึ้นด้วยการแสดงให้เห็นว่าทุกคนในครอบครัวล้วนมีศักยภาพมีความสามารถที่ช่วยเหลือซึ่งกันละกันได้ลูกๆสามารถช่วยพ่อแม่ได้คนแก่คนแก่ก็สามารถช่วยเหลือครอบครัวได้เพราะทุกคนในครอบครัวมีสิทธิที่จะเป็นสมาชิกกลุ่มได้ออมได้เงินที่ออมนี้จะเป็นฐานให้ครอบครัวได้กู้ยืมมาใช้ยามขาดแคลนเหมือนกับพ่อแม่กู้เงินจากลูกเองทั้งหมดนี้ล้วนเกิดขึ้นจากการได้ปฏิบัติจริงในการทำกิจกรรมของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ร่วมกัน

๒. การเจาะกลุ่มเป้าหมายที่สำคัญในชุมชนช่วยให้การทำงานในระยะต่อไปทำได้สะดวกรวดเร็วขึ้น

๓. การเรียนรู้จากการลงมือทำทันทีกล่าวคือตั้งกลุ่มแล้วให้กู้และออมในวันแรกเลย

๔. การผูกเชื่อมโยงบุญใจและเงินออมเข้าด้วยกันกับสัจจะและเกณฑ์ประชาธิปไตยของกลุ่ม

๕. การสร้างวิธีคิดใหม่ด้วยการให้สวัสดิการแก่ปัจเจกเพื่อให้เกิดเป็นกลุ่มที่แข็งแกร่งฝึกฝนความเสียสละและควบคุมพฤติกรรมสมาชิกร่วมกัน

การจัดระบบสวัสดิการขึ้นนี้ เป็นปัจจัยสำคัญที่สำคัญให้กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์สามารถดำรงอยู่ได้ เพราะกองทุนสวัสดิการนี้จะเป็นแรงจูงใจให้สมาชิกไม่ลาออกจากกลุ่ม เพราะถ้าลาออกก็ จะไม่ได้รับการแบ่งเงินสวัสดิการให้ เพราะเป็นเงินกองกลางของกลุ่ม โดยพบว่าสมาชิกกลับมีความผูกพันต่อกลุ่มมากขึ้น เพราะต้องพึ่งพาต่อกลุ่มในขณะเดียวกันก็พยายามช่วยกันทำให้เงินกองทุนก้อนนี้โตมากขึ้นเรื่อยๆ เพื่อให้กองทุนนี้สามารถดูแลสมาชิกให้ได้มากที่สุด กลุ่มจึงมีความเข้มแข็งมากขึ้นตลอดเวลา

การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. กิจกรรมพัฒนาการเรียนการสอนธรรมศึกษาในสถาบันการศึกษา

- สามารถนำผลวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน รายวิชา มนุษย์และสังคม รายวิชาพระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคม เป็นต้น
- สามารถผลวิจัยไปเป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายของสถาบันศึกษา การสร้างเครือข่ายในชุมชน เกี่ยวข้องการพัฒนาชุมชนให้มีพลังอย่างเข้มแข็งและอย่างยั่งยืน เช่น องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ตำบล และหมู่บ้านรักษาศีล ๕ โดยเฉพาะหน่วยงานในท้องถิ่น องค์การสงฆ์ ที่เกี่ยวข้องกับนโยบายหรือโครงสร้างสวัสดิการของรัฐและสวัสดิการของชุมชน
- สามารถนำผลการวิจัยไปสร้างความร่วมมือและเครือข่ายรูปแบบการพัฒนาพลังคุณภาพชีวิตแบบยั่งยืนในชุมชน เชื่อมโยงกับโครงการรัฐสวัสดิการ และสวัสดิการของชุมชนโดยรูปแบบการจัดกิจกรรมเวทีสาธารณะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชน

๒. กิจกรรมด้านวิชาการ

- นำผลวิจัยเสนอหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยตรง คือ สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย นำองค์ความรู้การลงพื้นที่เชิงปฏิบัติการ ไปต่อยอดเชื่อมโยงกับผลการวิจัยเชิงพื้นที่ในภาคอื่นๆ เพื่อสรุปเป็นภาพรวมเชิงนโยบายในการพัฒนาองค์ความรู้ต่อไป
- นำผลวิจัยไปจัดกิจกรรมส่งเสริมการสร้างความร่วมมือในชุมชนและความร่วมมือในชุมชนอื่นๆ เพื่อสร้างเครือข่ายการพัฒนาเพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของชุมชนแบบยั่งยืน และขับเคลื่อนร่วมกับโครงการรัฐสวัสดิการและสวัสดิการชุมชน โดยให้วัด ชุมชน และสถาบันศึกษา เข้ามา มีบทบาทในการสร้างความร่วมมือเป็นภาคีเครือข่าย

การประชาสัมพันธ์

อยู่ในระหว่างการดำเนินการประชาสัมพันธ์กิจกรรมและผลงานวิจัยทางอินเทอร์เน็ต <http://www.mcu.ac.th>.

ประวัติผู้วิจัย

๑. หัวหน้าโครงการวิจัย

๑. ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย) พระมหานันทวิทย์ ธีรภทฺโท (แก้วบุตรดี)
๒. ตำแหน่งปัจจุบัน นักวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๓. หน่วยงานและสถานที่อยู่ติดต่อได้สะดวก
สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดมหาธาตุ
ถนนมหาราช แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพฯ 10200
โทร.02-226-6398 โทรสาร.02-226-6398
๔. ประวัติการศึกษา
 - นักธรรมเอก
 - เปรียญธรรม 6 ประโยค
 - ปริญญาตรี ครุศาสตร์บัณฑิต (พธ.บ) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 - ปริญญาโท พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พธ.ม.) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๕. สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ:
 - นักวิจัยสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๖. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ
 - ๗.๑ ผู้ร่วมวิจัยโครงการวิจัย
 - การวิจัยเรื่อง “การปฏิบัติกรรมฐานในประเทศไทยร่วมสมัย”
 - การวิจัยเรื่อง “การศึกษาพระพุทธศาสนาในประเทศญี่ปุ่น”
 - การวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ที่มีความสุขเชิงพุทธ”

พุทธ”